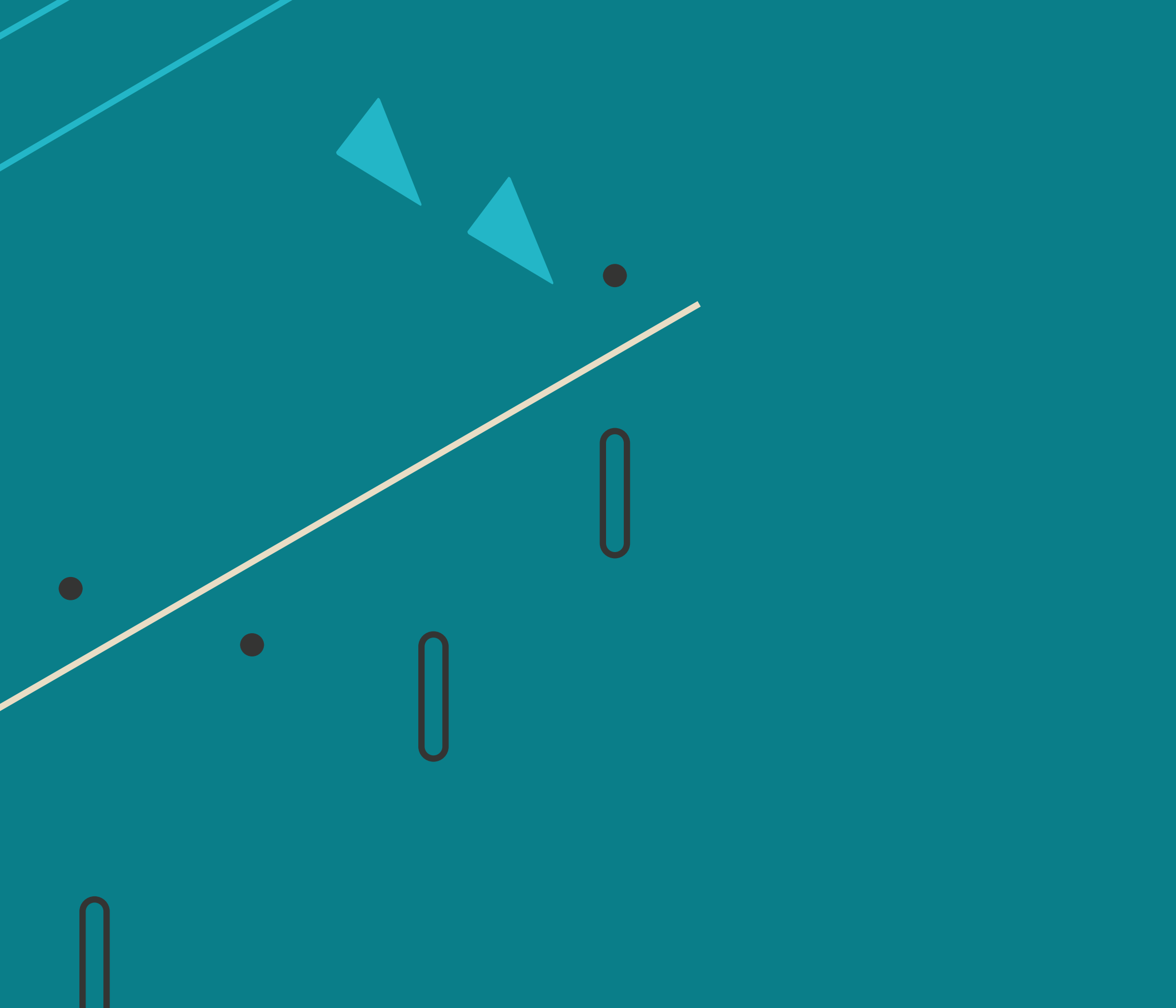

СКОПЈЕ, ОДНОВО *SKOPJE RESURGENT*

СКОПЈЕ, ОДНОВО
SKOPJE RESURGENT

СКОПЈЕ, ОДНОВО

Интернационализам, уметност, солидарност
1963-1980

КУМЈАНА НОВАКОВА
АНА КАЦ

Текстови

Љубица Спасковска, Ана Ивановска Дескова,
Владимир Десков и Јован Ивановски

SKOPJE RESURGENT

Internationalism, Art, and Solidarity
1963 - 1980

KUMJANA NOVAKOVA
ANNA KATS

Essays by

Ljubica Spaskovska, Ana Ivanovska Deskova,
Vladimir Deskov and Jovan Ivanovski

СОДРЖИНА

Предговор _____ 10

Мира Гакина
Кејт Мери Барнс

Вовед _____ 16

Скопје, одново: Интернационализам,
уметност, солидарност, 1963-1980
Ана Кац, Кумјана Новакова

Текстови _____ 20

Солидарно: приказна за еден град,
еден музеј и една уметничка збирка
Кумјана Новакова

Скопје: навраќање кон проектот на
солидарноста – факти, значење и одговорност
**Ана Ивановска Дескова, Јован Ивановски,
Владимир Десков**

Изградбата на „Градот на меѓународната
солидарност“: неврзаниот интернационализам,
Обединетите нации и визији за развој,
модернизам и солидарност, 1955-1975 година
Љубица Спасковска

Архивирање на солидарноста _____ 78

Уметници и уметнички _____ 144

Алекс Кац
Александер Калдер
Алфредо Волпи
Алан Д'арканѓело
Ен Шенок
Брицит Рајли
Јон Григореску
Џаспер Џонс
Џеф Расел
Џон Џеигл
Леонард Лапен
Луис Камницер
Марија Бономи
Метка Крашовец
Мина Цитрон
Мирослав Шутеј
Петар Хаџи Бошков
Петар Лубарда
Сара Шерман
Шила Хикс
Сол Левит
Тадеуш Мисловски
Тони Винт
Вифредо Лам

Импресум _____ 194

ТАВ

Foreword _____ 10

Mira Gakjina
Kate Marie Byrnes

Introduction _____ 16

Skopje Resurgent: Internationalism, Art,
and Solidarity, 1963 – 1980
Kumjana Novakova and Anna Kats

Essays _____ 20

In Solidarity: A Story of a City, a
Museum and an Art Collection
Kumjana Novakova

Skopje: Going Back to the Solidarity
Project - Facts, Significance and Responsibility
**Ana Ivanovska Deskova, Vladimir Deskov
and Jovan Ivanovski**

Constructing the ‘City of International Solidarity’:
Non-Aligned Internationalism, the United Nations
and Visions of Development, Modernism and
Solidarity, 1955–1975
Ljubica Spaskovska

Archiving Solidarity _____ 78

Artists _____ 144

Alex Katz
Alexander Calder
Alfredo Volpi
Allan D’arcangelo
Ann Chenok
Bridget Riley
Ion Grigorescu
Jasper Johns
Jeff Russell
John Jagel
Leonhard Lapin
Luis Camnitzer
Maria Bonomi
Metka Krašovec
Minna Citron
Miroslav Šutej
Petar Hadzi Boshkov
Petar Lubarda
Sarai Sherman
Sheila Hicks
Sol Lewitt
Tadeusz Mislowski
Tonis Vint
Wifredo Lam

Impressum _____ 194

TABLE
OF CONTENTS

PRE
FO

ITCOP

PREWORD

На почетокот беше солидарноста

Поимот за солидност и стабилност го врзуваме за Земјата. Со неа се идентификуваме, таа е наш животен простор, скривалиште од разурнувачкото дејство на поплавите, пожарите, ураганите. Дотолку поголем е ужасот и паниката кога го губиме тлото под нозете, кога ја губиме илузијата за освоен простор, за земјата како неутрален агент на кој можеме да се потпираме.

Во својата долга урбана историја Скопје памети три големи земјотреси, сите три доживевани и препознаени во глобален контекст. По разурнувањата во 518-та година, градот е обновен од Римската Империја, а во 1555 година, кога се вбројува меѓу десетте најголеми градови во Европа, градот е обновен од страна на Отоманската Империја по катастрофален земјотрес.

Трагичната слика на разурнат град од 1963 година го обиколи светот поделен на политички и воени блокови, но тесно поврзан преку телекомуникациските медиуми, и го разбуди чувството на солидарност, на споделување на интересите и судбината, практикувајќи ја идејата за нации обединети за заедничка цел. Силната реакција и одговорот од светот се случи неочекувано, а произлезе од шокантната слика на човечката немоќ против природата. Благодарение на брзиот глобален развој на новиот феномен - ТВ екранот - светот нашироко слушна за загубата. Илјадници животи беа изгубени, илјадници домови уништени, па Скопје го привлече вниманието на светот, но истовремено доби и комплексен план за реконструкција на нов и модерен град. Загубата што ја доживеа Скопје предизвика емотивна реакција кај истакнати поединци, како што се Сартр, Моравија и други.

Спонтаната реакција за помош од сите делови на планетата изроди и оригинална идеја од заедницата на визуелните уметници, за создавање на Музеј на современа уметност на просторите на унесреќениот град, како израз на пркос на креативниот дух во однос на разурнувачката сила на природата. Обединетите нации апелираа за донации, но вистински амбициозниот проект започна со пристигањето на вредните донации на уметнички дела како подарок од Пикасо, Калдер, Вазарели, Солаж итн.

Меѓународната уметничка колекција во Музејот, заради својата спонтаност во пристапот, поседува оригинални одлики. Географски, опфаќа широк простор, од Запад и Исток, отворен кон третиот свет. Важни имиња од историјата на уметноста од Белорусија до Јужна Африка, од Чиле до Нов Зеланд ги донираа своите дела на колекцијата како чин на солидарност. Оригиналноста на колекцијата произлегува од начинот на нејзино собирање, спонтано, со директно вклучување на влијателни поединци, уметници, кустоси активни во 60-тите и 70-тите години на уметничката сцена.

Проектот за Музеј на современото, создаден по воља на самите уметници (и архитекти) претставува нов освоен простор, кој е утописки проект чие

In the beginning was solidarity

We associate the notion of solidity and stability with Earth. We identify ourselves with it, it is our living space, a sanctuary from the destructive forces of floods, fires, hurricanes. Even greater is the horror and the panic when we are losing the ground under our feet, when we are losing the illusion of conquered space, of the earth as a neutral agent on which we can rely.

Throughout its long urban history, Skopje remembers three major earthquakes, all of them experienced and recognized in a global context. After it was demolished in 518, the city was rebuilt by the Roman Empire, then in 1555, when ranked among the ten largest cities in Europe, it was rebuilt by the Ottoman Empire after a catastrophic earthquake.

The tragic image of the annihilated city in 1963 traveled the world divided into political and military blocs, yet closely connected through telecommunication media, and aroused a feeling of solidarity, of sharing interests and fate, practicing the idea of nations united for a common cause. The world's strong reaction and response came unexpectedly and resulted from the shocking image of human powerlessness against nature. Thanks to the rapid global development of the new phenomenon- the TV- the word about the loss was spread throughout the world. Thousands of lives were lost, thousands of homes destroyed, thus Skopje caught the attention of the world but at the same time it received a complex plan for reconstruction of a new and modern city. The loss suffered by Skopje evoked emotional response from prominent individuals like Sartre, Moravia and others.

The spontaneous reaction for offering help from all over the planet brought forth an original idea from the visual artists' community- to create a Museum of Contemporary Art in the afflicted city as an expression of defiance of the creative spirit to the destructive power of nature. The United Nations appealed for donations, but the truly ambitious project began with the arrival of the valuable art donations as gifts from Picasso, Calder, Vasarely, Soulages, etc.

The international art collection in the Museum, has original features due to its spontaneous approach. Geographically, it covers a wide area, from the West and the East, opened to the third world. Eminent names of art history from Belarus to South Africa, from Chile to New Zealand, donated their works to the collection as an act of solidarity. The originality of the collection stems from the way it was collected- spontaneously, with the direct involvement of influential individuals, artists and curators who were active in the art scenes in the 60s and 70s.

The project of building a Museum of Contemporary, created at the behest of the artists (and architects), represents a newly conquered space, a utopian project whose meaning was brought to our attention by Michel Foucault with the development of the term heterotopia, i.e., an utopia of space diversity as a

значење теориски ни го доближи Мишел Фуко со развивањето на терминот хетеротопија- утопија на различноста на просторот како огледална илузија на реалноста.

Со изложбата „Скопје, одново“, МСУ Скопје, како архитектура и колекција, ја потврдува својата посебност, не само со тоа што покажува дека солидарното заедништво е неопходно за почеток на она што се чини утописки предизвик, туку дека водечката идеја - да се покријат сите географски простори, со мотивирана донација, овозможува да се колекционираат дела чија вредност се потврдува и по повеќе од половина век.

Оттука единствениот избор е да го препознаеме на Музејот како чувар на градот, кој практикува високи стандарди за подобро време.

mirror illusion of reality.

With the exhibition “Skopje Resurgent”, MoCA Skopje, as architecture and collection, once again confirms its authenticity, not only by showing that solidary community is necessary to launch what might seem a utopian challenge, but that the leading idea to cover all geographic areas with a motivated donation, allows to collect works whose value is confirmed even after more than half a century.

Hence, the only choice left is to recognize the Museum as the city's guardian who practices high standards for better times.

Мира Гаќина
Mira Gakjina

Скопскиот земјотрес е една од првите природни катастрофи опширно емитувана преку телевизискиот медиум. Изложбата „Скопје одново“ нè потсетува како трагедиите, иако исполнети со тага и болка, можат и да нè спојат и да ја разгорат нашата заедничка човечност. Оваа демонстрација на здружување- на помали и поголеми начини- со вклучување на речиси 80 земји од целиот свет му го додели прекарот на Скопје- „Градот на меѓународната солидарност.“ Уметноста што придонесе во рехабилитацијата на градот- како зградите кои беа подигнати како замена за 75-те проценти од уништените објектите во земјотресот- останува како доказ, не само за нашите блиски меѓусебни врски, туку и за упорноста и жилавиот оптимизам на вашиот народ кој и' помогна на Северна Македонија да мине низ предизвикувачки времиња со цел посветла иднина.

Во март 2020 година, кога ни погодија првите удари на Ковид пандемијата, Музејот на современата уметност организираше виртуелна прошетка низ оваа поставка со акцент на уметноста донирана на Скопје по катастрофалниот земјотрес во 1963 година. Среди кризата беше забележана можност за ширење на пораката за солидарност и за споделување на уметноста, освен со редовните посетители на Музејот, и со најголемата можна публика на интернет.

Верувам дека сите треба да ја цениме трансформативната и исцелувачка улога на уметноста во тешки времиња и, истовремено, да ги препознаеме предизвиците со кои се соочија уметноста, културата и образованите за време на оваа пандемија.

Се надевам дека овие времиња на социјално дистанцирање и ангажмани во исклучиво виртуелни услови ни покажаа колку е важна нашата должност да се грижиме за уметноста и да го препознаеме нејзиното корисно влијание врз општеството. Изложбата „Скопје, одново“ јасно ја демонстрираше таквата улога.

The Skopje earthquake was one of the first natural disasters to be extensively covered by television. This exhibit, "Skopje Resurgent," reminds us all how tragedies, while filled with grief and pain, can also bring us together and spark our common humanity. This demonstration of coming together—in ways big and small—involving nearly 80 countries from all around the world, gave Skopje its nickname, "the City of International Solidarity." The art that contributed to the rehabilitation of the city—like the buildings erected to replace the 75 percent of structures destroyed by the earthquake—remains as a testament not just to our close mutual ties, but also to the perseverance and tenacious optimism of your people, which has helped North Macedonia through challenging times with the aim of a brighter tomorrow.

Back in March 2020, when the first tremors of COVID were starting to rattle us, the Museum of Contemporary Arts created a virtual tour of this exhibit spotlighting art donated to Skopje after the devastating 1963 earthquake. Opportunity was spotted in the midst of crisis—spreading the message of solidarity and sharing the art beyond the Museums' visitors to the widest possible audience on-line.

I believe we should all appreciate the transformative and healing role that art plays during difficult times and, at the same time, recognize the challenges that art, culture, and education have faced during this pandemic.

I hope these times of social distancing and all-virtual engagement have shown us the importance of our duty to care for art and recognize its beneficial impact on society. The exhibit "Skopje Resurgent" clearly demonstrated that role.

Кејт Мери Бернс
Kate Marie Byrnes

BORER

INTRO

СКОПЈЕ, ОДНОВО

Интернационализам, уметност, солидарност, 1963-1980

„Скопје, одново“ хронолошки го претставува создавањето на колекцијата на Музејот на современата уметност во Скопје по катастрофалниот земјотрес кој го разруши градот во јули 1963 година. Непогодата предизвика културен процут откако меѓународната уметничка заедница помогна одново да се изгради македонскиот главен град; дело на заедничката добра волја што досега воопшто не се сретнува во канонските наративи на современата историја на уметноста.

Во исто време со меѓународната кампања за обнова на Скопје, предводена од Организацијата на Обединетите нации, во октомври 1963 година, Меѓународното здружение на ликовните уметници ги повика авторите и авторките да ја покажат својата солидарност. Така, Скопје денес поседува единствена колекција на современи уметнички дела, исклучителна и поради фактот што голем број од нив му ги подарија токму водечките претставници на светската современа уметност во двете децении по земјотресот – подвиг кој го поттикна создавањето на Музејот на современата уметност – Скопје во 1964 година како простор каде што ќе се изложи стекнатото наследство. Александер Калдер, Шила Хикс, Алекс Кац, Јон Григореску, Сол ЛеВит, Вифредо Лам и низа други од двете страни на Железната завеса и од Неврзаните му подарија свои дела на Скопје, а Владата на Полска ангажираше тим на прогресивни млади архитекти за да го изградат објектот кој ќе му стане дом на Музејот отворен во 1970 година.

Во атмосфера на транснационална соработка и оптимистички ентузијазам, прибележани во извештајот на ООН од 1966 година со наслов „Skopje Resurgent“, Музејот на современата уметност – Скопје поставува разновидна изложбена програма. Под водство на основачкиот директор Борис Петковски, а потоа и на Соња Абациева, Музејот организира соло изложби на нови американски уметници, меѓу кои и Шила Хикс, Сараи Шерман и Т.Ц. Кенон, а пред јавноста ги претставува и бразилските, полските, француските, југословенските и советските донирани дела од колекцијата. Наградата што Музејот ја доделувал на љубљанското Биенале на графичка уметност ја збогатува музејската колекција во Скопје со неколку значајни нови дела. Доделена на Џаспер Џонс во 1965г., на Метка Крашовец во 1972 г., на Леонард Лапин во 1973 г. и на Тонис Винт во 1974 г., наградата е одраз на мултимодален, глобализиран уметнички свет во кој уметниците и уметничките се меѓу себе рамни, а Скопје само еден од мноштвото центри на културата. Поттикнувајќи вакви односи, колекцијата на Музејот на

SKOPJE RESURGENT

Internationalism, Art, and Solidarity, 1963 - 1980

Skopje Resurgent chronicles the genesis of the Museum of Contemporary Art – Skopje collection in the aftermath of a cataclysmic earthquake that leveled the city in July 1963. The crisis triggered a cultural efflorescence that saw international art community help to rebuild the Macedonian capital, a feat of collective good will that has been thus far excluded from canonical narratives of contemporary art history.

In parallel with a global reconstruction campaign organized by the United Nations for Skopje, the International Association of Plastic Arts issued a call in October 1963 for artists to join the solidarity effort. As a result, Skopje is now home to a singular collection of contemporary art, exceptional not least because much of it was gifted by leading protagonists of global contemporary art in the two decades after the city was levelled – a phenomenon that occasioned the creation of the Museum of Contemporary Art in 1964 to display the bequest. Alexander Calder, Minna Citron, Sheila Hicks, Alex Katz, Ion Grigorescu, Sol LeWitt, Wifredo Lam, and many others from across the Cold War divide and the Non-Aligned world donated their artworks to Skopje, while the Polish government commissioned a team of progressive young architects to build a permanent home for the museum that opened in 1970.

Amid an atmosphere of transnational collaboration and optimistic enthusiasm, encapsulated in the 1966 U.N. report titled “Skopje Resurgent,” the Museum of Contemporary Art mounted a diverse program of exhibitions. Under the tutelage of founding director Boris Petkovski, followed by Sonja Abadžieva, the Museum organized solo shows of emerging American artists, among them Sarai Sherman, Sheila Hicks, and T.C. Cannon, and surveys of Brazilian, Polish, French, Yugoslav, and Soviet gifts to the collection. A prize awarded by the Museum at the Ljubljana Biennial of Graphic Arts brought several significant new works into the MoCA Skopje collection. Won consecutively by Jasper Johns (1965), Metka Krašovec (1972), Leonhard Lapin (1973) and Tonis Vint (1974), the award reflects a multinodal, globalized art world in which the artists were peers and Skopje was one of many interconnected cultural centers. By fostering such adjacencies, the MoCA Skopje collection testifies to a radically cosmopolitan, multicultural legacy for socialist South Eastern Europe and suggests an alternative cosmology to inherited post-war hierarchies of Western center and post-colonial periphery.

современата уметност во Скопје сведочи за радикално космополитското и мултикултурно наследство во тогашната социјалистичка југоисточна Европа и предлага инакво космолошко толкување на наследените поствоени хиреархии на Западниот центар и постколонијалните периферии.

Кумјана Новакова
Kumjana Novakova

Ана Кац
Anna Kats

TEK
A

STORM
SSAYS

Новакова Кумјана
Novakova Kumjana

Солидарно: приказна за еден град, еден музеј и една уметничка колекција

Кон Скопје, одново: интернационализам, уметност и солидарност, 1963-1980

„Скопје, одново“ во Музејот на современата уметност- Скопје во нашиот кураторски текст е претставена како изложба што ја бележи генезата на колекцијата на Музејот по земјотресот во Скопје во 1963 година. Разбирливо, би се претпоставило дека би го следеле скорешниот меѓународен интерес во евидентирање, истражување и откривање на претежно непознатата историја на уметноста на просторот претежно познат како поранешна Југославија. Иако е точно дека влезната точка на проектот беше одново да се иследи основањето и развојот на една од најдобрите музејски збирки на современа уметност во поранешна Југославија, проектот, а потоа и јавната изложба, се претворија во нешто пошироко и, се надевам, далеку позанимливо од она што би можел да биде еден проект за самоисторизација.

Самото основање на Музејот, а оттаму и неговата колекција, е тесно поврзано со обновата на градот Скопје по еден од дотогаш најразорните земјотреси во Европа. Реконструкцијата на градот која следи е тесно поврзана со уникатниот грандиозен и солидарен потфат за обнова, кој ги вклучува Урбанистичкиот план на градот Скопје, програмата за помош на Обединетите нации „неспоредлива со ниедна друга операција од овој тип изведена од Специјалниот фонд на Обединетите нации“¹ со цел да им помогне на локалните власт во развојот на долгорочното ре-планирање на градот. Па така, на самиот почеток на истражувањето, ни стана јасно дека всушност гледаме во три динамични, масивни и меѓусебно поврзани колективни и колаборативни процеси на развој преку сложени мрежи и солидарни потфати, поврзувајќи ги градот, Музејот и неговата колекција со

¹ Специјалниот фонд на Обединетите нации е претходник на Програмата за развој на Обединетите нации. Свесни за важноста на Проектот- „поради приликите кои го истакнаа, проблемите со кои се соочи самиот проект, начинот на кој се справуваше со нив и резултатите кои ги постигна- како обележје во полето на човечките релации“, ООН одлучува да ја издаде исцрпната архива на проектот во форма на – Скопје, одново- детално приложувајќи го сиот процес на работата на УНД во планот за обновата на Скопје. Книгата била мошне инспиративна поради методологијата на овој проект, вклучително со истражувањето и пристапот на изложбата. Програма за развој на Обединетите нации. *Skopje Resurgent: The Story of a United Nations Special Fund Town Planning Project*. New York: United Nations, 1970.

In Solidarity: A Story of a City, a Museum and an Art Collection

Towards Skopje Resurgent: Internationalism, Art, and Solidarity, 1963 – 1980

Skopje Resurgent at the Museum of Contemporary Art – Skopje in our curatorial text is introduced as an exhibition that chronicles the genesis of the Museum's collection in the aftermath of the 1963 Skopje earthquake. Understandably, one would assume that we would follow the recent international interest in tracing, researching, and revealing the largely unknown art history of the largely space known as former Yugoslavia. While it is true that the entry point to the project was to retrace the establishment and development of one of the finest museum collections of contemporary arts in former Yugoslavia, the project, and later on the public exhibition, turned into something broader, and hopefully, far more interesting than what a project of self-historization would be.

The very inception of the Museum, and hence its collection, is closely connected to the rebuilding of the city of Skopje after one of the most destructive up to its time earthquakes in Europe. The reconstruction of the city that follows is closely connected to a unique large-scale rebuilding solidarity effort, including the Skopje Urban Plan Project, a United Nations program of assistance “unlike any other operation of its kind ever undertaken by the United Nations Special Fund”¹ with the purpose to assist the local authorities in developing a long-term replanning of the city. Thus, at the very start of the research it became clear that we are actually looking at three dynamic, massive and interconnected collective and collaborative processes of development through complex networks and solidarity efforts, relating the city, the Museum and its collection to the participation and involvement of diverse many.

Shaken by interrupted histories, growing within wounded institution(s), we built a puzzle from missing images, abandoned histories, abandoned artefacts and fading files, letters and correspondences.

¹ United Nations Special Fund is a predecessor of the United Nations Development Programme. Aware of the importance of the Project – “of the circumstances that gave rise to it, the problems it encountered, the way it tackled them and the results it achieved – as a landmark in the field of human relations” the UN decided to publish the thorough archive of the project in the form of a - *The Skopje Resurgent* – detailing the whole process of the UNDP's work in planning Skopje's reconstruction. The book was a great inspiration for the methodology of this project, both for the research, as well as the exhibition approach. United Nations Development Programme. *Skopje Resurgent: The Story of a United Nations Special Fund Town Planning Project*. New York: United Nations, 1970.

учеството и вклученоста на различното мнозинство.

Потресени од ненадејно прекинатите истории, растејќи во рамки на ранети институции, составивме сложувалка од исчезнати слики, напуштени истории, напуштени артефакти и досиеја, писма и дописи во процес на исчезнување.

„Архивата не е сосема иста како формите на сеќавањето, или како историјата. Манифестирајќи се во форма на траги, таа има потенцијал да го фрагментира и дестабилизира сеќавањето како што е забележано, или историјата како што е напишана, како конечни средства за искажување на последниот збор во извештајот за она што некогаш се случило.“²

Скопје, одново во Музејот на современата уметност- Скопје изгради сложено, занимливо повеќеделно тело. Без никакво тврдење дека тоа е проект на меродавно истражување, тој стана проект за бескрајната и постојана загуба, и проект за средбите и кревката упорност. И личната и колективната.

Она што следува се одново откриени сеќавања забележани како - фрагментирани, дестабилизирачки, прекинати и прекинувачки, ранети микроистории кои избледуваат- на градот, на Музејот и на Колекцијата.

Микроистории на микроутопии.

Некои од нив се вистинити.

Некои се бајковити.

Сите се подеднакво важни.

Сепак, никој не знае кое од овие три и' припаѓа на историјата, а кое одново се развива: градот, Музејот, или колекцијата.

“The archive is not one and the same as forms of remembrance, or as history. Manifesting itself in the form of traces, it contains the potential to fragment and destabilize either remembrance as recorded, or history as written, as sufficient means of providing the last word in the account of what has come to pass.”²

Skopje Resurgent at the MoCA-Skopje grew a composite, intriguing multipart body.

With no claim to be a project of authoritative research, it became a project of and about endless and continuous loss, and a project of and about encounter and fragile persistence.

Personal and collective.

What follows are retraced remembrances as recorded - fragmented, destabilizing, interrupted and interrupting, wounded, fading micro-histories of the City, the Museum and the Collection.

Micro-histories of micro-utopias.

Some of them are true.

Some of them are fabricated.

All are equally important.

No one knows though, which of the three belongs to history only, and which one is resurging: the city, the Museum or, the Collection.

² Merewether, Charles. "Introduction: Art and the archive," in The Archive, ed. Charles Merewether (London: Whitechapel Gallery; Cambridge, MA: MIT Press, 2006): 10.

² Merewether, Charles. "Introduction: Art and the archive," in The Archive, ed. Charles Merewether (London: Whitechapel Gallery; Cambridge, MA: MIT Press, 2006): 10.

³ United Nations Development Programme. Skopje Resurgent: The Story of a United Nations Special Fund Town Planning Project. New York: United Nations, 1970.

Градот.

„Затоа градот мора да биде дизајниран како флексибилен мост помеѓу цивилизацискиот технолошки апарат кој е во постојан развој и непроменливите човечки фактори на цивилизацијата. Потребен е „трансформатор“ што ќе ги претвори размерот и брзината на опремата на човекот во размерот и брзината на самиот човек; исто така, потребен е „носач“ димензиониран според непосредна оддалеченост, кој ќе ги содржи и старите и новите манифестации на човечкиот дух.“³

Земјотресот на 26 јули, 1963 година уништил „околу седумдесет и пет проценти“⁴ од градбите во градот Скопје, а загинале 1070 луѓе додека 3.700 биле тешко повредени.

Дури 76% од околу 200.000 жители останале без покрив на главата.⁵

Само 1 во 40 живеалишта било погодно за вселување.

Земјотресот траел 17 секунди.

„Мислев дека пукна хидрогенска бомба,“ изјавил еден жител на Скопје. „Оддека страшно рикање. Се разбудив, погледнав низ прозорецот и видов како хотелот „Македонија“ се ниша од една на друга страна.“⁶

„Се разбира дека секој сакаше да си ја раскаже личната приказна од првиот ден. Од мноштвото приказни кои ги слушнав, доволни се една или две живописни епизоди за да се претстави атмосферата и психолошката состојба на катастрофата. Републичкиот секретар за информации ми раскажа како по првиот земјотрес, тој и неговата сопруга се справале околу релативните придобивки од останувањето во нивната разрушена кука или од бегањето надвор на улица; како и повеќето луѓе што си го спасија животот, и тие се одлучиле за улицата.

Семејството се собрало на улицата и како што минувале часовите, тие се обидуваа да соберат храброст за да се вратат внатре и да си ги спасат највредните добра. Единствениот кој се осудил да го стори тоа бил свекорот кој влетал во куќата и се вратил со... еден пар очила за сонце и четири распар чевли.“⁷

The City.

“The city must therefore be designed as a flexible bridge between the constantly developing technological apparatus of civilization and its unchanging human factors. It needs a “transformer” to convert the scale and speed of man’s equipment down to the scale and speed of man himself; it also needs a “vessel” dimensioned by walking distance, to contain both old and new manifestations of the human spirit.”³

The July 26, 1963 earthquake destroyed “some seventy-five percent”⁴ of the city of Skopje buildings, killing 1070 and seriously injuring 3,700 people.

As much as 76% of its approximate 200,000 inhabitants were left homeless.⁵

Only 1 in 40 dwellings remained fit for occupation.

It lasted 17 seconds.

Only 1 in 40 dwellings remained fit for occupation.

It lasted 17 seconds.

“I thought it was a hydrogen bomb,” a Skopje man said. “There was a terrible roar. I woke up, looked out the window and saw the Hotel Macedonia swaying from side to side.”⁶

“Everyone naturally wanted to tell his story of the first day. From the myriad of these I heard, one or two vignettes seem appropriate to a picture of the atmosphere and psychology of the disaster. The Republican Secretary of Information told me how he and his wife had argued after the first quake the relative merits of remaining in their shuddering house or escaping into the street; like most who saved their lives, they opted for the street. There the family gathered and as the hours passed they tried to muster courage to go back inside to rescue their most valuable possessions. The only one who brought himself to do it was the father-in-law, who dashed into the house and returned with ... one pair of sunglasses and four unmatched shoes.”⁷

The direct loss amounted to 15% of the GDP of SFR Yugoslavia for the fiscal year of 1962, in which SR Macedonia participated with 10%, meaning that the direct

³ Програма за развој на Обединетите нации.. Skopje Resurgent: The Story of a United Nations Special Fund Town Planning Project. New York: United Nations, 1970. ⁴ Skopje Resurgent, New York: United Nations, 1970. Различните извори наведуваат различни пропорции на уништување, со опсег од 75% до 85%. Сепак, прецизната проценка наведува дека функционалните загуби од вкупна станбена бруто површина за изградба од 1.630.609 кв.м. (вклучително со семејните куќи) се проценети на 76.8%, резултирајќи со 75.5% бездомни граѓани на Скопје. За повеќе, види: Milutinovic, Zoran V.

⁵ De Silva, Danushka. Prefabricated Housing in Skopje after the 1963 Earthquake, 2014.

⁶ Binder, David. Quake Devastates Skopje, Yugoslavia; At Least 500 Dead; Toll May Top 2,000. New York Times. July 27, 1963.

⁷ Rusinow, Dannison. DR-46. Earthquake: Skopje the Morning After. Institute of Current World Affairs, 1963.

⁴ Skopje Resurgent, New York: United Nations, 1970. Different sources quote different proportions of destruction, with a range from 75% to 85%. However, the precise estimation quotes functional losses of total residential gross building area of 1,630,609 sq.m. (family houses included) were estimated at 76.8% leaving about 75.5% of Skopje’s inhabitants homeless.” For more please see: Milutinovic, Zoran V.”

⁵ De Silva, Danushka. Prefabricated Housing in Skopje after the 1963 Earthquake, 2014.

⁶ Binder, David. Quake Devastates Skopje, Yugoslavia; At Least 500 Dead; Toll May Top 2,000. New York Times. July 27, 1963.

⁷ Rusinow, Dannison. DR-46. Earthquake: Skopje the Morning After. Institute of Current World Affairs, 1963.

Директната загуба изнесува 15% од БДП-то на СФР Југославија за фискалната 1962 година, во која СР Македонија учествува со 10%, што значи дека директните загуби од земјотресот изнесуваат 1,5-2,0 од БДП-то на земјата.⁸

Наведени уништени згради. „СКОПЈЕ, 27 јули (ОПИ)- Официјалната југословенска новинарска агенција „Танјуг“ денес објави дека на претседателот Тито му било соопштено дека следниве градби биле срушени од земјотресот: Железничката станица, Поштата, новите згради на Градскиот совет и радио станицата, голем број училишта, Клубот на армијата, хотелите „Македонија“ и „Скопље“, Куклениот театар, две филмски куќи, Југословенската национална и инвестициска банка, над 100 повеќекатни куќи, павилјонот на Саемот во Скопље, еден музеј, дом за стари лица, Народната библиотека и други градби.“⁹

Следува приказната што ја знаеме.

Приказна за напредокот и модернизацијата.

Приказна за трансформацијата.

Приказна за утопискиот урбанизам.

Приказна за радикални визији.

По периодот на вонредна состојба, на 22 ноември 1963 година, Собранието на Град Скопје изнесува Привремена програма за обнова и реизградба на Скопје. „Според сегашните гласини, идеалната замисла на Југословените е да го видат градот обновен преку добрата волја на странските земји. Така, четирите блока на улицата „Вашингтон“ би можеле да се претворат во улица „Ленинова“, долж подрачјето на советската донација, проследена со авенијата „ДеГол“¹⁰.

И така и било.

„Оттука, сметам дека е моја должност, во име на народите на Југославија, да ви ја изразам нашата голема благодарност за срдечното изразување човечка емпатија и за дарежливата помош што ја добивме при катастрофалниот земјотрес кој неодамна го уништи Скопље, главниот град на нашата Социјалистичка Република Македонија. Особено ја цениме благородната иницијатива преземена овде, во Обединетите нации. Веруваме дека овој широк приказ на меѓународна солидарност ја одразува и желбата на огромното мнозинство луѓе низ светот да се спречи далеку поголема катастрофа која нуклеарната војна би можела да му ја предизвика на човештвото. Истовремено, овој приказ на солидарност на свој начин ги изрази стремежите кон нови, похумани односи со светот- односи во кои благосостојбата на секоја нација ќе биде во интерес на светската заедница како целина.“¹¹

Вклучувајќи мрежи и сложени системи, целиот свет се вмрежува во

losses from the earthquake were 1,5-2,0 GDP of the country.⁸

Destroyed Buildings Listed. “SKOPLJE, July 27 (UPI) – The official Yugoslav news agency, Tanyug, reported today that President Tito was told the following buildings were demolished in the earthquake: The railway station, the post office, new buildings of the City Council and radio station, many schools, the army club, the Macedonia and Skopje Hotels, the puppet theatre, two movie houses, the Yugoslav National and Investment bank, more than 100 multistoried houses, the Skopje fair pavilion, a museum, the old-age home, the national library and other buildings.”⁹

What follows is a story we know.

It is a story of progress and modernization.

It is a story of transformation.

It is a story of utopian urbanism.

It is a story of radical visions.

Following the period of emergency, on November 22, 1963 the Assembly of the City of Skopje adopted a Temporary Program for Renewal and Rebuilding of Skopje.

“According to current rumor, the Yugoslavs would ideally like to see the city rebuilt through the good will of foreign countries. Thus, four blocks of Washington Street might then turn into Lenin Street, along the area of Soviet donation, followed by DeGaulle Avenue.”¹⁰

And so, it was.

“I feel it to be my duty to convey to you from here, on behalf of the peoples of Yugoslavia, our profound gratitude for the sincere expression of human sympathy and for the generous assistance we received in connection with the disastrous earthquake which recently destroyed Skopje, the capital city of our Socialist Republic of Macedonia. We are particularly appreciative of the noble initiative which was taken here in the United Nations. We feel this broad display of international solidarity also reflected the desire of the overwhelming majority of peoples throughout the world to prevent the far greater catastrophe which a nuclear war would bring upon mankind. At the same time, this display of solidarity expressed, in its own way, the strivings towards new, more humane relations in the world, of relations wherein the welfare of each and every nation would be in the interest of the world community as a whole.”¹¹

Engaging networks and complex systems, the whole world engraved itself in the restored city. As many as 88 countries were involved in the rebuilding: Bulgaria, Croatia, Denmark, Finland, France, Germany, United Kingdom, USA and USSR.¹²

I will not enter into the chain of events following the reconstruction of the city, such as the international call by invitation for the reconstruction of the city,

⁸ „Вкупните директни загуби проценети од Федералната комисија на Владата на поранешна СФРЈ изнесуваат 1,0 милијарди американски долари. Вредноста на обесштетувањето на директните материјални загуби е проценета на 1,2 милијарди американски долари, износ кој соодветствува со околу 15% од БДП-то на поранешна СФРЈ Југославија за фискалната 1962 година. Економијата на СР Македонија од 1962 година учествуваше во БДП-то на поранешната СФРЈ за 10%, со што директните загуби предизвикани од земјотресот од 26 јули во Скопје изнесуваат околу 1,5-2,0 од БДП-то на СР Македонија“.

⁹ Binder, David. Macedonian Capital is Scene of Terror and Disaster. New York Times. July 28, 1963. ¹⁰ Fisher, Jack. “The Reconstruction of Skopje.” American Institute of Planners Journal 30 (February 1964): 46–48 (48).

¹¹ Обраќање на претседателот Тито на генералното собрание на Обединетите нации на 22 октомври, 1963 година. Official Records of the General Assembly, Eighteenth Session, 1251st plenary meeting. Достапно на: <https://digitallibrary.un.org/record/731839?ln=en>.

⁸ “The total direct losses estimated by the Federal Commission of the Government of former SFRY amounted at 1.0 billion US Dollars. The restitution value of direct material losses was estimated at 1.2 billion US Dollars which amount corresponded at about 15% of the GDP of former SFR Yugoslavia for the fiscal year of 1962. The 1962 economy of SR Macedonia participated in GDP of former SFRY by 10%, thus the direct losses caused by July 26 Skopje earthquake amounted at about 1.5-2.0 GDP of SR Macedonia.”

⁹ Binder, David. Macedonian Capital is Scene of Terror and Disaster. New York Times. July 28, 1963.

¹⁰ Fisher, Jack. “The Reconstruction of Skopje.” American Institute of Planners Journal 30 (February 1964): 46–48 (48).

¹¹ President Tito address to the United Nations General Assembly on October 22, 1963. Official Records of the General Assembly, Eighteenth Session, 1251st plenary meeting. Available at: <https://digitallibrary.un.org/record/731839?ln=en>.

¹² Petrovski, T. J. ‘Damaging Effects of July 26, 1963 Skopje Earthquake.’ Institute of Earthquake Engineering and Engineering Seismology, University “Cyril and Methodius”, Skopje, Republic of Macedonia.p. 11

обновениот град. Дури 88 земји се вклучени во обновата: Бугарија, Хрватска, Данска, Финска, Франција, Германија, Велика Британија, САД и СССР.¹²

Нема да навлезам во текот на настаните по реконструкцијата на градот, како што е меѓународниот повик со покана за реконструкција на градот, назначувањето на Цибровски за програмски менаџер на ООН, „Доксиадис Асошијетс“ како главен изведувач за планирање, мастер-планот на Кензо Танге. Сите овие се темелно истражени и дискутирани во бројни текстови, а за оваа цел и во текстовите на Ана Ивановска, Јован Ивановски, Владимир Десков, како и во текстот на Љубица Спасковска.

Сепак, она што е интересно да се нагласи за оваа цел е колаборативниот карактер на процесот на обновување и пренесување на знаење: споделувањето.

Практиката на пренесување на знаење се сметала за една од најзначајните компоненти кои навистина ги засилиле трансформацијата и модернизацијата на македонското општество. Од делумно-рурален простор кој се бори да држи чекор со другите центри на Југославија, Скопје одеднаш станува центар за образованите. Трагедијата носи масовен прилив на професионални, квалификувани луѓе од целиот свет. Локалното население, вклучително и жителите од другите градови, освен од Скопје, се селат во главниот град за да работат. Па така и учат. Интелектуалните труд и дисциплина, заедно со знаењето и обуките за вештини, го креваат професионалниот стандард на ниво на култура. Почнува да цути политичка култура заснована на професионализам и експертиза, покрај инструменталното присвојување на вештини и експертиза. Интелектуалната и социјалната арена на проектот-дискусијата за прашањата, пристапот и методите на развој и тестирање може да бидат занемарени во дискурсот на управување со знаењето и обуката за вештини. Локалните членови се произнесуваат за тоа како ваквите интелектуален труд и дисциплина се пренесуваат на локалните професии и како го подигаат професионалниот стандард на културно ниво, покрај инструменталното присвојување вештини и експертиза. „Ја прошири визијата за тоа што е можно, го подигна нивото на напор, деталност и прецизност кои би биле потребни, и ја смени позицијата на она што беше прифатливо и на она што беше неприфатливо. Издигнувањето на интелектуалниот капацитет како професионална култура беше заразно и влијаеше на една цела генерација архитекти во следните две децении“.¹³

Волјата да се споделува знаење и волјата за споделување информации произведуваат доверба и политички потенцијал.

Доверба во другиот и доверба во себе. Уште поважно, доверба во „НИЕ“ како политичка можност.

Cibrowski's appointment as program manager by the UN, Doxiadis Associates as main planning contractor, Kenzo Tange's master-plan. All of these have been thoroughly researched and discussed in numerous texts, and for this purpose also within the text of Ana Ivanovska, Jovan Ivanovski, Vladimir Deskov, and the text by Ljubica Spaskovska.

Interesting to point out though, for this purpose, is the collaborative character of the restoration process and the knowledge transfer: the sharing.

The practice of knowledge transfer was perceived as one of the most profound components that indeed intensified the transformation and modernization of Macedonian society. Skopje from a semi-rural space struggling to keep up with the other centers of Yugoslavia, suddenly became a center for the knowledgeable. The tragedy brought in a mass influx of professional, skilled people from all over the world. The locals, including ones from the towns other than Skopje, moved in the capital to work. And so, they learnt.

The intellectual labor and discipline alongside the knowledge and skills training raised professional standard as a culture. Political culture based on professionalism and expertise started sprouting, in addition to the more instrumental appropriation of skills and expertise.

The intellectual and social arena of the project – the discussion of the issues, the approach, and the methods of development and testing – can be overlooked in the discourse on knowledge management and skills training. Local members have expressed how this intellectual labor and discipline was imparted onto the local professions and how it raised professional standard as a culture, in addition to the more instrumental appropriation of skills and expertise. “It extended the vision of what was possible, it raised the level of effort, detail, and precision that would be required, and it shifted the position of what was acceptable and what was not acceptable. Raising the intellectual capacity as a professional culture was contagious and for the next two decades affected a whole generation of architects.”¹³

The willingness to share knowledge and willingness to share information produce trust and political potential.

Trust in the other and trust in oneself. More importantly, trust in “US” as a political possibility.

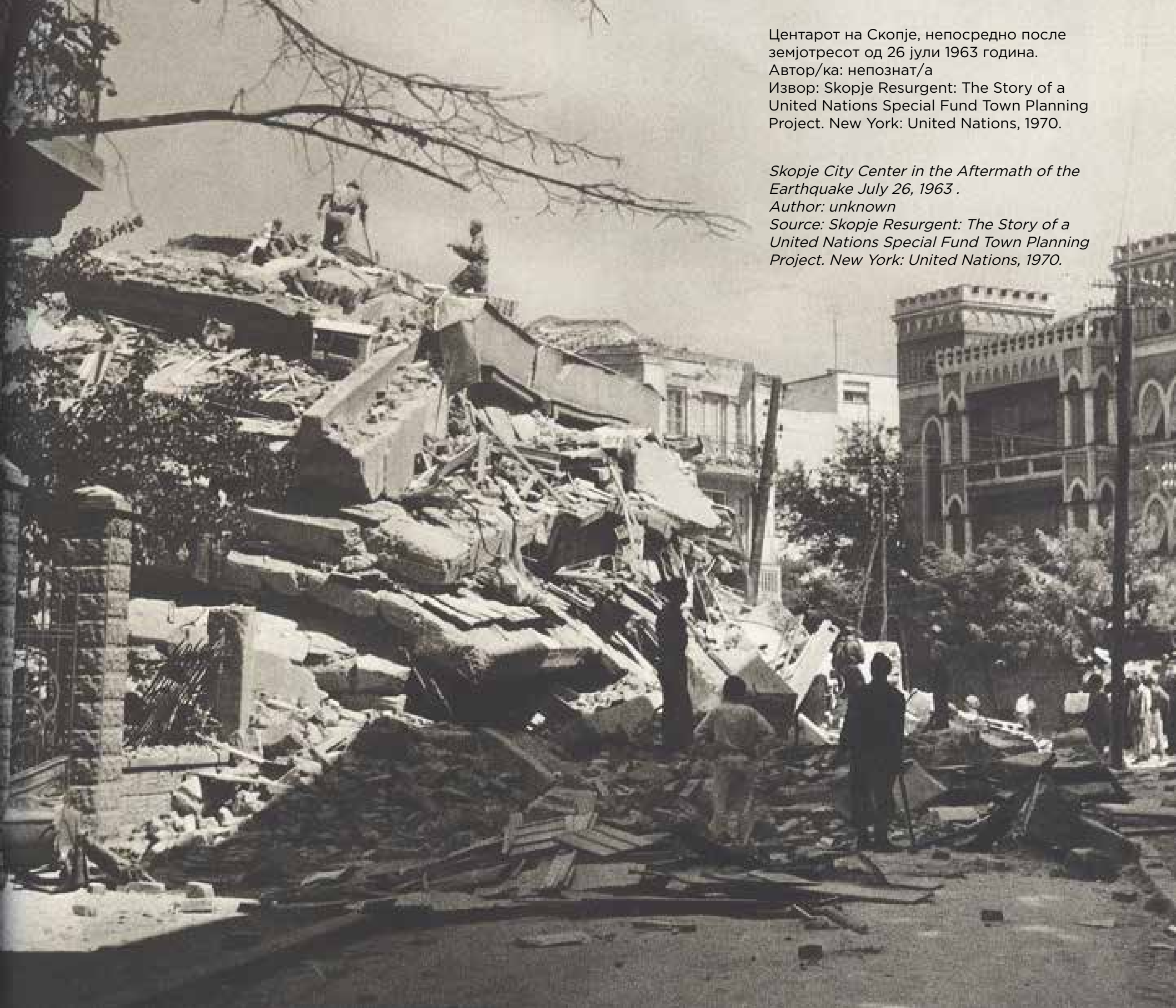
¹² Petrovski, T, J. 'Damaging Effects of July 26, 1963 Skopje Earthquake.' Institute of Earthquake Engineering and Engineering Seismology, University "Cyril and Methodius", Skopje, Republic of Macedonia. pp. 11

¹³ Мирјана Лозановска и Игор Мартек, "Skopje Resurgent: the international confusions of post-earthquake planning, 1963–1967," Planning Perspectives, 2018.

¹³ Mirjana Lozanovska & Igor Martek. "Skopje Resurgent: the international confusions of post-earthquake planning, 1963–1967," Planning Perspectives, 2018.

Центарот на Скопје, непосредно после
земјотресот од 26 јули 1963 година.
Автор/ка: непознат/а
Извор: Skopje Resurgent: The Story of a
United Nations Special Fund Town Planning
Project. New York: United Nations, 1970.

*Skopje City Center in the Aftermath of the
Earthquake July 26, 1963 .
Author: unknown
Source: Skopje Resurgent: The Story of a
United Nations Special Fund Town Planning
Project. New York: United Nations, 1970.*

Музејот.

Довербата во „НИЕ“ како политичка можност е патеката која избрав да ја следам за да влезам во следниот простор во рамките на градот: во Музејот на современата уметност- Скопје. Бидејќи не постои нешто како објективната историја, а особено не во овој случај- повторно нема да навлезам во информативниот преглед на историјата на Музејот. Еден од основачите на Музејот, и неговиот прв директор, историчарот на уметност Борис Петковски, има објавено опширен, речиси во форма на дневник, напис за поставувањето и првите години од работата на Музејот. По оваа, следат уште неколку разретчени публикации (сепак, ниту една од нив толку детална и обемна), но во целина, изнесени се ставови и создадени се митови. Инаку, причината зошто ќе навлезам во оваа делумна и дистанцирана опсервација на основањето на Музејот е за повторно да го евидентирам „НИЕ“.

„НИЕ“ како политичка можност.

Следејќи ги солидарните напори за реконструкција кои доаѓаат од секаде, градот Скопје по 1963 година, станува град на иминација и можности. Простор што треба да се обликува според „новото“, „различното“, и што е најважно, според „споделеното“ и „заедничкото“.

Доколку го следиме Буриовото разбирање на микроутопиите кои вклучуваат експлицитно разбирање на уметничките практики како политичко делување, во однос на нивната материјалност и нивниот потенцијал, ќе го достигнеме јадрото на прашањето кое (и) тој го поставува: Како е можно да се трансформира светот од нула и да се изгради општество кое ќе биде целосно различно? Иако релационата естетика и микроутопиите се концепти развиени во последните дваесетина години, фактот дека градот Скопје по 1963 година сонуваше за нов уметнички простор што ќе се крене буквално од урнатините на земјотресот, повикувајќи се на солидарност, го дефинира ваквиот потфат никако поинаку освен како утопија. И повторно, иако изгледа преувеличено, па дури и прерано да се размислува за Иницијативен одбор за основање на Музејот на современата уметност во Скопје,¹⁴ во рамките на парадигмата на релационата естетика и партиципативната пракса, или како уметничка заедница со општествена соработка, концептот врз кој е замислена и расправана борбата за новата институција, е простор кој произведува социјабилност.

Основањето на Иницијативниот одбор на 13 октомври се случува на ден по завршувањето на IV конгрес на Меѓународната уметничка асоцијација

¹⁴ Иницијативниот одбор за основање на Галеријата на современа уметност во Скопје (подоцна именувана во Музеј на современа уметност) е формално поставена на 13 октомври, 1963 година од страна на Советот за просвета и култура од Собранието на град Скопје. За членови на Одборот, Советот именува претставници од науката, културата, уметноста и од јавниот и политичкиот живот на градот: Кемал Сејфула, потпретседател на Извршниот совет на СРМ (назначен за претседател на Иницијативниот одбор), Борис Петковски, историчар на уметност (назначен за секретар на Одборот) и назначени членови на Иницијативниот одбор - академик Грга Новак, сликари Драгутин Аврамовски - Гуте, Иван Велков, Ванчо Георгиевски, Димитар Кондовски, Лазар Личеноски, Петар Лубарда, Никола Мартиноски, Петар Мазев, Пеѓа Милосављевиќ, Ордан Петлевски, Мариј Прегел, Миодраг Б. Протиќ (директор на Музејот на современа уметност во Белград), Младен Србиновиќ, Марино Тартаља; скулптори Антун Аугустинчиќ, Коста Ангели Радовани, Нандор Глид, Димо Тодоровски, Петар Хаџи Бошков, Душан Џамонџа; архитекти Славко Брезовски, Крум Томовски; писател Томе Момировски, јавни личности Петре Богданов-Кочко, Трпе Јаковлевски, историчари на уметност Михаил Банде, Божо Беќ, Ото Бихалџи-Мерин, Зоран Кржишник. За подетални написи, види: Petkovski, Boris. Museum of Contemporary Art – Skopje, 1964-1976. Skopje: Dossier MoCA, 2001.

The Museum.

The trust in “US” as a political possibility is the trace I choose to follow to enter the next space, within the city: the Museum of Contemporary Art – Skopje. As there is no such thing as an objective history, and especially in this case – again, I will not enter into an informative overview of the history of the Museum. One of the founders of the Museum, and its first director, the art historian Boris Petkovski, has published an extensive, almost diary-like account of the establishment and the first years of work of the Museum. It has been followed by several other publications here and there (none as detailed and as extensive, though), but overall: points have been taken, myths have been made. The reason I will enter into this partial and distanced observation of the founding of the Museum, is to retrace “US”.

“US” as a political possibility.

Following the solidarity efforts coming from all sides for the reconstruction, post-1963 Skopje became a city of imagination and possibility.

A space to be shaped by the “new”, the “different”, and, most importantly, by the “shared” and the “common”.

If we follow Bourriaud's understanding of micro-utopias which incorporate an explicit understanding of art practices as agentive political, both in terms of their materiality and potential, we reach the core of the question he (also) raises: How is it possible to transform the world from scratch and rebuild a society which would be totally different? Even though relational aesthetics and micro-utopias are concepts developed in the last twenty years or so, the fact that post-1963 Skopje dreams of a new art-space raising literally from the ruins of the earthquake by calling upon solidarity, shapes it as nothing else than an utopia. Again, even though it feels stretched and almost premature to think about the Initiative Board for the Establishment of the Museum of Contemporary Art of Skopje within the paradigm of relational aesthetics and participatory practice, or as a socially-collaborative art community, the concept upon which the struggle for the new institution was conceived and was argued upon, is a space producing sociability.

The Initiative Board establishment on October 13 was a day after the IV Congress of the International Art Association (IAA) finished (6-12 October 1963), in a declaration of which artists from the whole world were invited to donate works to Skopje. On October 20 the Initiative Board, in close collaboration with the Croatian Association of Artists opens the first exhibition of artworks gifted to

¹⁴ The Initiative Board for the Establishment of a Gallery of Contemporary Art of Skopje (later renamed Museum of Contemporary Art) is formally set up on October 13, 1963 by the Council for Education and Culture of the Assembly of City of Skopje. As members of the Board, the Council names representatives from science, culture, art and public and political life of the city: Kemal Sejfula, vice-president of the Executive Council of the SRM (appointed president of the Initiative Board), Boris Petkovski, art historian (appointed secretary of the Board), and appointed members of the Initiative Board - academic Grga Novak, painters Dragutin Avramovski-Gute, Ivan Velkov, Vancho Georgievski, Dimitar Kondovski, Lazar Lichenoski, Petar Lubarda, Nikola Martinoski, Petar Mazeve, Pedja Milosavljevic, Ordan Petlevski, Marij pregelj, Miodrag B. Protic (director of the Museum of Contemporary Art in Belgrade), Mladen Srbinoski, Marino Tartaglia; sculptors Antun Augustincic, Kosta Angeli Radovani, Nandor Glid, Dima Todorovski, Petar Hadzi Boskov, Dushan Dzamonja; architects Slavko Brezovski, Krum Tomovski; writer Tome Momirovski, public figures Petre Bogdanov-Kocko, Trpe Jakovlevski, art historians Mihail Bande, Bozho Bek, Otto Bihalji-Merin, Zoran Krzhishnik. For more detailed accounts, please see: Petkovski, Boris. Museum of Contemporary Art – Skopje, 1964-1976. Skopje: Dossier MoCA, 2001.

(6-12 октомври, 1963 г.), со декларација во која уметници од целиот свет се поканети да донираат дела за Скопје. На 20 октомври, Иницијативниот одбор, во тесна соработка со Хрватското здружение на уметници, ја отвора првата изложба на уметнички дела подарени на градот и на неговите граѓани од уметниците од Хрватска. Изложбата вклучува 63 уметнички дела од над 50 уметници.

„Сепак: замислувајќи ги контурите на еден можен музеј на современата уметност, сите ние поврзани со Музејот се најдовме лице в лице со тие различни определби на современоста; со прашањето – која е смислата на нејзиното музеолошко обработување и на меморијата што за неа се произведува. ... Но, од самиот почеток, Музејот беше свесен за исклучителната одговорност спрема факторите што го овозможува неговото настанување и ги надминува сите “локални” ограничувања, Принципиелно и етички се усогласуваше со формите и нивото на меѓународната солидарност искажана спрема Скопје, која беше независна од кој и да е политички, идеолошки или национален меѓник. Таа солидарност се одвиваше среде Студената војна и поделбата на светот на два спротивставени моќни и идеолошки блока; во време на вьетнамската воена драма; кога во 1968 година СФРЈ беше под заканата советската агресија врз ЧССР да се прелее и во неа; при внатрешни политички и национални турбуленции, кои непосредно и неповолно се изразија и во културата и уметноста. Во свеста на дарителите, позицијата на СФРЈ беше земја што не припаѓа (барем формално) на светските глобални поделби, а е и еден од лидерите на движењето на неврзаните земји. Голем број политички и филозофски “лево” ориентирани интелектуалци (и повеќето уметници) претполагаа дека во СФРЈ се развива такво социјалистичко општество што ќе овозможи демократски односи во сите области на животот, а одделно слободно изразување во духовната сфера. Знаеле дека во оваа земја се развива и уметност што е дел од светските ликовни движења“.¹⁵

На 27 април, 1964 година, градското собрание го усвојува Декретот за Основање на Музејот на современа уметност.

Уметноста е простор за среќавање.¹⁶

Музејот на современата уметност претставува состојба на среќавање.

Состојбата на среќавање е момент на социјабилност.

Состојбата на среќавање произведува социјабилност.

Состојбата на среќавање е политички потенцијал.

the city and its citizens by artists from Croatia. The exhibition includes 63 artworks by over 50 artists.

“However: imagining the contours of a possible museum of contemporary art, all of us related to the Museum found ourselves face to face with those different determinations of contemporaneity; with the question - what is the meaning of its museological processing, and the memory produced from it. ... However, from the very beginning, the Museum was aware of the exceptional responsibility toward the factors that enabled its establishment and overcame all “local” obstacles. It complied both principally and ethically with the forms and the level of international solidarity expressed to Skopje, which were independent from any political, ideological, or national boundary. The solidarity took place midst the Cold War and the division of the world into two opposing powerful and ideological blocs; during the Vietnam War drama; during 1968 when SFRY threatened to have the Soviet aggression against the Czechoslovak Socialist Republic spilled over; during internal political and national turbulences, which were directly and unfavorably expressed in culture and art too. The donators’ notion of the position of SFRY was a country that does not belong (at least not formally) to world global divisions, also being one of the leaders of the non-aligned movement. Many political and philosophical “left” oriented intellectuals (and most of the artists) assumed that a socialist society is developing in SFRY, one that will enable democratic relations in all areas of life, and a distinct free expression in the intellectual sphere. They also knew that the art developing in this country is part of the world art movements.”¹⁵

On April 27, 1964, the City Assembly adopted the Decree for the Founding of the Museum of Contemporary Art.

Art is a state of encounter.¹⁶

The Museum of Contemporary Art is a state of encounter.

A state of encounter is a moment of sociability.

A state of encounter produces sociability.

A state of encounter is a political potential.

¹⁵ Petkovski, Boris. Museum of Contemporary Art – Skopje, 1964-1976. Skopje: Dossier MoCA, 2001: 43-44.

¹⁶ Bourriaud, Nicolas. Relational Aesthetics. Dijon: Les Presses du réel, 2002: 18.

¹⁵ Petkovski, Boris. Museum of Contemporary Art – Skopje, 1964-1976. Skopje: Dossier MoCA, 2001: 43-44.

¹⁶ Bourriaud, Nicolas. Relational Aesthetics. Dijon: Les Presses du réel, 2002: 18.

Колекцијата.

По трагедијата од земјотресот, уметниците чии дела биле дел од 7-то Меѓународно биенале на графичка уметност во Љубљана- Џузепе Сантомасо, ХАП Гришабер, и неколкумина други, побарале делата да им бидат испратени директно во Скопје, во солидарност со градот и неговите граѓани. Набрзо потоа, Лубарда, чија што патувачка изложба низ Југославија завршува во Ниш кога земјотресот го погодува градот, ги испраќа сите 26 уметнички дела по затворањето на изложбата во Скопје. „Во најтешките мигови од својата историја овој разурнат град, борејќи се со последиците од стравотната природна стихија, му е укажана вонредна поддршка, топла и пријателска солидарност за која не постојат бариерите на дистанците, на политичките и националните разлики. Обемот на катастрофата овозможи, во формите со кои таа поддршка се изразува, секој поединец да најде можност за најконкретен израз на своето човечко сочувство и помош.“¹⁷ Колекцијата на Музејот на современа уметност- Скопје се раѓа од колективна активност.

Таквата колективна активност во периодот непосредно по земјотресот сепак не избледува. Иницијативниот одбор бил повеќе насочен кон обраќање на што повеќе луѓе, отколку кон кураторската ексклузивност. Различноста, полифонијата и отвореноста добиваат предност пред затворените кураторски изјави.

„... Иницијативниот одбор основа и две комисији: едната требаше да вложи посебни напори за да се изгради соодветна зграда за идниот музеј; значи да се определи место, да се обезбедат проектот и средствата за негова изведба, а другата – за да се решава најголемата непосредна грижа на Одборот: внимателно следење и поддржување на сите иницијативи за подарување (од каде и да е, од кого и да е) ликовни дела на Скопје.“¹⁸

Така, колекцијата се чита како дело во тек, процес, склоп на парченца живот во Југославија, Бразил, САД, Полска, Франција, Италија. Колекцијата е социјален проект.

Со цел да го затворам размислувањето околу комплексноста на формирањето на Музејот, Колекцијата и градот-но истовремено и да го отворам за нови потенцијални читања- би сакала да сподела фрагмент од еден напис на еден новинар и писател кој го посетил МСУ во 1965 година, пишувајќи за францускиот неделник „Комбат“. Целосното име на неделникот е „Борба против отпорот кон револуцијата“ (Combat de la résistance à la révolution), основан од членовите на Отпорот.

„Нема шовинизам.

Ели Фор ќе напише дека духовноста е поголема во манастирите отколку кај Џото. И токму таму, во тие манастири, се зачетоците на современата уметност. Ова го потврдува она што си го мислевме, дека духовноста може

The Collection.

*Following the tragedy of the earthquake, artists whose works were part of the 7th Ljubljana International Biennial of Graphic Arts - Giuseppe Santomaso, HAP Grishaber, and several others, requested them to be sent to Skopje directly, in solidarity with the city and its citizens. Soon after, Lubarda, whose traveling exhibition through Yugoslavia had its final point in Nis when the earthquake hit the city, after its closing sent all the 26 artworks to Skopje. "In the most difficult moments of its history, this devastated city, struggling with the consequences of the terrible natural disaster, was given extraordinary support, warm and friendly solidarity for which there are no barriers to distances, political and national differences. The scale of the catastrophe has enabled each individual to find the opportunity for the most concrete expression of their human compassion and help in the forms in which that support is expressed."*¹⁷
The collection of the Museum of Contemporary Art - Skopje was born out of a collective action.

*The collective action following the immediate period after the earthquake didn't fade away, though. The Initiative Board was much concerned to reach out to as many as possible, rather than with a curatorial exclusivity. Diversity, polyphony and open-endedness had precedence over closed curatorial statements. "... The Initiative board also established two commissions: one had to make special efforts to build a suitable building for the future museum; meaning, to determine a location, to provide the project and the means for its execution, and the other (commission) - to address the Board's greatest immediate concern: careful monitoring and support of all donation initiatives (from wherever, by whomever) of artworks to Skopje."*¹⁸

Thus, a collection is read as a work in progress, a process, an assemblage of bits of life in Yugoslavia, Brazil, the United States, Poland, France, Italy. The collection is a social project.

To close the reflection on the complexities of the establishment of the Museum, the Collection and the city - at this point, but to also open it for potential new readings - I would like to share a fragment of an account of a journalist and writer who visited MoCA in 1965, writing for French "Combat". The full title of the weekly was Combat de la résistance à la révolution, and it was founded by members of the Resistance.

"No chauvinism.

Elle Faure wrote that in the monasteries, spirituality was greater to that of Giotto. And in those monasteries, all the genesis of contemporary art was found. This confirms what we think, namely that no spirituality can have its full development except in function of a living action, be it suffering or joy. This life almost leads us to see a kind of biological support in historical materialism that we find in

¹⁷ Lubarda, Petar. In O.S., "Изложба на Петар Лубарда во Скопје" Nova Makedonija, Skopje, 24.11.1963.

¹⁸ Petkovski, Boris. Museum of Contemporary Art - Skopje, 1964-1976. Skopje: Dossier MoCA, 2001: 29.

¹⁷ Lubarda, Petar. In O.S., "Изложба на Петар Лубарда во Скопје" Nova Makedonija, Skopje, 24.11.1963.

¹⁸ Petkovski, Boris. Museum of Contemporary Art - Skopje, 1964-1976. Skopje: Dossier MoCA, 2001: 29.

да го достигне својот цут само кога ѝ служи на живата состојба, било да е страдање или радост. Ваквиот живот безмалку нè наведува да согледаме во историскиот материјализам еден вид биолошка поткрепа која ја наоѓаме кај Спенсер.

Затоа, мораме да констатираме дека уметноста е најпрестижното средство за размена што денес им е познато на народите. Овде, во Скопје, не сретнавме шовинизам. Овде постои длабоко братство, токму она што секојпат го бараме на културните случувања. Единствено таму постои интернационализам, кој го донесува и пренесува народната традиција. Зошто да не? Ние не сме интелектуалци и не ни сакаме да бидеме бидејќи, како и Ниче и Антонан Арто, одбиваме да имаме само една интелектуална идеја.

Скопје нè носи во големи сали со сидови украсени со платна од груба јута донесена специјално од Љубљана, каде што сликите се пространо изложени за да струи воздух меѓу нив, а скулптурите се поставени на дневна светлина.“

Spencer. So therefore, we are forced to see that art is the most prestigious medium of exchange that exists among people. Here in Skopje, we do not encounter any chauvinism. There is a deep brotherhood, and this is what we always look for in culture manifestations. There, and there only, an internationalism exists, carried, and transmitted by popular tradition. Why not? We are not intellectuals and we refuse to be, because, like Nietzsche, like Antonin Artaud, we refuse to have a single intellectual idea.

Skopje brings us to large rooms, with walls lined with burlap specially brought from Ljubljana, picture rails where the canvases are spaced out, airy, the sculptures put in full light.”

Отворање на МСУ-Скопје, 13.11.1970
Фотограф: Александар Басин
Фото-документација на МСУ-Скопје.

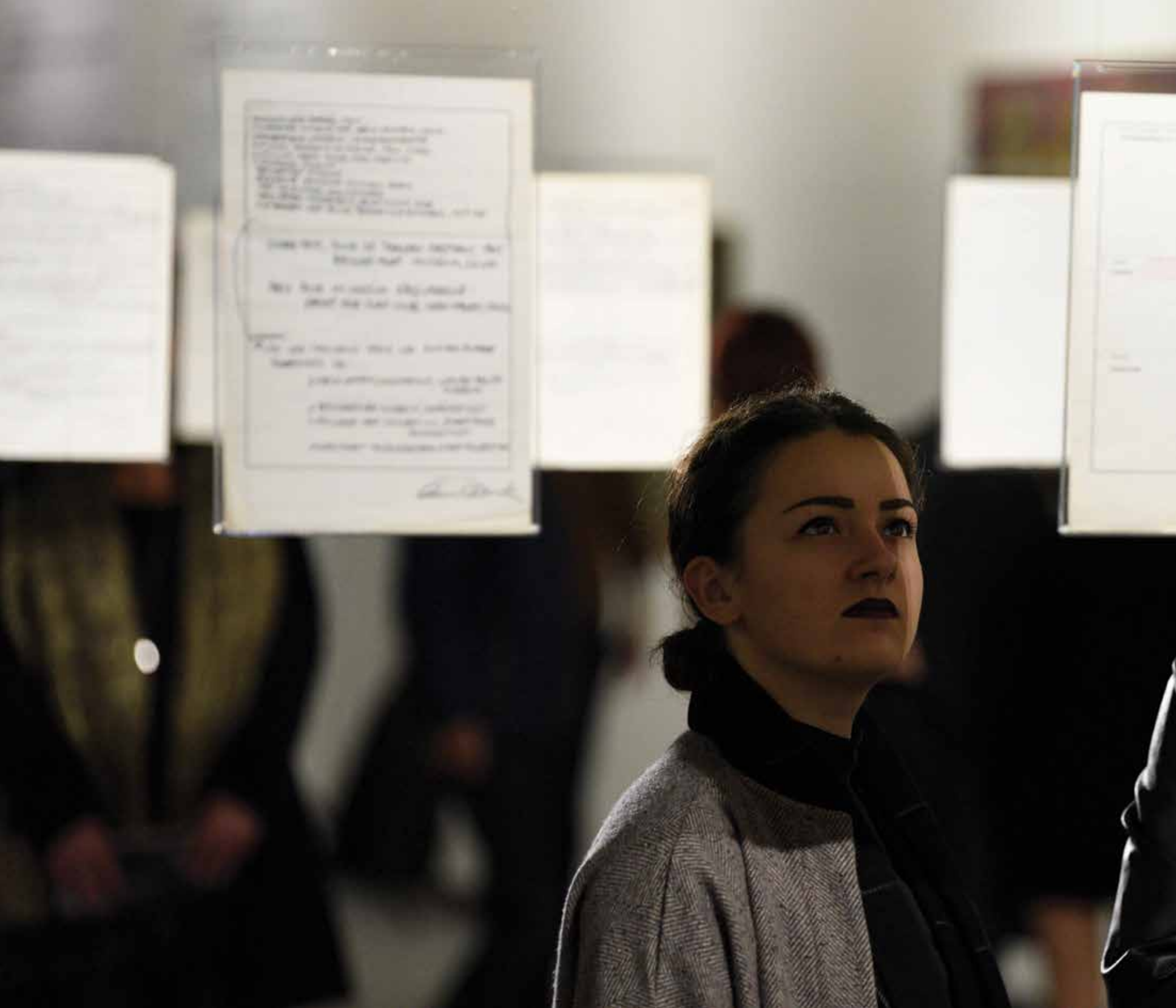
*Opening of MoCA-Skopje, 13.11.1970
Photographer: Aleksander Bassin
Photo-archive of MoCA-Skopje.*

МСУ-Скопје отворањето.
Автор/ка: непознат/а
Фото-документација на МСУ-Скопје.

MoCA-Skopje After the Opening.
Author: unknown
Photo-archive of MoCA-Skopje.

Спасковска Љубица
Spaskovska Ljubica

Изградбата на „Градот на меѓународната солидарност“: неврзаниот интернационализам, Обединетите нации и визији за развој, модернизам и солидарност, 1955- 1975¹

„Изложбата *Солидарноста, недовршен проект?* истакнува колку е важно да се запрашаме дали сè уште можеме да веруваме дека некаде во нас лежи некаква утописка искра вредна за зачувување; искра која не само што е неопходна за големи промени, туку понекогаш и потребна за човек да ја сочува и понатаму да ја брани напуштената и заборавена идеја за солидарноста.“ Музеј на современа уметност, Скопје, октомври 2014 година.

Изложбата која се отвори во октомври, 2014 година во Музејот на современата уметност во Скопје беше замислена како почест кон бројните меѓународни уметници кои придонеле со своите дела во колекцијата на новопоставениот македонски Музеј на современата уметност по земјотресот во Скопје во 1963 година, вклучувајќи ги и Пабло Пикасо, Виктор Вазарели и Александер Калдер. И музејската колекција и самиот музеј беа производи на ненадминливата примена на финансиската помош координирана од ООН и меѓублоковската меѓународна соработка. Додека поголемиот дел од

¹ Ова дело било поддржано од проектот '1989 after 1989: Rethinking the Fall of State Socialism in a Global Perspective' финансиран од Леверхулм фонд [број на грант RL-2012-053]. Подоцнежната верзија на ова дело била објавена во Journal of World History (31:1, 2020, 137-163).

Constructing the 'City of International Solidarity'. Non-Aligned Internationalism, the United Nations and Visions of Development, Modernism and Solidarity, 1955- 1975¹

“The exhibition “Solidarity, an Unfinished Project?” highlights the importance of asking ourselves if it is still possible to believe that somewhere within us lies a utopian spark worth preserving; a spark necessary not only for great changes but sometimes needed in order to persevere and to continue to defend the abandoned or forgotten idea of solidarity.” Museum of Contemporary Art, Skopje, October 2014.

The exhibition that opened in October 2014 at the Museum of Contemporary Art in Skopje was conceived as a tribute to the numerous international artists who contributed their works to the collection of the newly established Macedonian Museum of Contemporary Art after the 1963 Skopje earthquake, including Pablo Picasso, Victor Vasarely and Alexander Calder. Both the Museum's collection and the Museum itself were products of an unrivalled exercise in UN-coordinated relief and trans-bloc international collaboration. While most of the collection was composed of West European and American art, the building was a gift

¹ This work was supported by the Leverhulme Trust-funded project '1989 after 1989: Rethinking the Fall of State Socialism in a Global Perspective' [grant number RL-2012-053]. A later version of this work was published by the Journal of World History (31:1, 2020, 137-163).

колекцијата е составен од западноевропска и американска уметноста, зградата е подарок од полската комунистичка влада, дизајнирана од познатата група полски архитекти познати како „Варшавски тигри“.² Некои од првите најистакнати гестови на солидарност по земјотресот во Скопје во 1963 година, кој речиси сосема го уништил едниот од осумте регионални југословенски главни градови, се болницата со 120 кревети испратена преку 24 Ц-130 авиони од САД по наредба на претседателот Кенеди на денот по земјотресот, баталјонот советски воени инженери, британските, полските и јапонските експерти за урбано планирање и реконструкција, и она што со текот на времето се претвора во една од најбогатите колекции на современа уметност во Јужна Европа. По земјотресот, југословенскиот претседател Јосип Броз Тито изјавува дека Скопје ќе стане симбол на југословенската и меѓународната солидарност. Резолуцијата на Генералното собрание на Обединетите нации од 1963 година забележува „со задоволство дека духот на меѓународната солидарност изразен во оваа прилика го трансформираше реконструирањето на Скопје во вистински симбол на пријателство и братство меѓу народите“.³ Мотивот на меѓународна солидарност ја обележува деценијата на 1960-тите и опстојува, и официјално и неофицијално, како истакнат маркер на глобалното и урбаното граѓанство. Тој го обликува јавниот дискурс и во поранешниот социјалистички свет и во поранешна Југославија и станува глобално распространет преку меѓународните организации и преземен од западноевропските влади.

Овој случај обезбедува посебно место за контекстуализирање на интернационализмот по Втората светска војна во пресекот на либералните и социјалните концепции на интернационализмот. Визијата за меѓународна соработка на социјалистичката федерација е условена од уникатниот југословенски самонаметнат биполарен неутрализам; со други зборови, неизбежна потреба да се постигне речиси совршена рамнотежа меѓу државниот социјалистички Исток и индустријализираниот Запад.⁴ Од една страна, ова е поткрепено од искрената желба да се комбинира „најдоброто од двата света“ и од друга страна, од немирот да се изгледа неутрално и да се исполнат очекувањата за идеалот на активна неутралност. Овој напис го вметнува она што се споменува како „првата најголема меѓународна колаборативна активност од таква големина“ во една поширока приказна за деколонизацијата, визиите за повоена модернизација, глобалната улога на Југославија како лидер во неврзаниот свет и сојузите и тензиите меѓу развиените земји и земјите во развој во ООН.⁵ Со чело на главниот архитект на Варшава, Адолф Циборовски, како проект-менаџер на Проектот на урбанистичкиот план за Скопје (Планот), самата операција била несомнено неспоредлива со која било друга од овој тип спроведена од Специјалниот фонд на Обединетите нации (подоцна УНДП). Изборот на експерти (од капиталистичкиот Запад, социјалистичкиот Исток и Јапонија) ги одразува визиите за хибридна модерност на Југославија и на многу од земјите во развој во светот, каде што западните концепти и идиомите на технолошките достигнувања, планирањето и конструирањето би можеле да бидат

from the communist Polish government, designed by the well-known group of Polish architects known as the “Warsaw Tigers”.² Some of the most prominent initial gestures of solidarity in the aftermath of the 1963 Skopje earthquake, that left one of the eight regional Yugoslav capital cities almost completely destroyed, were the 120-bed hospital dispatched in 24 United States Air Force C-130s under orders from President Kennedy the day after the earthquake, the battalion of Soviet military engineers, the British, Polish and Japanese experts in urban planning and reconstruction and what became over time one of the richest collections of contemporary art in Southern Europe. In the aftermath of the earthquake Yugoslav President Josip Broz Tito declared that Skopje would become a symbol of Yugoslav and international solidarity. A United Nations General Assembly resolution from October 1963 noted “with satisfaction that the spirit of international solidarity demonstrated on this occasion has transformed the reconstruction of of Skopje into a real symbol of friendship and brotherhood among peoples.”³ The trope of international solidarity marked the decade of the 1960s and persisted both officially and unofficially as a prominent marker of global and urban citizenship. It shaped public discourse in the former socialist world and the former Yugoslavia and it was globally disseminated through international organisations and taken on by West European governments.

This case provides a unique venue for contextualising post-WW2 internationalism at the intersection of liberal and socialist conceptions of internationalism. The socialist federation’s vision of international cooperation was conditioned by a unique Yugoslav self-imposed bipolar neutralism; that is, an imperative to strike an almost perfect balance between the state socialist East and the industrialised West.⁴ On the one hand, this was underpinned by a genuine desire to combine “the best of both worlds”, and by an anxiety to appear neutral and live up to the ideal of active neutrality, on the other. This article embeds what has been referred to as “the first major international collaborative exercise of such magnitude” into a broader story about decolonisation, visions of post-war modernisation, Yugoslavia’s global role as a leader of the non-aligned world and the alliances and tensions between developed and developing countries at the UN.⁵ With Warsaw’s Chief architect Adolf Ciborowski at the helm as project manager of the Skopje Urban Plan Project (the Plan), it was arguably unlike any other operation of its kind undertaken by the United Nations Special Fund (later the UNDP). The choice of experts (from the capitalist West, the socialist East and Japan) mirrored Yugoslavia’s and many of the developing world nations’ visions of hybrid modernity, where Western concepts and idioms of technological achievement, planning and construction could be translated and adapted to local contexts and fed into a form of post-colonial, post-revolutionary nationalism. By integrating and resorting to experts, initiatives and technologies from both sides of the Cold War divide, the Yugoslavs were also actively constructing their own post-war legitimacy, both at home and abroad, against voices which often blamed them for either being too pro-Western and hence betraying socialist ideals, or indeed too pro-Soviet and therefore only declaratively non-aligned. Although it needs to be acknowledged that all of these geographical and

² Jerzy Mokrzyński, Eugeniusz Wierzbicki and Waclaw Klyzewski. Види: Boris Petkovski, Museum of Contemporary Art – Skopje, 1964-1976 (Skopje: Dossier MoCA, 2001); Tigers: The Architecture of Jerzy Mokrzyński, Eugeniusz Wierzbicki and Waclaw Klyzewski (Skopje: Embassy of the Republic of Poland, 2014).

³ “Measures in connexion with the earthquake at Skopje, Yugoslavia”, General Assembly, пристапено на 28 декември 2018.

⁴ Види: See: Sandra Bott, Jussi M. Hanhimäki, Janick Schaufelbuehl, Marco Wyss, eds. *Neutrality and Neutralism in the Global Cold War: Between or Within the Blocs?* (London/New York: Routledge, 2016). За современи дебати и размислувања за идејата за „неутрализам“, види: Peter Lyon, “Neutrality and the Emergence of the Concept of Neutralism”, *The Review of Politics* 22/02 (1960): 255-268.

⁵ Kenneth Watts, *Outwards from Home: A Planner’s Odyssey*, цитирано во: Robert Home, “Reconstructing Skopje, Macedonia, after the 1963 earthquake: The Master plan forty years on”, *Papers in Land Management* No. 7 (Cambridge & Chelmsford: Anglia Ruskin University), 20.

² Jerzy Mokrzyński, Eugeniusz Wierzbicki and Waclaw Klyzewski. See: Boris Petkovski, Museum of Contemporary Art – Skopje, 1964-1976 (Skopje: Dossier MoCA, 2001); Tigers: The Architecture of Jerzy Mokrzyński, Eugeniusz Wierzbicki and Waclaw Klyzewski (Skopje: Embassy of the Republic of Poland, 2014).

³ “Measures in connexion with the earthquake at Skopje, Yugoslavia”, General Assembly, accessed 28 December 2018.

⁴ See: Sandra Bott, Jussi M. Hanhimäki, Janick Schaufelbuehl, Marco Wyss, eds. *Neutrality and Neutralism in the Global Cold War: Between or Within the Blocs?* (London/New York: Routledge, 2016). On contemporary debates and reflections on the notion of “neutralism”, see: Peter Lyon, “Neutrality and the Emergence of the Concept of Neutralism”, *The Review of Politics* 22/02 (1960): 255-268.

⁵ Kenneth Watts, *Outwards from Home: A Planner’s Odyssey*, as cited in: Robert Home, “Reconstructing Skopje, Macedonia, after the 1963 earthquake: The Master plan forty years on”, *Papers in Land Management* No. 7 (Cambridge & Chelmsford: Anglia Ruskin University), 20.

преведени и адаптирани во локални контексти и вметнати во форма на пост-колонијален, пост-револуционерен национализам. Преку интегрирање и прибегнување кон експертите, иницијативите и технологиите од двете страни на поделбата од Студената војна, Југословените исто така активно го градеа нивниот сопствен повоен легитимитет, и дома и во странство, против гласовите кои често ги обвинуваа дека се или премногу западно ориентирани, па оттука и предавници на социјалистичките идеали, или заправо премногу советски ориентирани и затоа само декларативно неврзани. Иако треба да се признае дека сите овие географски и геополитички маркери „Исток“, „Запад“, „Север“ и „Југ“ се всушност „метагеографски конструкти“⁶ и не ја изразуваат вистинската сложеност и разновидност на регионите кои обично ги застапуваат, туку се користат за да го означат самопозиционирањето на самите актери, категориите и дискурзивните рамки во кои делуваат. Во таа смисла, овој напис исто така се обидува одново да ја процени метагеографијата на Студената војна и да ја децентрира либералната/нелибералната бинарност преку следење на занемарените капиталистичко-социјалистички сојузи и споделени вредности, и преку тоа што предлага дека е неопходно за научниците од областа на интернационализмот и Студената војна да ги предизвикаат овие метагеографски рамки и простата претпоставка дека „Западот“ се совпаѓа со либерализмот, а „Истокот“ со нелиберализмот.

Реконструкцијата и планирањето на градот Скопје претставуваат можно олицетворение на развојниот модернизам кој, како што убедливо расправа Розмари Вакеман, бил произведен и управуван од западни експерти во сојуз со локалните политички и планерски елити.⁷ Скопје навистина бил производ на повоеното „златно доба на нови градови“.⁸ Но, истовремено, како Плимут, на пример, овој град отелотворувал смела, оптимистичка визија за повоената социјална држава. Сепак, Скопје е уникатно по тоа што неговото планирање и конструкција во модернистичкиот идиом биле спроведени и одобрени од Обединетите нации- за разлика од Бразилија или Чандигар, на пример. Во последниов случај, Јавахарлал Нехру лично се вклучил во иницијативата за конструкција на новиот град во индиски Пенџаб по Поделбата, и ова требало да ја отелотвори неговата визија за „индиската модерност“.⁹ Спротивно на тоа, Скопје претставува пракса на развојниот мултилатерализам. Различни национални традиции на градење, дизајн и планирање влегуваат во фокусот преку концептите на модернизмот и преку глобалните мрежи на експерти кои се стремеле кон нивно спроведување. Конечно, проектот Скопје ја зајакнува и уважува улогата на меѓународните организации во ширењето на идеите за планирање, изградба и развој.

Овој напис се обидува да го прошири опсегот на она што било именувано и длабоко проучувано во рамките на „социјалистичкиот интернационализам“, и за таа цел исто така ја проширува и постоечката типологија на „интернационализми“, без разлика на тоа дали таа е конзервативна, либерална или социјалистичка, преку воведување на нова рамка за анализа на интернационалната соработка надвор од двата блока.¹⁰ Го испитува она кое што го нарекувам „интернационалистички констелации“, односно

geopolitical markers – “East”, “West”, “North” and “South” – are indeed “metageographical constructs”⁶ and do not reflect the true complexity and diversity of the regions they usually stand for, they are used here to denote the self-positioning of the actors themselves and the categories and discursive frameworks they operated in. In that sense, the paper also seeks to reassess Cold War metageography and decentre the liberal/illiberal binary by tracing overlooked capitalist-socialist alliances and shared values and by suggesting it is necessary for scholars of internationalism and of the Cold War to challenge these metageographical frameworks and the easy assumption that the “West” is coincident with liberalism and the “East” with illiberalism.

The reconstruction and planning of the city of Skopje represent a powerful embodiment of developmental modernism, which as Rosemary Wakeman persuasively argues, was produced and managed by Western experts in alliance with local political and planning elites.⁷ Skopje was indeed the product of a post-war “golden age of new towns”.⁸ But, at the same time, like Plymouth, for instance, it embodied a bold, optimistic vision of the post-war welfare state. However, Skopje was unique in that its planning and its construction in the modernist idiom was implemented and endorsed by the United Nations – unlike Brasilia or Chandigarh, for example. In the latter case, Jawaharlal Nehru personally engaged in the initiative for the construction of a new city in Indian Punjab after Partition that was to embody his own vision of “Indian modernity.”⁹ By contrast, Skopje was an exercise in developmental multilateralism. Different national traditions in building, design and planning came into conversation through the concepts of modernism and through the global networks of experts who sought to implement them. Eventually, the Skopje project strengthened and enhanced the role of international organisations in the dissemination of planning, construction and development ideas.

The article seeks to enlarge the scope of what has been termed and widely studied within the framework of “socialist internationalism”, and for that matter also expand an existing typology of “internationalisms”, whether conservative, liberal or socialist, by introducing a new framework for the analysis of international cooperation beyond the two blocs.¹⁰ It examines what I refer to as “internationalist constellations”; that is, the interconnectedness and cross-fertilisation between liberal and socialist internationalisms, with non-aligned internationalism forming one of those constellations. More specifically, it analyses the dynamics of a technological and developmental internationalist constellation and its overlap with a cultural internationalist constellation in art and architecture. These two different but complementary examples capture well trans-bloc/trans-ideological and trans-national convergences under the auspices of the UN. The former had its origins in the interwar “cults of technocracy and internationalism” and it embodied a post-war version of the interwar technocratic internationalism that comprised expert networks and a repertoire of technocratic thinking co-produced by the League of Nations and the International Labour Organisation.¹¹

⁶ Martin W. Lewis and Kären Wigen, *The Myth of Continents: A Critique of Metageography* (Berkeley/Los Angeles/London: University of California Press).

⁷ Rosemary Wakeman, *Practicing Utopia: An Intellectual History of the New Town Movement* (Chicago: University of Chicago Press, 2016). Види и: Martino Stierli and Vladimir Kulić, eds. *Toward a Concrete Utopia: Architecture in Yugoslavia, 1948–1980* (New York: The Museum of Modern Art, New York, 2018).

⁸ Wakeman, *Practicing Utopia*, 1.

⁹ Nihal Perera, “Contesting visions: hybridity, liminality and authorship of the Chandigarh plan”, *Planning Perspectives* 19/2 (2004): 175–199; Annapurna Shaw, “Town Planning in Postcolonial India, 1947–1965: Chandigarh Re-Examined”, *Urban Geography* 30/8 (2009): 857–878.

¹⁰ Carsten Holbraad, *Internationalism and Nationalism in European Political Thought* (Palgrave Macmillan, 2003).

⁶ Martin W. Lewis and Kären Wigen, *The Myth of Continents: A Critique of Metageography* (Berkeley/Los Angeles/London: University of California Press).

⁷ Rosemary Wakeman, *Practicing Utopia: An Intellectual History of the New Town Movement* (Chicago: University of Chicago Press, 2016). See also: Martino Stierli and Vladimir Kulić, eds. *Toward a Concrete Utopia: Architecture in Yugoslavia, 1948–1980* (New York: The Museum of Modern Art, New York, 2018).

⁸ Wakeman, *Practicing Utopia*, 1.

⁹ Nihal Perera, “Contesting visions: hybridity, liminality and authorship of the Chandigarh plan”, *Planning Perspectives* 19/2 (2004): 175–199; Annapurna Shaw, “Town Planning in Postcolonial India, 1947–1965: Chandigarh Re-Examined”, *Urban Geography* 30/8 (2009): 857–878.

¹⁰ Carsten Holbraad, *Internationalism and Nationalism in European Political Thought* (Palgrave Macmillan, 2003).

меѓусебната поврзаност и вкрстеното оплодување меѓу либералните и социјалистичките интеранционализми, каде неврзаниот интернационализам претставува едно од тие констелации.

Поконкретно, ја анализира динамиката на технолошката и развојната интернационалистичка констелација и нејзиното преклопување со културната интернационалистичка констелација во уметноста и архитектурата. Овие два различно, но комплементарни примери, соодветно го доловуваат меѓублоковското/меѓуидеолошкото и меѓунационалното приближување под покровителство на ООН. Првата потекнува од меѓувоените „култови на технократијата и интернационализмот“ и отелотворува пост-воена верзија на меѓувоениот технократски интернационализам кој ги сочинуваат експертските мрежи и репертоарот на технократското размислување ко-продуцирано од Лигата на нациите и Меѓународната трудова организација. Постоењето на технолошка и развојна интернационалистичка констелација е демонстрирано преку примерот на физичката обнова на градот, заедно со неговото поставување како центар за сеизмички истражувања и инженерство. Дополнително, овој напис ќе ја испита културната интернационалистичка констелација која го отелотвори интензивно поврзаниот уметнички свет (сликари, скулптори архитекти) од глобалниот Север и модернистичката парадигма во уметноста и архитектурата, анализирана преку архитектонската визија за новиот град и преку примерот на гореспоменатиот Музеј на современа уметност. Проучувањето на Југославија и пишувањето за неврзаниот свет назад во историјата на интернационализмот може да додаде нови клучни увиди за преклопувањето и пресеците на различните типови на интернационализам (во случајов социјалистички и либерален). Подалекусежните последици од конкретнава „констелација“ достигнуаат зад едноставниот спој на различните форми на експертиза во случајот со Скопје: во неговото јадро се споделени идеи за важноста на меѓународната солидарност над идеолошките поделби, верување во придобивките од вложувањето во оддржливиот развој и технолошкиот напредок за сечие добро, и посветеност кон „модернизмот на социјалната држава“. Уникатен благодарение на обемот на напорите за обнова и долгорочниот план, како и поради учеството на повеќе домашни и меѓународни актери од периодот на Студената војна, случајот Скопје е доказ за краткотрајното повоено приближување на либералните и социјалистичките интернационализми, она што предизвикува привремен глобален консензус околу приматот на модернизмот, општото добро, солидарноста и развојот.

Овој напис се базира на архивскиот материјал од Архивата на Обединетите нации во Њујорк, Архивата на Град Скопје, Дипломатскиот архив на Министерството за надворешни работи на Србија и Архивата на Западен Јоркшир во Бадфорд. Започнувам со поставување на социјалистичка Југославија во системот на ООН и новиот геополитички поредок на почетокот на деколонизацијата и воспоставувањето на Движењето на Неврзаните. Потоа, написот ги прикажува дебатите околу развојот и воспоставувањето на Специјалниот фонд во рамките на ООН кој имал главна улога во реконструкцијата и планот за развој на југословенскиот град. Последниот дел од написот ги анализира конкретните процеси, мрежи и динамика во самите реконструкција, планирање и развој на Скопје, каде ООН е претставникот на визијата за развоен модернизам дефинирана од фундаменталното верување во придобивките од меѓународната соработка, напредок и солидарност.

The existence of a technological and developmental internationalist constellation will be demonstrated through the example of the physical rebuilding of the city, along with its establishment as a centre for seismic research and engineering. In addition, this article will interrogate the cultural internationalist constellation that embodied the highly networked art world (painters, sculptors, architects) of the global North and the modernist paradigm in art and architecture, as analysed through the architectural vision for the new city and the example of the above-mentioned Museum of Contemporary Art.

Studying Yugoslavia and writing the non-aligned world back into histories of internationalism can add crucial new insights regarding the overlapping and intersections of varieties of internationalisms (socialist and liberal in this case). The broader implications of this particular “constellation” reach beyond the simple confluence of different forms of expertise in the case of Skopje: at its core were shared ideas about the importance of international solidarity beyond ideological divides, a belief in the benefits of investing in sustainable development and technological progress for the benefit of all, and a commitment to a “welfare-state modernism”.¹² Unique by virtue of the sheer magnitude of the reconstruction effort and the long-term development plan, as well as the involvement of multiple local and international actors from across the Cold War divide, the case of Skopje is a testament to the short-lived post-war convergence of liberal and socialist internationalisms, one that engendered a temporary global consensus around the primacy of modernism, welfare, solidarity and development.

This article draws upon archival material from the United Nations Archive in New York, the Skopje City Archive, the Diplomatic Archive of the Ministry of Foreign Affairs of Serbia and the West Yorkshire Archive in Bradford. I begin by situating socialist Yugoslavia within the UN system and the new geo-political order at the onset of decolonisation and the establishment of the Non-Aligned Movement. The article then charts the debates around development and the establishment of a Special Fund within the UN, which came to play a central role in the reconstruction and the development plan for the Yugoslav city. The last section of the article analyses the specific processes, networks and dynamics involved in the reconstruction, planning and development of Skopje, with the UN as an agent of a vision of developmental modernism defined by a fundamental belief in the benefits of international cooperation, technological progress and solidarity.

¹¹ Jo-Anne Pemberton, “New worlds for old: the League of Nations in the age of electricity,” *Review of International Studies* 28 (2002): 311–336. Види и: Johan Schot and Vincent Legendijk, “Technocratic Internationalism in the Interwar Years: Building Europe on Motorways and Electricity Networks,” *Journal of Modern European History* 6/2 (2008): 196–217; Wolfram Kaiser and Johan Schot, *Writing the Rules for Europe: Experts, Cartels, and International Organizations* (London: Palgrave Macmillan, 2014), 21–48.

¹² Nils Gilman, *Mandarins of the Future: Modernization Theory in Cold War America* (John Hopkins University Press, 2004), 17.

¹¹ Jo-Anne Pemberton, “New worlds for old: the League of Nations in the age of electricity,” *Review of International Studies* 28 (2002): 311–336. See also: Johan Schot and Vincent Legendijk, “Technocratic Internationalism in the Interwar Years: Building Europe on Motorways and Electricity Networks,” *Journal of Modern European History* 6/2 (2008): 196–217; Wolfram Kaiser and Johan Schot, *Writing the Rules for Europe: Experts, Cartels, and International Organizations* (London: Palgrave Macmillan, 2014), 21–48.

¹² Nils Gilman, *Mandarins of the Future: Modernization Theory in Cold War America* (John Hopkins University Press, 2004), 17.

Југославија, системот на ООН и раѓањето на неврзаниот мултилатерализам

„Скопје е град што сепак некогаш беше убав, со минариња и куполи, со нови кули и ниски облакодери. Тоа беше успешен град, напредуваше со нови фабрики, огромна централа за производство на електричен челик, а имаше и паркови, убави маала и шеталишта. Тоа беше град кој растеше, полн со енергија, со поглед кон иднината, а потоа земјотресот му нанесе страшен удар. Дали ќе закрепне од ударот, и како воопшто ќе закрепне? Како да се изгради одново?“

Морис Ротивал, Извештај за Скопје, мај, 1964 година

Катастрофалниот земјотрес што го погодува Скопје на 26 јули, 1963 година, уништува 80% од сите јавни згради вклучувајќи ги и болниците, училиштата, театрите и градската железничка станица. Загинуваат околу 1.200 луѓе, а 3.500 се повредени, додека мнозинството од градската популација останува без покрив на главата.¹³ Само 6.400 живеалишта (18%) ја избегнуваат штетата.¹⁴ Во една порака од Генералниот секретар на ООН за претседателот Тито, во јули 1963 година, истакнато е дека Обединетите Нации „се подготвени да понудат секаква помош во рамки на нивните ресурси“ и дека секретарот побарач од организациите во системот на ООН „итно да ја разгледаат помошта која би можела да се обезбеди.“¹⁵ Зачудувачки голем број влади одговорараат на овие апели на ООН и на апелите од југословенската влада за помош и асистенција на градот чие што ненадејно, и речиси целосно уништување потсетува на сликите од воздушното бомбардирање и урбаното пустошење во Втората светска војна кои тогаш биле сè уште свежи за многумина. Се прават споредби со Ковентри и Варшава и се забележува дека за пет секунди „Природата успеа скоро да го изедначи степенот на физички хаос во Скопје со оној во Варашава за кој нацистичка Германија ја употреби сета своја воена моќ низ пет долги години.“¹⁶

¹³ Архив на Град Скопје (во натамошниот текст АГС), 6.79 Фонд за помагање и обнова на град Скопје (1963-1977), рубрика 2, "Izveštaj o zemljotresu u Skoplju i preduzetim merama za ublažavanje posledica, Beograd, Savezno Izvršno Veće, 31 avgusta 1963. godine", 3.

¹⁴ Архив на Обединетите нации (во натамошниот текст АООН), UN Registry (1954-1983)/Technical Assistance, S-0175-2221-04, "Job Specification for the Preparation of an Outline Plan for the City of Skopje. Background Information".

¹⁵ АООН, Secretary-General U Thant, S-0884-0024-02, "United Nations Press Service, Cable from Secretary-General U Thant to president Tito of Yugoslavia", 26 јули 1963.

¹⁶ Skopje Resurgent: The Story of a United Nations Special Fund Town Planning Project (New York: United Nations, 1970), 37.

Yugoslavia, the UN System and the Birth of Non-Aligned Multilateralism

“Skopje, however, was a city that was once beautiful with minarets and domes, with new towers and small skyscrapers. It was a successful city, booming ahead with new factories, a huge electric steel manufacturing plant, as well as parks, beautiful neighbourhoods, and promenades. It was a growing city, full of energy, looking to the future, and then the earthquake dealt a staggering blow. Will it recover from the blow, and if so, how? [...] How to rebuild anew?”

Maurice Rotival, Report on Skopje, May 1964

The disastrous earthquake that struck Skopje on 26 July 1963 destroyed 80% of all public buildings including hospitals, schools, theatres and the city's railway station. Around 1,200 people were killed, 3,500 were injured and the majority of the city's population was left homeless.¹³ Only 6,400 dwellings (18%) escaped damage.¹⁴ A cable from UN Secretary-General U Thant to President Tito from July 1963 stressed that the United Nations “stands ready to offer every assistance within its resources” and that he had requested organisations within the UN system “to consider urgently the assistance which might be provided.”¹⁵ An impressive number of governments responded to these appeals by the UN and by the Yugoslav government for aid and assistance to a city, whose sudden, almost complete destruction appeared reminiscent of WW2 images of aerial bombardment and urban devastation, still fresh amongst many at the time. Parallels were drawn with Coventry and Warsaw and it was noted that in five seconds “Nature almost matched in Skopje the degree of physical havoc that it had taken all the military might of Nazi Germany five long years to wreak on Warsaw.”¹⁶ Another excerpt from Maurice Rotival's report, the renowned French planner who was appointed under the UN Programme of Technical Assistance,

¹³ Archive of the City of Skopje (hereafter ACS), 6.79 Фонд за помагање и обнова на град Скопје (1963-1977) [Fund for the help and reconstruction of Skopje (1963-1977)], box 2, "Izveštaj o zemljotresu u Skoplju i preduzetim merama za ublažavanje posledica, Beograd, Savezno Izvršno Veće, 31 avgusta 1963. godine", 3.

¹⁴ United Nations Archives (hereafter UNA), UN Registry (1954-1983)/Technical Assistance, S-0175-2221-04, "Job Specification for the Preparation of an Outline Plan for the City of Skopje. Background Information".

¹⁵ UNA, Secretary-General U Thant, S-0884-0024-02, "United Nations Press Service, Cable from Secretary-General U Thant to president Tito of Yugoslavia", 26 July 1963.

¹⁶ Skopje Resurgent: The Story of a United Nations Special Fund Town Planning Project (New York: United Nations, 1970), 37.

Еден потресен пример за ова се наоѓа во уште еден извадок од извештајот на Морис Ротивал, истакнатиот француски планер назначен во рамките на Програмата за техничка помош на ООН: „Таквата сцена им е позната на Европејците бидејќи имаше две војни во кои стотици градови беа срамнети со земја со уште поголема отсечност од онаа на земјотресот. Но, не беше исто. Тоа беше резултат од војната и луѓето беа свесни за тоа и ја разбираа цената која мораше да се плати за да се победи.“¹⁷ Ова го условува типот на техничка помош која била побарана, па фирмата „Моран и Лонг“ од Ливерпул, која се здобила со експертиза за поправка на блокирани згради за време на Британската битка, е најмена од ООН да го води првото сеопфатно истражување.¹⁸

Претседателот Тито упатува пофалби кон „манифестацијата на човечка солидарност која се истакнала во оваа пригода во големото семејство на народите.“¹⁹ Ентузијастичкиот и прилично нечуен одговор е, тврдам, директно поврзан со зголемената видливост на Југославија на глобалната сцена и оттаму претставува, пред сè прагматичен чин кон големите сили за дестабилизација на хомогеноста на другиот блок преку одобрување на новата политика на неврзување која потенцијално би можела застане на која било од двете страни. Покрај тоа, по кубанската ракетна криза во 1963 година, која го доведува светот до раб на нуклерана катастрофа, неврзаноста и апелот на Движењето за нуклеарно разоружување стига до многумина и изгледа како некаква понудена достижна алтернатива. Сепак, би можело да се заклучи дека политичкиот капитал кој Југославија го насобрала во интернационална смисла од почетокот на 1950-тите години на минатиот век, го одредува геополитичкиот престиж и позитивниот публицитет во времето кога се случува земјотресот и во следните две децении. Ова е надолното со индивидуалниот социјален и културен капитал и интерпресоналните мрежи формирани од југословенските дипломати и експерти во системот на ООН.

Исклучителната видливост и активното учество на Југославија на интернационалната сцена во текот на 1950-тите и 1960-тите го одредува одговорот на ООН во однос на земјотресот во Скопје, како и одговорот на одредени земји. Истово придонесува и кон појавата на интернационален консензус за развој и визии на постколонијалната модернизација. И државните и индивидуалните иницијативи и ангажмани придонесуваат кон ширењето на оваа мултилатерална констелација каде малите и средно-големите држави како Југославија можат да активно да учествуваат. Голем број југословенски експерти на различни нивоа во ООН придонесуваат кон обединување на ваквата мултилатерална констелација, особено поради тоа што на позицијата извршен секретар на УНЕЦЕ од 1960 до 1982 година биле двајца Југословени: Владимир Велебит (1960-1967) и Јанез Становник (1968-1982). Покрај официјалното ниво и државните дипломатски ангажмани, се појавуваат и индивидуални експерти како Ернест Вајсман, на чело на Центарот за домување, градење и планирање на ООН, назначен и за претседател на Меѓународниот одбор на консултанти за реконструкција на Скопје (првично именувано „Консултативна група“). Југословенското државјанство на Вајсман навистина помага при вклучувањето на планери од другата страна на Железната завеса во ООН, а исто така помага и во расчистување на сомнежите кај елитите ширум светот во развој дека планерите од ООН се инструменти на еден од двата блока.²⁰

*offers a poignant example of this: “For a European, such a scene is familiar, for there have been two wars in which hundreds of cities have been hammered down with more thoroughness than by an earthquake. But it was not the same. It was the result of war and the people knew about it and understood the price that had to be paid for victory.”*¹⁷ *This conditioned the type of technical assistance required and the Liverpool firm Moran and Long which had acquired expertise in the repair of blitzed buildings during the Battle of Britain was commissioned by the UN to conduct the first comprehensive study.*¹⁸

*President Tito lauded “the manifestation of human solidarity which has come to expression on this occasion in the great family of nations.”*¹⁹ *The enthusiastic and rather unprecedented response, was, I argue, directly related to Yugoslavia’s increasing visibility at the global stage and hence represented above all a pragmatic act for the big powers of destabilising the homogeneity of the other bloc by endorsing the new policy of non-alignment which could potentially sway either way. Moreover, in the aftermath of the 1962 Cuban missile crisis that had brought the world to the brink of a nuclear disaster, non-alignment and the Movement’s calls for nuclear disarmament struck a chord with many and seemed to offer a viable alternative. However, it would be safe to conclude that the political capital Yugoslavia had accrued internationally from the beginning of the 1950s determined the geo-political prestige and positive publicity it enjoyed around the time of the earthquake and in the following two decades. This was complemented by individual social and cultural capital and the inter-personal networks Yugoslav diplomats and experts formed within the UN system.*

*It was Yugoslavia’s exceptional visibility and active engagement on the international stage throughout the 1950s and the 1960s that determined the UN’s response to Skopje’s earthquake, as well as the response of individual countries. It also contributed to an emerging international consensus on development and visions of postcolonial modernisation. Both state-led and individual initiatives and engagements contributed to the proliferation of this multilateral constellation where small and medium-sized states like Yugoslavia could play active roles. A number of Yugoslav experts at different levels of the UN contributed to the consolidation of this multilateral constellation, not least because the position of UNECE Executive Secretary from 1960 to 1982 was held by two Yugoslavs: Vladimir Velebit (1960-1967) and Janez Stanovnik (1968-1982). In addition to the official level and state diplomatic engagement, there were individual experts like architect Ernest Weissmann, who headed the UN Centre for Housing, Building and Planning and who was appointed Chairman of the International Board of Consultants for the reconstruction of Skopje (originally “Consultative Group”). Indeed, Weissmann’s Yugoslav citizenship helped facilitate the inclusion of planners from across the Iron Curtain in UN planning missions and also helped in lifting suspicions among elites in the developing world that UN planners were instruments of one of the two blocs.*²⁰

¹⁷ AOOH, UN Registry (1954-1983)/Technical Assistance, S-0175-2221-04, “Report on Skopje Prepared for the Government of Yugoslavia by Maurice E. H. Rotival, 26 May 1964.”

Види и: Carola Hein, “Maurice Rotival: French planning on a world-scale,” Planning Perspectives 17/3 (2002): 247-265.

¹⁸ Skopje Resurgent, 87.

¹⁹ AOOH, Secretary-General U Thant, S-0884-0024-02, “His Excellency U Thant Secretary General (Телеграма од Јосип Броз Тито),” 7 август 1963.

²⁰ Stephen V. Ward, “Transnational planners in a postcolonial world,” во Crossing Borders: International Exchange and Planning Practices, eds. Patsy Healey and Robert Upton (Routledge, 2010), 53.

¹⁷ UNA, UN Registry (1954-1983)/Technical Assistance, S-0175-2221-04, “Report on Skopje Prepared for the Government of Yugoslavia by Maurice E. H. Rotival, 26 May 1964.”

See also: Carola Hein, “Maurice Rotival: French planning on a world-scale,” Planning Perspectives 17/3 (2002): 247-265.

¹⁸ Skopje Resurgent, 87.

¹⁹ UNA, Secretary-General U Thant, S-0884-0024-02, “His Excellency U Thant Secretary General (telegram from Josip Broz Tito),” 7 August 1963.

²⁰ Stephen V. Ward, “Transnational planners in a postcolonial world,” in Crossing Borders: International Exchange and Planning Practices, eds. Patsy Healey and Robert Upton (Routledge, 2010), 53.

Нови визии: промена на парадигмата и „златното доба“ на развојна соработка во 1960-тите

New Visions: Paradigm Shift and the 'Golden Age' of Development Cooperation in the 1960s

Со оглед на степенот на штетата по земјотресот во градот Скопје, на изработката на новиот Урбан план и' претходат задолжителни сеизмолошки и геолошки истражувања. Сеизмолошките експерти од УНЕСКО, Николас Амбрасеј и Жан Десперу се сложуваат против преместувањето на градот од неговата денешна локација, особено поради тоа што подземната инфраструктура на градот не претрпела никаква штета. Според Сухир Сен, престојниот претставник на Одборот за техничка помош на ООН и директор на Програмите од Специјалниот фонд во Југославија, планот на градот треба да се базира „на најмодерните научни достигнувања во полето на сеизмологијата.“²¹ По предлог на Сен, Ернест Вајсман го посетува Скопје во август 1963 година и подготвува извештај кој го предлага следново: а. програма за итни случаи и б.долгорочна реконструкција и развој.

Вајсман бил студент на Ле Корбузиер и, според него, „очигледната цел на планирањето (била) да се контролира човековата средина за доброто на луѓето. И кога велам луѓето- мислам на народот, а не на планерите. А кога велам доброто, мислам на тоа да се постигне подобар живот за мнозинството...“²² Вајсман бил поддршка на меѓународниот експертски тим, а на директорот на Специјалниот фонд му препорачува активности според кои „Југословените ќе имаат можност за поопширно советување околу планирањето на градот отколку она што би им го овозможила само една фирма на консултант.“²³ Вајсман исто така бил и претседател на Меѓународниот одбор на консултант за Скопје, чиј извештај од март, 1964 година, препорачува формирање на Институт за инженерска сеизмологија и урбанистичко планирање и изработка на физички план за поширокиот

Given the extent of the post-earthquake damage of the city of Skopje, seismological and geological studies had to precede the preparation of the new Urban Plan. UNESCO seismology experts Nicholas Ambrasey and Jean Despeyroux concurred against moving the city away from its present location, particularly since the city's underground infrastructure did not suffer any damage. In the words of Sudhir Sen, the resident representative of the UN Technical Assistance Board and Director of the Special Fund programmes in Yugoslavia, the city plan was meant to be based "on the most modern scientific achievements in the field of seismology".²¹ Upon Sen's suggestion, Ernest Weissmann visited Skopje in August 1963 and he prepared a report which recommended: a. an emergency programme and b. long-term reconstruction and development. Weissmann was a student of Le Corbusier, and according to him, the "obvious aim of planning [was] to control man's environment for the benefit of the people. And when I say the people – I mean the people, not the planners. And when I say benefit, I mean the achievement of a better life for the many..."²² Weissmann was in support of an international team of experts and recommended to the Director for Special Fund activities that "the Yugoslavs should have the benefit of wider advice in the planning of the city than is possible from one firm of consultants."²³

Weissmann was also the Chair of the International Board of Consultants on Skopje whose report from March 1964 recommended the establishment of an Institute for Engineering Seismology and Urban Planning and the preparation of a physical plan of the wider region as a multiple purpose project (irrigation, electric power, and water supply). This clearly resonated with the long-term, sustainable development paradigm which the UN, the Special Fund and the

²¹ АООН, UN Registry (1954-1983)/Technical Assistance, S-0175-2221-04, "Međunarodna solidarnost odrazila se i kroz značajnu konkretnu pomoć", Borba.

²² Како што е цитирано кај Ерик Пол Мамфорд, The CIAM Discourse on Urbanism, 1928-1960 (Cambridge: MIT press, 2000), 144.

²³ АООН, UN Registry (1954-1983)/Technical Assistance, S-0175-2221-04, "Ernest Weissmann to Mr. A. Goldschmidt, Director for Special Fund Activities, 26 October 1963," 2. Одборот ги вклучувал и следниве членови: Николас Амбрасеј (ВБ), Адолф Циборовски (Полска). Сергеј медведев (СССР), Мартин Мејерсон (САД) и Алоис Затопек (Чехословачка).

²¹ UNA, UN Registry (1954-1983)/Technical Assistance, S-0175-2221-04, "Međunarodna solidarnost odrazila se i kroz značajnu konkretnu pomoć", Borba.

²² As cited in Eric Paul Mumford, The CIAM Discourse on Urbanism, 1928-1960 (Cambridge: MIT press, 2000), 144.

²³ UNA, UN Registry (1954-1983)/Technical Assistance, S-0175-2221-04, "Ernest Weissmann to Mr. A. Goldschmidt, Director for Special Fund Activities, 26 October 1963," 2. Some of the members of the Board included: Nicholas Ambrasey (UK), Adolf Ciborowski (Poland), Sergei Medvedev (USSR), Martin Meyerson (USA) and Alois Zatopek (Czechoslovakia).

регион како повеќенаменски план (наводнување, електрична енергија и водоснабдување). Ова се совпаѓа совршено со долгорочната, оддржлива развојна парадигма која ООН, Специјалниот фонд и југословенската држава ја споделуваат во однос на визијата и приоритетите. Одборот, исто така, препорачува интернационално планирање на градот организирање на архитектонски конкурс за градскиот центар со помош на ООН и под надзор на Одборот и Југословенската асоцијација на архитекти и урбанисти. Целиот проект се смета за „лекција за примена на модерна наука, инженерство и физичко планирање“. ²⁴ Сепак, што е уште поважно, Скопје требало да обезбеди план за другите делови од светот со висока сеизмичност, а особено за земјите во развој, за „лекциите научени овде да се применат на некое друго место“. ²⁵

На 14 декември, 1957 година, Генералното собрание едногласно одлучува да формира посебен фонд за техничка помош наместо фонд за развој на капитал. Специјалниот фонд на ООН е официјално и свечено отворен на 1 јануари, 1959 година. Како што се тврди, Специјалниот фонд на ООН бил сметал за минлив компромис во спогодбата и дебатата меѓу земјите донори и земјите приматели во врска со формирањето на интернационален фонд за развој на капиталот. ²⁶

Убедувањето дека соработката преку идеолошките и националните граници е единствениот начин да се поттикне оддржливиот развој, и да се исправат неправдите на колонијализмот и на поредокот од пред Втората светска војна, ги дефинира ангажманите на југословенската елита и на експертската заедница во ООН. Сепак, ова верување е споделено низ социјалистичките и несоцијалистичките светови и поттикнува формирање на бројни тела и иницијативи на ООН, со посебен акцент на Специјалниот фонд кој има клучна улога во она што е несомнено прв главен меѓународен обид за соработка што изготвил план за развој на значаен град, според зборовите на британскиот планер Кенет Вотс. ²⁷

Yugoslav state shared in terms of vision and priority. The Board also recommended an international town planning and architectural competition for the city centre, to be organised with the help of the UN and under the supervision of the Board and the Yugoslav Association of Architects and Urbanists. The whole project was deemed to be “a lesson in the application of modern science, engineering and physical planning.” ²⁴ *More importantly, however, Skopje was to provide a blueprint for other parts of the globe with high seismicity, especially in the developing world, so that “the lessons learned here be applied elsewhere.”* ²⁵

On 14 December 1957, the General Assembly unanimously decided to establish a special fund for technical assistance instead of a capital development fund. The United Nations Special Fund was officially inaugurated on 1 January 1959. As it has been argued, the UN Special Fund was regarded as a transient compromise in the bargaining and the debate between donor and recipient countries over the establishment of an international capital development fund. ²⁶

A conviction that only cooperation across ideological and national boundaries could foster sustainable development and right the wrongs of colonialism and of the pre-WW2 order defined the engagements of the Yugoslav elite and expert community at the UN. However, this belief was shared across the socialist and the non-socialist worlds and propelled the establishment of numerous UN bodies and initiatives, not least the Special Fund, which came to play a key role in what was arguably the first major international collaborative effort to prepare a development plan for a sizeable city, in the words of British planner Kenneth Watts. ²⁷

²⁴ Ibid.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ronald A. Manzer, “The United Nations Special Fund,” International Organisation 18/4 (1964): 766-789.

²⁷ Watts, Outwards from Home: A Planner's Odyssey, цитирано кај: Robert Home, “Reconstructing Skopje”.

²⁴ Ibid.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ronald A. Manzer, “The United Nations Special Fund,” International Organisation 18/4 (1964): 766-789.

²⁷ Watts, Outwards from Home: A Planner's Odyssey, as cited in: Robert Home, “Reconstructing Skopje”.

„Скопје, одново“

Во декември 1962 година, за да ја обележи дваесетгодишнината на Обединетите нации, Генералното собрание на ООН предлага 1965 година да биде прогласена за Меѓународна година на соработка.²⁸ Идејата е конципирана околу едно прилично празно верување дека поинтензивната соработка преку националните граници го олеснува решавањето на поголемите меѓународни проблеми и доведува до поголемо вреднување на заедничките интереси на човештвото.²⁹ Во тоа време, околу 1962-63 година, градските совети на Скопје и на Брадфорд почнуваат да преговараат околу еден забратимувачки договор. Навистина, рамката на Годишната на меѓународната соработка (ГМС) ја поттикнува оваа форма на соработка меѓу земјите од Европа и меѓу земјите од Западот и Истокот.³⁰ По земјотресот од 1963 година што го погодува Скопје, една група студенти од Технолошкиот институт во Брадфорд (подоцна Универзитетот во Брадфорд), пружаат помош во напорите за реконструкција и помагаат да се устоличи соработката меѓу двата универзитета и двата града, благодарение на сериозниот личен ангажман на историчарот и географ Фред Сингелтон, претседател на новоформираната Истражувачка единица на југословенските студии во 1965 година. Занимливо е дека и покрај тоа што јазикот на Годишната на меѓународна соработка звучи утописки, истиот е прифатен од западноевропските, во случајов британските, елити чиј што ентузијазам се совпаѓа со оној на нивните партнери во социјалистичка Југославија. Покровител е Неговото Височество принцот Филип, Војводата од Единбург, а премиерот Харолд Вилсон е еден од спонзорите на ГМС.³¹ Неговата порака во оваа прилика покажува дека постои заедничко верување во подобра иднина овозможена од технолошкиот напредок, мултилатерализмот преку ООН и донекаде утописката идеја за хумано братство: „Во дваесетата година на Организацијата на Обединетите нации, напредокот во сите гранки од науката и технологијата влева надеж за светли можности за целото човештво [...] Годишната на меѓународна соработка дава можност секој лично да придонесе во светското разбирање. Еве шанса да се разбијат предрасудите и одново да се потврди братството на луѓето.“³²

Следствено, еден важен аспект се однесува на типот на помош што му се нуди на Скопје од социјалистичките и капиталистичките земји-донатори, и што тоа открива за постоечкиот меѓународен „социјален“ консензус, заедничкиот збир на вредности кои ги надминале поделбите од Студената војна.

“Skopje Resurgent”

In December 1962, to mark the twentieth anniversary of the United Nations, the UN General Assembly proposed 1965 to be declared International Cooperation Year.²⁸ The idea was conceptualised around a rather vague belief that more intensive cooperation across national boundaries would facilitate the settlement of major international problems and would lead to a better appreciation of the common interests of mankind.²⁹ It was around this time, in 1962-63, that the city councils of Skopje and Bradford started negotiating a twinning agreement. Indeed, the International Cooperation Year (ICY) framework gave an impetus to this form of trans-European and East-West collaboration.³⁰ In the aftermath of the 1963 earthquake that hit Skopje, a team of students from the Bradford Institute of Technology (later the University of Bradford), assisted in the reconstruction efforts and helped cement a long-term cooperation between the two universities and the two cities, owing much to the personal engagement of historian and geographer Fred Singleton, the Chairman of the newly-established Research Unit in Yugoslav Studies in 1965. Interestingly, despite the utopian sounding language of the International Cooperation Year resolutions, it was taken up by Western European – in this case British – elites, whose enthusiasm matched that of their partners in socialist Yugoslavia. HRH Prince Philip, Duke of Edinburgh was the Patron and Prime Minister Harold Wilson one of the sponsors of the ICY.³¹ His message on this occasion demonstrates that there was a shared belief in a better future made possible by technological advancement, multilateralism through the UN and a somewhat utopian notion of a human brotherhood: “In the twentieth year of the United Nations Organisation the advance of all branches of science and technology holds out a bright prospect for all mankind [...] International Co-Operation Year provides an opportunity for everyone to make a personal contribution to world understanding. Here is a chance to make a bonfire of prejudice and to re-affirm the brotherhood of men”.³² Consequently, one important aspect relates to the type of aid and assistance that was offered to Skopje by socialist and capitalist donor countries and what this reveals about an existing international “social” consensus, a shared set of values that transcended Cold War divides. Namely, the fact that the majority of resources from both socialist and Western governments were invested in institutions that embody social justice and the welfare state was a testament to a still existing post-war consensus around “welfare-state modernism”.³³ Hence, two high schools (including one for students of Albanian origin) were

²⁸ “Resolution 1844 (XVII) from 19 December 1962,” General Assembly, пристапено на 28 декември, 2017,

²⁹ “Resolution 1907 (XVIII) from 21 November 1963,” General Assembly, пристапено на 28 декември, 2017,

³⁰ За улогата на Меѓународната година на соработка во поттикнувањето на САД да се вклучи во глобалната програма “Smallpox Eradication Program” (SEP), види: Erez Manela, “A Pox on Your Narrative: Writing Disease Control Into Cold War History”, *Diplomatic History* 34/2 (2010), 299-323.

³¹ Архивски сервис на Западен Јоркшир (Брадфорд), BBD1/7/T11789, Twinning of Bradford with Skopje, 1960-65, “Wayland Young, Chairman of Bradford Borough Council, 11th January 1965.”

³² Ibid. Целта на ГСМ била да поттикне проширување на збратимливите активности, бидејќи збратимувањето на градовите било замислено како „еден од најефикасните начини за воспоставување трајни врски и пријателства“ и била официјално одобрена од ООН во 1967 година преку ECOSOC резолуцијата за „Збратимување на градовите како средство за меѓународна соработка.“

²⁸ “Resolution 1844 (XVII) from 19 December 1962,” General Assembly, accessed 28 December, 2017

²⁹ “Resolution 1907 (XVIII) from 21 November 1963,” General Assembly, accessed 28 December, 2017

³⁰ On the role of the ICY in encouraging US involvement in the global “Smallpox Eradication Program” (SEP), see: Erez Manela, “A Pox on Your Narrative: Writing Disease Control Into Cold War History”, *Diplomatic History* 34/2 (2010), 299-323.

³¹ West Yorkshire Archive Service (Bradford), BBD1/7/T11789, Twinning of Bradford with Skopje, 1960-65, “Wayland Young, Chairman of Bradford Borough Council, 11th January 1965.”

³² Ibid. The ICL was meant to encourage an extension of twinning activities, as town twinning was envisaged as one of “the most effective ways of establishing lasting links of friendship” and was officially endorsed by the UN in 1967 through an ECOSOC resolution on “Town twinning as a means of international co-operation.”

Имено, фактот дека повеќето ресурси и од социјалистичките и од западните влади биле инвестирани во институции што ги отелотворуваат социјалната правдата и социјалната држава било доказ за сè уште постоечкиот повоен консензус околу „модернизмот на социјалната држава“. ³³ Како последица на тоа се изградени две средни училишта (вклучително и едно за ученици со албанско потекло) со материјалната помош од САД и Велика Британија: модерното основно училиште „Хајнрих Песталоци“ го подарува швајцарската влада; државното средно хемиско училиште „Марија Склодовска Кири“ го подарува полската влада; модерната породилна болница го подарува чехословачката синдикална федерација; детската белодробна болница ја подаруваат норвешката влада и шведскиот Црвен крст; поликлиниката „Букурешт“ ја подарува романската влада. Покрај овие, театри, концертни сали и цели станбени области (како населбата „Дексион“ именувана по британската компанија која обезбедила градежни материјали, или населбата „Тафталице“ составена од префабрикати од Финска, Норвешка, Чехословачка, Франција, Мексико, Италија, Полска и Швајцарија), се финансиски поддржани и од социјалистичките и од западните влади и го отелотворуваат духот на меѓународната солидарност наведен во оригиналната резолуција на ООН.

Сепак, она што југословенските власти го сметаат за најгорлива проблематика е фактот дека на земјата и’ фалеле експерти во сеизмолошко инженерство. Веднаш по земјотресот, властите изјавуваат дека најдобрата институција за обука на домашни експерти е Меѓународниот сеизмолошки институт во Токио. ³⁴ Но, според нивното гледиште, приоритет било да се започне со работа на иницијативата за формирање на домашен Сеизмолошки институт со југословенски, но и регионален (медитерански) карактер и обем. ³⁵ Овој заклучок во голема мера се совпаѓа со концептот за „(колективна) самопотпора“ што станува еден од клучните развојни принципи првично воведени од НАМ и Г77. Меѓународниот консултативен одбор, кој е заеднички назначен од ООН и Југословенската влада за поддршка на националните и меѓународните обиди за реконструкција, исто така препорачува формирање на „Институт за земјотресно инженерство и инженерска сеизмологија“ при Универзитетот во Скопје. Основан е во 1965 година со помош на УНДП (Компонента за техничка помош) и УНЕСКО. Истата година започнува првата постдипломска студиска програма и ова е еден од првите сеопфатни курсеви во земјотресно инженерство во Европа. Визитинг предавачите, кои испраќаат поздрави од целиот свет- Јапонија, САД, СССР, Велика Британија, Индија, Чехословачка, Романија, Нов Зеланд, Канада и Данска- го одразуваат самонаметнатиот императив на земјата да изгледа неутрално и да остане верна на својот неврзан идентитет.

На 29 септември 1965 година, на церемонијата што се оддржува во Институтот за урбан развој и архитектура, на претседателот на Градското собрание на Скопје (градоначалникот на градот) му е претставен Главниот урбанистички план- производ на работата на над 150 експерти, повеќето од полскиот „Полсервис“ кои ги изготвиле социјалното истражување, регионалните и генералните планови, и од „Доксиадис асошијетс“ со седиште во Атина, кои

built with material help from the USA and the UK; a modern primary school named “Heinrich Pestalozzi” was a gift from the Swiss government; a state of the art chemistry high school “Maria Sklodowska Curie” was a gift from the Polish government; a modern maternity hospital was a gift from the Czechoslovak trade union federation; a children’s pulmonary hospital was a gift from the Norwegian government and the Swedish Red Cross; and a polyclinic called “Bucharest” was a gift from the Romanian government. In addition to these, theatres, concert halls, and whole residential areas (such as the “Dexion” neighbourhood named after the British company which provided building frame materials, or the “Taftalidze” settlement consisting of prefabs from Finland, Norway, Czechoslovakia, France, Mexico, Italy, Poland and Switzerland), were financially supported by both socialist and Western governments and came to embody the spirit of international solidarity referred to in the original UN resolution.

However, what the Yugoslav officials saw as the most pressing issue was the fact that the country lacked experts in seismological engineering. In the immediate aftermath of the earthquake, officials stated that the best institution to train domestic experts would be the International Institute for Seismology in Tokyo.³⁴ Yet, the priority would be, in their view, to commence working on an initiative for the establishment of a domestic Seismological Institute which would have a Yugoslav, but also regional (Mediterranean) character and scope.³⁵ This reasoning was very much in line with the concept of “(collective) self-reliance” which became one of the core developmental principles pioneered by the NAM and the G77. The international consultative board which had been jointly appointed by the UN and the Yugoslav Government to support national and international reconstruction efforts also recommended the establishment of the “Institute of Earthquake Engineering and Engineering Seismology” at the University of Skopje. It was founded in 1965 with the assistance of both the UNDP (Technical Assistance Component) and UNESCO. The first post-graduate study program began that same year and this was one of the first comprehensive courses in earthquake engineering in Europe. The visiting lecturers, who hailed from all over the world - Japan, the USA, the USSR, the UK, India, Czechoslovakia, Romania, New Zealand, Canada, and Denmark - mirrored the country’s self-imposed imperative to appear neutral and true to its non-aligned identity.

On 29 September 1965, at a ceremony held at the Institute for Urban Development and Architecture, the President of the Skopje City Assembly (City Mayor) was presented with the Basic Urban Plan - the product of the work of over 150 experts, most from the Polish “Polservis” who drew up the social survey, the regional and general plans, and from Athens-based “Doxiadis Associates” who worked on housing, transport and infrastructure in collaboration with domestic Yugoslav teams.³⁶ Both Polservis and Doxiadis had Baghdad’s master plan as part of their portfolio, albeit in different political contexts.³⁷ While Adolf Ciborowski as Warsaw’s head architect between 1954 and 1964 was the public face of the international repute and prestige Polish

³³ Gilman, *Mandarin of the Future*, 17.

³⁴ АГС, 6.79 Фонд за помагање и обнова на град Скопје (1963-1977), рубрика 2, “Savezni Zavod za medjunarodnu tehničku saradnju, Program tehničke pomoći Skoplju, Beograd, 24 avgust, 1963,” 3.

³⁵ Ibid., 13.

³³ Gilman, *Mandarin of the Future*, 17.

³⁴ АГС, 6.79 Фонд за помагање и обнова на град Скопје (1963-1977), box 2, “Savezni Zavod za medjunarodnu tehničku saradnju, Program tehničke pomoći Skoplju, Beograd, 24 avgust, 1963,” 3.

³⁵ Ibid., 13.

³⁶ Labelled “The Citizen’s Voice”, the Social Survey was an unprecedented task of interviewing around 4000 families on their attitudes towards their existing living conditions and their needs and aspirations for the new housing prospects brought by the implementation of the new Master Plan. See: Skopje Resurgent.

³⁷ Łukasz Stanek, “Miastoprojekt goes abroad: the transfer of architectural labour from socialist Poland to Iraq (1958–1989),” *The Journal of Architecture* 22/4 (2017): 786–811; Panayiota Pyla, “Back to the Future: Doxiadis’s Plans for Baghdad,” *Journal of Planning History* 7/1 (2008), 3–19.

работеле на домувањето, транспортот и инфраструктурата во соработка со домашните југословенски тимови.³⁶ И „Полисервис“ и „Доксиадис“ го имаат мастер планот на Багдад во своите портфолија, иако во различни политички контексти.³⁷ Додека Адолф Циборовски, како главен архитект на Варшава меѓу 1954 и 1964 година е јавното лице на меѓународната репутација и престиж кои ги ужива урбаното планирање на Полска произлезено од меѓународното одобрение на реконструкцијата на Полска по Втората светска војна, Константинос Доксиадис е добро познат меѓу американските и меѓународните кругови за развој, особено како администратор на помошта за Грција од Маршаловиот план. Главниот план за Скопје, планиран да се спроведе до 1981 година, е прославен како визионерски производ на меѓународен колетивен напор, отелотворувајќи го најдоброто од научниот и технолошкиот напредок и од солидарноста меѓу нациите.

Според зборовите на градоначалникот Благоја Попов, „Изготвен во одлична соработка со Обединетите нации и повеќе организации - Планот претставува производ на еден од најистакнатите примери за меѓународна солидарност...“³⁸ Беше објавен посебен меѓународен конкурс за урбанистичкиот дизајн на градскиот центар. Меѓународно жири, предводено од Вајсман, го награди проектот на познатиот јапонски архитект Кензо Танге и проектот на двајцата југословенски/ хрватски планери- Мишевиќ и Венклер. На крајот, во урбанистичкиот план беа вметнати различните аспекти и препораки од сите осум поднесени пријави.³⁹ Оттука, главниот план и урбанистичкиот развој на градот во следните две децении претставуваат доказ за „развојниот модернизам“ и интернационалистичката модерна парадигма во урбанистичкиот дизајн кои потекнуваат од Меѓународниот конгрес на модерна архитектура (МКМА), особено поради тоа што клучните фигури вклучени во проектот за Скопје преку ООН, вклучително и Вајсман, Мејерсон, Танге, Доксиадис и Бакема, беа поврзани со МКМА во различни фази од нивните кариери.⁴⁰ Мартин Мејерсон, американскиот член на Меѓународниот одбор на консултанти за Скопје го запознал Кензо Танге во 1951 година преку мрежата на МКМА, каде што го запознал и Ернест Вејсман. Тој бил дел и од Делос Симпозија на „Доксиадис“.⁴¹ Обајцата биле вклучени во проектот за Училиштето за регионално и градски планирање Бандунг спонзориран од ООН на крајот од 1950-тите.⁴² Танге, меѓународно добро поврзан преку МКМА и близок пријател на Константинос Доксиадис, ја претставувал смената на генерациите и отстапувањето од консензусот околу Функционалниот град пропишан со Атинската повелба во 1933 година. До раните 60-ти години на минатиот век, Танге постигнува меѓународно признание за комбинирањето на традиционални јапонски мотиви и модернистички елементи и значително влијае врз младото движење Метаболист.⁴³ Неговиот предлог за Заливот Токио од 1960 година добива меѓународно внимание и поттикнува дискусии

*urban planning enjoyed stemming from the international endorsement of the reconstruction of Poland after WW2, Constantinós Doxiadis was well known among American and international development circles, not least as the administrator of the Marshall Plan aid to Greece. The Skopje master plan, scheduled to be implemented by 1981, was celebrated as the visionary product of an international collective effort, embodying the best of scientific and technological progress and transnational solidarity. In the words of the Mayor Blagoj Popov, “Drawn up in excellent cooperation with the United Nations and several organisations – the Plan represents the product of one of the most outstanding examples of international solidarity...”*³⁸ *A separate international competition was launched for the urban design of the city centre. An international jury headed by Weissmann awarded the project of renowned Japanese architect Kenzo Tange and a project of two Yugoslav/Croatian planners - Mišević and Vencler. Nevertheless, different aspects and recommendations from all of the eight submitted entries were eventually incorporated in the urban plan.*³⁹ *Hence, the city’s master plan and urban development over the next two decades were a testament to the “developmental modernism” and the internationalist modernist paradigm in urban design, stemming from the International Congress of Modern Architecture (CIAM), not least because the key figures involved in the Skopje project through the UN, including Weissmann, Meyerson, Tange, Doxiadis, and Bakema, were associated with CIAM at various stages in their careers.*⁴⁰ *Martin Meyerson, the American member of the International Board of Consultants on Skopje, had met Kenzo Tange in 1951 through the CIAM network, which was also where Meyerson met Ernest Weissmann. He was also part of the Doxiadis’ Delos Symposia.*⁴¹ *Both of them were also involved in the UN-sponsored project of the Bandung School of Regional and City Planning in the late 1950s.*⁴² *Tange, well-connected internationally through CIAM and a close friend of Constantinós Doxiadis, represented the generational shift and the shift away from the consensus around the Functional City prescribed by the 1933 Athens Charter. By the early 1960s, Tange had achieved international acclaim for combining traditional Japanese motifs and modernist elements and wielded significant influence over the young Metabolist movement.*⁴³ *His 1960 proposal for Tokyo Bay gained international attention and triggered discussions on city planning, but was also criticised for its monumentality and technological determinism, something that would be also held against him by critics of Skopje’s overly brutalist architectural heritage.*⁴⁴ *Tange saw Yugoslavia’s socialist political system as an advantage and thought that public land ownership in this case was on his side.*⁴⁵ *Jugoslavia’s experience with the Special Fund and the UNDP around the Skopje earthquake cemented a long history of cooperation and circulation of knowledge and expertise. In 1970, the country’s voluntary contribution to the UNDP amounted to USD 750,000 and it had 172 experts serving abroad.*⁴⁶

³⁶ Означено како „Граѓански глас“, Социјалното истражување беше дотогаш невиден потфат во кој беа интервјуирани околу 4,000 семејства за нивните ставови кон постојните животни услови и нивните потреби и аспирации во однос на новите изгледи за домување како резултат на спроведувањето на новиот Главен план. Види: Skopje Resurgent

³⁷ Lukasz Stanek, “Miastoprojekt goes abroad: the transfer of architectural labour from socialist Poland to Iraq (1958–1989),” *The Journal of Architecture* 22/4 (2017): 786–811; Panayioti Pyla, “Back to the Future: Doxiadis’s Plans for Baghdad,” *Journal of Planning History* 7/1 (2008), 3–19.

³⁸ Ivan Toševski, ed. *Your Aid To Skopje* (Skopje: Skopje City Assembly, 1965).

³⁹ Кензо Танге, Морис Ротивал, Ван де Броек и Бакема, Луици Писинато и четири југословенски тимови од Скопје, Белград, Загреб и Љубљана. ⁴⁰ Конгресот Congrès internationaux d’architecture moderne (CIAM) бил основан во Швајцарија во 1928 година со мандат за напреден модернизам и интернационализам во архитектурата. Јаап Бакема бил секретарот на Конгресот во 1955 година и го подготвил десеттиот Конгрес со останатите 10 членови на Тимо. Види: Lukasz Stanek, ed. *Team 10 East: Revisionist Architecture in Real Existing Modernism* (Warsaw: Museum of Modern Art, 2014).

⁴¹ Ellen Shoshkes, “Martin Meyerson and Jaqueline Tyrwhitt and the Global Exchange of Planning Ideas,” *Journal of Planning History* 9/2 (2010): 75–94; Lefteris Theodosis, “Victory over Chaos? Constantinós A. Doxiadis and Ekistics 1945–1975” (PhD diss., Universitat Politècnica de Catalunya, 2016).

⁴² Види: William A. Doebele Jr., “Education for Planning in Developing Countries: The Bandung School of Regional and City Planning,” *The Town Planning Review* 33/2 (1962): 95–114.

⁴³ Hyunjung Cho & Chunghoon Shin, “Metabolism and Cold War Architecture,” *Journal of Architecture* 19/5 (2014): 623–644.

³⁸ Ivan Toševski, ed. *Your Aid To Skopje* (Skopje: Skopje City Assembly, 1965).

³⁹ Kenzo Tange, Maurice Rotival, Van den Broek & Bakema, Luigi Piccinato, and four Yugoslav teams from Skopje, Belgrade, Zagreb and Ljubljana.

⁴⁰ The Congrès internationaux d’architecture moderne (CIAM) was founded in Switzerland in 1928 with a mandate to advance modernism and internationalism in architecture. Jaap Bakema was the secretary of CIAM in 1955 and went on to prepare the tenth CIAM congress with other future Team 10 members. See: Lukasz Stanek, ed. *Team 10 East: Revisionist Architecture in Real Existing Modernism* (Warsaw: Museum of Modern Art, 2014).

⁴¹ Ellen Shoshkes, “Martin Meyerson and Jaqueline Tyrwhitt and the Global Exchange of Planning Ideas,” *Journal of Planning History* 9/2 (2010): 75–94; Lefteris Theodosis, “Victory over Chaos? Constantinós A. Doxiadis and Ekistics 1945–1975” (PhD diss., Universitat Politècnica de Catalunya, 2016).

⁴² See: William A. Doebele Jr., “Education for Planning in Developing Countries: The Bandung School of Regional and City Planning,” *The Town Planning Review* 33/2 (1962): 95–114.

⁴³ Hyunjung Cho & Chunghoon Shin, “Metabolism and Cold War Architecture,” *Journal of Architecture* 19/5 (2014): 623–644.

околу планирањето на градот, но исто така тој е и критикуван поради неговата монументалност и технолошкиот детерминизам, нешто за кое ќе му замерат и критичарите на пребруталистичкото архитектонско наследство на Скопје. Танге го смета социјалистичкиот политички систем на Југославија за предност и смета дека, во овој случај, јавното земјопоседништво му оди во прилог.⁴⁵ Искуството на Југославија со Специјалниот фонд и со УНДП околу скопскиот земјотрес ја устоличува долгата историја на соработка и циркулација на знаење и експертиза. Во 1970 година, доброволниот придонес на земјата во УНДП изнесува 750.000 американски долари и има 172 експерти кои служат во странство.⁴⁶ Во тоа време, компонентата за техничка помош меѓу 1950 и 1970 година е проценета на 11 милиони американски долари.⁴⁷ Официјалните претставници на ООН се особено заинтересирани да се осигураат дека експертизата во која инвестирале е транснационално и дифузно искористена на долгорочен и оддржлив начин. Оттука, УНДП истакнува дека тројца високи експерти кои биле ангажирани во реконструкцијата на Скопје биле регрутирани од ООН за да учествуваат во работната група на ООН за реконструкција на опустошените области во Перу, по земјотресот во Анкаш во мај, 1970 година.⁴⁸ Присуството на УНДП продолжува низ 1970-тите и во текот на 1980-тите со уште една програма за постдипломска обука за национални и интернационални цивилни инженери, архитекти, геофизичари и физичари од полето на земјотресното инженерство, финансирани од Компонентата за техничка помош на УНДП од 1977 до 1983 година. Под формулата за техничка соработка меѓу земјите во развој (ТСЗР), која заедно со ЕСЗР (Економска соработка меѓу земји во развој) го формира јадрото на НАМ и политиката за колективна самопотпора на Г77, Институтот и УНДП заедно работат на промоција на разбирањето и поддучувањето на инженерската сеизмологија во други земји во развој во регионот.⁴⁹ Непосредните цели на проектот требале да придонесат кон оваа цел преку проширување на актуелниот курс за обука отворен за учесници од земјите во регионот, вклучувајќи ги Авганистан, Албанија, Алжир, Бугарија, Грција, Иран, Ирак, Италија, Либија, Мароко, Португалија, Романија, Тунис и Турција. Постоел и дополнителен десетнеделен курс за асейзмички дизајн и конструкција на згради организиран секоја година за кандидати од сите земји во развој ширум светот, а на сите избрани кандидати им се даваат стипендии за да си ги покријат патувањата и сите локални трошоци. Иако во својата срж оваа интернационалистичка констелација ја има неврзана Југославија, рамката, насоката и поддршката овозможени од ООН се подеднакво клучни и одредувачки за нејзиното постоење и динамика. На оваа констелација и' се додава трансатлантска димензија од техничка помош и развој во 1972 година кога Институтот, во соработка со Калифорнискиот институт за технологија во Пасадена (до 1975 година) и Геолошкиот институт на САД во Парк Менло (до 1979 година) преземаат проект за „Инсталирање на мрежа на инструменти за мерење на силни потреси на територијата на Југославија.“ Ова ги формираше неколку од најголемите мрежи на акселерограми и сеизмоскопи за силно движење во тоа време во Европа.⁵⁰

The technical assistance component between 1950 and 1970 was estimated USD 11 million at the time.⁴⁷ UN officials were especially keen to make sure the expertise they invested in was used transnationally and diffused in a long-term and sustainable fashion. Hence, the UNDP emphasised that three senior experts who were engaged in the reconstruction of Skopje were recruited by the UN to take part in the UN task force for the reconstruction of ravaged areas in Peru in the aftermath of the Ancash earthquake in May 1970.⁴⁸ The presence of the UNDP continued throughout the 1970s and into the 1980s with another programme for postgraduate training for national and international civil engineers, architects, geophysicists and physicists in the field of earthquake engineering, financed under the UNDP's Technical Assistance Component from 1977 to 1983. Under the formula of technical co-operation among developing countries (TCDC), which along with ECDC (economic cooperation among developing countries) formed the core of NAM's and G77's policy of collective self-reliance, the Institute was working together with the UNDP on promoting the understanding and teaching of engineering seismology in other developing countries in the region.⁴⁹ The immediate objectives of the project were to contribute to this end by expanding its present training course open to participants from countries in the region including Afghanistan, Albania, Algeria, Bulgaria, Greece, Iran, Iraq, Italy, Libya, Morocco, Portugal, Romania, Tunisia and Turkey. There was an additional ten-week course on aseismic design and building construction, organised each year for candidates from all developing countries in the world and all selected candidates were provided with fellowships to cover their travel and all local expenses. Although this internationalist constellation had non-aligned Yugoslavia at its core, the framework, direction and the support the UN was providing, was equally crucial and determining of its existence and dynamic. A trans-Atlantic dimension to this constellation of technical assistance and development was added in 1972 when the Institute, in cooperation with the California Institute of Technology in Pasadena (until 1975) and the US Geological Survey in Menlo Park (until 1979) undertook a project on the "Installation of a strong motion instrument network on the territory of Yugoslavia". This formed one of the largest strong-motion accelerograph and seismoscope networks in Europe at the time.⁵⁰

⁴⁴ Meike Schalk, "The Architecture of Metabolism: Inventing a Culture of Resilience," Arts 3 (2014): 279-297; Kevin Nute, Place, Time, and Being in Japanese Architecture (London: Routledge, 2004); Rozita Dimova, "Elusive centres of a Balkan city: Skopje between undesirable and reluctant heritage", International Journal of Heritage Studies (2018) DOI: 10.1080/13527258.2018.1482473

⁴⁵ Zhongjie Lin, Kenzo Tange and the Metabolist Movement: Urban Utopias of Modern Japan (London/New York: Routledge, 2010), 193.

⁴⁶ Околу 4.800.000 американски долари во денешна вредност заснована на достапните онлајн калкулатори за инфлација.

⁴⁷ АООН, Secretary-General U Thant, S-0883-0026-11, "UNDP program in Yugoslavia," без датум.

⁴⁸ АООН, Secretary-General U Thant, S-0883-0026-11, "Skopje: the city of international solidarity," без датум.

⁴⁹ "International Post-Graduate Training at the Institute of Earthquake Engineering and Engineering Seismology, Skopje: Project Findings and Recommendations," UNESCO/UNDP, 1984, 1, пристапено на 28 декември, 2017.

⁵⁰ Mustafa Özder Erdik, Mehmet Çelebi, Vladimir Mihailov, Nurdan Apaydin, eds., Strong Motion Instrumentation for Civil Engineering Structures (Springer Science + Business Media, 2001), 277; V. Mihailov, "Strong motion instrument network in Yugoslavia," Indian Institute of Technology Kanpur, пристапено на 28 декември, 2017.

⁴⁴ Meike Schalk, "The Architecture of Metabolism: Inventing a Culture of Resilience," Arts 3 (2014): 279-297; Kevin Nute, Place, Time, and Being in Japanese Architecture (London: Routledge, 2004); Rozita Dimova, "Elusive centres of a Balkan city: Skopje between undesirable and reluctant heritage", International Journal of Heritage Studies (2018) DOI: 10.1080/13527258.2018.1482473

⁴⁵ Zhongjie Lin, Kenzo Tange and the Metabolist Movement: Urban Utopias of Modern Japan (London/New York: Routledge, 2010), 193.

⁴⁶ Approximately USD 4,800,000 in today's value based on available online inflation calculators.

⁴⁷ UNA, Secretary-General U Thant, S-0883-0026-11, "UNDP program in Yugoslavia," no date.

⁴⁸ UNA, Secretary-General U Thant, S-0883-0026-11, "Skopje: the city of international solidarity," no date.

⁴⁹ "International Post-Graduate Training at the Institute of Earthquake Engineering and Engineering Seismology, Skopje: Project Findings and Recommendations," UNESCO/UNDP, 1984, 1, accessed 28 December, 2017

⁵⁰ Mustafa Özder Erdik, Mehmet Çelebi, Vladimir Mihailov, Nurdan Apaydin, eds., Strong Motion Instrumentation for Civil Engineering Structures (Springer Science + Business Media, 2001), 277; V. Mihailov, "Strong motion instrument network in Yugoslavia," Indian Institute of Technology Kanpur, accessed 28 December, 2017

I. УНДП програма		
I.I. Компонента на Специјалниот фонд (5 проекти)	Придонес на УНДП американски долари	Придонес на Владата американски долари
- Урбанистички план Скопје (1965)	1.475.400	3.372.200
- Центар за обука на градежен персонал (1965), МОТ како Агенција за извршување	485.600	661.000
- Истражувања за регулација и контрола на реката Вардар (1966)	1.479.300	4.623.000
- Истражување за сеизмичноста на Балканскиот регион (регионален со седиште во Скопје) (1970)	765.000	1.100.000
- Интегриран развој на сливот на реката Вардар/ Аксиос (Југославија/ Грција)	1.240.000	1.900.000
I.II. Компонента за ТП (фондови за вонредни состојби 1963-70)	728.000	
I.III. СПП пост-земјотресна итна помош	1.700.000	
II. Средства преземени од југословенската влада за реконструкција на Скопје	480.000.000	
III. Странски заеми и грантови за реконструкција на Скопје (САД, Велика Британија, Франција, СССР, Полска, Чехословачка, ГДР)	96.000.000	

Слика 1. Извор: Архива на Обединетите нации, Генерален секретар У Тант, S-0883-0026-11, „Скопје: градот на меѓународна солидарност.“

Иако и УНЕСКО игра голема улога од самиот почеток, клучно е и во формирањето и егзистенцијата на културната интернационалистичка констелација основана со цел формирање на Музејот на современата уметност во Скопје.⁵¹ Имено, по земјотресот, Меѓународната асоцијација за уметност (МАУ/ А) преку резолуција ги поканува своите членови да ги донираат своите уметнички дела на идниот Музеј во Скопје. Потеклото на на МАУ може да се пронајде во Третата генерална конференција на УНЕСКО одржана во Бејрут во 1948 година, иако самата Асоцијација била основана во 1954 година на иницијатива на УНЕСКО. Одговорот бил особено позитивен и до почетокот на 1970-тите, Музејот има колекција од околу 2.000 уметнички дела, вклучувајќи го „Глава на жена“ на Пабло Пикасо како најистакната и највредна донација. Иако новата зграда дизајнирана од полските „Тигри“ и Генералното биро за дизајн на градежништво во Варшава не е завршена сè до 1970 година, првата изложба на донирани уметнички дела се одржува во 1965 година, насловена како „Средба на солидарноста“/ „Rencontre de solidarité“. Самиот факт дека специјалниот каталог е испечатен на три јазици (македонски, англиски и руски) стои како уште една манифестација на биполарната неутралност што го поткрепува југословенскиот неврзан интернационализам и мнозинството, ако не и сите, интернационалистички констелации активно градени од југословенските елити кои циркулирале во нив.

⁵¹ Petkovski, Museum of Contemporary Art – Skopje, 27.

I. UNDP Program		
I.I. Special Fund Component (5 projects)	UNDP Contribution \$	Government Contribution \$
- Skopje Urban Plan (1965)	1,475,400	3,372,200
- Training Centre for Building Construction Personnel (1965), ILO as Executing Agency	485,600	661,000
- Studies on the Regulation and Control of the Vardar River (1966)	1,479,300	4,623,000
- Survey of the Seismicity of the Balkan Region (Regional with HQ in Skopje) (1970)	765,000	1,100,000
- Integrated development of the Vardar/Axios River Basin (Yugoslavia/Greece)	1,240,000	1,900,000
I.II. TA Component (contingency funds 1963-70)	728,000	
I.III. WFP Post-Earthquake Emergency Assistance	1,700,000	
II. Funds Committed by the Yugoslav Government for the Reconstruction of Skopje	480,000,000	
III. Foreign Loans and Grants for the Reconstruction of Skopje (USA, UK, France, USSR, Poland, Czechoslovakia, GDR)	96,000,000	

Figure 1. Source: United Nations Archive, Secretary-General U Thant, S-0883-0026-11, “Skopje: the city of international solidarity.”

Although UNESCO also played a major role from the very beginning, it was crucial in the formation and subsistence of the cultural internationalist constellation that formed around the establishment of the Skopje Museum of Contemporary Art. Namely, in the aftermath of the earthquake, the International Association of Art (IAA/AIAP) invited its members through a resolution to donate their works of art to the future Museum in Skopje.⁵¹ The origins of IAA/AIAP can be traced to the Third General UNESCO Conference held in Beirut in 1948, although the Association itself was established in 1954 at the initiative of UNESCO. The response was overwhelmingly positive and by the beginning of the 1970s the Museum had a collection of around 2000 pieces of art, with Pablo Picasso’s “Head of a woman” being the most prominent and most valuable donation. Although the new building designed by the Polish “Tigers” and Warsaw’s General Construction Design Bureau was not finished until 1970, the first exhibition of the donated works of art took place in 1965 and was titled the “Solidarity meeting”/“Rencontre de solidarité”. The fact that the special catalogue was printed in three languages (Macedonian, English and Russian) appears as yet another manifestation of the bipolar neutrality that underpinned Yugoslav non-aligned internationalism and the majority, if not all, of internationalist constellations Yugoslav elites were actively constructing and circulating in. Writing in 1970, British artist, critic and historian of art and culture Kennet Courtts-Smith pinpointed “solidarity” and “cultural aid” as the

⁵¹ Petkovski, Museum of Contemporary Art – Skopje, 27.

Пишувајќи во 1970 година, британскиот уметник, критичар и историчар на уметноста и културата, Кенет Коутс-Смит ги посочува „солидарноста“ и „културната помош“ како јадрото на оваа интернационалистичка констелација во светот на модерната уметност. Уште поважно, во Музејот и неговата улога тој открива „суштински културен спој“ кој ги надминува политичките и културните граници:

„Еден интересен начин на кој оваа „солидарност“ функционира во уметничкиот свет може да се забележи во Скопје, Југославија. По катастрофалниот земјотрес од 1963 година, луѓето ширум светот одговорија со медицинска и материјална помош. Реагираше и меѓународниот уметнички свет, претставувајќи ја „културната помош“, а сликарите и скулпторите од многу различни земји дадоа дела за обнова на музејот. Како резултат на ова, Скопје денес ја поседува една од најдобрите колекции на современа уметност во Јужна Европа. Исклучителното во случајов е тоа што сè уште постои одреден „дух на солидарност“, најмногу поради напорите на директорот на Музејот на современа уметност, Борис Петоковски, при што овој музеј беше поставен како суштински културен спој кој ги надминува политичките и културните бариери, дозволувајќи и на уметноста автентично да делува надвор од националниот и промотивниот комплекс...“⁵²

Она што можеби е клучно за постоењето на тој „суштински културен спој“ не е само неврзаната рамка, туку и институционалниот преседан. Социјалистичка Југославија не само што има голем број галерии и музеи на современа уметност, туку и повеќето од архитектите, кураторите на музеите и уметниците одат на студиски посети финансирани од државата во странство, претежно во Западна Европа и САД. Првиот директор на Музејот, Борис Петковски поминува една година во Франција и ја посочува Новата национална галерија во Берлин (дизајнирана од Мис ван дер Роје) отворена во 1968 година, како објект од кој македонскиот музеј бил делумно инспириран. Уште во 1952 година, Националната галерија во Скопје, која е претходник на Музејот, станува домаќин на изложба на француска современа уметност, проследена со изложби како „100 години холандско сликарство“ (1953), изложба на Хенри Мур (1955), изложби на современа италијанска уметност (1956), современа полска уметност (1957) и современа американска уметност (1961), последната во соработка со Гугенхајм.⁵³

Она што ги приближува уметниците, кураторите, архитектите, планерите и државните службеници од поделениот свет во Студената војна во оваа интернационалистичка констелација поддржана од Обединетите нации и привремениот глобален консензус околу меѓународната соработка и солидарност, е заедничката парадигма на (висок) модернизам и одобрувањето на неврзаноста како модел на меѓублоковска соработка. Иако единствено според обемот на меѓународната вклученост, Скопје навистина претставува производ на своето доба, еден од неколкуте повоени примери на градови од социјални држави кои отелотворуваат конкретна оптимистичка визија за нов свет со напредок; со „улицы отворени за сите [...] комунални згради и уреден план [...] дизајниран за подеднакво уредено општество на кое му е дадена можност да се посвети на образование, работа и култура“, позајмено од описот на Планот за Плимут.⁵⁴

core of this internationalist constellation of the world of modern art. More importantly, he located in the Museum and its role a “cultural nexus” that transcended political and cultural boundaries:

*“One interesting way in which this “solidarity” has operated in the art world can be seen in Skopje, Yugoslavia. After the disastrous earthquake of 1963 people throughout the world responded with medical and material aid. The international art world also reacted, denoting “cultural aid” and painters and sculptors from many different countries gave works of art to rebuild the museum. The result of this is that Skopje now possesses one of the best collections of modern art in South Europe. The remarkable thing is that a certain “spirit of solidarity” has been kept alive largely due to the efforts of the Director of the Museum of Contemporary Art, Boris Petkovski, whereby this museum has acted as a cultural nexus transcending political and cultural barriers and permitting art to operate genuinely outside of the national and promotional complex...”*⁵²

*What was perhaps fundamental for the existence of that “cultural nexus” was not only the non-aligned framework, but the institutional precedent. Not only did socialist Yugoslavia have a very large number of galleries and museums of modern art, but most of the architects, museum curators and artists went on state-funded study visits abroad, mostly in Western Europe and the USA. The first director of the Museum, Boris Petkovski spent a year in France and pointed to the New National Gallery in Berlin (designed by Mies van der Rohe) which opened in 1968 as the object the Macedonian Museum was partially inspired from. As early as 1952, the National Gallery in Skopje, which was the Museum’s predecessor, hosted an exhibition of French modern art, which was followed by exhibitions of “100 years Dutch painting” (1953), of Henry Moore (1955), Modern Italian art (1956), Modern Polish art (1957) and Modern American art (1961), the latter in collaboration with the Guggenheim.*⁵³

*It was the shared paradigm of (high) modernism and an endorsement of non-alignment as a model of trans-bloc cooperation that allowed for the convergence of artists, curators, architects, planners and state officials from across the Cold War divide in this internationalist constellation sustained by the United Nations and by a temporary global consensus around international cooperation and solidarity. Although unique by virtue of the scope of international involvement, Skopje was really a product of its age, one of several post-war examples of cities of the welfare state which embodied a particular, optimistic vision for a new world where progress was a given; with “streets open to everybody [...] its buildings communal and its plan ordered [...] designed for an equally ordered society which had been given the opportunity to devote itself to education, work and culture”, to borrow from a description of the Plan for Plymouth.*⁵⁴

⁵² Kenneth Courtts Smith, *The Dream of Icarus* (London: Hutchinson, 1970).

⁵³ „Третата поставка на изложбата, во една стара турска зграда, Даут Пашиниот амам во Скопје, свечено ја отвори претседателот на Советот за наука и култура на Македонија и очигледно привлече невообичаено голема посетеност од околу четиристотини гости на отворањето и вкупно околу пет илјади посетители за помалку од три недели“. Види: Želimir Košević, “Henry Moore’s Exhibition in Yugoslavia, 1955”, *British Art Studies*, пристапено на 28 декември, 2017

⁵⁴ Jeremy Gould, *Plymouth: Vision of a modern city* (Swindon: English Heritage, 2010), 63.

⁵² Kenneth Courtts Smith, *The Dream of Icarus* (London: Hutchinson, 1970).

⁵³ “The third showing of the exhibition, in an old Turkish building, the Daud Pasha Hamam, in Skopje, was inaugurated by the President of the Council for Science and Culture of Macedonia, and apparently attracted an unusually large attendance of around four hundred guests at the opening and a total of around five thousand visitors in just under three weeks.” See: Želimir Košević, “Henry Moore’s Exhibition in Yugoslavia, 1955”, *British Art Studies*, accessed 28 December, 2017

⁵⁴ Jeremy Gould, *Plymouth: Vision of a modern city* (Swindon: English Heritage, 2010), 63.

Заклучок

Раните 1960-ти години претставуваат прилично уникатен период во историјата на Студената војна, каде неколку процеси кои отелотворуваат клучни промени во наследеното глобално статус кво (вклучувајќи ги деколонизацијата, забрзувањето на трката со нуклеарно вооружување, проширувањето на ООН и подемот на глобалниот Југ како „трета сила“ преку неврзаноста) се преклопуваат со разни домашни проблематики (сегрегацијата и изборот на Џ.Ф. Кенеди во САД, прашањата околу економскиот развој и остварувањето на ветувањата за независност во новонезависните земји). Овој напис се стреми да придонесе кон деконструирање на постоечките типологии на интернационализмот и да ја демонстрира флуидноста на визиите, мрежите и променливите приближувања преку идеолошките граници. Развојната и технолошка интернационалистичка констелација произлегува од меѓувоенниот технократски интернационализам кој се состои од експертски мрежи и експертски образувани тела ко-произведени од Лигата на нациите. Написот демонстрира како, надградувајќи се на овие континуитети и на мрежите од пред Втората светска војна, можеле да се формираат различни интернационалистички констелации под покровителството на Обединетите нации и со поддршка на владите чија посветеност на принципите на ООН го одразува нивното сопствено позиционирање во глобалната Студена војна. Овие интернационалистички констелации не се ограничени од бинарните типологии на либералниот и социјалистичкиот интернационализам преку кои обично го анализираме овој период. Во суштина, визиите за меѓународна соработка и правичен развој се врзани за солидарноста и „самопотпората“ како принципи. Сепак, интернационалистичките констелации формирани околу овие прашања истовремено мобилизираат моќни идеи за суверенитетот и меѓународниот статус и престиж. Модерноста, вкоренета во западните концепти за технолошки и научен напредок, е споена со локалните и националните културни тропи и традиции.

Исклучителната видливост и активниот ангажман на Југославија на меѓународно ниво во текот на 1950-тите и 60-тите години на минатиот век го одредува одговорот на ООН, како и оној на одделните земји, во однос на реконструкцијата на Скопје по земјотресот. Сепак, ова се должи и на новонастанатиот меѓународен консензус за развојот и визиите за повоената и постколонијална модернизација. Заедничката визија за проширување и усовршување на социјалната држава се наоѓа во срцето на овие транснационални средби. Работењето со експерти и образовни тела од развиениот Запад и државниот социјалистички Исток ги отсликува визиите на Југославија, и на многу од земјите во развој, за хибридна модерност каде западните концепти за технолошки достигнувања, планирање и изградба ќе може да се преведат и прилагодат на локалните, национални контексти. Проектот за реконструкција и обновен развој на Скопје се вклопува во

Conclusion

The early 1960s represent a rather unique period in Cold War history, where several processes which embodied fundamental shifts in an inherited global status quo (including decolonisation, the acceleration of the nuclear arms race, the enlargement of the UN, and the rise of the global South as a “third force” through non-alignment) overlapped with various domestic issues (segregation and the election of J. F. Kennedy in the USA, questions of economic development and delivering on the promises of independence in the newly independent countries). This article sought to contribute to deconstructing the existing typologies of internationalism and to demonstrate the fluidity of visions, networks and shifting convergences across ideological boundaries. The developmental and technological internationalist constellation stemmed from interwar technocratic internationalism that comprised expert networks and bodies of expert knowledge co-produced by the League of Nations. The article has demonstrated how, building on these continuities and pre-WW2 networks, various internationalist constellations could form under the auspices of the United Nations and with the support of governments whose commitment to the principles of the UN reflected their own positioning in the global Cold War. These internationalist constellations were not confined to the binary typologies of liberal and socialist internationalism through which we have been used to analysing this period. Essentially, visions of international cooperation and equitable development were tied to principles such as solidarity and “self-reliance”. However, the internationalist constellations formed around these questions at the same time mobilised powerful ideas about sovereignty and international status and prestige. Modernity rooted in Western concepts about technological and scientific progress merged with local and national cultural tropes and traditions.

Yugoslavia's exceptional visibility and active engagement internationally throughout the 1950s and the 1960s determined the response of the UN, as well as that of individual countries to Skopje's post-earthquake reconstruction. However, this was also due to a newly emerging international consensus on development and visions of post-war and postcolonial modernisation. A shared vision for the expansion and perfection of the welfare state lay at the heart of these trans-national encounters. Engaging with experts and bodies of knowledge coming both from the developed West and the state socialist East mirrored Yugoslavia's and many of the developing world nations' visions of hybrid modernity, where Western concepts of technological achievement, planning and construction could be translated and adapted to local, national contexts. The project of the rebuilding and the redevelopment of Skopje fits into a longer list of post-war urban projects which were designed to embody an almost utopian social order through the “dreamscapes of the architectural avant-garde”.⁵⁵ Technological advancement was meant to enable the realisation of urban

еден подолг список на повоени урбанистички проекти дизајнирани за да отелотворат еден речиси утописки општествен поредок преку „соновните пејсажи на архитектонската авангарда“.⁵⁵ Технолошкиот напредок требал да овозможи реализација на урбанистичките визији кои беа поткрепени со оптимизам, егалитаризам и (архитектонски) модернизам. Оттука, Музејот на современата уметност во Скопје може да биде претставен не само како симбол на полско-југословенската соработка и „знак за подобра иднина“, туку и како „споменик на техничките капацитети и способности на полската архитектура“.⁵⁶ Целиот проект за реконструкција и планирање, вклучително и воспоставувањето на комплетно новата дисциплина во сеизмичкото инженерство, на крајот станува споменик на агендата на ООН за развој и техничка помош во Студената војна и на стремежот на Југославија за социјалистички модернизам и (интер) национален престиж преку неврзан интернационализам, самопотпора и одредена доза на утописка неутралност.

*visions that were underpinned by optimism, egalitarianism and (architectural) modernism. Hence, the Skopje Museum of Contemporary Art could be presented not only as a symbol of Polish-Yugoslav cooperation and a “sign of a better future”, but also as “a monument to the technical capacities and abilities of Polish architecture”.*⁵⁶ *The entire project of reconstruction and planning, including the establishment of the entirely new discipline of seismic engineering, ultimately became a monument to the UN's Cold War development and technical assistance agenda and Yugoslavia's pursuit of socialist modernism and (inter) national prestige through non-aligned internationalism, self-reliance and a somewhat utopian neutrality.*

⁵⁵ Wakeman, *Practicing Utopia*, 3.

⁵⁶ *Tigers – the architecture of Jerzy Mokrzyński, Eugeniusz Wierzbicki and Wacław Kłyzewski* (Skopje: Embassy of the Republic of Poland, 2014).

⁵⁶ *Tigers – the architecture of Jerzy Mokrzyński, Eugeniusz Wierzbicki and Wacław Kłyzewski* (Skopje: Embassy of the Republic of Poland, 2014).

Библиографија

Bibliography

Примарни извори:

Архив на Град Скопје. Република Македонија.
Дипломатски архив на Министерството за надворешни работи на Србија.
Архив на Обединетите нации, Њујорк.
Архивен сервис на Западен Јоркшир (Брадфорд).

Primary sources:

Archive of the City of Skopje, Republic of Macedonia.
Diplomatic Archive of the Ministry of Foreign Affairs of Serbia.
United Nations Archive, New York.
West Yorkshire Archive Service (Bradford).

Секундарни извори:

Secondary sources:

Bergesen, Helge Ole and Leiv Lunde, *Dinosaurs or Dynamos: The United Nations and the World Bank at the Turn of the Century*. London: Earthscan, 2004.
British Aid: Survey and Comment. London: Overseas Development Institute, 1963.
Broz, Josip Tito. *Jugoslavija u borbi za nezavisnost i nesvrstanost*. Sarajevo: Svjetlost, 1977.
Buzdugan, Stephen and Anthony Payne. *The Long Battle for Global Governance*. Routledge, 2016.
Cho, Hyunjung, and Chunghoon Shin. "Metabolism and Cold War Architecture." *Journal of Architecture* 19/5 (2014): 623-644.
Damjanović, Pero, et al., eds. *Josip Broz Tito: autobiografska kazivanja (drugi tom)*. Beograd: Narodna knjiga, 1982.
Dimova, Rozita. "Elusive centres of a Balkan city: Skopje between undesirable and reluctant heritage", *International Journal of Heritage Studies* (2018) DOI: 10.1080/13527258.2018.1482473
Doebele, William A. Jr. "Education for Planning in Developing Countries: The Bandung School of Regional and City Planning." *The Town Planning Review* 33/2 (1962): 95-114.
Erdik, Mustafa Özder, Mehmet Çelebi, Vladimir Mihailov, Nurdan Apaydin, eds. *Strong Motion Instrumentation for Civil Engineering Structures*. Springer Science + Business Media, 2001.
Holbraad, Carsten. *Internationalism and Nationalism in European Political Thought* (Palgrave Macmillan, 2003).
Jovanović, Jadranka. *Jugoslavija u Organizaciji Ujedinjenih Nacija (1945-1953)*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1985.
Lee, Christopher J. "Between a Moment and an Era: the Origins and Afterlives of Bandung." In: *Making a World after Empire: the Bandung Moment and Its Political Afterlives*, edited by Christopher J. Lee, 1-42. Ohio University Press, 2010.

Lin, Zhongjie. *Kenzo Tange and the Metabolist Movement: Urban Utopias of Modern Japan*. Routledge, 2010.
Manzer, Ronald A. "The United Nations Special Fund." *International Organisation* 18/4 (1964): 766-789.
Mišković, Nataša. "Introduction." In *The Non-Aligned Movement and the Cold War: Delhi-Bandung-Belgrade*, edited by Nataša Mišković, Harald Fischer-Tiné and Nada Boškovska, 1-18. Routledge, 2014.
Mumford, Eric Paul. *The CIAM Discourse on Urbanism, 1928-1960*. Cambridge: MIT Press, 2000.
Nute, Kevin. *Place, Time, and Being in Japanese Architecture*. Routledge, 2004.
Pedersen, Richard F. "National Representation in the United Nations." *International Organization* 15 (1961): 256-266.
Pemberton, Jo-Anne. "New worlds for old: the League of Nations in the age of electricity." *Review of International Studies* 28 (2002): 311-336.
Perera, Nihal. "Contesting visions: hybridity, liminality and authorship of the Chandigarh plan." *Planning Perspectives* 19/2 (2004): 175-199.
Petković, Ranko. *Non-Aligned Yugoslavia and the Contemporary World: the foreign policy of Yugoslavia: 1945-1985*. Belgrade/Zagreb: Međunarodna politika/Školska knjiga, 1986.
Petkovski, Boris. *Museum of Contemporary Art – Skopje, 1964-1976*. Skopje: Dossier MoCA, 2001.
Pyla, Panayiota. "Back to the Future: Doxiadis's Plans for Baghdad." *Journal of Planning History* 7/1 (2008): 3-19.
Rubinstein, Alvin Z. *Yugoslavia and the Non-Aligned World*. Princeton University Press, 1970.
Schalk, Meike. "The Architecture of Metabolism: Inventing a Culture of Resilience." *Arts* 3 (2014): 279-297.
Shaw, Annapurna. "Town Planning in Postcolonial India, 1947-1965: Chandigarh Re-Examined." *Urban Geography* 30/8 (2009): 857-878.
Shaw, D. John. *Sir Hans Singer: The Life and Work of a Development Economist*. Palgrave Macmillan, 2002.
Shoshkes, Ellen. "Martin Meyerson and Jaqueline Tyrwhitt and the Global Exchange of Planning Ideas." *Journal of Planning History* 9/2 (2010): 75-94.
Sinha, Subir. "Lineages of the Developmentalist State: Transnationality and Village India, 1900-1965." *Comparative Studies in Society and History* 50/1 (2008): 57-90.
Skopje Resurgent: The Story of a United Nations Special Fund Town Planning Project. New York: United Nations, 1970.
Smith, Coutts Kenneth. *The Dream of Icarus*. Hutchinson, 1970.
Stanek, Łukasz. "Miastoprojekt goes abroad: the transfer of architectural labour from socialist Poland to Iraq (1958-1989)." *The Journal of Architecture* 22/4 (2017): 786-811.
"The Ljubljana Programme", *The Quarterly Bulletin of the International Society for Socialist Studies* 5 (March 1959).
Thomas, Martin. *Fight or Flight: Britain, France and Their Roads from Empire*. Oxford University Press, 2014.
"The USSR and the Developing Countries: A Discussion in Moscow." *The Mizan Newsletter* 6, No.10 (November 1964).
Toševski, Ivan, ed. *Your Aid To Skopje*. Skopje: Skopje City Assembly, 1965.
Toye, John and Richard Toye. *The UN and Global Political Economy: Trade, Finance, and Development*. Indiana University Press, 2004.
Ward, Stephen V. "Transnational planners in a postcolonial world." In *Crossing Borders: International Exchange and Planning Practices*, edited by Patsy Healey and Robert Upton, 47-72. Routledge, 2010.
Wakeman, Rosemary. *Practicing Utopia: An Intellectual History of the New Town Movement*. University of Chicago Press, 2016.
Weiss, Thomas G., et al. *UN Voices: the Struggle for Development and Social Justice*. Indiana University Press, 2005.
Westad, Odd Arne. *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of Our Times*. Cambridge University Press, 2005.

Веб содржина:**Web content:**

Home, Robert. "Reconstructing Skopje, Macedonia, after the 1963 earthquake: The Master plan forty years on." Papers in Land Management No. 7. Accessed 28 December, 2017. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.474.3184&rep=rep1&type=pdf>

General Assembly. "Measures in connexion with the earthquake at Skopje, Yugoslavia." Accessed 28 December, 2017. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/185/57/IMG/NR018557.pdf?OpenElement>

General Assembly. "Resolution 520 (VI) of 12 January 1952." Accessed 28 December, 2017. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/067/75/IMG/NR006775.pdf?OpenElement>

General Assembly. "Resolution 1710 (XVI) of 19 December 1961." Accessed 28 December, 2017. <http://www.unpan.org/Portals/0/60yrhistory/documents/GA%20Resolution/GA%20Res%201710%28XVI%29.1961.pdf>

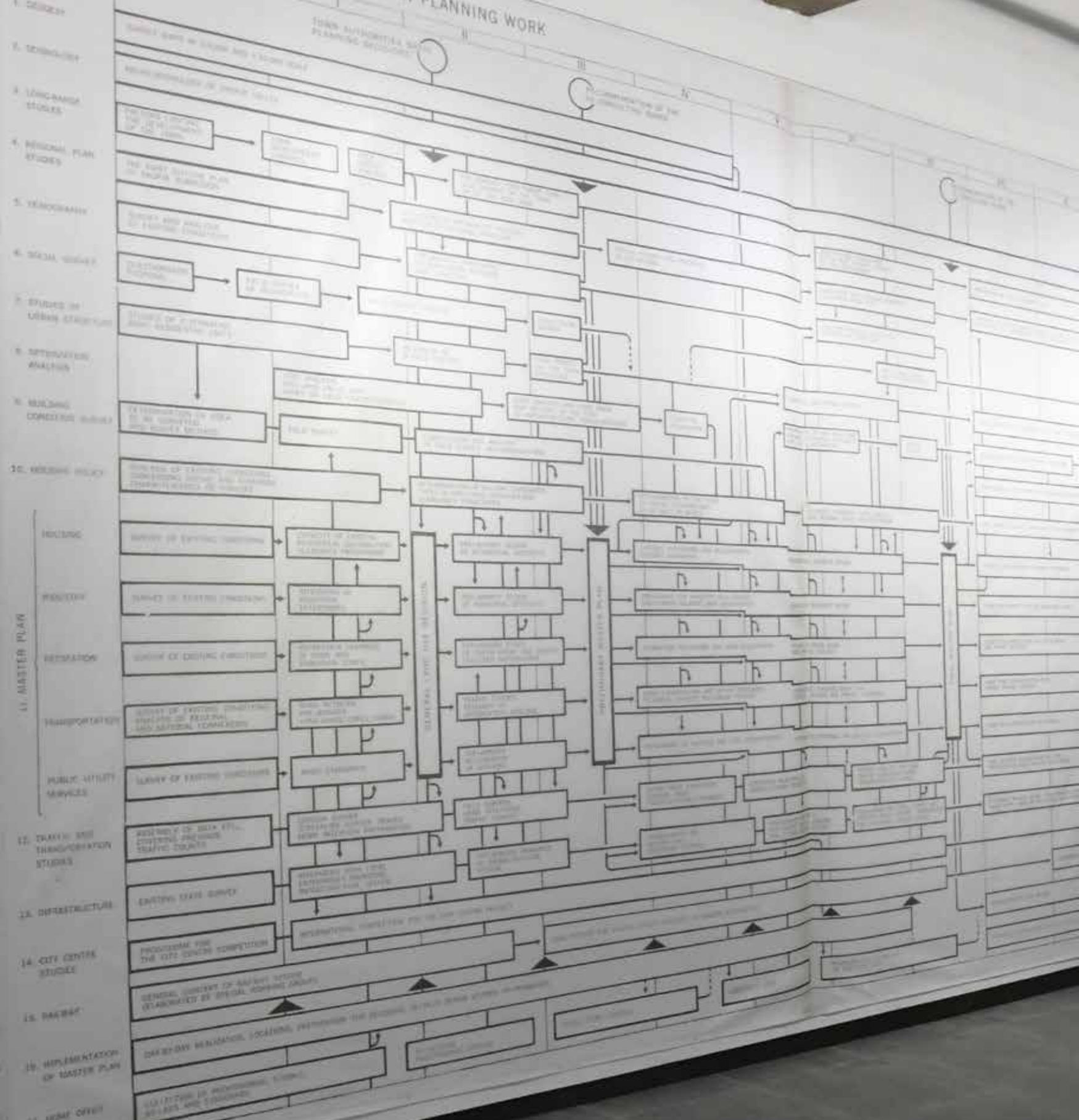
General Assembly. "Resolution 1844 (XVII) from 19 December 1962". Accessed 28 December, 2017. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/193/52/IMG/NR019352.pdf?OpenElement>

General Assembly. "Resolution 1907 (XVIII) from 21 November 1963." Accessed 28 December, 2017. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/185/82/IMG/NR018582.pdf?OpenElement>

Mihailov, V. "Strong motion instrument network in Yugoslavia." Indian Institute of Technology Kanpur. Accessed 28 December, 2017. http://www.iitk.ac.in/nicee/wcee/article/6_vol3_2937.pdf

UNESCO/UNDP. "International Post-Graduate Training at the Institute of Earthquake Engineering and Engineering Seismology, Skopje: Project Findings and Recommendations." 1984. <http://unesdoc.unesco.org/images/0006/000623/062356eo.pdf>

C

Ана Ивановска Дескова
Ana Ivanovska Deskova

Јован Ивановски
Jovan Ivanovski

Владимир Десков
Vladimir Deskov

Скопје: навраќање кон проектот на солидарноста – факти, значење и одговорност

Skopje: Return to the Project of Solidarity – Facts, Significance and Responsibility

Земјотресот кој на 26.07.1963 година го разрушил Скопје е еден од настаните кои историјата на градот ја делат на период пред и потоа. За оние Скопјани кои го преживеале искуството на земјотресот од 1963 г., тој има автобиографско значење. Во нивната меморија засекогаш е врежана сликата на урнатините, бројот и имињата на жртвите и она што земјотресот неповратно однел со себе. Но тие подеднакво го паметат и оптимизмот на обновата, големите очекувања..., свеченото отворање на Градскиот трговски центар, првиот воз Белград-Скопје на новата железничка станица, светската шаховска олимпијада одржана на новоизградениот Саем. Но, почетниот оптимизам и еуфорија од изградбата на новиот град присутни кон крајот на 1960-тите и 1970-тите низ годините постепено спласнуваат, делумно како последица на економската криза, исцрпувањето на фондовите за обнова и неизвесната политичка состојба која во 1990-тите доведува до распаѓање на поранешна Југославија.

Веќе 57 години, секој 26 јули, градот Скопје го комеморира настанот одново споменувајќи го земјотресот, одново потсетувајќи се на сликите на градот разрушен во катастрофата и одново раскажувајќи ја приказната за солидарноста – помошта која од преку 80 земји низ целиот свет се слевала во Скопје и му помогнала на градот да се крене од урнатините. Во нарацијата која сè помалку (суштински) се однесува на придобивките од солидарноста, се чини дека останува да тлее само сознанието за загубата.

The earthquake that destroyed Skopje on July 26, 1963 is one of the events that divide the history of the city into periods of before and after. For the citizens of Skopje who survived the experience of the 1963 earthquake, it has an autobiographical significance. The image of the ruins, the number and names of the victims and what the earthquake irreversibly took with it is forever etched in their memory. But they equally remember the optimism of the renovation, the great expectations..., the grand opening of the City Trade Center, the first Belgrade-Skopje train at the new railway station, the World Chess Olympics held at the newly built Fair. However, the initial optimism and euphoria of building the new city present during the late 1960s and 1970s gradually diminished over the years, in part as a result of the economic crisis, the depletion of reconstruction funds and the uncertain political situation that in the 1990s had led to the break-up of the former Yugoslavia.

For 57 years, every July 26, the city of Skopje commemorates the event by reminiscing about the earthquake, recalling images of the city devastated by the catastrophe, and retelling the story of solidarity - aid flowing to Skopje from over 80 countries around the world, helping the city rise from the rubble. In a narrative that is less and less (essentially) concerned with the benefits of solidarity, it seems that only the knowledge of loss remains smoldering.

Без никаква двоумење дека историскиот настан треба и понатаму да остане врежан во сеќавањето на градот и неговите граѓани, се поставува прашањето дали ваквата нарација е соодветна и доволна за „26 јули“ да се вгради во колективната меморија на жителите на Скопје кои се родени многу подоцна; оние кои лично не го посведочиле настанот, кои немаат директна меморија од земјотресот, оние за кои подеднакво и моментот на уривање, како и процесот на обновата претставуваат посредно, прераскажано искуство.

Инсистирањето на загубата, без притоа да се појасни обемиот, мошне сложен процес на обновата и проектот на солидарноста претставува погрешно или во најмала рака еднострано гледање на историјата и интерпретација на фактите. Оттука, од денешна перспектива, се чини дека е особено значајно да се навратиме на тоа како се сеќаваме на земјотресот? Кое знаење го прераскажуваме? На каков начин настанот се чува и пренесува во колективната меморија? Што навистина претставува процесот на обновата на градот и проектот на солидарноста? Недоволното знаење за процесот нужно упатува назад кон фактите.

Факти за постземјотресната обнова на Скопје

Скопскиот катастрофален земјотрес се случил на 26 Јули 1963 г. во раните утрински часови.¹ Во земјотресот се евидентирани 1.070 жртви, над 3.300 лица биле повредени, а 70 до 80% од вкупниот градежен фонд бил целосно уништен или без можност за поправка. Најголема штета претрпува станбениот фонд, но комплетно се уништени или во висок степен се оштетени и остануваат без елементарни услови за работа и бројни јавни институции – објекти од културата, школи, болници, научни институции, објекти на градската и државната управа итн. Од вкупната квантитативна анализа произлегува податокот дека само 1 од 40 градби по земјотресот била во можност да биде веднаш ставена во употреба. Покрај проценетата штета на градежниот фонд, уништена е и огромна количина на опрема, документација, книжен фонд, лични предмети и сл. Точниот обем на штетата никогаш не е прецизно утврден, дел од штетите останале неевидентирани, а

Without any hesitation that the historical event should remain engraved in the memory of the city and its citizens, the question arises whether such a narrative is appropriate and sufficient for “July 26” to be embedded in the collective memory of Skopje residents born much later; those who did not personally witness the event, who have no direct memory of the earthquake, those for whom both the moment of collapse and the process of reconstruction are an indirect, retold experience.

Insisting on the loss, without explaining the extensive, very complex process of reconstruction and the project of solidarity thereby, is a misguided or at least one-sided view of history and interpretation of the facts. Hence, from today’s perspective, it seems particularly important to go back to how we remember the earthquake? What knowledge are we retelling? How is the event stored and transferred into the collective memory? What really is the process of reconstruction of the city and the solidarity project? Insufficient knowledge of the process certainly points back to the facts.

Facts About the Post-Earthquake Reconstruction of Skopje

The catastrophic Skopje earthquake occurred on July 26, 1963. in the early morning.¹ The earthquake killed at least 1,070 people, injured more than 3,300 and left 70 to 80 percent of buildings ruined or damaged beyond repair. The housing stock suffered the most damage, but also numerous public institutions were completely destroyed or greatly damaged and left without basic working conditions - cultural facilities, schools, hospitals, scientific institutions, city and state administration facilities, etc. The total quantitative analysis shows that only 1 in 40 buildings after the earthquake was able to be put into use immediately. In addition to the estimated damage to the construction fund, a huge amount of equipment, documentation, books, personal items, etc. was destroyed as well. The exact extent of the damage has never been precisely determined, some of the damage remained unrecorded, and numerous consequences of the disaster were felt much later.

¹ Интензитетот на земјотресот во епицентарот изнесувал 9 степени според скалата Меркали-Зибберг, а приближно 6.25 степени според Рихтеровата скала. Според претпоставките на југословенски и странски сеизмолози хипоцентарот на земјотресот се наоѓал под Скопје, на длабочина меѓу 3 и 10 км.

¹ The magnitude of the earthquake at the epicenter was 9 on the Mercalli-Ziberg scale and approximately 6.25 on the Richter scale. According to the assumptions of Yugoslav and foreign seismologists, the hypocenter of the earthquake was located below Skopje, at a depth of between 3 and 10 km.

низа последици од катастрофата се чувствуваа и многу подоцна.

Состојбата по земјотресот наложила преземање на итни и сложени мерки и активности, а градот и градската управа се мобилизирале веднаш, што укажува на високата подготвеност да одговорат на настанатата состојба на криза. Непосредно по земјотресот се организираат првите активности кои се однесуваат на итно расчистување на теренот, спасување на преживеаните, евакуација на населението, повторно воспоставување на оштетената инфраструктура, формирање на кризни центри и почеток на проценката на штетите. Веста за катастрофалниот земјотрес во Скопје уште веднаш се шири вон границите на тогашната Федерација, предизвикувајќи силен одзив и активирајќи ја меѓународната мрежа на солидарност и помош. Започнувајќи уште во првите часови по земјотресот, во текот на цела деценија, во Скопје пристигнува помош од преку 80 земји во светот.² Структурата на помошта е соодветна на моменталните потреби – на почетокот основни животни намирници, санитарски материјали, засолништа и финансиски средства. Вредноста на пристигнатата помош е дотолку поголема поради нејзиниот висок квалитет, навременоста и брзината на пристигнување.³ Како што стои во извештајот на ООН: „Големите природни катастрофи секогаш предизвикуваат брза хуманитарна реакција која ги надминува националните предрасуди и идеолошките бариери, но реакцијата на светот по земјотресот во Скопје ги надминува вообичаените гестови на симпатија. Се чини дека светот во Скопје гледа потреба и изговор за соработка на земјите зафатени со студената војна“.⁴

На 14.10.1963 г., Генералното собрание на ООН усвојува Резолуција во полза на интервенцијата и од тој момент ООН станува координатор на процесот на обнова на Скопје. Благодарение на значењето на Југославија на меѓународната политичка сцена, Скопје добива помош која е политички атрактивна, која дополнително ќе ја засили политичката позиција на Југославија и која ќе остави видлив знак – споменик на здружениот напор. Следат долгорочни мерки кои опфаќаат серија на анализи (социјални, економски, демографски, сеизмички и сл.), изготвување на урбанистички планови и конечно, обнова и изградба на разрушениот град. Ургентноста на постземјотресната состојба и специфичниот феномен на брза изградба може да се спореди со состојбата настаната во бројни европски градови по втората светска војна – според потребата од брзи решенија, употреба на индустриски произведени елементи и економични методи на градба.

Процесот воден од страна на ООН е со голема амбиција, да го промовира претходно непознатото, локално Скопје во експериментален модел на ООН и пример за идни интервенции од ваков вид. Морис Ротивал, експерт на ООН, ќе изјави: „...светот очекува новото Скопје да стане град-модел, не за сегашноста, туку за иднината (...) секој помалку успешен резултат ќе укажува на пропуштената шанса на еден проект воден од ООН (...) Скопје не треба да стане само град за живеење, туку и споменик на вербата во подобар свет.“ Скопје станува град на светската солидарност.

The situation after the earthquake required urgent and complex measures and activities. The city administration mobilized immediately, which indicates the high level of preparedness to respond to the crisis. The first activities were organized immediately after the earthquake, referring to the immediate terrain clearing, rescue of the survivors, evacuation of the population, re-establishment of the damaged infrastructure, establishment of crisis centers and beginning of the damage assessment. The news of the catastrophic earthquake in Skopje immediately spread beyond the borders of the Federation, inspiring a strong response and activating the international network of solidarity and help. Starting in the first hours after the earthquake and during the entire decade, aid from over 80 countries worldwide arrived in Skopje.² The structure of the aid was appropriate to the current needs - initially basic necessities, medical supplies, shelters and financial resources. The value of the received help was even higher due to its high quality, timeliness and speed of arrival.³ As stated in the UN report: “Major natural disasters always provoke a rapid humanitarian response that transcends national prejudices and ideological barriers, but the world’s reaction to the Skopje earthquake goes beyond the usual gestures of sympathy. It seems that the world in Skopje sees a need and an excuse for cooperation between the countries affected by the Cold War.”⁴

On October 14, 1963, the UN General Assembly adopted a Resolution in favor of the intervention and from that moment on, the UN became the coordinator of the process of reconstruction of Skopje. Thanks to the importance of Yugoslavia on the international political scene at the moment, Skopje received assistance that was politically attractive; this would further strengthen the political position of Yugoslavia and leave a visible sign - a monument to the joint effort. Long-term measures followed, including a series of analyses (social, economic, demographic, seismic, etc.), preparation of urban plans and finally, renewal and rebuilding of the destroyed city. The urgency of the post-earthquake situation and the specific phenomenon of rapid construction could be compared to the situation in many European cities after the Second World War - according to the need for quick solutions, use of industrially produced elements and economical methods of construction.

The process led by the UN had great ambitions - to promote the previously unknown, local Skopje in an experimental model of the UN and an example for future interventions of this kind. Maurice Rotival, a UN expert, would say: “...the world now expects that the New Skopje will become a model city, built not for the present, but for the future. Any less eloquent result of the work done by the leadership of the United Nations (...) will tell that a great opportunity has been wasted (...) Skopje has to be not just a city to live in, but also a monument to the hope in a better world.” Skopje became a city of world solidarity.

² Донациите се прецизно евидентирани во серијата публикации *Vaša pomoć Skopju*, издадени од страна на Градското собрание на Скопје.

³ Во годините што следат како директна помош за градот се изградени и низа трајни градби: осумгодишното училиште „Јохан Хајнрих Песталоци“ (подарок од Швајцарија), Универзална сала (изградена со средства од повеќе дарители), Специјалистичката поликлиника „Букурешт“ (подарок од Романија), Гинеколошко-акушерската болница во Чаир (Чехословачка), Хемиското училиште „Марија Кири-Склодовска“ (Полска), Гимназија „Георги Димитров“ (Бугарија), Детска градинка во Карпош 2 (СР Германија), Спортска сала „Партизан“ (изградена со средства од Франција) итн. Сите згради се опремени со вградена опрема, мебел, инструменти, лаборатории и сл. на исклучително високо ниво.

⁴ Derek Senior, UN Development Programme. *Skopje Resurgent: The Story of a United Nations Special Fund Town Planning Project*. New York, 1970

² Donations are precisely recorded in the series of publications *Vaša pomoć Skopju*, issued by the City Hall of Skopje.

³ In the years that followed, a number of permanent buildings were built as direct assistance to the city: the primary school “Johann Heinrich Pestalozzi” (gift from Switzerland), Universal Hall (built with funds from several donors), Specialist Polyclinic “Bucharest” (gift from Romania), Gynecological and Obstetric Hospital in Chair (Czechoslovakia), Chemical School “Marija Kiri-Sklodovska” (Poland), High School “Georgi Dimitrov” (Bulgaria), Kindergarten in Karposh 2 (FR Germany), Sports Hall “Partizan” (built with funds from France) etc. All buildings were equipped with built-in equipment, furniture, instruments, laboratories, etc. at an extremely high level.

⁴ Derek Senior, UN Development Programme. *Skopje Resurgent: The Story of a United Nations Special Fund Town Planning Project*. New York, 1970

За координатор на процесот на планирање бил назначен Ернест Вајзман – хрватски архитект, поранешен југословенски член на ЦИАМ и ученик на Ле Корбизје, кој пред војната емигрирал во САД. Менаџер на Основниот урбанистички план бил Адолф Циборовски – главниот планер на повоената реконструкција на Варшава. Како консултанти, покрај бројните локални архитекти и урбанисти, свој придонес дале и бројни странски експерти – Доксијадис и партнери од Грција, Полсервис од Полска, Вилбур Смит од Велика Британија итн. Основниот урбанистички план за Скопје, усвоен кон крајот на 1965 г. претставува стратешки план со големи визији за градот кој по земјотресот треба да прерасне во метропола. Планот предвидува значително ширење на територијата на градот, со идеја Скопје да прерасне во регионален центар, поддржана и со т.н. „политика на отворен град“.

Обновата на центарот на градот, територија од приближно 2x2 км, како простор од највисоко значење за градот и за Републиката, во 1965 г. е предмет на издвоен, меѓународен конкурс организиран од страна на ООН и југословенската влада. На конкурсот биле повикани 8 тимови – 4 југословенски и 4 меѓународни. Меѓународната комисија, предводена од Ернест Вајзман, најголемиот дел од наградата (60%) ја доделила на реномираниот јапонски архитект Кензо Танге, а преостанатите 40 % на хрватските архитекти Радован Мишчевиќ и Федор Венцлер.⁵ Планот кој Кензо Танге и неговиот тим го изработиле за Скопје е амбициозен во секаква смисла – архитектонска, симболичка, економска и политичка. Планот нуди храбри, „футуристички“ визији за метропола на работ на утопија во кои јасно се читаат елементи на супер-урбаниот јапонски метаболизам. Ваквата визија за новиот град, загледан далеку во иднината, во голема мера ги надминува и моменталните потреби на градот и технолошките и финансиските можности на државата.

Со усвојувањето на Основниот урбанистички план во 1965 г. и урбанистичкиот план за централното градско подрачје во 1967 г., започнал обемиот процес на планирана обнова на Скопје.⁶ Во краткиот, но интензивен период што следи (период од 15тина години, до почетокот на 1980тите), градот минал низ процес на изградба кој во голема мера го променил и неговиот изглед и квалитетот на живот. Покрај огромниот обем на градежни зафати (дооформување на уличната мрежа, изградба на улици и булевари, реконструкција на железничкиот јазол, регулација на реката Вардар итн.), во периодот на постземјотресната обнова на Скопје се изградени и серија на грандиозни зафати – Градскиот сид, Градскиот трговски центар, сегмент од Културниот центар (зградата на операта и балетот, доградбата на Комерцијалната банка и Музичко-балетскиот училишен центар), Универзитетскиот кампус, Телекомуникацискиот центар, реконструкцијата на Старата скопска чаршија, Музејот на Македонија, како и низа на поединечни градби во централното градско подрачје, но и надвор од него. Иако листата е навистина долга, неизбежно е да се споменат Музејот на современата уметност (чиј проект е донација од Полска), училиштето „Јохан Хајнрих Песталоци“ (подарок од Швајцарија), Архивот на град Скопје, Студентскиот дом „Гоце Делчев“, Педагошката гимназија „Никола Карев“, Управата за хидрометеоролошки работи, Македонската академија на науки и уметности и редица други.

Ernest Weismann, a Croatian architect, former Yugoslav CIAM member and student of Le Corbusier, who emigrated to the United States before the war, was appointed coordinator of the planning process. Adolf Ciborovski, the chief planner of the postwar reconstruction of Warsaw, was leading the planning process for the new Master Plan. As consultants, in addition to numerous local architects and urban planners, a number of foreign experts contributed - Doxiadis and Partners from Greece, Polservice from Poland, Wilbur Smith from Great Britain, etc. The Master Plan for Skopje, adopted at the end of 1965, was a strategic plan with big visions for the city that should grow into a metropolis after the earthquake. The plan envisaged significant expansion of the city's territory, with the idea of Skopje to grow into a regional center, supported by the so-called "Open city policy".

The reconstruction of the city center, a territory of approximately 2x2 km, as a space of the highest importance for the city and the Republic, in 1965 was the subject of a separate, international competition, organized by the UN and the Yugoslav government. 8 teams were invited to the competition - 4 Yugoslav and 4 international. The international commission, led by Ernest Weismann, awarded the majority of the award (60%) to renowned Japanese architect Kenzo Tange, with the remaining 40% to Croatian architects Radovan Miscevic and Fedor Wenzler.⁵ The plan that Kenzo Tange and his team made for Skopje was ambitious in every sense - architectural, symbolic, economic and political. The plan offered bold, "futuristic" visions of a metropolis on the brink of utopia that clearly display elements of Japanese super-urban metabolism. This vision for the new city, gazing far into the future, greatly exceeded the current needs of the city as well as the technological and financial capabilities of the country.

The extensive process of planned reconstruction of Skopje began with the adoption of the Master Plan in 1965 and the Plan for the City Center in 1967.⁶ In the short but intense period that followed (a period of about 15 years, until the early 1980s), the city went through a process of construction that greatly changed its appearance and quality of life. In addition to the huge volume of construction works (completion of the street network, construction of new streets and boulevards, reconstruction of the railway junction, regulation of the Vardar river, etc.), during the post-earthquake renewal of Skopje a series of impressive architectural and urban ensembles were built: the City Wall, City Trade Center, segment of the Cultural Center (Opera and ballet building, extension of the Commercial Bank and Music-Ballet School Center), University campus, Telecommunication Center, reconstruction of the Old Skopje Bazaar, Museum of Macedonia, as well as a numerous individual buildings within the central urban area, as well as in the periphery. Although the list is long, it is inevitable to mention the Museum of Contemporary Art (whose project was a donation from Poland), the Elementary School "Johann Heinrich Pestalozzi" (gift from Switzerland), the Archives of the City of Skopje, the Student Dormitory "Goce Delchev", the Pedagogical High School "Nikola Karev", the Directorate for Hydrometeorological Affairs, the Macedonian Academy of Sciences and Arts and many others.

⁵ Повеќе информации за процесот на постземјотресната обнова на Скопје во Derek Senior, Op.Cit. and Ines Tolic, Dopo il terremoto, La politica della ricostruzione negli anni della Guerra Fredda a Skopje. Parma: Diabasis, 2011

⁶ Паралелно на процесот на планирање, уште од првите денови по земјотресот започнува да се решава најургентниот проблем – сместување на населението. Во периодот 1963-65 г. изградени се 18 нови населби со преку 14.000 монтажни станови. Првата населба од овој вид е Горче Петров, чија изградба започнува уште на 5.8.1963 (само десетина дена по земјотресот). Според груба проценка, употребени се околу 1.000 хектари нова градежна површина, која подоцна е инкорпорирана во новиот урбанистички план за градот.

⁵ More information about the process of post-earthquake reconstruction of Skopje in Derek Senior, Op.Cit. and Ines Tolic, Dopo il terremoto, La politica della ricostruzione negli anni della Guerra Fredda a Skopje. Parma: Diabasis, 2011

⁶ In parallel with the planning process, the most urgent problem was tackled from the first days after the earthquake - accommodation of the population. In the period 1963-65, 18 new settlements with over 14,000 prefabricated apartments were built. The first settlement of this kind is Gjorce Petrov, the construction of which began on August 5, 1963 (roughly ten days after the earthquake). According to a rough estimate, about 1,000 hectares of new construction area were used, which was later incorporated into the new urban plan for the city.

Конкурсен проект за централното
градско подрачје на Скопје. 1966.
Кензо Танге (1913-2005).
Макета. Дрво
Фотограф: Васа Аманито Петровски

*Skopje master plan. 1966.
Kenzo Tange (1913-2005).
Competition model. Wood
Photographer: Vase Amanito Petrovski*

Скопје во транзиција

Skopje in Transition

Со исцрпување на фондовите на почетокот на 1980-тите, задоцнетите влијанија од економската криза и политичките промени кои надоаѓаат, постземјотресната обнова на градот останува само делумно завршена.⁷ Почетната еуфорија од обновата постепено спласнува, заменета со сè погласна и многу често невтемелена критика. Интензитетот на бранот на обновата во секаква смисла (политичка, економска, социјална, културна, емотивна...), како и хронолошката блискост, ќе доведе до тоа таа никогаш да не биде соодветно вреднувана. Оттука, наративот за загубата од земјотресот, инсистирањето на сликите од старо Скопје, без притоа да се проговори и темелно да се појасни обемиот и сложен процес на обновата, во годините што следат ќе создадат подлога за опасна манипулација со фактите.

Падот на Берлинскиот ѕид во 1989 г., во раните 1990-ти години доведе до турбулентно распаѓање на социјалистичкиот свет, во кој припаѓаше и Република Македонија, во рамките на Југословенската федерација. Со новостекнатата независност од 1991 г., започна долгиот и неизвесен процес на т.н. пост-социјалистичка транзиција, кој заедно со бројните предизвици врзани со политичкото, економското и општественото реструктурирање, поттикнува и динамични просторни трансформации. Скопје, како и бројни други пост-социјалистички градови одеднаш се најде во состојба на *interregnum* – кога „старото“ изумираше, а „новото“ (сè уште) не можеше да се роди.

Покрај драматичните промени кои со себе донесоа мноштво негативни просторни последици, во 2010 г. Скопје речиси прекуноќ влезе во интензивен процес на (ре)историзација. Најавен со 6 минутно видео, т.н. владин „Проект Скопје 2014“ предвидуваше комплетна „естетска“ преработка на центарот на градот. „Новото“ Скопје беше замислено да изгледа постаро, веројатно посоодветно за национална престолнина, а патот до неа беше преку псевдо-19-вековни градби, мноштво споменици на историски личности, нови фасади врз постоечките модернистички згради и сл. Ваквата „идеја“ отвори пат за серија на брутални промени врз самите згради и/или нивната непосредна околина. Бизарната идеја во позадина е да се создаде минато,

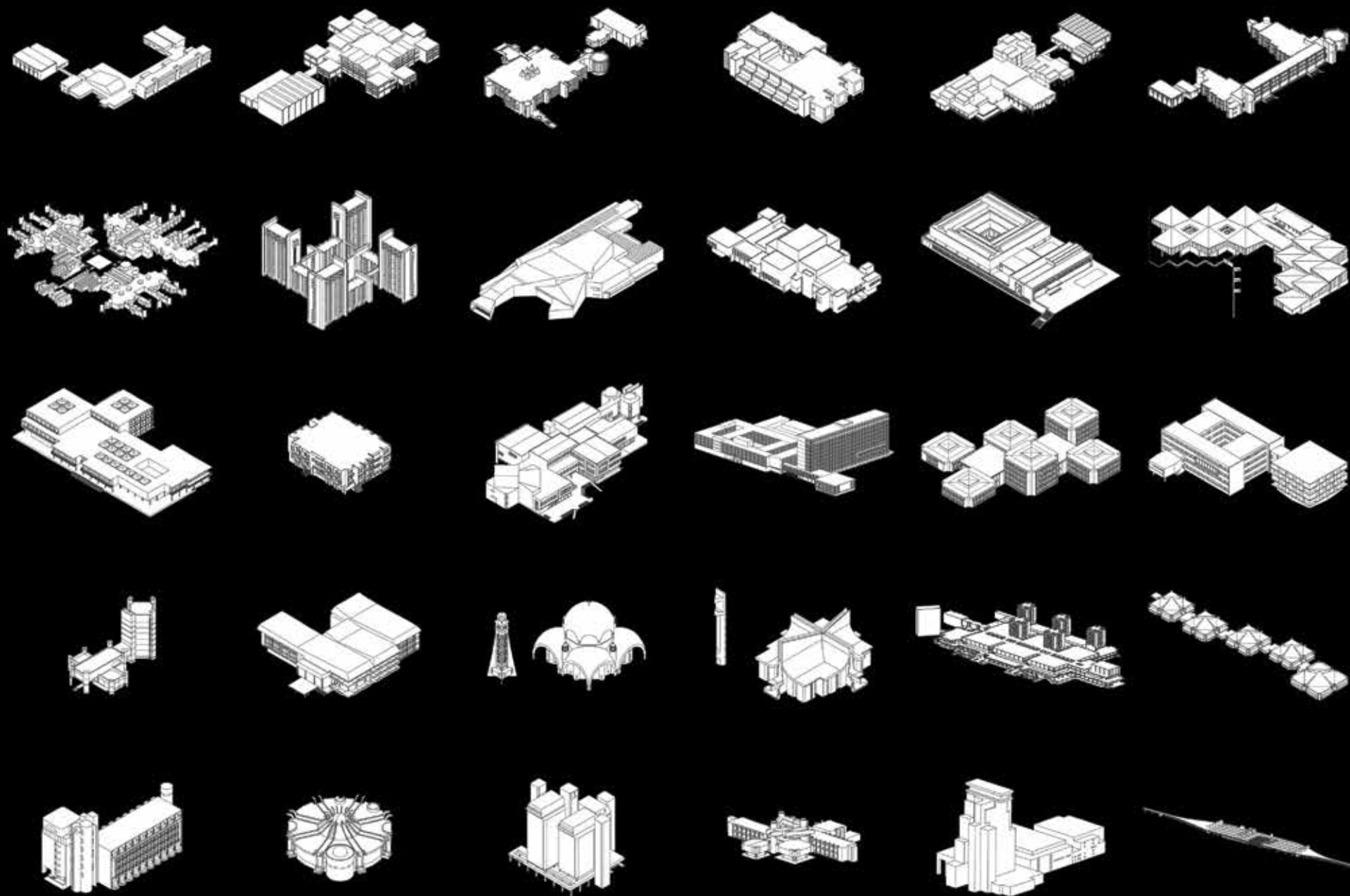
With the depletion of funds in the early 1980s, the delayed effects of the economic crisis, and the political changes that followed, the city's post-earthquake reconstruction remained only partially completed.⁷ The initial euphoria of the reconstruction gradually subsided, replaced by increasingly louder and often unfounded criticism. The intensity of the renewal wave in every sense (political, economic, social, cultural, emotional...), as well as the chronological closeness, will lead to it never being properly valued. Hence, the narrative of the loss from the earthquake, the insistence on the images of old Skopje, without speaking thereby and thoroughly clarifying the extensive and complex process of reconstruction, created a basis for dangerous manipulation of the facts in the coming years.

*The fall of the Berlin Wall in 1989, led to a turbulent dissolution of the socialist world in the early 1990s, to which the Republic of Macedonia belonged as part of the Yugoslav federation. The newly gained independence in 1991 brought the long and uncertain process of the so-called post-socialist transition, which together with the numerous challenges related to political, economic and social restructuring, fostered dynamic spatial transformations. Skopje, like many other post-socialist cities, suddenly found itself in a state of *interregnum* - when the “old” died out and the “new” (still) could not be born.*

Despite the dramatic changes that brought many negative spatial consequences, in 2010 Skopje entered an intensive process of (re) historicization, almost overnight. Announced with a 6-minute video, the so-called Government “Project Skopje 2014” envisaged a complete “aesthetic” remodeling of the city center. The “new” Skopje was conceived to look older, probably more suitable for a National Capital, and the way to achieve that was through pseudo-19th-century buildings, numerous monuments to historical figures, new facades on existing modernist buildings etc. This “idea” paved the way for a series of brutal alterations to the existing buildings and/or their immediate surroundings. The bizarre idea in the background was to create a past which in reality never existed, in a city that in the first decades

⁷ Меѓу недовршените зафати ќе останат Транспортниот центар, Културниот центар, од мегаструктурата на Градската порта ќе се реализира само комплексот банки; во Градскиот трговски нема да се изгради катната гаража, во Телекомуникацискиот центар делот со администрација итн.

⁷ The Transport Center, the Cultural Center are listed among the unfinished works. Only the bank complex was completed from the megastructure of the City Gate; the multi-storey parking garage was not built in the City Trade Center, the part administration part in the Telecommunication Center etc.

Архитектурата на постземјотресната
обнова на Скопје, избрани реализации.
Илустрација: авторите

*The architecture of the post-earthquake
renewal of Skopje, selection of buildings.
Illustration: The Authors*

кое во реалноста никогаш и не постоело, во градот кој во првите децении на 20тиот век речиси директно преминал од Отомански во модерен град.

Ваквиот обид да се пребрише/преработи „социјалистичкото“ архитектонско наследство (и преку ваквата постапка да се избрише и меморијата за претходниот политички систем) не е ниту нов, ниту нетипичен за поранешните социјалистички земји. Борис Гројс, во неговата книга **“Моќ на уметноста”** вели: „Пост-комунистичката потрага по културен идентитет која се чини толку насилна, автентична и движена од внатре, всушност е хистерична реакција на барањата на меѓународниот културен пазар. Источна Европа сега се обидува да биде исто толку националистичка, традиционална и со препознатлива култура како и останатите...“, понатаму појаснувајќи го преобликувањето на Москва/Московската архитектура кое се случува веднаш по распаѓањето на Советскиот Сојуз.⁸

Во случајот на Скопје, оваа потрага по „другост“/различност и трагање по нов идентитет (веројатно и како последица на континуирано оспоруваниот национален идентитет) нанесе неповратна штета врз автентичните модернистички архитектонски слоеви: врз раните пробиви на модернизмот од периодот помеѓу двете светски војни, врз делови од широката повоена модернизација и дел од ремек-делата на постземјотресната обнова на градот. Ваквите постапки доведоа до тоа бројни градби и архитектонско-урбанистички целини да загубат дел од своите архитектонски вредности, а со тоа и иницијалниот потенцијал како архитектонско наследство.

Честопати со цел да се сфатат постојните случувања и да се исчекори кон напред, потребно е да се погледне зад моменталната состојба, да се прошири дискурсот и да се вклучат географски, историски, културни и други референци. „Се чини дека ни треба соодветно минато за нашата иднина. Но кое минато? Избирајќи помеѓу зградите (...) правиме избор на можните иднини“, вели Адриан фон Бутлар во услови кога Берлин и неговите граѓани се наоѓаат во жестока дебата принудени да бираат помеѓу рушење на Палатата на Републиката (еден од симболите на Источен Берлин и неговото социјалистичко наследство) и реконструкција на дел од Прускиот барокен кралски дворец срушен во Втората светска војна.⁹ Иако воден во поинакви услови и со поинакви конотации во позадина, овој пример упатува кон важноста нештата критички да се вреднуваат. Честопати да се „погледне кон напред“, подразбира правилно да се вреднува минатото и пред сè да се погледне длабоко внатре, во ткивото на градот.

Затоа денес, по период од безмалку 60 години од моментот на земјотресот, период сосема доволен за објективност во вреднувањето, се чини неопходно одново да се потенцираат вредностите и значењето на она што како директна последица на земјотресот е создадено во Скопје.

of the 20th century almost straightforwardly went from Ottoman to the modern city.

Such an attempt to erase/rewrite the “socialist” architectural heritage (and thus erase the memory of the previous political system) is neither new nor atypical for the former socialist countries. Boris Groys, in his book “Art Power” says: “The post-communist quest for a cultural identity that seems to be so violent, authentic and internally driven is actually a hysteric reaction to the requirements of international cultural markets. Eastern Europeans want now to be as nationalistic, as traditional as culturally identifiable as the others...”, further explaining the reshaping of Moscow/Moscow architecture that took place immediately after the collapse of the Soviet Union.⁸

In the case of Skopje, this search for “otherness” and the search for a new identity (probably also as a consequence of the continuously disputed national identity) caused irreversible damage to the authentic modernist architectural layers: to the early emergence of modernism between the two world wars, to parts of the vast post-war modernization and part of the masterpieces of the post-earthquake reconstruction of the city. Such actions have led to numerous buildings and architectural and urban ensembles losing some of their architectural values, and thus their initial potential as an architectural heritage.

Often in order to understand current developments and move forward, it is necessary to look behind the current situation, to expand the discourse and to include geographical, historical, cultural and other references. “It seems that we need proper past for our future. But what past? By choosing between the buildings (...) we are making a choice of possible futures,” said the historian Adrian von Buttlar in conditions when Berlin and its citizens had a heated debate, being forced to choose between the demolition of the Palace of the Republic (one of the symbols of East Berlin and its socialist legacy) and the reconstruction of part of the Prussian Baroque royal palace demolished in World War II.⁹ Although run in different contexts and with different background connotations, this example points to the importance of critical evaluation. To “look forward” often means to value the past properly and, above all, to look deep inside the city tissue.

Therefore, today, after a period of almost 60 years from the moment of the earthquake, a period quite sufficient for objectivity in the evaluation, it seems necessary to re-emphasize the values and significance of what was created in Skopje as a direct consequence of the earthquake.

⁸ Boris Groys, *Art Power*, MIT Press, Cambridge 2008, 156-157

⁹ Jorge Otero-Pailos, E. Langdalen Thordis Arrhenius, ed. *Experimental Preservation*. Lars Muller Publishers, Zurich, 2016, 21

⁸ Boris Groys, *Art Power*, MIT Press, Cambridge 2008, 156-157

⁹ J. Otero-Pailos, E. Langdalen Thordis Arrhenius, ed. *Experimental Preservation*. Lars Muller Publishers, Zurich, 2016, 21

Значењето на постземјотресната обнова на Скопје

Процесот на постземјотресната обнова и изградба на Скопје и во квантитативна и во квалитативна смисла е многу повеќе од реконструкција на градот кој настрадал во катастрофа. Наместо обновување и замена на она што некогаш постоело, во случајот на Скопје, во планерска и архитектонска смисла станува збор за ново раѓање на градот. Расчистувањето на големите градски површини во спрега со обемните финансии кои градот ги добива на располагање, како и амбицијата Скопје да стане град – пример водат кон трансформација и преобмислување на градската структура и ткиво согласно најактуелните планерски и архитектонски парадигми.

Од аспект на домувањето, постземјотресната обнова на Скопје означува драматичен раст на бројот на станови и зголемување на квалитетот на станбениот простор.¹⁰ Обемната изградба има за цел да го крене стандардот на домување кој пред земјотресот изразен во квадратни метри изнесува едвај 8 м² по жител, а дел од скопските населби сè уште ја немаат основната инфраструктура. Оттука и во инфраструктурна смисла, новите населби претставуваат квалитативен исчекор, опремени со комплетната инфраструктура – водовод, канализација, електрична мрежа со улично осветлување, зеленило и уредени јавни површини.

Дополнително, целата територија на градот е опремена со потребните јавни згради – основни и средни училишта, детски градинки, пошти, банки, амбуланти, културни домови, библиотеки и сл. Во однос на поширокото градско подрачје, овие згради претставуваат неопходна поддршка на ширењето на територијата, обезбедувајќи ја основната културна, образовна, здравствена, трговска и др. поткрепа на постоечките и новоформираните градски територии.¹¹ Преку нив одново може да се прочита државната политика не само да се обнови разрушениот град, туку новото да биде значителен квалитативен исчекор во однос на претходната состојба на градот.

Постземјотресната обнова, градскиот центар го потврдува како најзначајната

¹⁰ Само во периодот до 1965 г., на новите градски територии се изградени 18 нови населби со преку 14.000 монтажни станови. Во годините што следат по усвојување на Основниот урбанистички план и планот за уредување на централното градско подрачје, се градат и бројни објекти за повеќесемејно домување, од кои од особено значење е архитектонско-урбанистичката целина на Градскиот ѕид. Податоци врзани со обновата на градот говорат дека до 26 јули 1973 г. (десетгодишнина од земјотресот) во Скопје се изградени вкупно 35.500 нови станови.

Significance of the Post-Earthquake Reconstruction of Skopje

The process of post-earthquake renewal and construction of Skopje, both in quantitative and qualitative terms, is much more than reconstruction of the city that suffered in the disaster. Instead of (re)building what once existed, in the case of Skopje, in terms of planning and architecture, the process gave a new birth to the city. The clearing of large urban areas in conjunction with the extensive finances that the city received at its disposal, as well as the ambition to make Skopje an exemplary city – have led to the transformation and rethinking of the city structure and fabric in accordance with the most current planning and architectural paradigms.

In terms of housing, the post-earthquake reconstruction of Skopje marks a dramatic increase in the number of apartments and an increase in the quality of housing.¹⁰ The extensive construction aimed to raise the standard of housing, which before the earthquake (expressed in square meters) was barely 8 m² per inhabitant, while some of the old Skopje neighborhoods did not yet have the basic infrastructure. Hence, the new settlements were a qualitative step forward, equipped with complete infrastructure - water supply, sewerage, electricity network with street lighting, greenery and landscaped public areas.

Additionally, the entire territory of the city was equipped with the necessary public buildings - primary and secondary schools, kindergartens, post offices, banks, cultural centers, libraries, etc. In relation to the wider city area, these buildings were a necessary support for the expansion of the territory, providing the basic cultural, educational, health, trade and other various support of existing and newly formed urban territories.¹¹ They clearly show the state policy – not only to rebuild the destroyed city, but the new one to be a significant qualitative step forward compared to the previous condition.

The post-earthquake reconstruction affirmed the city center as the most important territory of the city of Skopje, the Republic, but also beyond.

¹⁰ In the period until 1965 alone, 18 new settlements with over 14,000 prefabricated apartments were built on the new city territories. In the years following the adoption of the Basic Urban Plan and the plan for arranging the central city area, numerous buildings for multi-family housing are being built, of which the architectural-urban ensemble of the City Wall is of particular importance. Data related to the reconstruction of the city show that by July 26, 1973. (tenth anniversary of the earthquake) a total of 35,500 new apartments had been built.

територија на градот Скопје, Републиката, но и пошироко. Соодветно, во текот на 1970-тите во центарот на градот се градат најзначајните поединечни архитектонски реализации и архитектонско-урбанистички целини од јавен карактер. Широкиот појас на јавни згради, подеднакво се концентрира на двата брега, поврзувајќи го историскиот град, кој низ вековите органски се развивал на левиот брег на Вардар и градот кој во почетокот на 20тиот век се префрла на десниот. Во реализацијата на новиот план за градскиот центар може да се прочита идејата за изедначување на значењето на двата брега на Вардар во однос на економскиот, социјалниот и културниот степен на развој. На десната страна се градат трговски и административни содржини (Телекомуникацискиот центар, Градскиот трговски центар и планираната мегаструктура на Градска пота која ќе остане нереализирана), додека на левата страна се градат серија на значајни градби врзани со културата и едукацијата (реализираниот сегмент на Културниот центар, Македонската академија на науките и уметностите, Народната универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Домот на младите „25 Мај“ (денес МКЦ), Радио и телевизија Скопје (денес МРТВ) итн.). Покрај наведените, на левиот брег на реката Вардар се изградени и значајни градби, впишани во историското ткиво на градот, кои со својата програма ја дополнуваат и збогатуваат постојната културна рута: Музејот на современа уметност (во непосредна близина на средновековната тврдина Кале), Музејот на Македонија (на работ на Старата скопска чаршија) и Театарот на народностите (во близина на Бит пазар).

Обемните архитектонски реализации нудат силно програмско згуснување во центарот на градот, значително го менуваат затекнатиот изграден контекст и ја зајакнуваат концентрацијата на доцно-модерни градби. Токму овие згради, секоја од нив поединечно, но уште повеќе како збирка, се потврда дека архитектурата ја поседува способноста да создава места во кои се иницира и остварува колективниот идентитет на градот.

Мултидисциплинарната експертиза од различни земји од светот, присутна во различни фази на обновата на градот (анализа, планирање, проекти и реализација) ќе го дефинира меѓународниот карактер на обновата. Наспроти вообичаеното инсистирање на потеклото и квантитетот на добиените средства, се чини дека недоволно внимание е посветено на напливот на знаења и искуства кои од различни точки на светот се слеваат во Скопје. Доколку се направи макар и нецелосна листа на држави, институции и поединци кои по разни основи се вклучени во обновата и изградбата на Скопје, веднаш станува јасно дека станува збор за едно наднационално достигнување, а Скопје, во текот на 1960-тите и 1970-тите, е простор на вистинска глобална размена.

Ваквиот меѓународен карактер се пресликува и во доменот на архитектонското творештво. Интензивната работа и соработка на реномирани светски архитекти, архитекти од Македонија и пошироката територија на Југославија, резултира со вредна збирка на архитектонски

Respectively, during the 1970s, the most significant architectural and urban ensembles as well as individual buildings of public character were built within the center. The wide belt of public buildings is equally concentrated on both riverbanks, connecting the historic city, the one that over the centuries organically developed on the riverbank and the city that in the early 20th century moved to the right. In the realization of the new plan for the city center, one can read the idea of balancing the importance of the two banks of the Vardar River in terms of economic, social and cultural level of development. While commercial and administrative facilities were built on the right side (Telecommunication Center, City Trade Center and the planned megastructure of the “City Gate”), on the left side, a series of important cultural and educational buildings were erected (the built segment of the Cultural Center, The Macedonian Academy of Sciences and Arts, the National University Library “St. Kliment Ohridski”, the Youth Center “25 May” (today MKC), Radio and Television Skopje (today MRTV), etc.). In addition to the abovementioned, significant buildings have been inscribed in the historical fabric of the city, which with their program complement and enrich the existing cultural route: the Museum of Contemporary Art (near the medieval fortress Kale), the Museum of Macedonia (on the edge of the Old Skopje Bazaar) and the Theater of Nationalities (near Bit Pazar).

The extensive architectural realizations offer strong programmatic densification within the city center, changing significantly the existing context and strengthening the concentration of late-modern buildings. It is these buildings, each of them individually but even more as a collection, which serve as a confirmation that architecture has the ability to create places which carry the collective identity of the city.

The multidisciplinary expertise from different countries in the world, present in different phases of the reconstruction of the city (analysis, planning, projects and realization) would define the international character of the reconstruction. Despite the usual insistence on the origin and quantity of the received funds, it seems that insufficient attention has been paid to the influx of knowledge and experiences that flew from different parts of the world to Skopje. If we try to make even an incomplete list of countries, institutions and individuals who, on various grounds, were involved in the reconstruction of Skopje, it immediately becomes clear that this was a supranational achievement, and Skopje during the 1960s and 1970s was a space of true global exchange.

This international character was reflected in the domain of architectural creation as well. The intensive work and cooperation of world-renowned architects, architects from Macedonia and the wider territory of Yugoslavia, resulted in a valuable architectural collection. In the relatively short period of time, there was an influx of late modern influences in Skopje - brutalism, Japanese metabolism, structuralism, etc., which came from various European and global centers, and in Skopje were absorbed, digested and

¹¹ Илустративен е податокот дека во првите десет години по земјотресот, само во рамките на новите станбени населби се изградени преку 131.000 м² т.н. „придружни објекти“ (училишта, градинки, амбуланти, самопослуги итн.). Во почетокот, поголемиот број објекти се монтажни, добиени како помош или купени во странство. Подоцна, во дооформувањето на населбите се изградени и други градби со траен карактер, дел од нив со силно нагласен архитектонски квалитет. Зборувајќи за интензитетот на изградба на јавни згради по земјотресот, се чини значајно да се нагласи дека „транзицискиот“ град, кој се развива по осамостојувањето во 1991 г. во следните 30 години во голема мера ја користи и сè уште „паразитира“ врз вака поставената мрежа на јавни згради.

¹¹ The fact that in the first ten years after the earthquake, only within the new residential settlements over 131,000 m² so-called “ancillary facilities” were built (schools, kindergartens, dispensaries, supermarkets, etc.) is quite illustrative. In the beginning, most of the facilities were prefabricated, received as aid or bought abroad. Later, in the completion of the settlements, other buildings with permanent character were built, some of them with strongly emphasized architectural quality. Speaking of the intensity of construction of public buildings after the earthquake, it seems significant to emphasize that the “transitional” city, which developed after the proclamation of independence in 1991 has used and still “parasitizes” on such a network of public buildings in the past 30 years.

реализации. Во релативно кусиот временски период во Скопје доаѓа до наплив на доцномодерни влијанија – брутализам, јапонски метаболизам, структурализам и сл., кои доаѓаат од различни европски и светски центри, а во Скопје се апсорбираат и (ре)интерпретираат од помалку или повеќе директни цитати на одредени модели, сè до нивно критичко филтрирање и реинтерпретирање, во кое јасно може да се прочита авторскиот ракопис. Во контекст на вредноста на обновата на Скопје, особено треба да се нагласи дека во 1960-тите и 1970-тите години, за прв (и веројатно единствен пат) македонската архитектура се движи паралелно со светските архитектонски текови.

Постземјотресната обнова на Скопје е период од особено значење за развојот на македонската архитектонска сцена. Помеѓу архитектонските реализации доминантна е бројката на македонски автори (едуцирани во Белград, Загреб или Љубљана, но и првите генерации архитекти излезени од Архитектонскиот факултет во Скопје). Дел од нив своето образование ќе го довршат во САД, Финска, Холандија и сл., ќе остварат архитектонски практики кај реномирани современи автори и во Скопје ќе ги донесат најновите архитектонски тенденции.¹²

Високите амбиции поставени пред постземјотресната обнова на Скопје наложуваат високи барања и критериуми. Периодот се одликува со висок степен на авторска автономија, доволен за развој на автентични и релевантни културни практики, а архитектонскиот одговор на зададените проблеми е резултат на професионални критериуми, на квалитетот и експертизата на авторите. Во прилог на ваквото тврдење оди и фактот дека во периодот доминира принципот сите јавни згради да се градат според наградените трудови на одржаните јавни, анонимни југословенски конкурси. Одзивот на ваквите отворени архитектонски натпревари редовно е голем, што создава услови за избор на најдоброто пристигнато решение и изградба на визионерски архитектонски остварувања. Во чекор со светската архитектонска практика, (како што подоцна ќе се покаже), тие со децении му претходат на развојот на градот и на републиката.

Посебен аспект на постземјотресната обнова се и придобивките што се однесуваат на новостекнатото знаење и зголемениот стандард и квалитет на изградба. Сознанието дека Скопје се наоѓа на сеизмички активна почва покренува низа истражувања кои се однесуваат на безбедноста на градот и изградените структури во случај на идни потреси. Покрај присуството на истакнати сеизмолози од Британија, Русија, Јапонија, Индија итн. уште во првите денови по земјотресот, на препорака на ООН во Скопје е формиран Институтот за земјотресно инженерство и инженерска сеизмологија (ИЗИИС), како еден од врвните научно-истражувачки центри од овој вид. Во годините што следат, сеизмолошките истражувања стануваат неделив дел од планирањето и проектирањето, а асеизмичката градба станува обврска која на долг рок го менува начинот на градење во Скопје.

Конечно, интензитетот на обновата на градот нужно води до драматичен

(re)interpreted, from more or less direct quotes of certain models, up to their critical reinterpretations, in which one could clearly read the author's signature. In the context of the value of Skopje's reconstruction, it should be especially emphasized that in the 1960s and 1970s, for the first (and probably single) time Macedonian architecture moved in parallel with the world architectural trends.

The post-earthquake reconstruction of Skopje was a period of special importance for the development of the Macedonian architectural scene. The number of Macedonian authors was dominant among the architectural realizations (educated in Belgrade, Zagreb or Ljubljana, but also the first generations of architects graduated from the Faculty of Architecture in Skopje). Some of them completed their education in the United States, Finland, the Netherlands, etc., realizing architectural practices with renowned contemporary authors and bringing the latest architectural trends to Skopje.¹²

The high ambitions set before the post-earthquake reconstruction of Skopje imposed high requirements and criteria. The period was characterized by a high degree of authorial autonomy, sufficient for development of authentic and relevant cultural practices, and the architectural response to the given problems was a result of professional criteria, the quality and expertise of the authors. This claim is supported by the fact that the period was dominated by the principle that all public buildings should be built according to the awarded works on the public, anonymous Yugoslav competitions. The turnout of such open architectural competitions was regularly high, which created conditions for selection of the best design solutions and building visionary architectural achievements. In step with the world architectural practice, they precede the development of the city and the republic for decades.

A special aspect of the post-earthquake reconstruction were the benefits related to the newly acquired knowledge and the increased standard and quality of construction. The awareness that Skopje is located on seismically active ground initiated a series of researches related to the safety of the city and the built structures in case of future earthquakes. In addition to the presence of prominent seismologists from Britain, Russia, Japan, India, etc. in the first days after the earthquake, at the recommendation of the UN, the Institute for Earthquake Engineering and Engineering Seismology (IZIIS) was established in Skopje as one of the top scientific research centers of its type. In the years that followed, seismic research became an integral part of planning and design process, while aseismic construction became an obligation that in the long run changed the way of building in Skopje.

Finally, the intensity of the reconstruction of the city necessarily lead to dramatic growth and development of Macedonian construction companies. Faced with a serious and extensive problem (from the initial, immediate measures and clearing the terrain, through the construction of prefabricated

¹² Таков е случајот на арх. Георги Константиновски, кој како дел од американската помош ќе добие стипендија за магистерски студии на Јеил и ќе оствари пракса кај реномираните архитекти Пол Рудолф и Јо Минг Пеи. По враќањето во Скопје, во своите објекти – Архивот на град Скопје и Студентскиот дом „Гоце Делчев“ Константиновски ги комбинира влијанијата од двајцата американски ментори (строгите геометриски форми, скулптуралноста и натур-бетонот со специфична текстура), воведувајќи го на тој начин јазикот на американскиот брутализам во Скопје.

¹² Such is the case of architect Georgi Konstantinovski, who as part of the American aid received a scholarship for Yale master's degree and had an internship with renowned architects Paul Rudolph and Leoh Ming Pei. Upon his return to Skopje, in his facilities - the Archive of the City of Skopje and the Student Dormitory "Goce Delchev", Konstantinovski combined the influences of the two American mentors (strict geometric shapes, sculpturality and exposed concrete with a specific texture), thus introducing the language of American brutalism in Skopje.

Фотографија од изложбата „Кон
вистинската утопија: Архитектурата во
Југославија, 1948-1980“.
МоМА, Њујорк, Јули, 2018.
Фотограф: авторите

*Photo from the exhibition “Towards
Concrete Utopia: Architecture in
Yugoslavia, 1948-1980”.*
MoMA, New York, July, 2018.
Photographer: The Authors

раст и развој на македонското градежништво и градежната оператива. Исправени пред сериозен и обемен проблем (од првите, непосредни мерки и расчистувањето на теренот, преку изградба на монтажните населби, сè до најкомплексните инфраструктурни и архитектонски реализации), капацитетите на градежништвото се во постојан раст сè до 1980тите, а градежништвото станува една од главните стопански гранки на Републиката.¹³

¹³ Вака опремената градежна оператива подоцна успешно ќе извезува знаење и технологија и вон границите на Македонија и Југославија, во СССР, Чехословачка, Ирак, Либија итн.

settlements, to the most complex infrastructural and architectural realizations), the construction capacities had been in constant growth until the 1980s, and construction became one of the main economic branches of the Republic.¹³

¹³ The construction companies equipped in such a manner will later successfully export knowledge and technology beyond the borders of Macedonia and Yugoslavia, to the USSR, Czechoslovakia, Iraq, Libya, etc.

Навраќање кон проектот на солидарноста

Веќе две децении навлезени во 21 век, повторно сме исправени пред предизвикот на кој начин да го зачуваме споменот за скопскиот земјотрес од 1963 г.? Која е приказната која треба да ја раскажеме, што да запомниме, но и на каков начин да продолжиме понатаму? Која би можела да биде современата интерпретација на двете клучни теми – обновата и (меѓународната) солидарност?

Доколку погледнеме внатре во ткивото на градот и на површината ги извлечеме, како некаков примерок за набљудување, бројните архитектонски артефакти на постземјотресната обнова, ќе се соочиме со фактот дека „проектот на солидарноста“ има итна потреба од првиот циклус на физичка (а во некои случаи и програмска) обнова. Изградени во доцните 1960-ти и 1970-тите години, овие згради минале низ процес на неминовно стареење и амортизација на материјалите, конструктивните и вградените технички системи, а во одредени случаи биле изложени и на парцијални и несоодветни интервенции. Исправени пред потребата од неопходна обнова, потребно е повторно да фатиме чекор со светските текови во напорот прво правилно да ги вреднуваме, а потоа и соодветно да ги осовремениме овие градби.

И додека физичката заштита на зградите (чувањето и обновувањето) секогаш претставува пред сè институционална обврска,¹⁴ во еден поинаков вид на заштита може да се учествува и индивидуално, а тоа е чувањето на знаењето за овие градби. Отворањето на архивите (националните, градските, институционалните и личните) создава простор за создавање на нови архиви на знаење имајќи во предвид дека: „...во последните децении концептот на архиви се прошири, од различни институции кои се обидуваат да ги сочуваат знаците, меморијата и историјата, сè до пролиферација на архиви кои може да ги создаде (безмалку) секој (...) создавањето на документи и нивната акумулација во различни видови на – особено онлајн – архиви станаа дел од секојдневното живеење. Архивите денес се создаваат и чуваат колективно“.¹⁵

Иако собирањето и архивирањето претставува подвиг по себе, следниот

¹⁴ Обврска на институциите кои ги користат соодветно да се грижат за нив и тековно да ги одржуваат; обврска на институциите за заштита навремено да го препознаат, евидентираат, вреднуваат и чуваат градителското наследство од различен вид и период; обврска на ресорните министерства под чија надлежност се споменатите институции итн.

¹⁵ Annet Dekker, ed., *Lost and Living (in) Archives. Collectively Shaping New Memories*. Valiz, Amsterdam, 2017, 12-13

Return to the Solidarity Project

Two decades into the 21st century, we are again facing the challenge of how to preserve the memory of the 1963 Skopje earthquake. What is the story we need to tell, what to remember, and how to proceed? What could be the contemporary interpretation of the two key themes - renewal and (international) solidarity?

If we look inside the city tissue and bring to the surface, as an observation sample, the numerous architectural artifacts of post-earthquake reconstruction, we will face the fact that the “solidarity project” is in urgent need of the first cycle of physical (and in some cases programmatic) renewal. Completed in the late 1960s and 1970s, these buildings went through a process of inevitable aging and weathering of materials, constructive and embedded technical systems, in some cases, they were even exposed to partial and inappropriate interventions. Faced with the need for necessary renovation, once again we need to catch up with the global trends in the effort to primarily properly evaluate, and then to properly modernize the buildings.

While the physical protection of buildings (maintenance and renovation) is always primarily an institutional responsibility,¹⁴ in a different type of protection one could participate individually, and that is the safeguarding of knowledge about the buildings. Opening the existing archives (national, city, institutional and personal) and making the knowledge accessible creates space for conception of new archives of knowledge, given that: “...in recent decades the concept of archives has expanded, from different institutions trying to preserve the signs, memory and history, up to the proliferation of archives that can be created by (almost) anyone (...) the creation of documents and their accumulation in various types of - especially online - archives have become part of everyday life. Archives today are being created and stored collectively.”¹⁵

And although collecting and archiving could be a feat in itself, the next

¹⁴ It is the obligation of the institutions that use the buildings to take proper care and to maintain them on a regular basis; it is the obligation of the protection institutions to timely recognize, list, value and preserve the construction heritage of different types and periods; it is the obligation of the line ministries under which jurisdiction the mentioned institutions are, etc.

¹⁵ Annet Dekker, ed., *Lost and Living (in) Archives. Collectively Shaping New Memories*. Valiz, Amsterdam, 2017, 12-13

Фотографија од изложбата „Иднината како проект: Доксијадис во Скопје“. Музеј Бенаки, Атина, Декември, 2018. Фотограф: Васе Аманито Петровски

Photo from the exhibition "Future as a Project: Doxiadis in Skopje". Benaki Museum, Athens, December, 2018. Photographer: Vase Amanito Petrovski

предизвик претставува активната работа со архивите – „читањето“ на историските материјали, нивната контекстуализација, современа интерпретација и особено споделувањето со јавноста. Комуникацијата на материјалите со професионалната, но и пошироката јавност е особено важно кога треба да се крене (или во одредени случаи и одново да се создаде) свест за вредноста на одредено наследство. Ваквиот чин на критичко истражување, вреднување и презентирање на архитектурата, кое ја предизвикува реалноста, а и институционалната заштита, претставува чин на „експериментална заштита“ која честопати знае во себе да носи и радикални конотации.¹⁶

Оние кои избираат, всушност го тестираат потенцијалот на одредени градби да станат наследство, ги потврдуваат или отфрлаат почетните хипотези за нивниот капацитет истакнувајќи различни вредности, асоцијации и значења кои се важни да се зачуваат и пренесат на идните генерации. Токму во таа насока, во последните десетина години, пред скопската јавност беа презентирани серија истражувачки проекти – „Невидливо Скопје“ (МГС, 2011), „Навраќање на постземјотресната обнова на Скопје“ (МГС, 2016), „Биографија на едно архитектонско дело: Телекомуникацискиот центар во Скопје, архитект Јанко Константинов“ (МГС, 2016), „Скопските вертикали“ (МГС, 2018) и „Загрозени видови“ (Природонаучен музеј, 2018). Со силна верба дека поголемата јавна видливост може да води кон поголемо прифаќање и вреднување, секој од наведените истражувачки проекти беше презентираан пред јавноста преку внимателно курирана архитектонска поставка, јавно обраќање и публикација. Имајќи го во предвид обемот на модернистичката, вклучително и постземјотресната продукција, секој од овие проекти обработува специфична, избрана тема. Вака поставеното истражување не е конечно, а еднаш воспоставениот систем нуди можност за ширење; нуди добра документациона основа, како и методолошка подлога за понатамошно истражување на други градби/периоди од архитектонската историја на градот.

Продлабоченото истражување на постземјотресната обнова на Скопје, на процесот и неговиот резултат, конечно упатува и кон уште едно сознание – „проектот на солидарноста“ ќе остане жив сè додека е активна меѓународната размена. Во 1960-тите глобалната заедница се обединува во напорот да му помогне на градот настрадан во катастрофата, а Скопје како резултат на оваа интензивна меѓународна соработка ги надминува своите локални рамки и станува „град на меѓународната солидарност“. Оттука, целата постземјотресна обнова на Скопје има силна историска, мемориска и симболична вредност за градот, а покрај моралната обврска да се грижи и да ги одржува физичките траги на ваквата обнова, денес е особено важно градот и неговите институции да ги одржуваат и обновуваат воспоставените релации. Неколку неодамнешни архитектонски и уметнички проекти¹⁷ меѓу кои секако и изложбата „Скопје одново“, покажуваат дека интересот за Скопје и „проектот на солидарноста“ е сè уште активен. Отворањето на архивите и музејските збирки и новата, современа интерпретација на историските наративи, покрај постојаното потсетување на минатото, овозможува врз старите врски да се изградат нови врски за иднината.

challenge is to actively work with these archives – to “read” the historical materials, to contextualize them, to give them a contemporary interpretation, and especially to share them with the public. The further communication of the materials with the professional, but also the general public is especially important when it is necessary to raise (or in certain cases even create) awareness of the value of a certain heritage. This act of critical research, evaluation and presentation of architecture, which challenges the reality, as well as the institutional protection, could be perceived as an act of “experimental protection” which often carries radical connotations in itself.¹⁶

Those who choose actually test the potential of certain buildings to become heritage, confirming or rejecting initial hypotheses about their capacity by emphasizing different values, associations, and meanings that are important for the preservation and passing on to future generations. It is in that direction that in the last ten years, a series of research projects were presented to the Skopje public – “Invisible Skopje” (MGS, 2011), “Reaccessing the post-earthquake renewal of Skopje” (MGS, 2016), “Biography of an architectural work: the Telecommunication Center – Skopje, architect Janko Konstantinov” (MGS, 2016), “Skopje Verticals” (MGS, 2018) and “Endangered Species” (Natural History Museum, 2018). With a strong belief that greater public visibility could lead towards greater acceptance and appreciation, each of these research projects was presented to the public through a carefully curated architectural exhibition, public address and a publication. Given the scope of modernist, including post-earthquake production, each of these projects addresses a specific, selected topic. Research set up in this way is not final, and once established, the system offers the opportunity to expand; it offers a good documentation base, as well as a methodology for further research of other buildings or periods of the architectural history of the city.

The in-depth research on the post-earthquake reconstruction of Skopje, of the process and its result, finally points towards another assumption – the “solidarity project” will remain living as long as international exchange is active. In the 1960s, the global community united in an effort to help the city stricken by a disaster, and Skopje, as a result of this intense international cooperation, went beyond its local boundaries and became a “city of international solidarity”. Hence, the whole post-earthquake reconstruction of Skopje has a strong historical, memory and symbolic value for the city. In addition to the moral obligation to care for and maintain the physical traces of such reconstruction, today it is especially important for the city and its institutions to maintain and renew established relations. Several recent architectural and artistic projects, including the exhibition “Skopje, Resurgent”, show that the interest in Skopje and the “solidarity project” is still active. Opening the archives and museum collections and giving new, contemporary interpretation of the historical narratives, in addition to the constant reminder of the past, allow us to establish new connections for the future based upon the old ones from the past.

¹⁶ Jorge Otero-Pailos, E. Langdalen Thordis Arrhenius, ed. Experimental Preservation. Lars Muller Publishers, Zurich, 2016

¹⁷ „Иднината како проект: Доксијадис во Скопје“ (Бенаки Музеј, Атина, 2018), „Грчката колекција во Музејот на современата (МСУ, Скопје, 2018), „Кон вистинската утопија: Архитектурата на Југославија 1948-1980 (МоМА, Њујорк 2018/19), „Скопје: градот, архитектурата и уметноста на солидарноста“ (Меѓународен културен центар, Краков, 2019) итн.

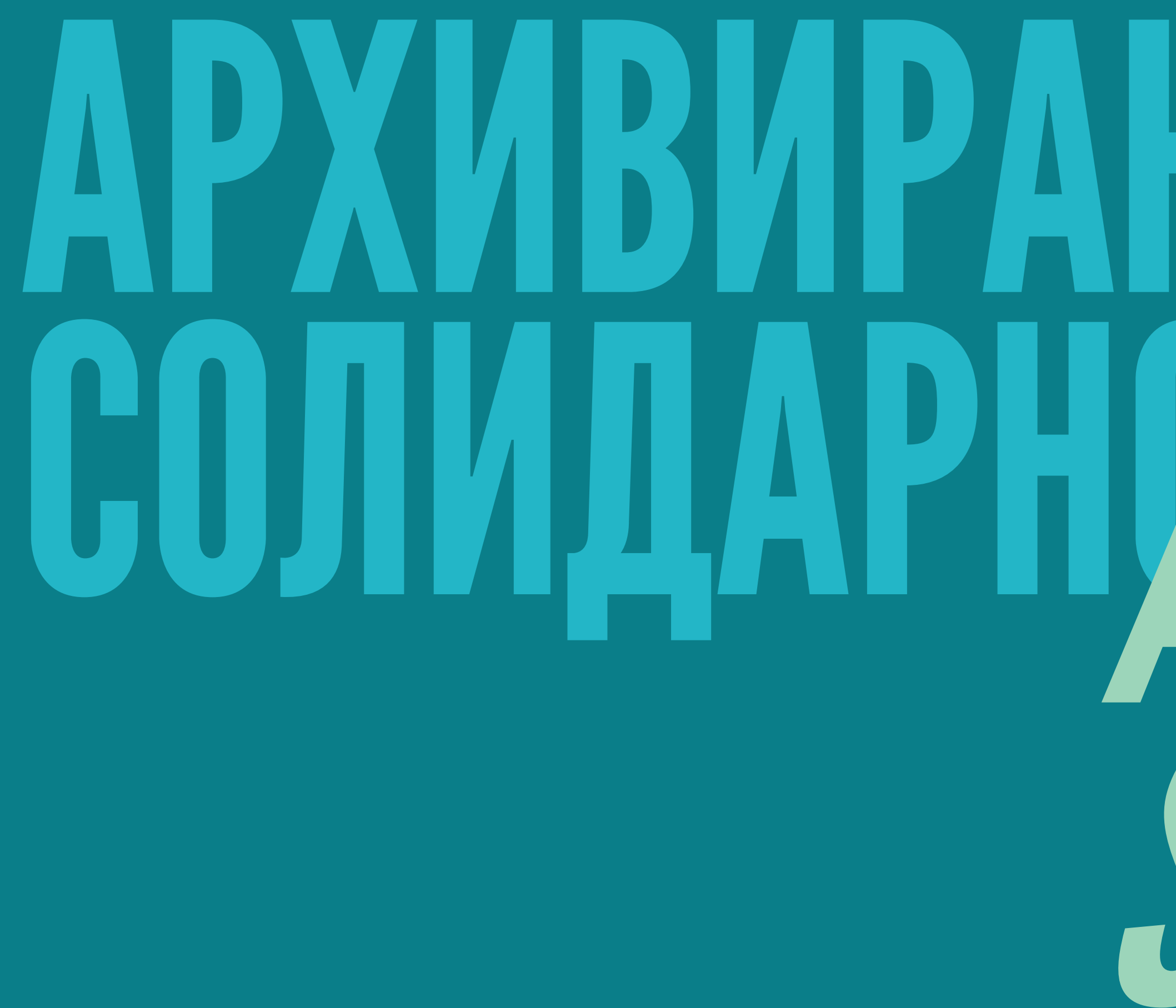
¹⁶ J. Otero-Pailos, E. Langdalen Thordis Arrhenius, ed. Experimental Preservation. Lars Muller Publishers, Zurich, 2016

¹⁷ „The future as a project: Doxiadis in Skopje“ (Benaki Museum, Athens, 2018), „The Greek collection in the Museum of Contemporary (MoCA, Skopje, 2018), „Towards a Concrete Utopia: The Architecture of Yugoslavia 1948-1980 (MoMA, New York 2018/19), „Skopje: the city, the architecture and the art of solidarity“ (International Cultural Center, Krakow, 2019), etc.

Библиографија

Bibliography

- Amigdaloy, K., K. Tsiambaos, Ch. Kritikos. The Future as a Project, Doxiadis in Skopje, Hellenic Institute of Architecture, Athens, 2018
- Dekker, A. ed., Lost and Living (in) Archives. Collectively Shaping New Memories. Valiz, Amsterdam, 2017
- Galusek, L. et al. Skopje: City, Architecture and Art of Solidarity. Krakow, International Cultural Centre, 2019
- Groys, B. Art Power, MIT Press, Cambridge, 2008
- Ivanovski, J. A. Ivanovska Deskova, V. Deskov et al. Findings: Macedonian Pavilion, 14th International Architecture Exhibition La Biennale di Venezia 2014, YCC, Skopje, 2014
- Ivanovski, J., A. Ivanovska Deskova, V. Deskov. Biography of an Architectural Work: Telecommunications Center – Skopje, Architect Janko Konstantinov, Skopje, 2017
- Ivanovska Deskova A., V. Deskov, J. Ivanovski. Challenging Neglect and Indifference, the Case of Skopje, in LDE Conference on Heritage & Sustainable Development Goals, Proceedings, TU Delft, 2021
- Otero-Pailos, J., E. Langdalen Thordis Arrhenius, ed. Experimental Preservation. Lars Muller Publishers, Zurich, 2016
- Senior, D. UN Development Programme. Skopje Resurgent: The Story of a United Nations Special Fund Town Planning Project. UN, New York, 1970
- Stierli, M. and V. Kulic. Toward a Concrete Utopia: Architecture in Yugoslavia 1948-80. The Museum of Modern Art, New York, 2018
- Tolic, I. Dopo il terremoto, La politica della ricostruzione negli anni della Guerra Fredda a Skopje. Diabasis, Parma, 2011
- Ивановска Дескова, А. Архитектурата на постземјотресната обнова на Скопје, докторска дисертација (необјавена), Архитектонски Факултет, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Скопје, 2015

АРХИВИРАНО

СОЛИДАРНО

БЕ НА

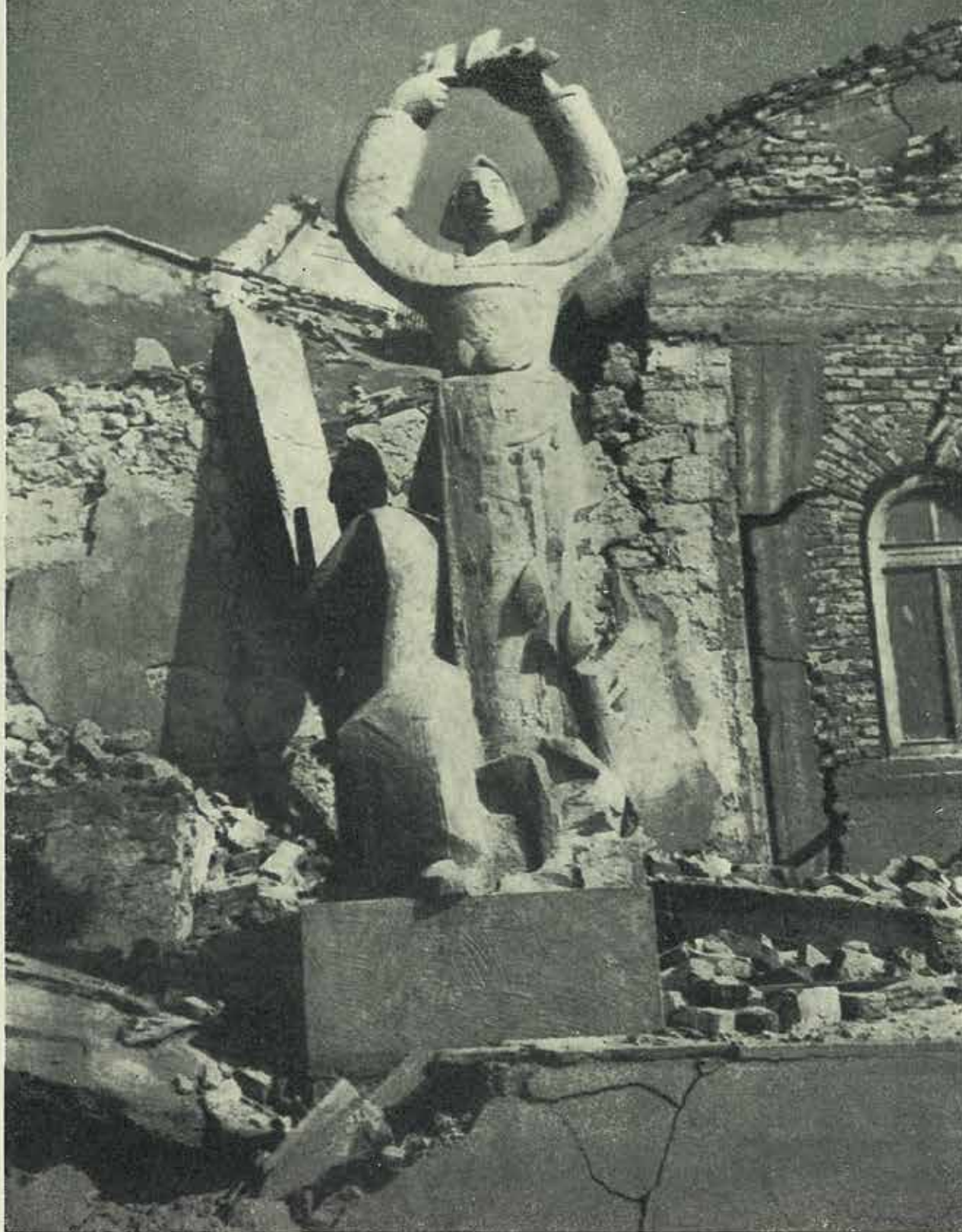
ДОСТА

ARCHIVING

SOLIDARITY

Никола Попович, Бранко Лустиг
„Скопје 26.07.1963“
Информативен центар
Совет на град Скопје
Орбис-Загреб, 1964

Nikola Popovic, Branko Lustig
“Skopje 26.VII.1963”
Information Centre
Skopje City Council
Orbis-Zagreb, 1964

»We will build a new Skopje«

TITO

AIAP, COM

1965 ✓

UN MUSÉE D'ART CONTEMPORAIN À SKOPJE

Le Congrès de New York avait tenu à manifester solennellement la solidarité des artistes du monde entier envers leurs collègues de la ville de Skopje (Yougoslavie), presque entièrement détruite lors du séisme de 1963. L'appel lancé à cette occasion invitait les peintres, sculpteurs et graveurs des différents pays à offrir certaines de leurs œuvres aux artistes de Skopje en témoignage d'amitié.

Cet appel a été entendu; les artistes de nombreux pays y ont déjà très généreusement répondu et il est à prévoir que d'autres, y répondront dans un proche avenir. L'ampleur du mouvement est telle que la décision a été prise de construire un musée qui abritera les œuvres recueillies en dons. Un centre d'art, témoignage de la solidarité des artistes du monde entier, surgira ainsi sur les ruines de la ville détruite.

Le directeur du Musée de Skopje, M. le professeur Boris Petkovski, a rendu visite au secrétaire général à Paris, au siège de l'Association, et exposé dans quelles circonstances le nouveau musée sera construit. Un concours concernant l'urbanisme du centre de la ville de Skopje, ouvert aux architectes des différents pays, sera organisé sous l'égide de l'Unesco. C'est dans ce centre que s'élèvera le futur musée. De son côté, le Gouvernement de la Pologne ayant offert à la ville de Skopje le projet d'un monument représentatif - qui constituera le futur musée - un concours sera également organisé parmi les architectes polonais en vue de définir

Телеграма упатена до Скопје од претседателот на IV интернационален конгрес на пластичните уметности - Њујорк - 14. X. 1963 Страна 1.

Од архивата на МСУ-Скопје.

Telegram Sent to Skopje by the President of the IV International Congress of Plastic Arts - New York - 14. X. 1963 Page 1.

From the archive of MoCA-Skopje

На конгресот во Њујорк беше решено да се покаже солидарноста на уметниците од целиот свет кон нивните колеги во градот Скопје (Југославија), кој беше речиси целосно разурнат во земјотресот во 1963 година. Токму затоа, оттаму беше упатен апел до сите сликари, скулптори и резбари да им подарат свои дела на уметниците во Скопје, во знак на пријателство.

Апелот наиде на голем одзив; интерес покажаа уметници од многу земји, а може да се очекува дека нивниот број допрва ќе расте. Одзивот е толку голем што се реши да се изгради музеј за да се соберат сите подарени дела на едно место. Овој центар на уметноста ќе изникне од рушевините на разурнатиот град како симбол на солидарноста на уметниците од сиот свет.

Директорот на Музејот на Скопје, г. професор Борис Петковски, го посети генералниот секретаријат во Париз, инаку седиште на Организацијата, за да ги претстави околностите во кои ќе се гради новиот музеј. Под покровителство на УНЕСКО ќе се распише конкурс за урбанистичко решение на центарот на Скопје, кој ќе биде отворен за архитектите од разни земји. Токму во тој центар ќе се постават темелите на новиот музеј. Владата на Полска му подари на градот Скопје впечатлива градба – градба која ќе стане дом на идниот музеј – за што распиша и конкурс меѓу полските архитекти со цел да се утврди музејската архитектура. Пријавените проекти на конкурсот ќе му бидат бесплатно понудени на разрушениот град, а југословенските власти ќе го одберат оној кој им се чини најсоодветен. Се надеваме дека проектите ќе бидат подготвени до следниот јули за да може да се изложат на Комеморативниот фестивал за катастрофалниот земјотрес.

The International Congress in New York was keen to show the solidarity of artists from all over the world with their colleagues in the city of Skopje (Yugoslavia) which was almost completely destroyed by the 1963 earthquake. It has therefore launched an appeal inviting painters, sculptors and engravers from different countries to donate their own artworks to the artists in Skopje, in the name of friendship.

The response was immediate – artists from many countries have already proved their generosity and many more are expected to do so in the near future. The interest among artists is so substantial that it was decided to build a museum to house the artworks received as donations. An art centre would thus rise from the ruins of the shattered city as a symbol of solidarity of artists from all across the globe.

The director of the Museum of Skopje, Mr. Prof. Boris Petkovski visited the Secretary General in Paris, at the headquarters of the Association, and presented the circumstances under which the new museum would be built. For those purposes, UNESCO will launch an international urban planning competition for the city centre, open to architects from all over the world. It is where the foundation of the museum would be laid later on. The Government of Poland has offered the city of Skopje the project of a representative monument – which will constitute the future museum – and it has therefore opened a museum design competition to all Polish architects. The gathered projects will be offered to the stricken city free of charge and the Yugoslav authorities will choose the one they consider the most appropriate. We hope that the projects will be ready for next July so that they can be part of the Festival commemorating the 1963 earthquake.

l'architecture du musée. Les projets réunis à l'issue de ce concours seront gracieusement offerts à la ville sinistrée, et les autorités yougoslaves sélectionneront celui qui leur paraîtra le plus approprié. On espère que les projets pourront être prêts pour le mois de juillet prochain et ils seront alors exposés dans le cadre du Festival commémoratif de la catastrophe de 1963.

Le directeur du Musée de Skopje a également tenu à exprimer au secrétaire général toute la reconnaissance des artistes et des habitants de la ville pour l'action entreprise par l'Association. Il lui a communiqué une première liste des artistes qui ont accepté d'offrir des œuvres à leurs collègues. Cette liste est la suivante:

...

Les œuvres déjà parvenues à Skopje en juillet prochain seront exposées à l'occasion du Festival international de la solidarité. Cette exposition s'inscrit dans le cadre des manifestations organisées par le Musée d'Art Contemporain qui, en un peu plus d'une année d'existence et bien que bénéficient seulement de locaux provisoires, a déjà organisé quatorze expositions.

De son côté, l'Association internationale des critiques d'art a décidé, lors de son Congrès de Venise, au mois de juin 1964, de participer à l'action internationale en faveur du Musée de Skopje en invitant ses membres à offrir certaines de leurs propres études sur l'art.

Enfin, le Conseil international des musées a pris l'initiative d'organiser à Skopje un laboratoire de restauration et prié les musées des différents pays de bien vouloir participer à cette action en fournissant le matériel nécessaire.

Телеграма упатена до Скопје
од претседателот на IV
интернационален конгрес на
пластичните уметности - Њујорк -
14. X. 1963
Страна 2.

Од архивата на МСУ-Скопје.

*Telegram Sent to Skopje by the
President of the IV International
Congress of Plastic Arts - New
York - 14. X. 1963
Page 2.*

From the archive of MoCA-Skopje

За време на својата посета на генералниот секретаријат, директорот на Музејот на Скопје и се заблагодари на Организацијата за направените заложби во име на уметниците и жителите на градот. Притоа, го претстави првичниот список на уметници кои прифатиле да подарат свои дела. На списокот се:

...

Делата што се веќе пристигнати во Скопје ќе бидат изложени на Меѓународниот фестивал на солидарноста следниот јули. Оваа изложба е дел од активностите на Музејот на современата уметност кој за само малку повеќе од една година од основањето, користејќи привремени простории, организираше дури четиринаесет изложби.

Меѓународната асоцијација на уметнички критичари, пак, за време на својот конгрес одржан во Венеција во јуни 1964 година, одлучи да се приклучи кон меѓународната акција за Музејот на Скопје и да ги повика своите членови да подарат дел од сопствените студии на уметничкото творештво.

Конечно, Меѓународниот совет на музеите презеде иницијатива да организира лабораторија за реставрација во Скопје, упатувајќи молба до музеите од различни земји да учествуваат и да ги обезбедат потребните материјали.

During his visit to the Secretary General, the director of the Museum of Skopje expressed the gratitude of the artists and inhabitants of the city of Skopje for the action undertaken by the Association. He has also communicated the preliminary list of artists having accepted to donate their artworks. The list is as follows:

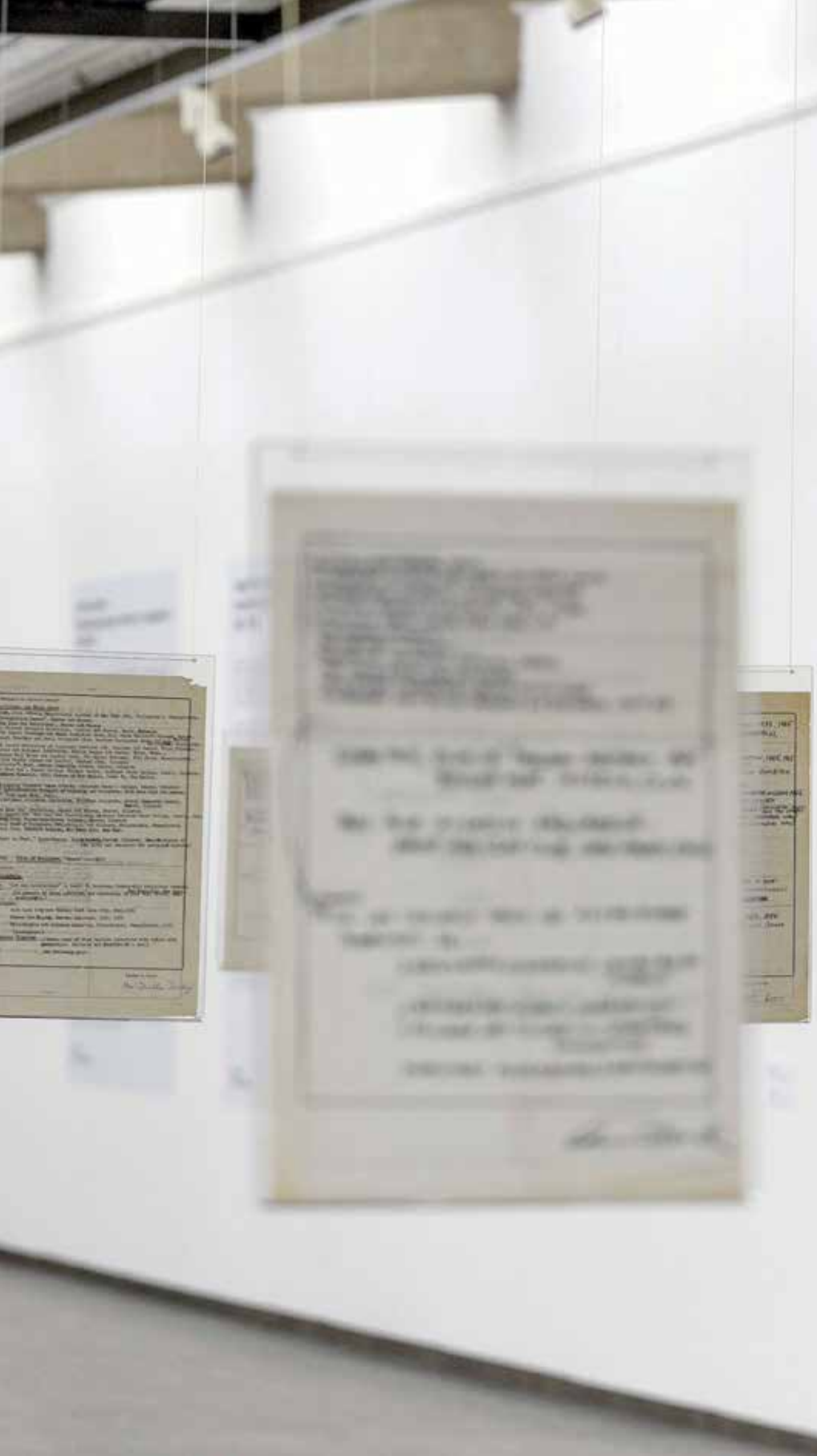
...

The artworks which have already arrived in Skopje will be exhibited during the International Festival of Solidarity next July. This exhibition is part of the activities led by the Museum of Contemporary Art which, in a little longer than a year since its creation and although using only temporary premises, has already organized fourteen exhibitions.

The International Association of Art Critics has decided, during its Congress in Venice in June 1964, to join the international action in favor of the Museum of Skopje by inviting its members to donate some of their own art studies.

Finally, the International Council of Museums took the initiative to organize a restoration laboratory in Skopje, requesting from the museums in different countries to take part and provide the necessary equipment.

Основање на Музејот на современата уметност - Скопје

*The Founding of the
Museum of Contemporary
Art - Skopje*

Socijalistička Republika Makedonija

SOBRANIE NA OPŠTINA IDADIJA

SKOPJE

Br.9985 od 27.IV.1964 god.

DO

MUZEJ NA SOVREMENA UMETNOST

SKOPJE

PREDMET:registracija

VRSKA: Vaš akt br.15/1 od 21.IV.1964 g.

Vo prilog Vi se dostavuva rešenjeto na osnova registracija na vašata ustanova vo registarot na ustanovno finansiranje na Sobranieto na opština Idadija-Skopje.

Vi napomenuvame deka vo najkratok rok da ni dovedete na ustanovata.

Gornoto Vi se dostavlja vo Vaša nadležnost.

Prilog; 2 primerka rešenja

ОБЛАСТНО УПРАВИЛСТВО ЗА ОПШТА УПРАВА

ЧЛАН 1, К, 1
Petrovski

OST

P J E

koe e izvrpena
novite so samos-
kopje.

stavite Statut

IVA

Допис за Решение за основање
на МСУ

Од архивата на МСУ-Скопје

*Communique in relation to the
Decree for the founding of the
MoCA*

From the archive of MoCA-Skopje

Socijalistička Republika Makedonija

SOBRANIE NA OPŠTINA IDADIJA

S K O P J E

Br.9985 od 27.IV.1964 godina

Na osnovu čl.17 od Pravilnikot za registracija na ustanovite so samostalno finansiranje ("Sl.list na FNRJ" br.27/55 god.) a vo vrska so baranjeto na Direktorot na Muzejot na Sovremena umetnost pod broj 9985 od 22.IV.1964 godina, Oddelenieto za opšta uprava i vnatrešni raboti pri Sobranieto na opština Idadija-Skopje, go donese slednoto

R E Š E N I E

Da se vo registarot na ustanovite so samostojno finansiranje na Sobranieto na opština Idadija-Skopje, izvrši registracija na ustanovata Muzej na Sovremena umetnost i na strana 92 registarski broj 92 upiše slednoto:

1. Ustanovata "Muzej na Sovremena umetnos"-Skopje e osnovana od Gradskoto sobranie na grad Skopje so Odluka br.2247/1 od 11.II. 1964 godina.

2. Nadležen organ za rabotite i zadačite na ustanovata e: Sovetot za kultura na Gradskoto sobranie na grad Skopje.

3. Nazivot na ustanovata e: MUZEJ NA SOVREMENA UMETNOST so sedište vo Skopje ul."Gjuro Salaj" br.34.

4. So ustanovata upravuva Sovet i Direktorot na muzejot, Sta rešinata na ustanovata e Direktorot na muzejot Boris Petkovski naznačen so rešenje na Gradskoto sobranie na grad Skopje br.2257/1 od 11.II.1964 godina.

5. Zadačite na ustanovata se: sistematski da sobira preku podaroci, otkupi i na drug način visoko kvalitetni tvorbi od sovremenata jugoslovenska i svetska likovna umetnost;

- stručno da gi obrabotuva, proučuva, ocenuva, objavuva i čuva sobranite eksponati;

- da gi izložuva sobranite eksponati preku postojnata postapka i da organizira povremeni tematski, studiski i dvižni izložbi vo sklad so svoje konceptii i programa za rabota;

- da organizira i sproveduва raznovidni dejnosti za izgraduvanje visoka vizuelna kultura i obrazuvanje vospitno vlijanie vrz opšte kulturnoto nivo na mladinata i vozrasnite;

6. Ovlasteni lica za potpisuvanje i zastapuvanje na ustanovata e Direktorot na muzejot Boris Petkovski.

Po eden primerok od ova rešenje da se dostavi: do ustanovata, arhiva i dosieto.

Решение за основање на МСУ
Страници 1 и 2

Од архивата на МСУ-Скопје

*Decree for the founding of the
MoCA
Pages 1 and 2*

From the archive of MoCA-Skopje

Годинава „Средбата на солидарноста“ донесува една пријатна новина: покрај учеството на странски уметници во „Средбата“ ќе бидат застапени и скопските уметници, друштва и установи со дела од својата активност. Веќе се знае репертоарот на Средбата, се знаа и учеството на скопските институции: Музејот на современа уметност, ДЛУМ и Градскиот музеј кои во рамките на Средбата ќе отворат изложби.

рени, ликовния дела и умет-
ности од целиот свет. ДЛУМ
исто така ќе пратише из-
ложба на дела од своите
членови, а Градскиот музеј,
се вклучува во Средбата со
изложба на ликовни дела и
во Уметничката галерија.
Работите се речиси пре-
крај. Дипломите уметници
може брзо се одзема на по-
каната на Музејот да учес-
твуваат во оваа манифести-
ција — тематската изложба
„Скопје 63 или ликовни де-
ла“. Нивните дела — осум-
десетина, се веќе присти-
гнати во Музејот.

— Во почетокот ние, од Музејот, изложбата ја замисливме како изложба на дела од македонски автори — вели директорот на Музејот Драгољуб Богисајќи. — Веруваме дека катастрофата се нишла и во ликовното творештво и, дека, како сите тие што створиле нешто по својата професија, а што доживевале како туѓо, и ликовните уметници ја приклекна со свој изразити средства во свој стил. Таа најблиски им беа

ше на македонското умет-
ности — тие ја доживеја ма-
лвата отворен изложба на
боше замислена како из-
ложба на дела од минерал-
ски автори анимирани од
20-јулската киносреќа. По-
тоа, на предлог на Градеко-
то собрание, изложбата го
имаме својот карактер: та-
ка ќе ги презентира делата на
Југословенските ликовни у-
метници во кои е прикажан
замјотресот.

Традиониот музеј за учество во македонската ги покажи сите уметнички од Југославија, преку нивните личности друштва.

— Од него се неочекувано брз. Покрај од уметничките работи напор од Македонија, аголски од уметниците во Скопје.

Во Мунгол ни беше речено и тоа: правото започна да добива делата во Мунгол бил 28 јуни, потоа на барање на спонзорите уметници е продолжено до 3 јули, додека се добиваат и на 4 јули, а ниској уметници мајамеа дека делата ќе ги достават на 30 јули. Не бе изненадени, ако нивните спонзори уметници оние дела ги достават еден ден пред отворањето на изложбата. На та уметница продажувањето не ги тегнало.

Всушност, во Градскиот музеј затоа повеќе се работи на една друга изложба. Таа, предвидуваат во Музејот, ќе ја прикажат на изградбата Среќа. Потфатот е голем — ангажирани се сите соработници на оваа установа но, главно, работниците во водите одделението „28 јули“ при Музејот. На изградбата изложба, за која се смета да бидат утврдени околу 12 милиони динари.

Биде прикажана катастро-
фата, солидарноста и пер-
спективата. Изложбени ма-
теријали се фотографии
предмети на уметноста во
мајнаското децодориза (о-
дежот, престој, публицисти-
ка, писани, поетски творби и —
проспекти на Домот на са-
лидарноста во 1984 и 1985
години, или само Првоти
среда. На оваа изложба Ки-
бетот прикажани и прет-
и макети од урбанистичко-
то решение на ново Скоп-
је. На таа изложба, сосако
ке бидет прикажани и ек-
спонатите што Градското со-
брание ги претви на под-
рон, и што змише му ги от-
стави на Музејот — 23 при-
слики, 11 мапи и една фри-
ска. Од ова ќе биде напав-
на избор и на големашна
на изложба „Скопје 63 на-
менскиот дел“, од овие што
одговараат на темата.

— Оваа изложба, — вели директорот на Музејот Ке ја приклучаме во Сајзингот то. И Ке ја приклучаме, а изложбата идолшо да ја приклучаме. Нема да остане ниту додува реализирање на изложбата. Тоа треба да биде изложба што сепко Ке го заинтересира, а изложба што Ке садогори на баријето на секој посетител. Што, сепко или изложба што биде изложбата и сепко Ке посаме да го посаме на изложбата онкоу нкоу што го изложба пред две години — во Јуни.

О. Сидорова

[illegible]

Музеят, то се превърна
и што е по-важно да се отвори
за неговото промишлено и
афирмиране.

— Създаването на Музеят
ние го ценим като възрастен
настъп, — рече д-р. Стан-
ков. Въпреки това да се
даде поглед — уметническо дело
на Музеят го смятаме като
тежко, което ни се помага,
и което нямата общаща во външ-
та да създадем една нова актив-
ност, а не музеят да бъде само
проспективна наглед да се еко-
номна поддържане.

1 АВГУСТ 1988

3

Нашите колежници чехословаците се издигат: показват даятелието на музејски експонати да бидат одат до овие дачи, што ниту Ко поминав по традицијата, потоа: отворението на Сообрашито на СРМ за издига на издига експонати на музејски експонати на музејски експонати. Во музејот, работата на проект за издига на музејот, што Ко биде готов на јануари 1968 година.

Марина Пенелопеа абсорбација на ефектот од првпат пост за формирање на Музејот рече дека италијанските уметници направиле збрка на дело што всушност не е патиначајќиот автори уметнички од Италија, на постојот за подарат дело сите патиначиња без да бидат патиначи.

Пенелопе изрази желба дека
Музејот ќе може да прикажу-
ва квалитетни дела на умет-
ности од целиот свет. Прогла-
сено е дека музејот ќе биде

И Бовен изрази надеж дека одам соработка ќе продолжи да се одржува. На прашањето дали современата македониста и југословенска уметност би можела да ја заинтересира лансираната публика во Британија, Бовен рече:

— Пред да дојдам во Југославија ги знав предвидливоста на југословенските уметници, не се сомневам во квалитетот на нивната уметност и вие самите дека ќе бидат добро приеми во мојата земја.

Литер. Чешерски
ранше дати Музеј
уна по естетско
ње на градот.

- Тоа е мошне с
шка запеча. Му
се вклучи во о
мба и во култи
тискиот акуе. Но
Музејот се пред
ректорот на Му
ткоски, прикаж
ом со дебати, а
езија.

JANUARY 1965

3

ХАРТУНГ ХАНС: „Т 1962 — РТ“ (м)

ИЗЛОЖБИ СОЛИДАРНО МЕРИЛО НА ВРЕ

Во рамките на „Средбата на солидарноста“ отворени се неколку изложби, меѓу кои најинтересно го привлекува вниманието изложбата за подарените дела што е прикажана во салата на Собранието на СРМ. Оваа изложба претставува досега најголема ликовна манифестација во нашиот град. Таа прикажува над двеста творби од исто толку уметници на тринаесет земји.

Особен впечаток остава фактот дека изложбата со дава една компактна цела, и покрај тоа што таа добивала својот лик со сема спонтано, со своето единствено мирозае: со туство на солидарност. Критериумот на солидарност од кој би можело да се очекуваат преимствено морални вредности и чужини и раки, но овој случај достапува и високи естетски ра-
ни.

Поклопувањето на естет-
скиот и етичкиот израз

на омаа изложба говори за
мошне злочајната и неоп-
ходната улога на совре-
мента лична уметност во
современиот свет, како таа
е често аспирувана и ом-
лавувајќи. Меѓутоа ду-
ри во најкратките, а и
што се зближило право ме-
ѓу нив, тешкотии, се за-
бележуваат долготрајна
на општоопштествени
и иштата. Се зближило

корените на високата свет	члони
на човекот во однос на ком	за што
племините преоблекоа	и
длабока мисла. Потоа	и
на западната свет на	живот
уметничко стиги во секое	бавно
од некое дела, неважно да	тот на
ли некое од нив преставу	женст
на хлабар протест против	ливско
заканата на војната и про	вечки
тив уметничкото на дубо	разно
ко, нив преставуваа како	во епо
теоретич доживувања на	исто е
творите (сва, радост, ни	и
така зборуваа само на некои	то там
на појава од највисоко	над н
дојде. Соопштението умет	на бо

Затова не трябва да не из
немащи случаи! ако по
оваа голема злоба: срѣт
месе слики ч!| характер
не би можела директно да
то поврзана за некој тра-
гичен настан, за да го по-
чувствуваме нивниот однос
со колективна катастрофа.

Многу од познатите дела
изразуваат емоции само

на болот и трев
то тогаш спокр
овска; во нив е
радосната страна
от, маснениката
та и наидеми, по
добрата волја и б
то на среќата;
таш непокорниот
дух и во своето
очајание се оди
во на радоста. Ра
ко таквите творб
азовиба то убави
ниот крок што по
спосредно од град
от.

Разликата на уметноста од разните занаети се наоѓа во тоа, а не во предметот на работите. Уметноста е занает којшто работи со различни материјали, со различни техники, со различни цели и со различни средства на изразување. Додека занаетот може да се

12 XII 1965

ЗОШТО НЕ МУЗЕЈ НА СОЛИДАРНОСТА?

МУЗЕЈОТ на современ-
та уметност во Скопје
е нова установа, фор-
мирана, пред сè, благодар-
ејќи иницијативата на меѓу-
народните организации на
ликовните уметници, подри-
ците од цел свет за да се
создаде една, можеби ЕДИН-
СТВЕН музеј во светот во
кој ќе се среќуваме со тво-
рештвото на најпознатите
имена на сликари, графи-

чари и скулптори од сите
меридијани.
Ако веќе треба да го по-
драваме вниманието на умет-
ниците кои најсовесно се
ангажираа доброволно да
соберат единствена колек-
ција за овој иден музеј и на
тој начин во најблагородна
форма да ја изразат своја-
та солидарност во давање
помощ на Скопје кое беше
тешко рането во катастро-
фалниот земјотрес на 26 ју-
ли 1963 година, зошто и Му-
зејот не им оддаде призна-
ние и благодарност на сите
оние кои се иницијатори за
создавање на што покри-
тна збирка на дела од
времената уметност која го
мисла на едно место да би-
деме информирани за број-
ните стремежи што владеат
во ликовната уметност? Зо-
што овој музеј не добие име
Музеј на солидарноста на
ликовните уметници или си-
мбо — Музеј на солидарнос-
та?

Често пашабот на оддел-
ни установи — како што е
тоа случај со насловите на
стипендиите или информаци-
ите во весниците — мора од-
напред да сугерира, кон-
кретно, за што станува збор.
Затоа ако се тргне од не-
каква логика Музејот во
Скопје доколку прифати
име со кое предвидено ќе би-
де истакната неговата со-
држина, тоа име напред ќе
не упати во истинската цел
на збирката што ја поседу-
ва.

Музеј на современа умет-
ност бар за оваа установа
во Скопје е отпозволе неоп-
редено име, дотолку понап-
ред што во збирката на овој
музеј се наоѓаат имиња од
повоќе патици, со дози кон-
стимбилично ја забележува-
т солидарноста на уметни-
ците. Секако мора да им се
оддаде признание на трудот
што го вложиле за форми-
рањето на овој музеј. А
признание на сите уметни-
ци кои подариле дела за
овој интернационален му-
зеј ќе им биде оддадено ако
се најде попригодно име.

Р. Кузмановски

1. Скопје 63 низ ликовни творби

О. Спирковска
Нова Македонија, Скопје,
16.07.1965

Skopje 63 Through Works of Art

O. Spirkovska
Daily: Nova Makedonija,
Skopje, 16.07.1965

2. Не само експонирање на подароците

О. Спирковска
Нова Македонија, Скопје
28.07.1965

Not Just Exhibiting Gifts

O. Spirkovska
Daily: Nova Makedonija,
Skopje, 28.07.1965

3. Солидарноста – високо мерило на вредностите

Паскал Гилевски
Нова Македонија, Скопје,
01.08.1965

Solidarity – a High Measure of Values

Paskal Gilevski
Daily: Nova Makedonija,
Skopje, 01.08.1965

4. Зошто не Музеј на солидарноста?

Р. Кузмановски
Нова Македонија, Скопје,
12.12.1965

Why not a Museum of Solidarity?

R. Kuzmanovski
Daily: Nova Makedonija,
Skopje, 12.12.1965

НОВА МАКЕДОНИЈА

масло, 253 X 61 X 4)

ОСТА-ВИСОКО ЕДНОСТИТЕ

Јанеко, Југословенот знае
за Витеникот, за Грото и
за Алжирецот. Отворени
се многу начини тие да се
разберат и да се помогнат.
Зашто иницијативата на
е често една и ист.

Разгледувајќи ги делата
на изложбата, прва во све-
тот од вакво карактер, ми
случи: колку сме слични
муфето во светот. Слични
проблеми, слични посто-
си и слични идеи. Ако за-
стане пред некоја исто-
тина на Јозо Хамбури (Ја-
пошија) или пред сликата
на Пабло Пикасо и црте-
жот на Алберт Манеје
(Франција), или пред кои
бикованата техника на Мо-
рисе Хахурија (Белгија), го
го осетиме истиот ритам
на докодувањето на твор-
носта. Исто така аналогни
се разгледувањата околу
законите на композицијата во
делата на Дејне Бојан (Ал-
герија), на Ђеанко Проти
(Југославија), на Адам Мар-
селски (Полска), како и
на Корато Кајри (Итали-
ја). И илустрацијата на
најдалежните животни стра-
сти во емоцијата на Едмунд
Спек, на Монтегуми и на

Пикасо. А да не зборуваме
за солидарноста на стилот
на познатиот француски
сликар Жанс Хартур (по)
на Скопје му поклопи на)
многу дела со стилот на
некој јапонски калиграфис-
та. Понатаму, резултатот
што го постигна во послед-
на техничката изведба во
својот диморф, познатиот
графикан Тадеуш Јанке-
ски може да се спореди
со резултатите во традици-
јата дисциплина на Југо-
словенот Јанез Берник.
Така можеме да заклучи-
ме, дека тенденцијата на
современата уметност е яс-
на: таа, низ единството на
спроведените правни и сти-
ловни, се стреми да се при-
ближи до универзални уни-
верзални вредности, кои тре-
ба да ги изразат целокуп-
ните духовни и физички
новечки манифестации, а
во служба на доброто на
човечкото во духовен и матери-
јален план. Такава на-
предна тенденција на мо-
дерната уметност, јасно мо-
же да се види и преку де-
лата што му го поддржу-
ваат на јанеко.

Паскал Гилевски

P R E S - S E R V I S

NOVINSKO-IZDAVACKO PREDUZEĆE SAVEZA
NOVINARA JUGOSLAVIJE
PRESS PUBLISHING ENTERPRISE OF THE FEDERATION
OF YUGOSLAV JOURNALISTS

BEOGRAD — Knez Mihajlova 2/X — Pošt. fak. 842
Tel. 621-578
Ček. račun 101-11/1-804
Current Account with
Yugoslav National Bank

SLUŽBA DOKUMENTACIJE
CLIPPING SERVICE

Isečak iz lista
Newspaper cutting

ВЕЧЕР
Скопје

22 VI. 1967

Во рамките на годишнава »Средба на солидарноста«

ИЗЛОЖБА НА ПАБЛО ПИКАСО

Од 7 јули до 10 септември годинава, во рамките на годишнава »Средба на солидарноста«, во изложбениот салон на Музејот на современата уметност во Скопје ќе биде презентирана самостојна изложба на еден од најголемите ликовни уметници на денешницата, ПАБЛО ПИКАСО.

Оваа изложба, на која ќе бидат застапени 60 графички работени од 1924 до 1966 година, ќе ја означи вратната ликовна манифестација во главниот град на нашата Република од ослободувањето наваму.

Интересно е да се одбележи дека графичките на Пикасо што ќе бидат презентирани во Скопје иако не се тематски единствени сепак нивното вклопување во рамките на »Средбата на солидарноста« е особено значајно по хуманата порака што тие ја сугерираат. Имено поголем дел од овие графички се создадени непо-

средно по Втората светска војна и се свртени кон човекот што тукушто излегол од злогласните концентрациони логори и од пределите на војната и почнува да суштествува во еден поспокоен простор.

Треба да се истакне дека графичките што ќе бидат презентирани во рамките на оваа изложба се добиени преку галеријата »Луиз Лерис« од прочуената колекција на Даниел Канвелер.

Оваа изложба ја организира Музејот на современата уметност од Скопје.

ИЗЛОЖБА НА СОВРЕМЕНОТО МАКЕДОНСКО ЛИКОВНО ТВОРЕНСТВО

Во рамките на годишнава »Средба на солидарноста«, Музејот на современата уметност од Скопје организира изложба под наслов »Современо македонско ликовно творештво«.

На оваа изложба ќе бидат застапени слики, скулптури и цртежи кои досега не се никаде излагани. Во рамките на оваа изложба исто така ќе бидат презентирани слики, скулптури и цртежи од македонски автори што се своина на Музејот.

Изложбата ќе се отвори на 24 јули и ќе трае до 2 август годинава.

Т. III.

P R E S - S E R V I S

NOVINSKO-IZDAVACKO PREDUZEĆE SAVEZA
NOVINARA JUGOSLAVIJE
PRESS PUBLISHING ENTERPRISE OF THE FEDERATION
OF YUGOSLAV JOURNALISTS

BEOGRAD — Knez Mihajlova 2/X — Pošt. fak. 842
Tel. 621-578
Ček. račun 101-11/1-804
Current Account with
Yugoslav National Bank

SLUŽBA DOKUMENTACIJE
CLIPPING SERVICE

Isečak iz lista
Newspaper cutting

ВЕЧЕР
Забрб

-4 VII. 1967

»Susret solidarnosti« počinje izložbom Picassa

Od 7. srpnja tisuće umjetnika i sportaša iz mnogih zemalja sudjelovat će u Skoplju u manifestaciji solidarnosti naroda čitavog svijeta

SKOPLJE, 3. lipnja (Tanjug) — Glavni grad Makedonije po četvrti put bit će domaćin jedne od najhumanijih manifestacija u svijetu — »Susret solidarnosti«, koja se svake godine održava u znak sjećanja na skopski katastrofalni potres (26. srpnja 1963. godine).

Na ovogodišnjoj svečanoj solidarnosti naroda čitavog svijeta, koja će trajati oko dvadeset dana, okupit će se više od tisuću umjetnika i sportaša iz raznih zemalja.

Ovogodišnji »Susret solidarnosti« počinje 7. srpnja otvaranjem izložbe Pabla Picassa. U izložbenom salonu Muzeja suvremene umjetnosti bit će prikazano oko 60 grafika top najvećeg slikara današnjice.

Centralne kulturno-umjetničke priredbe održat će se u najvećoj Univerzalnoj dvorani (izgrađenoj poslije potresa, koja može da primi oko 2000 gledalaca. Uveče 20. srpnja održat će se priredba »Veče balada i elegija«, a dan kasnije poznati američki balet »Elvin Alej« pretrdit će koncert, a narednih nekoliko večeri nastupit će Makedonska filharmonija, ruski folklorni ansambl, Ljubljanski zabavni orkestar, interpretatori zabavnih melodija i drugi ansambl.

rvači iz Čehoslovačke, Rumunjske, Bugarske, Jugoslavije i DR Njemačke, biciklisti iz Bugarske, Čehoslovačke, Mađarske, Rumunjske i Jugoslavije, odbojkaši iz Čehoslovačke, Švedske i Jugoslavije, zatim gimnastičari, strijelci i drugi sportaši iz više zemalja.

Sahovski turnir, kojim će biti zatvorena ovogodišnja manifestacija, okupit će najpoznatija šahovska imena iz čitavog svijeta.

P R E S - S E

NOVINSKO-IZDAVACKO PREDUZEĆE
NOVINARA JUGOSLAVIJE
PRESS PUBLISHING ENTERPRISE OF THE FEDERATION
OF YUGOSLAV JOURNALISTS

BEOGRAD — Knez Mihajlova 2/X — Pošt. fak. 842
Tel. 621-578
Ček. račun 101-11/1-804
Current Account with
Yugoslav National Bank

SLUŽBA DOKUMENTACIJE
CLIPPING SERVICE

Isečak iz lista
Newspaper cutting

Слике солидарности Уметници света

(Скопје, јула). — Четврти по реду Сусрет солидарности у Скопју носи обележје међународног пријатељства. Музеј савремене уметности, значајна културна установа, ништа непосредно после јулске катастрофе 1963. године, чини овај данашњи догађај спектакуларнијим излажући 65 дела из колекције створених од поклона Скопју знаменитих уметника из целог света.

Соња Абацијева Димитрова, млади кустос Музеја савремене уметности у Скопју, говори нам о овој колекцији и изложби, са приметном жељом да нас укратко обавести да су у стварању скопског Музеја индиректно учествовали и тако велики уметници као што су Пабло Пикасо, Бернар Бифе, Андре Масон, Зао Ву Ки, Востан, Петар Лубарда, Ренато Гутузо, Ђузепе Гверески, Емилио Велова, Ханс Хартунг и стотине других. Соња Абацијева Димитрова, разуме се, рачуна са чињеницом да знамо да су сваке године, до ове, стизала у Скопје, поред дела из Југославије и многа из Енглеске, Велике Бугарске, обе Немачке, Грчке, Италије, Јапана, Финске, Холандије, Чехословачке, Швајцарске, Сједињених Америчких Држава, Аустралије, Француске, Аустрије, Аргентине, Бразила, Венецуеле, Јужно-Афричке Уније, Канаде, Норвешке, Пољске, Румуније, Совјетског Савеза, Турске, Мађарске, Уругваја, Хонг-Конг-

RVIS

EDUZECE SAVEZA
OSLAVIJE
E OF THE FEDERATION
RNLISTS
2/X — Pošt. fah 842
Ček. račun 101-11/1-804
Current Account with
Yugoslav National Bank
NTACIJE
RVICE

BORBA
Beograd

22 VII. 1967

рности настрадамом Скопју

та, из Шведске и Шпаније
стизале су слике, скулптуре,
графике и друге уметничке
творевине, биле излагане у
Скопју, а затим остајале овом
граду као залог пријатељства
и солидарности. Колекција да
нас броји 1.400 експоната од
којих су неки огромне вред-
ности. Скопје ће између 20. и
27. јула видети само 65 дела,
али 65 највреднијих.

У октобру 1963. године у Њу
јорку је, одржан IV конгрес
Међународног удружења лико-
вних уметности који је до-
нео одлуку да се свим чла-
нима упути апел да својим да-
ровима допринесу стварању
савремене уметничке колекци-
је у Скопју.

„Ову установу — обавешта-
ва нас у једној публикацији
Борис Петковски, директор
Музеја савремене уметности
— основало је Градско собра-
ње у Скопју. 12. IV 1964. годи-
не“.

На овој последњој и најве-
ћој, седмодневној изложби
„65 дела из колекције Музе-
ја савремене уметности“ изло-
жи су сви велики странци
које Музеј поседује, (Пикасо,
Хартунг, Вифе, Каодра и о-
стали) а од домаћих — дела
Петра Лубарде, Ордана Пет-
левског, Еде Муртића, Ота Ло-
га и других који су сликом и
скулптуром, као најлепшим
знамењем, обележили своју
солидарност према овом гра-
ду.

М. ГЛИГОРИЈЕВИЋ

PRESS-SERVIS
NOVINSKO-IZDAVACKO PREDUZEĆE SAVEZA
NOVINARA JUGOSLAVIJE
PRESS PUBLISHING ENTERPRISE OF THE FEDERATION
OF YUGOSLAV JOURNALISTS
BEOGRAD — Knež Mihajlova 3/X — Pošt. fah 842
Tel. 821-878 Ček. račun 101-11/1-804
Current Account with
Yugoslav National Bank
SLUŽBA DOKUMENTACIJE
CLIPPING SERVICE

Ispran in Beta
Newspaper 0-11
STAVITELN 360P
STOTIC
11 XII. 1967

М ЕГУ УСТАНОВИТЕ што дејствуваат на
областа на вашиот ликовни живот се-
како се своите повеќестрани активности
се издвојува Музејот на современата уметност
во Скопје. Основан пред четири години како
резултат на меѓународната солидарност на
ликовните уметници од целиот свет, овој му-
зеј веќе израсна во важната значајна умет-
ничка установа, која се афирмира не само со
многостраните грижи за чување на подарените
дела, туку и со интензивната приредбачка и
издавачка дејност. Оваа установа несомнено
веќе е еден од најзначајните фактори во из-
градувањето на ликовната култура кај нас
и во издвојувањето и прикажувањето на див-
носта во современата ликовна и применета
уметност кај нас и во светот.

Како се роди Музејот

Паднаа во катастрофалниот земјотрес во
1963 година редика уметници од Југославија
и надвор од оваа земја ја имаа желба да му под-
држат на пострадалиот град свои уметнички
губорби. И набргу потоа започнаа да пристиг-
нуваат драгоцените подароци. Тогаш беше повод
да се формира Иницијативниот одбор за ос-
новање на Музејот, во кој влегоса истакнати
личности од југословенските научни, културни
и општествени живот. Иницијативниот одбор
постепено ја спроведо акцијата за поддршка на
уметнички дела, која об вовеќе добиваше
свесен одговор. На Конгресот на Меѓународ-
ното здружение на ликовните уметници,
што беше одржан во Њујорк во октомври
1963 година, донесена е одлука за уштевање
апел до сите ликовни уметници во светот да

ја испратат својата солидарност кон Скопје
издвојувајќи му свои дела.

Проучувајќи ги најподготвено форен за
дизајнирано и што професионално користење на
подарените Иницијативниот одбор веќе беше
зафатен и со подготвувањето на програма за
работата и физикономијата на установата што
треба да се роди. Некаде во февруари 1964
години беше донесена и дефинитивната одлу-
ка за основање Музеј на современата умет-
ност во Скопје.

Треба да спомениме дека и пред тоа се
честопатила потреба од една ваква институ-
ција, од еден храм на современата ликовна
уметност, запшто размишљање на ликовниот жи-
вот во Скопје се повеќе се ширев како ре-
зултат на присуството на емотивна уметници
и ликовни дела кои постојано настапуваа во
овој град.

Кинетична колекција во земјата

Така се роди и започна да работи една
уметничка установа која набргу се по-
несоето место и на дефинира своите задачи во
општите ликовна на културниот живот. Тој
растојек продолжува и денеска главно преку
оголемувањето на колекцијата на подарените
дела. Музејот постојано уштева ликовна и дру-
ги материјали до истакнати уметници од це-
лиот свет, а истовремено за неговата афир-
мација се прават изложби и преку уметнички
здруженија во оваа странска земја. Се
настојува донесувањето да го чуствуваат расте-
жот на Музејот како овој дело. Контактите
со дарителите овозможува се редовни, а Музејот
повремено организира и ликовни изложби и за-
градни комплетирани на колекцијата откупена
и при дала по мошне повољни услови.

Ликовниот фонд на Музејот на савремена-
та уметност сета го овозможува околу 1.000
експонати, од кои преку 1.500 се подарени
дела од наши и странски уметници. Може да
речеме дека оваа импозитна колекција е
единствена во нашата земја од аспект на
разновидноста на застапените дела и автори,
поради што и нејзиното презентирање на по-
времените импозитни и самостојни изложби на
претерува нашите сознанија за ова што на
ликовни план се случува и во светските ли-
ковни центри.

Активностите се повеќе се прошируваат

Чувството на подарените дела и на отку-
пите експонати предизвикуваат дејност не
се единствено активности на Музејот. По-
собно треба да се подвлече тоа што оваа ус-

Ku

ХРОНОЛОГИЈА НА ЕДЕН РАСТЕЖ

★ МУЗЕЈОТ НА СОВРЕМЕНАТА
УМЕТНОСТ ВО СКОПЈЕ СТАНА
ЗНАЧАЕН ФАКТОР ВО ИЗГРАДУ-
ВАЊЕТО НА ЛИКОВНАТА КУЛТУ-
РА КАЈ НАС

тинкова се јави и како организатор на излож-
би на ликовни уметници ит др. веќе стран-
ски галери, отворени со тоа поширока мо-
жност за афирмација на националната лико-
на уметност на меѓународен план.

Од друга страна, Музејот издава и разно-
видни публикации: бигени и каталог на
немолеку јазичи со црно-бел и цвот репро-
духури. Неговите соработници систематски ја
собираат и обработуваат и најразновидни
документација за југословенската и странска-
та современа уметност, правејќи ја со тоа до-
стапна за научна работа. Посебен грижа ја се
несметана и на обработката на обемната ко-
лекција, на нејзиното одржување и системат-
ско доополнување, особено на дават осветлен
на современата македонска ликовна уметност.

Наскоро и нова зграда

Огромниот ликовен фонд и дејностајте ве-
ќе императивно го издвојуваат решавањето на
проблемот на просторите на оваа установа.
Треба да спомениме дека уште Иницијативни-
от одбор ја проучуваше проблематиката во врс-
ка со изградба на нова зграда. Одборот за-
клучи дека зградата е неопходна потреба, по-
ради што врз основа на сестрани проучувања
беше изготвена и градоградна програма. Во 1964
години се појави можноста Полската влада
да му подари на Скопје еден проект за из-
градба на една културна установа. Градското
собрание на Скопје во договор со полскиот
инженер Адам Циборова одлучи тој про-
ект да биде за идната зграда на Музејот на
современата уметност. Врз основа на градо-
градната програма, што ја подготвише наши и из-
ски стручњаци, Сојузот на големите архитекти
со средства од Полската влада расписна на-
ционален конкурс за овој проект. На конкурс-
от учествуваа околу 80 предлог — проекти,
од кои беше избран еден, чии автори се трој-
ца еминентни полски архитекти.

Сите конкурсни и наградни материјали
беше презентирани на една изложба во Скопје
во јуни минатата година, а пронаградениот
проект стана предмет на посебен проучувања.

Проектот за нова зграда на Музејот на со-
времената уметност во Скопје веќе е готов и
веројатно дејносно ќе пристигне од Полска,
а во почетокот на идната година несомнено ќе
започне и неговото реализирање. Се тоа ќе
биде задоволна една императивна потреба и
ќе бидат овозможени многу повољни услови за
активната работа на Музејот.

1. Изложба на Пабло Пикасо
Т. Ш.

Вечер, Скопје, 22.04.1967

Exhibition of Pablo Picasso
T.S.

Daily: Vecer, Skopje,
22.04.1967

2. “Средбата на
солидарноста” започнува
со изложба на Пикасо
(„Susret solidarnosti“
počinje izložbom Picassa)

Автор/ка: непознат/а
Вјесник, Загреб, 04.07.1967

“Meetings of Solidarity”
Opens with an Exhibition
of Picasso

Author: unknown
Vjesnik, Zagreb, 04.07.1967

3. Слика на солидарноста
(Слике солидарности)

М. Глигоријевич
Борба, Белград, 22.07.1967

Images of Solidarity

M. Gligorijevic
Daily: Borba, Belgrade,
22.07.1967

4. Хронологија на еден
растеж

Автор/ка: непознат/а
Студентски збор, Скопје,
10.12.1967

Chronology of a Growth

Author: unknown
Daily: Studentski Zbor,
Skopje, 10.12.1967

ИЗЛОЖБА НА ТВОРБИ ПОДАРЕНИ ОД ЛИКОВНИТЕ УМЕТНИЦИ НА ХРВАТСКА

Денес се отвора и изложбата на подарените сани од Петар Лубарда

В недела навечер потпретседателот на Извршниот совет на СР Македонија Кемал Сејфула во Работничкиот дом — универзитет ја отвори изложбата на творби подарени на Скопје од ликовните уметници на Хрватска. Изложбата претходно се одржа во Загреб, а во Скопје ја организира Иницијативниот одбор за основање на Галерија на модерната уметност во Скопје. На отворањето на изложбата присуствуваа и секретарот на СКМ Крсте Црвенковски, претседателот на Идеолошката комисија при ЦК Мито Хаџивасилев, претседателот на Градското собра-

ние на Скопје Владо Попов, членовите на Извршниот совет на СР Македонија Трпе Јаковлевски и Веселинка Малинска, претседател на Стопанската комора на СР Македонија Мориц Романо, потпретседателот на Културно-просветниот собор на Народното собрание Петре Богданов — Кочко, голем број ликовни уметници, културни, јавни, општествени и политички работници, како и група офицери на советската единица, која веќе подолго време работи на обновата и изградбата на Скопје.

Отворајќи ја изложбата на хрватските ликовни уметници потпретседателот на

Извршниот совет на СР Македонија Кемал Сејфула, покрај другото рече: „Оваа изложба е уште еден од големите миги, кога човекот на овој град не се чувстава осамен, туку како активен член на нашето општество е сведок на активност на сите Југословени во врска со Скопје. Оваа изложба, што денее ја гледаме овде, ќе претставува јатка основање на една нова институција во нашиот културен живот. Напоредно со изградбата, со својот развој, Скопје се обогатува и со уметнички дела како придонес на неговата идна Модерна галерија. Еден дел од овој град што се подига претставува и скапоцен подарок и манифестација на братството и единството на нашите народи. Постапката на ликовните уметници на Хрватска е доказ за нивната висока хуманост. Тие навистина масовно се почувствуваа како граѓани на Скопје, на тој наш град кој стана поим и на Југословенската и на меѓународната солидарност.

Отворајќи ја изложбата на хрватските сликари, го имам тоа задоволство да споменам пред овој собир, дека таа претставува почеток на акцијата која ќе продолжи и во Југославија и во целиот свет, за оформување на идната Галерија на модерната уметност во Скопје. Тоа ќе биде една од најубавите галерии, сместена во еден нов, модерен град, кој го доживеа подмолниот злочин на земјотресот, но не загина. Некогаш катастрофите ги уништувале цивилизациите. Но сега тоа нема да се случи: Скопје живее, се гради и ќе биде гордост на човечката хуманост.“

Изложбата на ликовните дела на хрватските уметници ќе трае до 31 октомври. На неа се прикажани 63 експонати, слики во масло, графички цртежи и скулптури.

Денес, во горниот дел на истиот изложбен салон се отвора изложбата на слики што на идната галерија ѝ ги подарува и познатиот сликар Петар Лубарда. Оваа изложба припадеше отворена во Ниш, а сега Иницијативниот одбор за основање на Галеријата на модерната уметност, ја прикажува во Скопје. Изложбата на Петар Лубарда ќе се отвори вечерва во 19 часот.

К. Г.

2

ВО „ИКОМ —
НОВОСТИ“

АПЕЛ ЗА ПОМОШ НА СКОПСКИТЕ МУЗЕИ

Претседателот на Југословенскиот национален комитет на Интернационалниот совет на музеите (ИКОМ) Зденка Муник, минатата година во јули во состанок на ИКОМ покренал интернационален апел за помош на музеите во Скопје кои настрадаа во земјотресот. Во последниот број на списанието „ИКОМ — новости“ е објавен интернационален апел до музеите за повторно изградување на музеите во Скопје.

Во апелот до музеите е прикажана состојбата на скопските музеи по земјотресот и е речено дека музеите од Југославија дале помош и зеле учество во сочувувањето на културното и уметничкото богатство на Скопје.

Во „ИКОМ — новости“ интернационалниот апел по викува на соработка за оснивање на централна лабораторија за научно конзервирање и обновување. Оваа лабораторија — е речено во апелот — има потреба од основна научна опрема чија листа е објавена заедно со апелот.

Во овој број на „ИКОМ — новости“ е објавен и информативен материјал за Музејот за современа уметност во Скопје.

25 ЈУЛИ 1965

3

Утре ќе биде отворена
за современа уметност

Колекција подарена

Во рамките на „СРЕДБАТА ДАРНОСТА“, Музејот на современа уметност ќе отвори на 26 јули во Собранието изложба на дела подарени по јулската изложба на дела подарени по јулската изложба во 1963 година. Всушност, постојат колекцијата на оваа установа, состојат колку стотини уметнички творби од минатите години и ги подаруваат од целиот

Пабло Пикасо: „Глава на жена“

на изложба на Музејот
етност во Скопје

ија и дела

НА СОЛИ-
на уметност
о на СРМ из-
ата катастро-
ирок избор од
тавена од не-
што веќе 2
свет.

"(масло)

Целта на овој приказ не е само засведочување за обемот на оваа несекојдневна акција, туку и да се прикажат ликовните белези и вредности на подарените творби. Зашто, иако во основата на колекцијата на Музејот (како што е тоа, впрочем, случај со речиси сите, и напознати музеи во светот), се наоѓаат подароци, дарителите се во поголем број случаи истакнати уметници од повеќе европски и воневропски земји: Франција, Италија, Полска, Англија, Белгија, Германија, Швајцарија, Чехословачка, Финска, Јапонија, САД, Бугарија и тн. Оваа карактеристика колекцијата на Музејот ја одликува и од некои големи музеи на модерната уметност во Европа и ја прави посебно интересна како можност за сврзник меѓу иметностите на бројни нации, со често дијаметрално различни политички, социјални и културни структури: уште еден придонес за поцврсто зближување на луѓето, преку благороден натпревар за обнова на уметничкиот живот во Скопје.

На изложбата најшироко се застапени уметници од Италија, Франција, Полска, Југославија и Јапонија, од кои земји Музејот до би досега и најголем број подароци. Меѓутоа, интересирањето во другите земји не е помало. На пример Чехословачка, Англија и Унгарија имаат подготвено цели колекции од подароци, што до овој момент

уште не се пристигнати во Скопје.

Како немаме можност да ги споменеме сите уметници чие значење ги надминува и националните рамки ќе напоменеме само некои од најголемите уметници на современата уметност, застапени на оваа изложба: Пикасо, Хартунг, Пинхон, Вазарели, Сулаж, Кемени, Калдер, Зао, Ву Ки, Јозо Хамагуши, Домото, Хап Грисхабер, Афро, Ведова, Гутизо, Сантомазо, Кара, Вазен, Манисје, Громер и тн. Меѓу југословенските уметници ќе ги споменеме имињата на Лубарда, Хегедушиќ, Петлевски, Муртиќ, Генералиќ, Рубузин, Прица, Глиха и тн., чии творби достоинствено се вклучуваат во оваа констелација.

Кога ги споменавме некои од овие имиња, зборуваме асушноста за претставници на најважните правци, процеси и настани во современата ликовна уметност. На оваа изложба шигоко се застапени сите тенденции што ја сочинуваат сложената слика на уметноста на нашиот век: апстрактната уметност, нашироката скала од геометриската апстракција, „нерепрезентативното сликарство“, до енформелот во си-

те негови варијанти (сликарството на акцијата, сликарството на материјата и сликарството на знакот); фигуративната уметност, на распонот од наивната уметност, па преку разновидните облици на социјално и поетски ориентираните реализам, до така наречената „нова фигурација“ и поп-артот. Овие ликовни изрази мошне поцелосно се претставени во сликарскиот и графичкиот дел на изложбата, додека скулптурскиот дел е далеку повеќе ограничен во можностите да ја прикаже физиономијата на современата скулптура.

Посебна публикација што претставува сожети прикази за дарителите и најмалку по едно од подарените дела (близу 400 репродукции), е печатена на 3 странски јазичи и ја дополнува оваа ликовна манифестација. Овој своевиден документ за колекцијата на Музејот, нема само пригоден карактер, туку посебно стручно-ликовно значење.

Борис Петковски

1. Изложба на творби подарени од ликовните уметници на Хрватска; Денес се отвора и изложбата на подарените слики од Петар Лубарда

K.G.

Нова Македонија, Скопје, 22.11.1963

Exhibition of Artworks Donated by Croatian Artists; The exhibition of the donated paintings by Petar Lubarda opens today

K.G.

Daily Nova Makedonija, Skopje, 22.11.1963

2. Апел за помош на скопските музеи

Автор/ка: непознат/а

Нова Македонија, Скопје, 29.05.1965

An Appeal for Help to the Skopje Museums

Author: unknown

Daily Nova Makedonija, Skopje, 29.05.1965

3. Колекција на подарени дела

Борис Петковски

Нова Македонија, Скопје, 25.07.1965

Collection of donated works

Boris Petkovski

Daily Nova Makedonija, Skopje, 25.07.1965

QUESTIONNAIRE

Prière de répondre aux questions suivantes, nécessaires pour l'état administratif du Musée.

1. Nom et prénom	CHRISTO, J.
2. Date de naissance	13 JUIN 1935
3. Lieu de naissance	GABROVO - BULGARIA
4. Formation	FINE ARTS ACADEMY - SOFIA - BULGARIA VIENNA - AUSTRIA THEATER DESIGN - PRAGUE - CZECHOSLOVAKIA
5. Lieu de résidence et adresse précise	48 HOWARD STR. NEW YORK CITY, N.Y. 10013 USA.
6. Titre précis de l'oeuvre donnée en cadeau au Musée	I KUNSTHALLE BERN PACKED - (PROTECT) II KUNSTHALLE BERN PACKED - PHOTOGRAPH
7. Année de la création de l'oeuvre	1968 - REALISATION 20 JULY 1968
8. L'oeuvre donnée a-t-elle été déjà exposée et où	NO - I PART ; NO - II PART
9. L'oeuvre donnée a-t-elle été reproduite et quand	II PART: "ART AND ARTISTS" APRIL 1969 "CHRISTO" FROM L. ALLOUAY BOOK - VERLAG G. HATJE STUTTGART
10. Expositions personnelles	* SEE ONE MAN SHOWS - * SEE: CHRISTO: TEMPORARY MONUMENTS AND LARGE REALISATIONS

II. Participation aux expositions communes

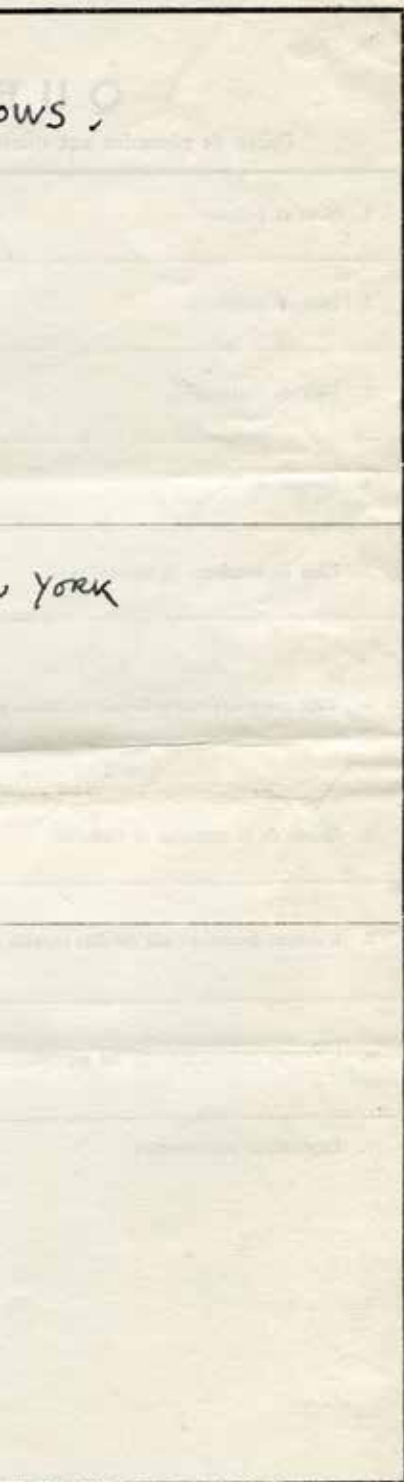
* SEE: PRINCIPAL GROUP SHOWS

12. Prix

W. COPLEY AWARD - 1966 - NEW YORK

13. Bibliographie

* SEE: BIBLIOGRAPHY.

Signature de l'artiste

Christo

Изградба на
Музејот на современата
уметност - Скопје

*Construction of the
Museum of Contemporary
Art - Skopje*

2

3

4

C. STAMM

PRES-SERVIS

NOVINSKO-IZDAVACKO PREDUZEĆE SAVEZA

NOVINARA JUGOSLAVIJE

PRESS PUBLISHING ENTERPRISE OF THE FEDERATION
OF YUGOSLAV JOURNALISTSBEOGRAD - Knez Mihailova 2/K - P.O. Box 144
Tel. 521-176 - Zve 16141 - Current Account 865-125-1SLUŽBA DOKUMENTACIJE
CLIPPING SERVICEIsclab is Iltab
Newspaper cuttingВЕЧЕР
Скопје

30 IV 1968

Амбиции на една млада културна установа

БИЕНАЛЕ НА БАЛКАНСКИ
ЛИКОВНИ УМЕТНИЦИ?

КОГА ЗА ОКОЛУ 2 ГОДИНИ ЌЕ СЕ ЗАВРШИ
НОВАТА ЗГРАДА НА
МУЗЕЈОТ НА СОВРЕМЕ-
НАТА УМЕТНОСТ, АК-
ТИВНОСТА НА ОВАА УС-
ТАНОВА, КОЈА ВЕЌЕ
ДОВРСО СЕ ЧУВСТВУВА
ВО СКОПЈЕ — ЌЕ ПРИ-
ДОНЕСЕ ЗА ЗБОГАТУВА-
ЊЕ НА КУЛТУРНИОТ
ЖИВОТ ВО ГРАДОТ

Една млада културна установа во последно време посебно се привлекува својот нив кои афирмацијата. Основан во почетокот на 1961 година со скромни средства, Музејот на современата уметност на Скопје, во својата истражувачка крпалогја на постојно неба има забележано 11 изложба, во Скопје, Југослава и во друга места на македонски, југословенски и познати современи ликовни уметници од други земји.

Капиталот на оваа културна установа главно го сочинуваат исклучителни дела од домашните и странски уметници. Во зградата на Музејот над 1.700 сликни дела. Ова, заедно со откупените дела, сочинува една колекција, која посебна била излагана во позната зграда и во странство. Во изложбената галерија на улицата „Боро Савов“, освен тоа, постои прилика да ги видите делата на познати советски уметници, како што се: Пјотр Пикасо, Ханс Хардинг, Ана Ева Берекан, Леонов Кром и други, како и на познатите југословенски и македонски уметници: Петар Дубарда, Јанез Беринг, Марија Претек, Стојан Челиќ, Иван Генералиќ, Петар Хриг Воиниќ, Боро Митревски, Иван Мазе, Спасе Кичевиќ, Тома Шипјетковски итн.

НОВАТА ЗГРАДА — ПАЗА ЗА ПОШИРОКА
АКТИВНОСТ

Можебностите за остварување на еста збогатена активност, оваа млада културна установа ќе ги добросе со изградбата на зградата на Музејот на современата уметност — паз сакалото саканите. Зашто, сегашните услови тоа сосема не го довозуваат. Сепак, на пример, се чуваат во еден етаж змен под таван, за кој, како што ни се објасни директорот на Музејот Борис Петковски, се одлучуваат прилично големи средства, од она што буквално се изграјува за Музејот.

Главниот проект за зградата на Музејот треба да пристигне во Скопје во почетокот на овој месец. Се очекува на текот на летото да почне и грабата, така што најверојатно

во 1970 година, експонатите и администрацијата на Музејот ќе се преселат во новата зграда.

Проектот го работат тројца познати полски архитекти, добитници на првата награда на конкурсот за изградба на зградата на Музејот на современата уметност меѓу полските архитекти, го расписна полската влада.

— Програмата за новата зграда, ни раскажуваат денешниот директорот на Музејот, изградбата во 1964 година, беше резултат на изучувањата на карактерот на клучните институции во светот. Во почетокот на 1961 година, продолжи тој, разговараме и со Корбије и уј ми ги изложи своите идеи за потребните функции што треба да ги има еден таква објект. Го разгледаа и проектот за „Музејот на 21-тиот век“, што сфид проектот на познатиот архитект, треба да се гради во Париз...

БАЛКАНСКА ЛИКОВНА СРЕДБА...

Изобилство е интересите на мажоритните службеници во оваа културна установа за што особено зајакнување на новата зграда. Зашто имен за проектирање на објектот активност на музету. А тоа ќе можат изаборо да се остават во условите што ќе ги нуди новот објект на Музејот на современата уметност.

— Ќе можам тврдети, ни рече Боро Петковски, далеку подобро да ја изразиме основната функција на Музејот, низ сегашните и повеќе нивни форми — да ја оствариме поседбата изградбата со зградата, се сите феномени на социјалната, духовната и културната клима на епохата, изразени низ современата уметност.

Клоа од најинтересните идеи е секојко размислувањето околу организацијата на „Балканска ликовна средба“. Се на се во коинте услови, амбициозниот кадар на младата културна установа ќе помогне во збогатувањето на културниот живот во Скопје и на позитивната афирмација на македонската уметност кадар од тринизите на младата Југослава.

3. Д.

1. Избран проектот на Музејот на
современата уметност

Автор/ка: непознат/а

Вечер, Скопје, 13.06.1966

The Project of the Museum of Contemporary Art Has Been Selected

Author unknown

Daily Vecer, Skopje, 13.06.1966

2. Ќе почне изградбата на Музејот
за современа уметност

А.П.

Вечер, Скопје, 09.02.1968

The Construction of the Museum of Contemporary Art Will Begin

А.П.

Daily Vecer, Skopje, 09.02.1968

3. Широк центар за културно
делување

Д.К.

Млад борец, Скопје, 15.02.1968

Wide Center for Cultural Activities

Д.К.

Mlad borec, Skopje, 15.02.1968

4. Контурите на еден музеј и една
уметност (Обрисаједног музеја и
једне уметности)

Интервју со Борис Петковски

С. Станчич

Борба, Белград, 06.02.1969

Outlines of a Museum and Art

Interview with Boris

Petkovski

S. Stancic

Borba, Belgrade, 06.02.1969

5. Биенале на балкански
ликовни уметници?

З.Д.

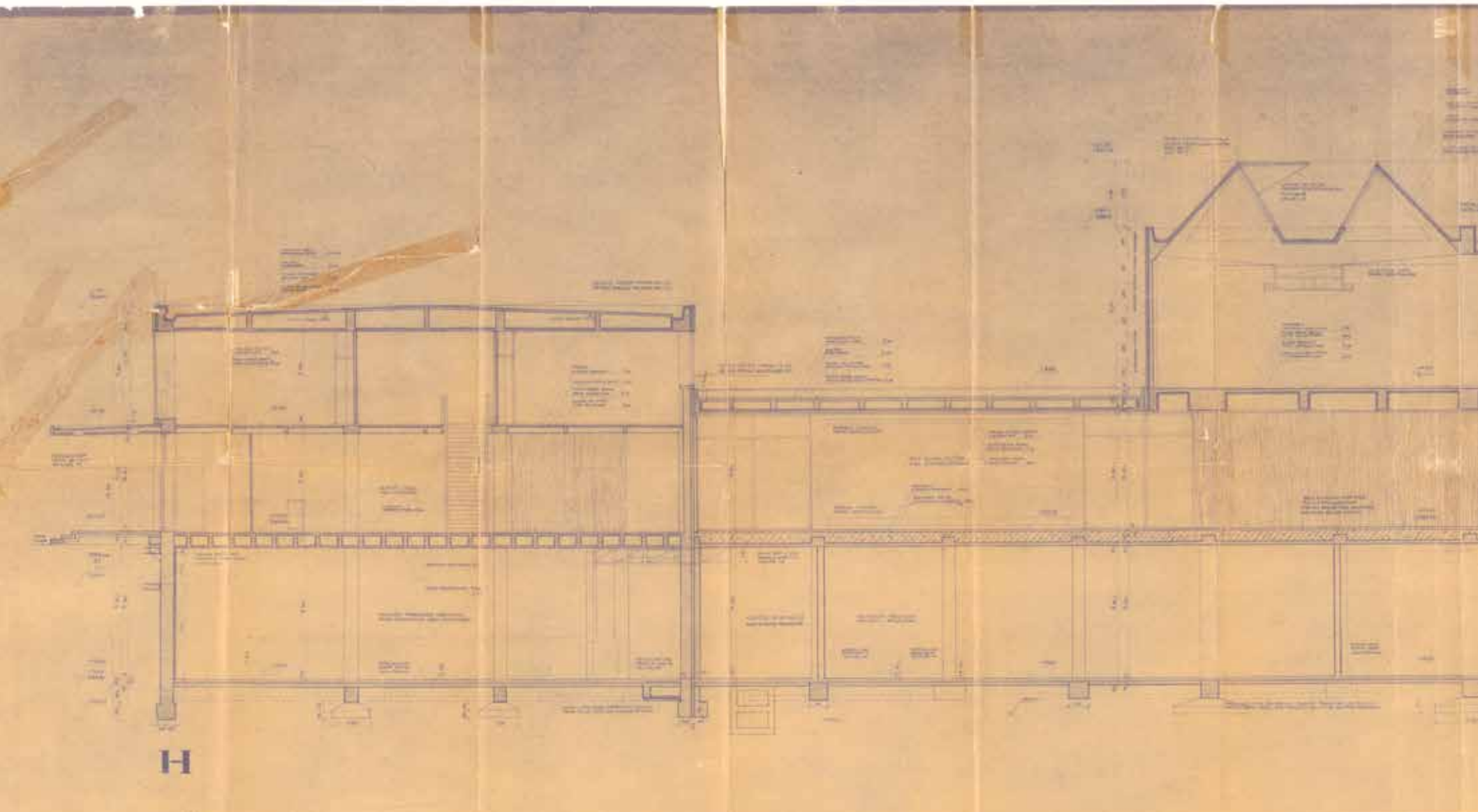
Вечер, Скопје, 30.04.1968

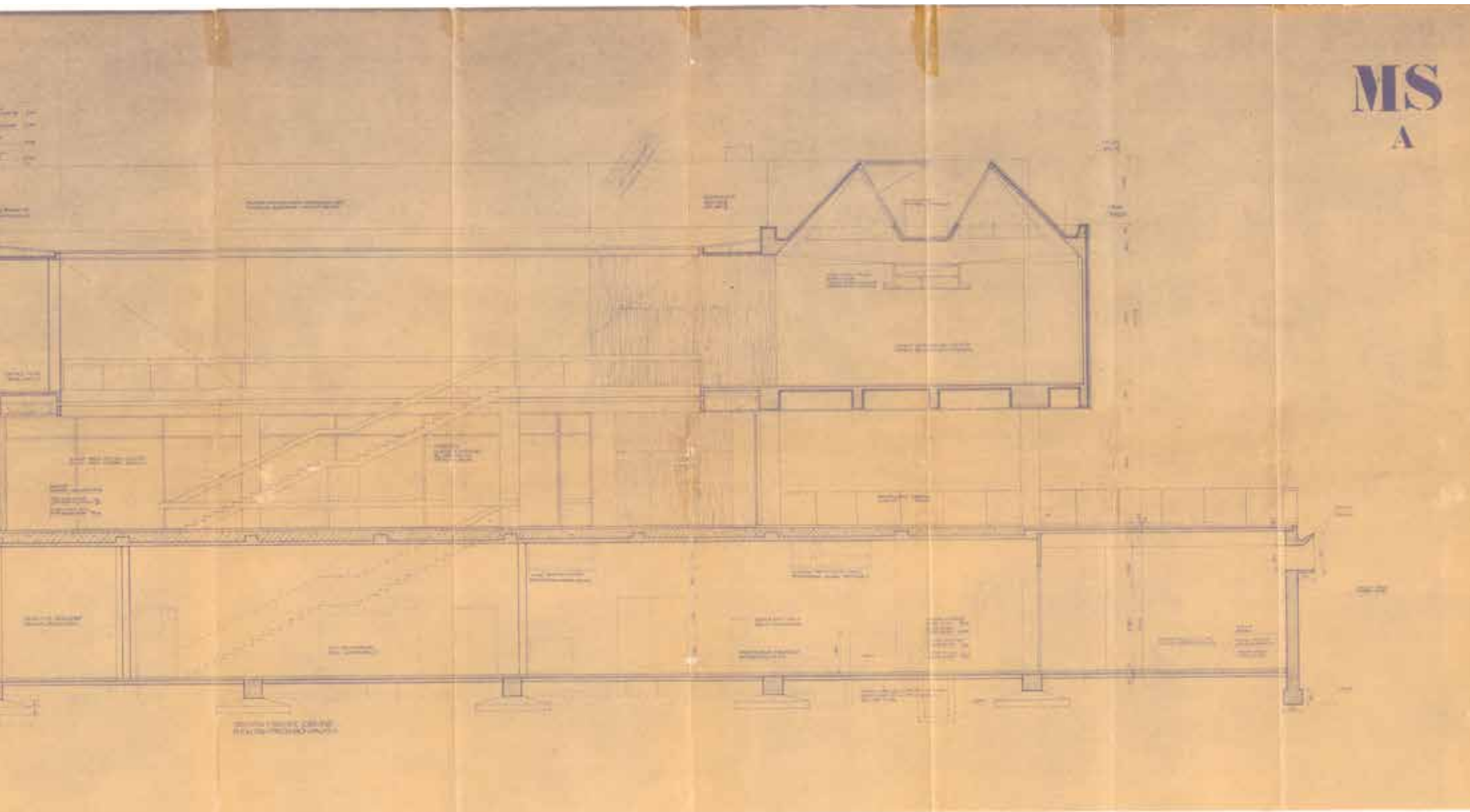
Biennial of Balkan Fine Artists?

З.Д.

Daily Vecer, Skopje,

30.04.1968

Оригинален цртеж на пресек на
зградата на МСУ-Скопје

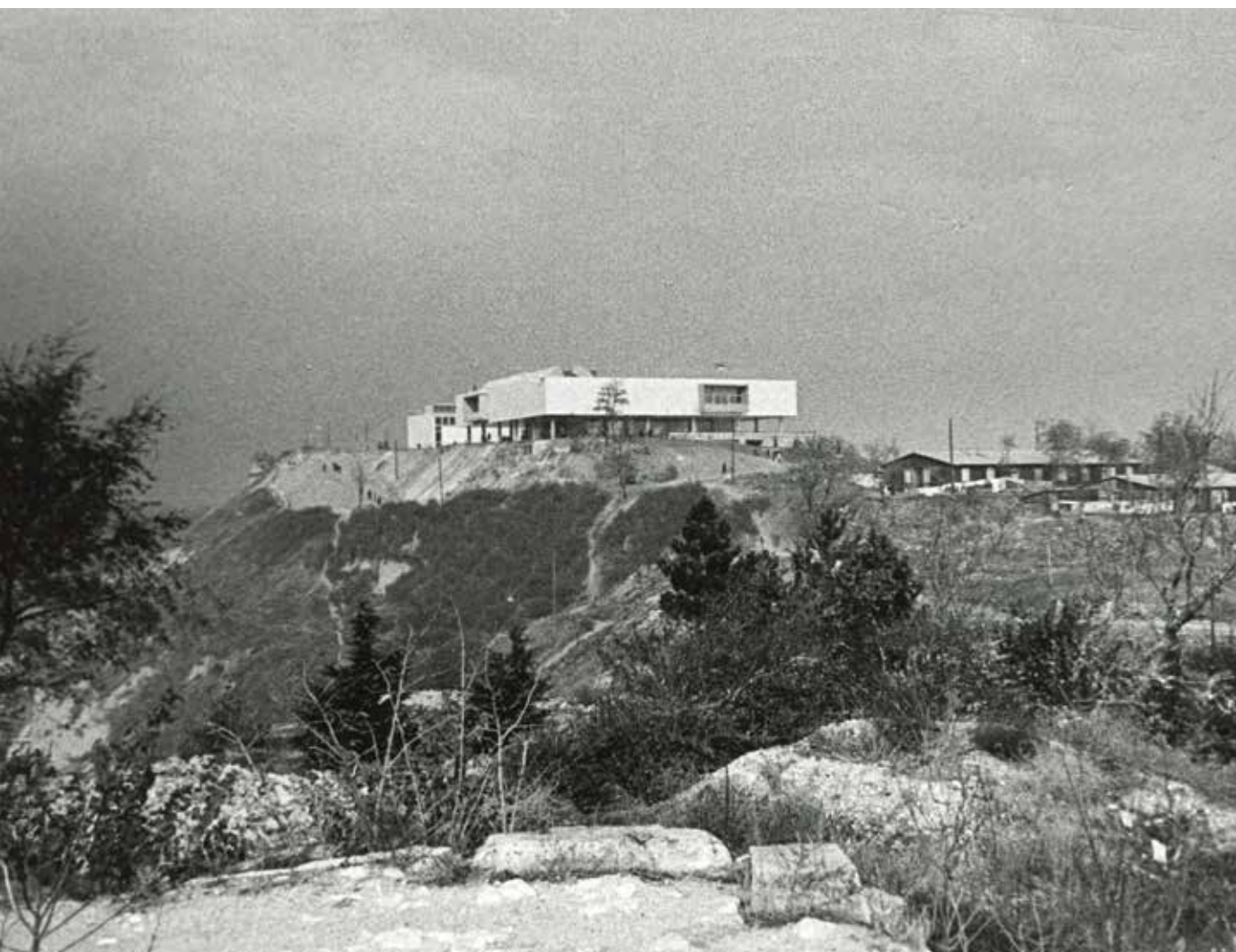
Од архивата на МСУ-Скопје

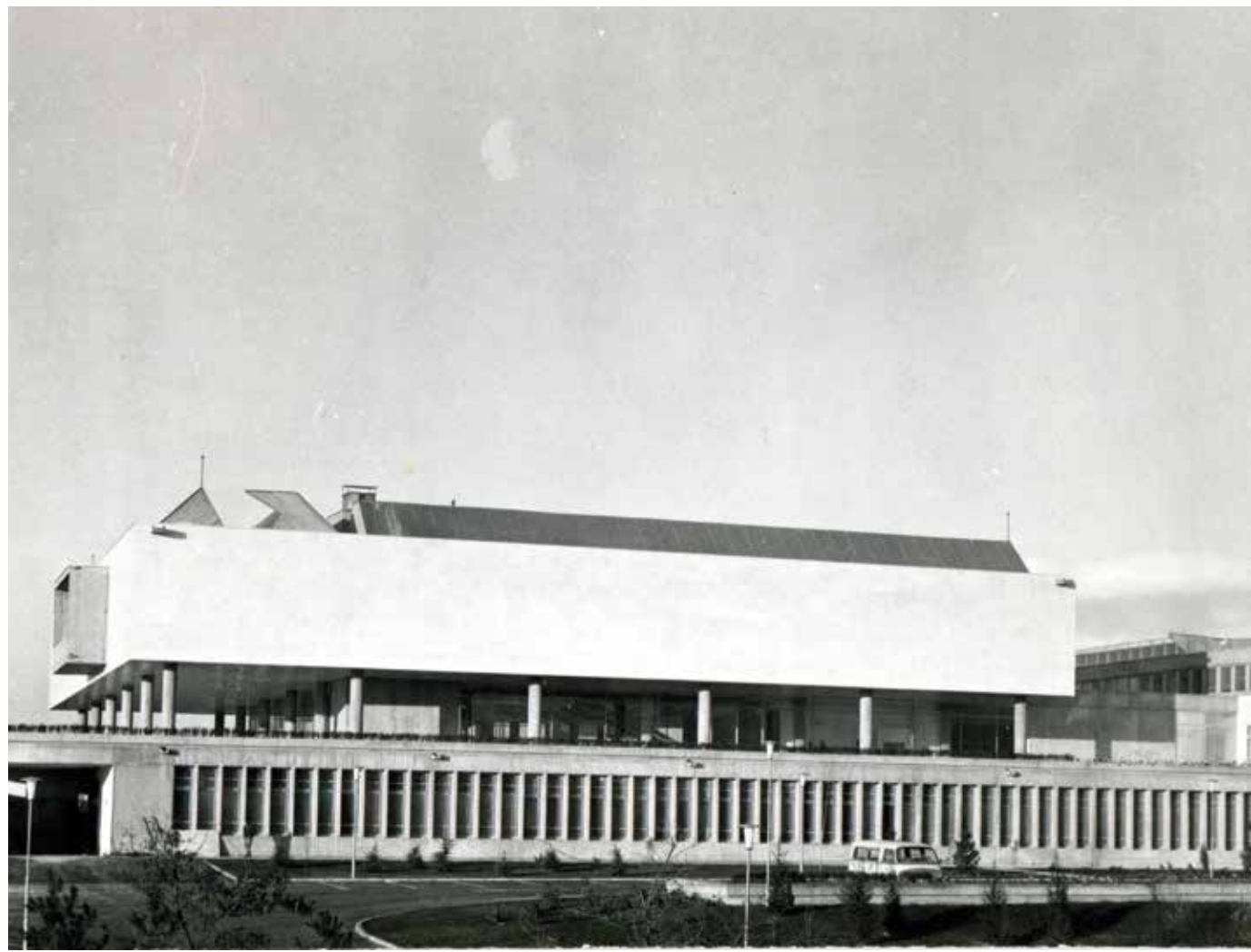
*Original drawing of the section of
the building of MoCA-Skopje*

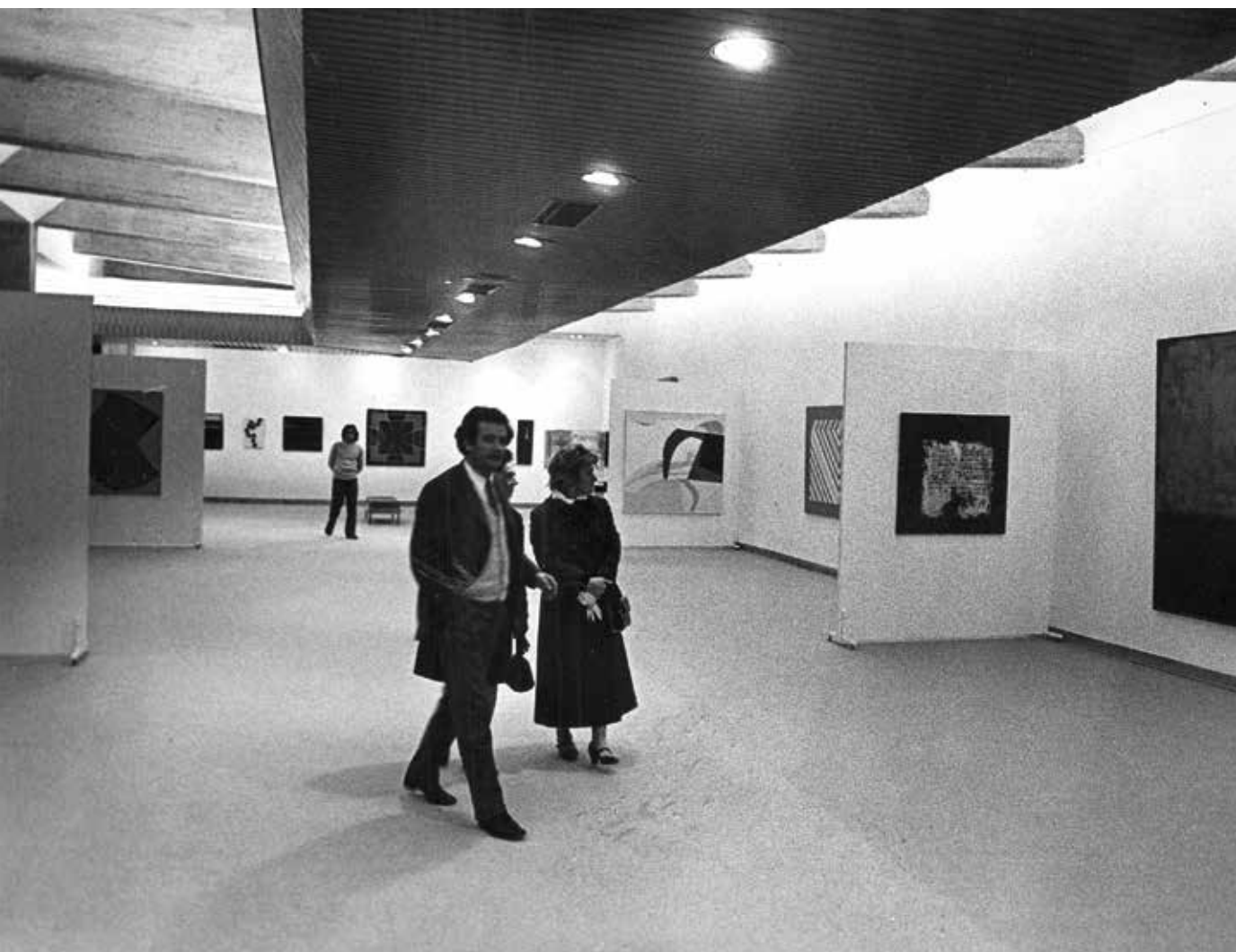
From the archive of MoCA-Skopje

8. FEB. 1980, 5463, 13,

Разговор со Соња Абациева - Димитрова, директор на Музејот на современата уметност во Скопје

2.800 ПОДАРЕНИ ЛИКОВНИ ДЕЛА

ВО 1979 ГОДИНА МЕГУНАРОДНАТА колекција на подарени дела на Музејот на современата уметност во Скопје се збогати со уште 82 творби што ги испратија рекомандирани ликовни уметници од Франција, Германија, Грција и ЧССР. Овој податок мошне јасно укажува на тоа дека акцијата на подарување дела на МСУ сè уште се одвива со неомалено темпо како од нејзиниот почеток наминал речиси педесет години. Денес колекцијата на МСУ содржи вкупно 2.800 подарени дела и тоа сликни во маслена техника, акварели, пртежи, темпери, голем број комбинирани техники, графички, скулптури, објекти итн., од голем број истакнати уметници од над четирисот земји од сите континенти.

Со цел поподробно да се запознаеме и уште еднаш да се потсетиме на почетоките на акцијата за подарување на дела, нгера поведоме разговор со Соња Абациева-Димитрова, директор на Музејот на современата уметност во Скопје.

— Во главниот град на нашата Република, на рече СОЊА АБАЦИЕВА-ДИМИТРОВА, уште пред земјотресот од 1963 година се чувствуваше потреба од формирање институција од областа на ликовната уметност преку која ќе биде можно и нашето вклучување во современите текови на ликовната уметност. Подемот на меѓународната солидарност непосредно по катастрофата од 26 јуни, ја оживотвори идејата за создавање на ваква институција и по опстојни подготовки, на 12 февруари 1964 година беше основан Музејот на современата уметност во Скопје на чија адреса непрестано почива да врстиваат ликовни дела како од автори од сите југословенски републики и покраина така и од уметници од сите меридијани на земјината топка. За успехот на акцијата за испраќање на подарени дела на настраданото Скопје, најмногу придонесе, пред сè, дејствувањето на повеќе меѓународни асоцијации, а по прв ред на Меѓународното здружение на ликовните критичари и на Друштвото на светските музеи (ИКОМ), кои до уметниците од целиот свет испратија апел за подарување уметнички дела на градот Скопје. Во таа смисла дејствуваа и специјални национални комитети во Франција и Италија и друштва на ликовните уметници во Полска, ЧССР, Унгарија итн. На овој план голем беше и придонесот на прославиениот француски публицист и историчар на уметноста Жан Касу кој чија акција се приклучија и други поддржувачи на францускиот ликовен живот, а во Италија дејствуваа Марио Пенелоне и Палма Букарели, директор на Модерната галерија во Рим.

— БЛАГОДАРЕЖКИ НА ОВНЕ интенционални дејствувања во тие средини, продолжил Соња Абациева-Димитрова, денес во МСУ се наоѓаат француската и италијанската колекција кои по својот ликовен квалитет, по

СОЊА АБАЦИЕВА —
ДИМИТРОВА

ките дела се без сомневање најголеми колекции во фондот на МСУ. На овој план проект заслужуваат и колекциите од Бразил, Полска, ЧССР, Велика Британија, како и колекцијата на творби од современи југословенски уметници. Од уметниците што лично се вклучија во акцијата на прво место ќе ги споменеме иницијата на великаните на современата светска ликовна уметност: Пабло Пикасо, Ханс Хартунг (кој подари дури 13 дела), Ана Ева Бергман, Зео Ву Ки, Фернан Леже, Александар Калдер, Дејвид Хокни, како и нашите уметници Марко Челебоновиќ, Мило Милебовиќ, Владимир Величковиќ, Душан Цамона, Никола Мартиновиќ, Душан Огашевиќ и други.

— ОД ДЕНОТ КОГА БЕШЕ инаутурирана новата зграда на Музејот на современата уметност во Скопје, 13 Ноември 1979 година, МСУ постојано контактира со своите дарители од земјата и странство преку информирање на уметниците за своите активности и проекти, а исто така организира нивни самостојни или групни изложби или врши групирање на резултатите на уметничките истражувања на повеќе автори на начин што оваа можва определени тематски, содржински, илустри или стилски целини. Во последните три-четири години особено значајна на овој план е иницијативата покрената во соседна Грција благодареејќи на која МСУ веќе располага со 90 експонати од истакнати современи грчки ликовни уметници. На крајот посебно сакам да го нагласам фактот дека како од иницијативата за подарување уметнички дела на Скопје веќе не дели долг временски период таа и денес продолжува со зачудувачко темпо како сведоштво за неискрпност на космополитизмот и на меѓународната солидарност.

1. Отворање на новата зграда на МСУ Т.Ш.

Вечер, Скопје, 07.11.1970

Opening of the New Building of MoCA T.Sh.

Daily Vecer, Skopje, 07.11.1970

2. Кензо Танге, уметниците и Скопје (Kenzo Tange, umjetnici i Skopje)

Раул-Жан Мулин

Вјесник (Vjesnik), Загреб, 14.12.1970

Kenzo Tange, Artists and Skopje

Raoul-Jean Moulin

Vjesnik, Zagreb, 14.12.1970

3. Храм на светската уметност

Автор/ка: непознат/а

Нова Македонија, Скопје, 08.11.1972

3. A Temple of World Art

Author: unknown

Daily Nova Makedonija, Skopje, 08.11.1972

4. 2.800 Подарени ликовни дела Интервју со Соња Абациева - Димитрова

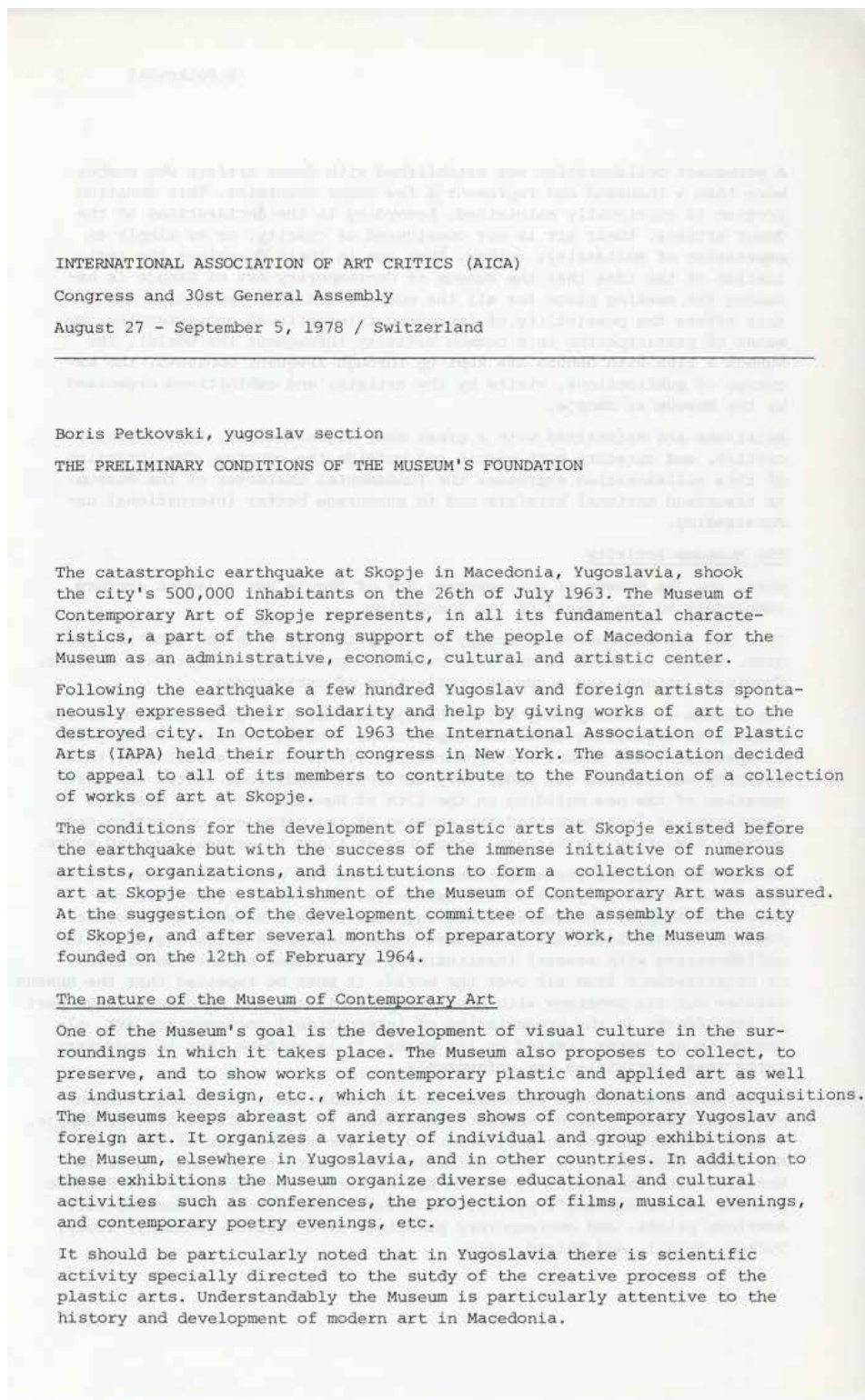
Т. Ширилов

Вечер, Скопје, 08.02.1980

2,800 Donated Works of Art Interview with Sonja Abadziewa - Dimitrova

T. Shirilov

Daily Veher, Skopje, 08.02.1980

МЕЃУНАРОДНА АСОЦИЈАЦИЈА НА УМЕТНИЧКИ КРИТИЧАРИ (АИКА)

Конгрес и 30-то генерално собрание

27 август- 5 септември, 1978 / Швајцарија

Борис Петковски, југословенски оддел

ПРЕЕЛИМИНАРНИТЕ УСЛОВИ ЗА ОСНОВАЊЕ НА МУЗЕЈОТ

Катастрофалниот земјотрес што се случи во Скопје во Македонија, Југославија ги погоди 500.000-те жители на градот на 26 јули, 1963 година. Музејот на современата уметност во Скопје, преку сите свои фундаментални одлики, е дел од силната поддршка на луѓето од Македонија за Музејот како административен, економски, културен и уметнички центар.

По земјотресот, неколку стотици југословенски и странски уметници спонтано изразија солидарност и помош со тоа што му подарија уметнички дела на уништениот град. Во октомври, 1963 година, Меѓународната асоцијација на пластични уметности (МАПУ) го оддржа својот четврти конгрес во Њујорк. Асоцијацијата одлучи да апелира до сите свои членови да придонесат кон Фондацијата на колекцијата уметнички дела во Скопје.

Условите за развој на пластични уметности во Скопје постоеа и пред земјотресот, но на овој начин се осигура успешната огромна иницијатива од голем број уметници, организации и институции да оформат колекција уметнички дела во Музејот за современа уметност во Скопје. По предлог на комисијата за развој на собрание на градот Скопје, и по неколкумесечните подготовки, музејот беше основан на 12 февруари, 1964 година.

Природата на Музејот на современа уметност

Една од целите на музејот е развојот на визуелната култура на местото во кое се наоѓа. Музејот исто така го истакнува собирањето, зачувувањето и прикажувањето дела од современа пластична и применета уметност, како и дела од индустрискиот дизајн итн., кои ги добива преку донации и аквизиции. Музејот организира и ажурно ги следи југословенските и странските уметнички изложби. Организира и разни индивидуални и групни изложби во самиот Музеј и на други места во Југославија, како и во други земји. Освен изложби, Музејот организира разновидни едукативни и културни активности како конференции, проекции на филмови, музички вечери и современи поетски вечери, итн.

Треба да се истакне дека во Југославија постои научна активност која е посебно насочена кон проучувањето на креативните процеси во пластичните уметности. Разбирливо, Музејот е особено обзирен кон историјата и развојот на модерната умерност во Македонија.

Воспоставена е трајна соработка со над илјада уметници донатори кои претставуваат дузина земји. Оваа донаторска програма е постојано одржувана. Според тврдењата на уметниците донатори, тоа што го прават не е добротворство туку, просто, искажување солидарност; заправо, во

A permanent collaboration was established with donor artists who number more than a thousand and represent a few dozen countries. This donation program is continually maintained. According to the declarations of the donor artists, their act is not considered as charity, or as simply an expression of solidarity; rather, they see in their donations the realization of the idea that the Museum of Contemporary Art of Skopje is becoming the meeting place for all the world's artistic tendencies and that this offers the possibility of improving international understanding (by means of participation in a common activity throughout the world). The Museum's ties with donors are kept up through frequent contacts, the exchange of publications, visits by the artists, and exhibitions organized by the Museum at Skopje.

Relations are maintained with a great many organizations, institutions, critics, and curators both within and outside the country. The intention of this collaboration expresses the fundamental character of the Museum: to transcend national barriers and to encourage better international understanding.

The Museums activity

Until now the Museum of Contemporary Art of Skopje has tried to conform completely to the ideals of its foundation.

This has led the Museum to occupy itself primarily with the donation program, thanks to which it now owns over 2800 paintings, sculptures, objects, drawings, prints, and a special collection of caricatures.

The Museum of Contemporary Art of Skopje devotes a large proportion of its efforts to organizing different expositions. During its first seven years of operation, and before the construction of the Museum's building, this activity was carried out under very difficult conditions. After the inauguration of the new building on the 13th of November 1970 the Museum's facilities at last permitted the showing of its permanent collection and several temporary exhibitions, extending at times to several hundred works.

Within the scope of its activities the Museum has organized almost 300 expositions in the 14 years of its existence. They were arranged in the Museum at Skopje, in several other Yugoslav cities, as well as in other countries. Individual and collective expositions were often organized in collaboration with several institutions, established annual exhibitions, or organizations from all over the world. It must be repeated that the Museum carries out its promises with great responsibility, and devotes a large part of its efforts to the presentation of international contemporary art, although is of course limited by its means. It is evident that in budgetary terms these activities are unfavorable.

Nevertheless the Museum presented several exhibitions of foreign contemporary art which were of enormous importance to the artistic life of Skopje. I draw your attention in particular to the two exhibitions of the Paris May Salon 1966 and 1972, the exhibition of Bonnard to Soulages in collaboration with the Museum of Modern Art of Paris, the exposition of Picasso prints, and of Hartung's prints, and several exhibitions of contemporary American prints, and contemporary paintings from England, Germany, Italy, Turkey, Brasil, and Poland, etc.

своите донации тие гледаат остварување на идејата за Музејот на современа уметност во Скопје како место за средба на уметничките тенденции од целиот свет, а тоа пак нуди можност за подобрување на меѓународното разбирање (преку учество во заеднички активности низ светот). Врските на музејот со донаторите се одржуваат преку редовни контакти, размена на публикации, посети на уметниците и изложби организирани од Музејот во Скопје.

Врските се одржуваат преку бројни организации, институции, критичари и куратори во и надвор од земјата. Намерата на ваквата соработка го изразува фундаменталниот карактер на Музејот: да ги надминува националните бариери и да поттикнува подобро разбирање меѓу народите.

Активноста на Музејот

Досега Музејот на современата уметност во Скопје се обидуваše целосно да се усогласи со идеалите на своето основање.

Ова доведе до тоа Музејот целосно да се насочи првенствено кон донаторската програма, благодарение на која сега поседува над 2.900 слики, скулптури, предмети, цртежи, принтови и посебна колекција карикатури.

Музејот на современата уметност во Скопје посветува огромен дел од својот труд во организирање различни изложби. Во текот на првите седум години активност, и пред изградбата на музејската зграда, ова беше изведено во многу тешки услови. По свеченото отворање на новата зграда на 13 ноември, 1970 година, просториите на Музејот конечно дозволија прикажување на редовната колекција и неколку привремени поставки, кои напати броеја и по неколку стотици дела.

Во рамки на своите активности, Музејот има организирано скоро 300 изложби во текот на своите 14 години постоење. Истите беа посредени во Музејот на Скопје, во неколку други југословенски градови, како и во други земи. Индивидуалните и колективните изложби често беа организирани во соработка со неколку институции, истакнати годишни поставки, или организации од целиот свет. Мора да се повтори дека Музејот ги исполнува ветувањата навистина одговорно и посветува голем дел од својот труд во претставување на меѓународната современа уметност, иако е, се разбира, органичен од своите средства. Очигледно е дека во однос на буџетот, ваквите активности се непожелни.

Сепак, Музејот претстави неколку изложби од странска современа уметност кои беа од огромна важност за уметничкиот живот во Скопје. Овде посебно ги истакнувам двете изложби на Парискиот мајски салон во 1966 и 1972 година, изложбата на Бонард за Солаж во соработка со Музејот за модерна уметност во Париз, изложувањата на принтовите на Пикасо, и на принтовите на Хартунг, како и повеќе изложби на современи американски принтови и современи принтови од Англија, Германија, Италија, Турција, Бразил, Полска итн.

Мора да се спомене дека буквално сите донирани дела во Музејот беа прикажани на овие изложби пред да бидат сместени во редовната колекција или во резервите на Музејот.

It must be mentioned that practically all the works given to the Museum of Skopje were presented in these exhibitions before being placed in the permanent collection or the Museum's reserves.

The same interest is shown in contemporary Yugoslav and more particularly in contemporary Macedonian art. The Museum has displayed in its exhibitions the works of several eminent local artists. Attention must be drawn to certain retrospective exhibitions of a large number of Macedonian artists. With these exhibitions the Museum proposes to create a solid base for scientific research concerning the history of modern and contemporary Macedonian art. These expositions are also devoted to the study of the relations of plastic art today to the Macedonian artistic tradition, and to the tendencies of the art of our time in Yugoslavia and in the world.

A number of exhibitions organized by the Museum are didactic in character and are specially conceived for audiences of students or workers. They are shown locally within the framework of the workday of these social groups, and are often followed by conferences and other means of communication.

An international manifestation devoted to caricature has been a permanent feature of the Museum since 1969, the International Gallery of Caricature. Every year a few hundred caricatures from all over the world are displayed at this exhibit. An international jury awards prizes and diplomas. This was followed by other events connected with caricature, and by a reunion of the participants of the manifestation to choose the theme for the following year. The Gallery has become one of the world's most important exhibition of caricature.

The Museum prepared several publications connected with its work, catalogues, reports, monographs, etc. They often contain either the integral text in a foreign language or an abridged version. These publications are the objects of exchanges with many institutions in Yugoslavia and outside the country.

The Museum's collection

The collection is mostly composed of works received as donations from artists of different cultural milieux, aesthetic backgrounds, and generations. The Museum's collection, completed by a few purchases (rather modest ones, it is true), is an open field to all tendencies of cultural and of contemporary art, without the influence of any prejudices of a non-aesthetic character.

The collection of the Museum of Contemporary Art of Skopje includes numerous works of high artistic value and displays rather different plastic and stylistic tendencies. Certain countries are very well represented, considering the number and value of their donations. Many of the artists represented in the collection already figure in the history of twentieth century art, others are the eminent representatives of numerous contemporary tendencies and participate in important exhibitions throughout the world. They include for example, the Yugoslav artists: Lubard, Hegedusić, Petlevski, Velicković, Rihter, Džamonja, Radovani, Picej, Oto Logo, Ruzić, Damjanović, Hadži, Boskov, Percinkov, Sijak, Mić Popović, etc., and foreign artists: Picasso, Hartung, Vasarely, Soulages, Bazaine, Messagier, Lam, Bryen, Zao Wou Ki, Aléchin, Gromaire, Pignon, Survage, Singier, Charchoune, Burri, Gutuso, Alviani, Carra, Baj, D'Arangelo, Christo, Stazevski, Mortensen, D.Hockney, Millares, Canogar, M.Pan, Calder, Kemeny, Hajdu, Jacobson, Stahly, Basaldela, Calo, Atila, Veis, Domoto, etc.

Истиот интерес се покажува и за современата југословенска, дотолку повеќе македонска современа уметност. Во своите изложби, Музејот има прикажано дела на повеќе влијателни локални уметници. Мора да се потенцираат и одредени ретроспективни изложби на голем број македонски уметници. Со овие изложби, Музејот цели кон градење на солидна основа за научни истражувања во областа на историјата на модерната и современата македонска уметност. Овие изложби исто така се посветени и на проучувањето на врските на пластичната уметност денес со македонската уметничка традиција, и со тенденциите на уметноста на нашето време во Југославија и во светот.

Голем број од изложбите организирани од Музејот имаат дидактички карактер и се посебно замислени за студентската или работничката публика. Тие се прикажуваат локално, во рамките на работните денови на овие општествени групи, и често се проследени со конференции и други начини за комуникација.

Од 1969 година, Музејот ја има меѓународната манифестација посветена на карикатурата како негов траен елемент, односно, Меѓународната галерија на карикатури. Секоја година, неколку стотици карикатури од целиот свет се прикажани на оваа изложба. Меѓународното жири им доделува награди и дипломи. Ова е проследено со дополнителни настани поврзани со карикатурата, и со повторно здружување на учесниците во манифестацијата за да ја изберат темата за следната година. Галеријата стана една од најважните изложби на карикатури во светот.

Музејот подготви неколку публикации поврзани со неговата работа, каталози, извештаи, монографии, итн. Истите често го содржат главниот текст на странски јазик или во скратена верзија. Овие публикации се предметите за размена со многу институции во Југославија и надвор од земјата.

Колекцијата на Музејот

Колекцијата е претежно составена од дела добиени како донации од уметници од различни културни милјеа, естетски позадини и генерации. Музејската колекција, заокружена од неколку набавки (прилично скромни, навистина) е отворено поле за сите тенденции на културата и современата уметност, без влијание на какви било предрасуди од неестетски карактер.

Колекцијата на Музејот на современата уметност во Скопје вклучува бројни дела од висока уметничка вредност и прикажува поинакви пластични и стилистички тенденции. Одредени земји се навистина добро претставени, имајќи ги предвид бројот и вредноста на нивните донации. Многу од претставените уметници во колекцијата се веќе дел од историјата на уметноста на дваесетиот век, а останатите се влијателни претставници на голем број современи тенденции и учествуваат во важни изложби низ целиот свет. На пример, југословенските уметници: Лубард, Хегедушиќ, Петлевски, Величковиќ, Рихтер, Џамоња, Пичеј, Ото Лого, Ружиќ, Дамјановиќ, Хаџи Бошков, Перчинков, Сијак, Мича Поповиќ, итн., и странските уметници: Пикасо, Хартунг, Вазарели, Солаж, Базен, Месажер, Лам, Бриен, Жао Ву Ки, Алечински, Громер, Пињо, Сурваж, Синжер, Шархун, Бурри, Гутусо, Алвиани, Карра, Бај, Д'Аранцело, Кристо, Стазевски, Мортенсен, Д. Хокни, Миларес, Каногар, М.Пан, Калдер, Кемени, Хајду, Јакобсен, Стали, Басалдела,

The first selections of the permanent exhibition shown to the public seek to create a synthesis of several principles: to present as broad a range as possible of the contributions of certain countries and artists within the means at the Museum's disposal (the space devoted to the permanent collection allows approximately three hundred and fifty works to be exposed); to create by means of the permanent exhibition an - aesthetic unity, composed as a homogeneous exposition made up of works of artists from different countries and cultural traditions; to conceive of Yugoslav plastic art as an integral part of world art as represented in the permanent collection, etc.

The permanent exhibition allows recognition although rather partially of the characteristics of the most important tendencies of the plastic arts, particularly those of the 1950's and the 1960's. The artistic works of Yugoslavia, France, Italy, Czechoslovakia, etc. comprise the bulk of the Museum's collection. The contributions of Spain, The United States, England, Greece, Brazil, Switzerland, Holland, Belgium, Denmark, etc. are less numerous.

The Museum's building

The Museum was constructed from plans drawn up by three Polish architects: W.Klyzewski, J.Mohrnzynsky, and E.Wierzbicki who won the first prize of a competition organized by the Polish government. The building was based on contemporary principles of museography: the different parts of the whole suggest the desire to create a unity of space based on modern architectural concepts and with the use of adequate materials. This building, accommodates a variety of activities conforming to the needs of the society in which the Museum operates.

Кало, Атила, Веис, Домото итн.

Првичните селекции на редовната поставка прикажана на публиката изискуваа формирање синтеза од неколку принципи: да се претстави најголемиот можен опус на заложбите од одредени земји и уметници во рамки на можностите со кои Музејот располага (просторот посветен на редовната колекција дозволува изложување на околу триста и педесет дела); да се формира естетско единство во рамки на редовната поставка, составено од хомогена изложба која ќе содржи дела од уметници од различни земји и културни традиции; југословенската пластична уметност да се замисли како составен дел од светската уметност претставена во редовната колекција, итн.

Редовната поставка претставува признавање, иако делумно, на одликите на најважните тенденции на пластичните уметности, особено оние од 1950-тите и 1960-тите години. Уметничките дела од Југославија, Франција, Италија, Чехословачка, ит. го сочинуваат најголемиот дел од музејската колекција. Заложбите на Шпанија, Соединетите Американски Држави, Англија, Грција, Бразил, Швајцарија, Холандија, Белгија, Данска итн., се помалкубројни.

Зградата на Музејот

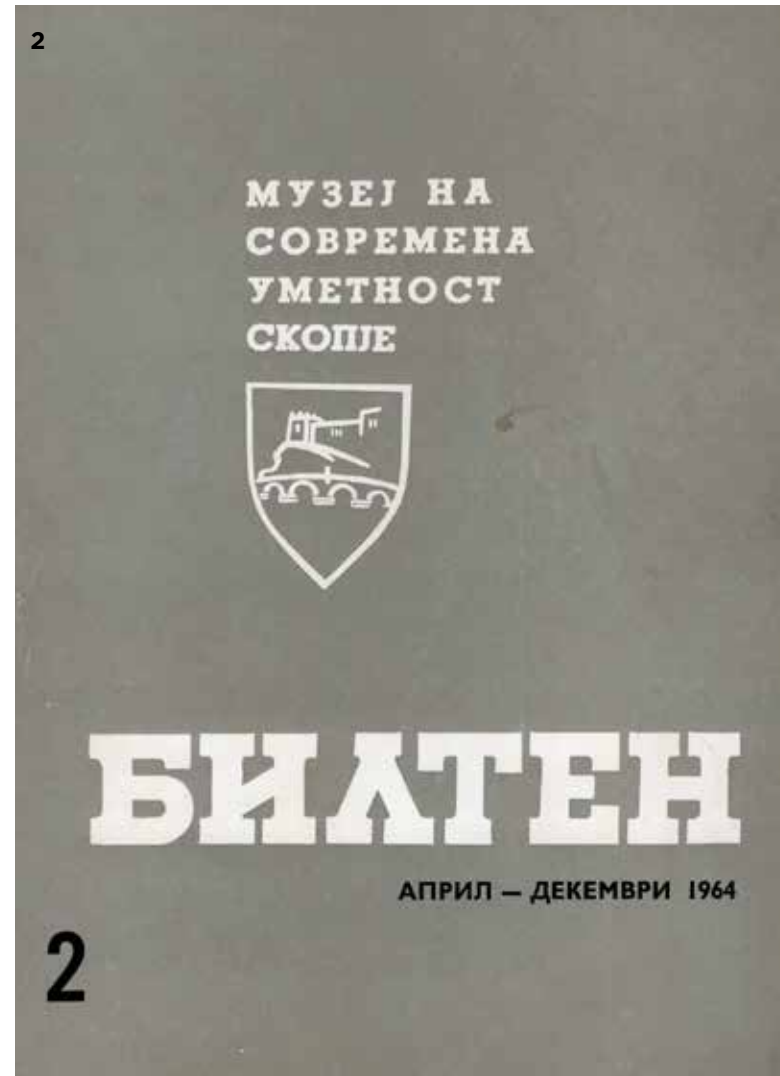
Музејот е конструиран според плановите исцртани од тројца полски архитекти: В. Кижевски, Ј.Морнжински и Вјержбицки кој го освои првото место на конкурсот организиран од полската влада. Зградата е основана според современите музеографски принципи: одделните делови од самата целина го истакнуваат стремежот за создавање просторно единство базирано на модерни архитектонски концепти и со употреба на соодветни материјали. Оваа зграда опфаќа различни активности во согласност со потребите на општеството во кое делува Музејот.

Избор на изложбени
активности и публикации
на МСУ-Скопје по
неговото основање

*Selection of Exhibiting
Activities and Publications
of MoCA-Skopje Following
Its Establishment*

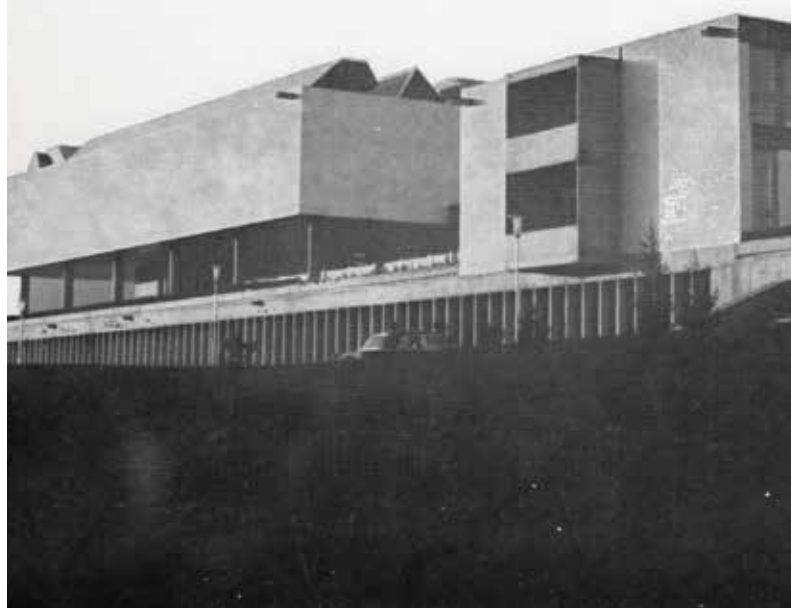

3

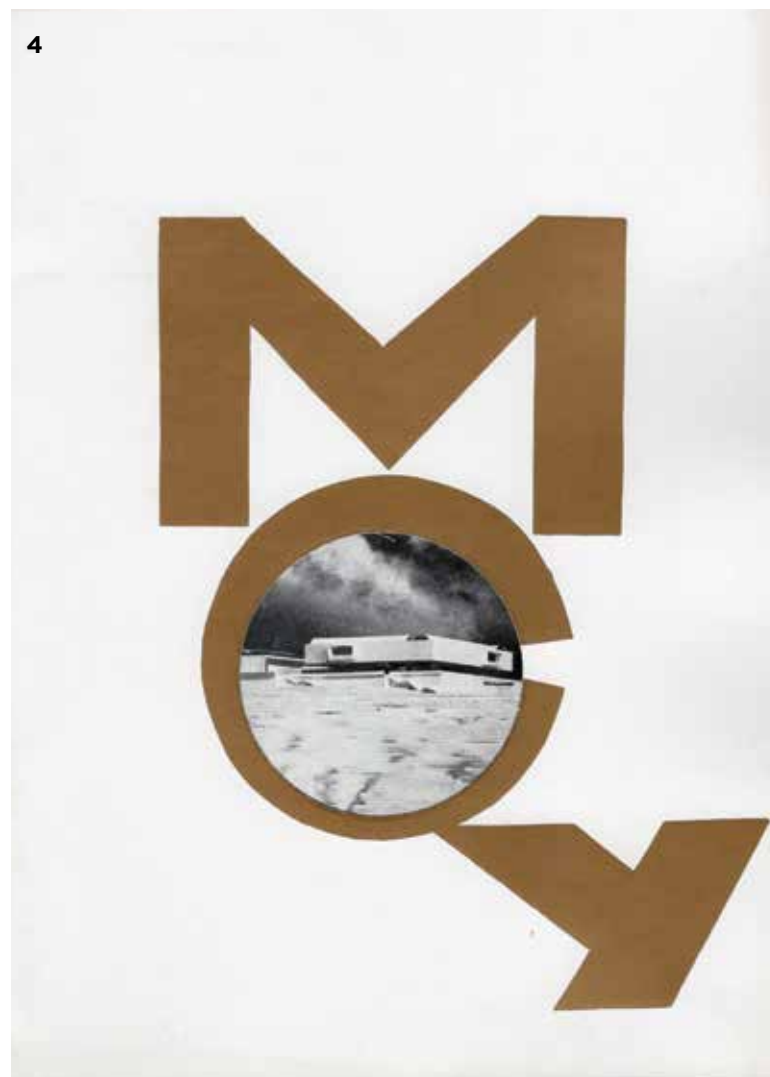
МУЗЕЈ НА СОВРЕМЕНАТА УМЕТНОСТ „СКОПЈЕ – СКОПЈЕ
MUSEUM OF CONTEMPORARY ART „SKOPJE“ – SKOPJE

БИЛТЕН
BULLETIN

3 – 4

4

1. Билтен 1

октомври 1963 – март 1964

Публикација

Издавач: Иницијативен одбор за
формирање на Музеј на

современата уметност

Скопје. Март, 1964

Техничко и ликовно обликување:

Драгутин Аврамовски – Гуте

Bulletin 1

October 1963 – March 1964

Publication

*Publisher: Initiative Board for the
establishment of the Museum of Con-
temporary Art – Skopje. March, 1964.*

Visual Identity and Graphic Design:

Dragutin Avramovski – Gute

2. Билтен 2

април – декември 1964

Публикација

Издавач: Музеј на современата

уметност, Скопје 1964

Текст: Енрико Паулучи, Иван

Саболич

Редакциски колегиум: Борис

Петковски, Александар Ѓурчинов,

Љубица Дамјановска

Техничко и ликовно обликување:

Драгутин Аврамовски – Гуте

Bulletin 2

April – December 1964

Publication

*Publisher: Museum of Contemporary
Art, Skopje 1964*

Text: Enrico Paulucci, Ivan Sabolic

Editorial Committee: Boris Petkovski,

*Aleksandar Gjurginov, Ljubica Dam-
janovska*

Visual Identity and Graphic Design:

Dragutin Avramovski – Gute

3. Музеј на современата уметност

Публикација

Издавач: Музеј на современата

уметност-Скопје, 1968

Текст: Соња Абациева Димитрова

Уредник на публикацијата:

Александар Ѓурчинов

Техничко и ликовно обликување:

Петар Хаџи Бошков

Фотографија: Киро Георгиевски

Museum of Contemporary Art

Publication

*Publisher: Museum of Contemporary
Art – Skopje, 1968*

Text: Sonja Abadziewa Dimitrova

Edited by: Aleksandar Gjurginov

Visual Identity and Graphic Design:

Petar Hadzi Boshkov

Photography: Kiro Georgievski

4. Билтен 3 – 4

Билтен (1965 – 1976)

Публикација

Издавач: Музеј на современата

уметност-Скопје, 1976

Одговорен уредник: Соња Абациева

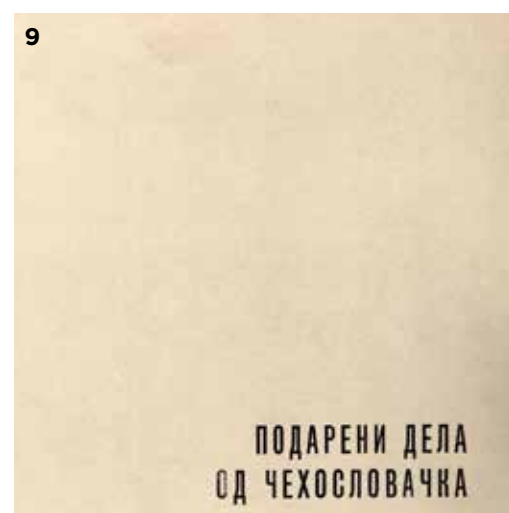
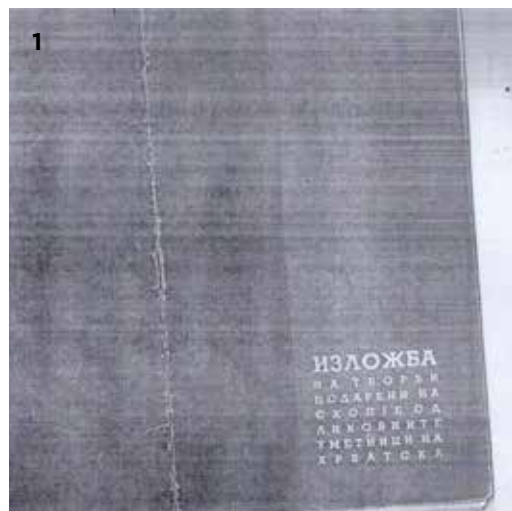
Bulletin 3 – 4

Bulletin (1965 – 1976)

Publication

*Publisher: Museum of Contemporary
Art – Skopje, 1976*

Editor in chief: Sonja Abadziewa

10

podareni
dela

11

С. Р. ЧЕХОСЛОВАЧКА
Д. Р. ГЕРМАНИЈА

ПОДАРЕНИ ДЕЛА

12

ПОДАРЕНИ ДЕЛА ОД НР ПОЛСКА

13

ПОДАРЕНИ ДЕЛА — OEUVRES DONNEES

14

избор на подарени дела
од колекција на мсу

15

ПОДАРЕНИ ДЕЛА
OEUVRES DONNEES
1. I. 1970. — 30. III. 1971.

16

подарени дела од бразил

17

ПОДАРЕНИ ДЕЛА ОД ГРИЦИЈА

18

1. Изложба на ликовни творби подарени на Скопје од ликовните уметници на Хрватска

Групна изложба

Иницијативен одбор за основање на Музеј на современата уметност – Скопје

Изложбен салон на Работничкиот дом, Скопје

20 – 31.10.1963

Уметници и уметнички: Тартаља Марино, Маканец Миро, Шкрњуг Љубо, Мачукатин Велибор, Аугустинчиќ Антун, Туциќ Иван, Јордан Василије, Периќ Павло, Томерлин Славко, Ковачиќ Тајчевиќ Соња, Аврамова Борка, Слевец Златко, Триќ Никола, Галиќ Младен, Прица Златко, Муртиќ Едо, Хорват Драгица, Немет Бранислав, Дремпетиќ Хрчиќ Зорка, Станчиќ Миљенко, Бабиќ Љубо, Вамплин Павао, Берберовиќ Осман, Шафран – Берберовиќ Марика, Кудуз Анте, Пуриќ Предраг, Смајиќ Петар, Басталец Стјепан, Лацковиќ Иван, Хорват Јожа – Јаки, Вујчеќ Фрањо

Exhibition of artworks donated to Skopje by Croatian artists Group Exhibition

*Initiative Board for the establishment
of the Museum of Contemporary Art
– Skopje*

*Exhibition Gallery of the Workers Hall,
Skopje*

20 – 31.10.1963

*Artists: Tartalja Marino, Mikanec Miro,
Skrnjug Ljubo, Machukatin Velibor,
Augustincic Antun, Tucic Ivan, Jordan
Vasilije, Peric Pavlo, Tomerlin Slavko,
Kovacic Tajcevic Sonja, Avramova
Borlato, Pricki Nikola, Slerti Nikola le
Dragica, Nemet Branislav, Dremptic
Hrcic Zorka, Stancic Miljenko, Babic
Ljubo, Vamplin Pavao, Berberovic
Osman, Shafran - Berberovic Marika,
Kuduz Ante, Puric Predrag, Smajic
Petar, Bastalec Stjepan, Lackovic Ivan,
Horvat Joze – Jaki, Vujcec Franjo*

2. Vajont Skopje

Подарок збирка дела од италијански уметници на градот Скопје и од југословенски уметници на градот Вајонт

Уметничка галерија, Скопје

25.12.1964 – 15.01.1965

Уметници и уметнички: Лино Бјанки Баривьера, Афро Басалдела, Џовани Бранкачо, Гастоне Бредо, Енцо Брунори, Корадо Каљи, Франко Канила, Алдо Кало, Доменико Кантаторе, Карло Кара, Винченцо Чардо, Алфио Кастели, Сандро Керки, Еторе Кола, Џовани Консолационе, Антонио Корпора, Агенора Фабри, Лучиано Гаспари, Џузепе Герески, Лоренцо Гуерини, Франко Џентилини, Ренато Гутузо, Карло Леви, Емилио Греко, Марчело Маскерини, Умберто Мастројани, Марино Мацакурати, Франческо Соманини, Џовани Тицано, Помпилио Мандели, Пјеро Мартина, Џузепе Мацуло, Франческо Менцио, Џузепе Миниеко, Луици Монтанарини, Армандо Пицинато, Бруно Саети, Тото Скалоја, Антонио Скордија, Филипо Скропо, Армандо де Стефано, Франческо Спицико, Доменико Спиноза, Енрико Паулучи, Аугусто Перез, Ахиле Перили, Иларио Роси, Корадо Русо, Серџо Сарони, Франческо Табусо, Орфео Тамбури, Емилио Ведова, Алберто Зивери, Џузепе Зигаина, Кармело Зоти, Коста Ангели Радовани, Драгутин Аврамовски, Стојан Батиќ, Војин Бакиќ, Љубомир Белогаски, Јанез Бојка, Јанез Берник, Богдан Борчиќ, Ѓорѓе Босан, Стојан Челиќ, Маријан Довњак, Рико Дебењак, Радомир Дамњановиќ, Нандор Глид, Отон Глиха, Недељко Гвозденовиќ, Вера Хорват, Петар Хаџи Бошков, Крсто Хегедушиќ, Божидар Јакац, Никола Јанковиќ, Олга Јевриќ, Јован Кратохвил, Милан Кечиќ, Антон Гојмир Кос, Алберт Кинер, Милан Коњовиќ, Димитар Кондовски, Марко Крсмановиќ, Тоне Краљ, Дора Клеменчиќ – Мај, Љубо Лах, Јанез Ленаси, Велимир Лековиќ, Франце Михелиќ, Владимир Макуч, Никола Мартиноски, Предраг Милосавлевиќ – Пеџа, Богдан Мешко, Бранко Милуш, Раденко Мишевиќ, Едо Муртиќ, Николај Омерса, Ордан

Петлевски, Марјан Погачник, Ото Постружник, Мариј Прегел, Вања Радуш, Ристо Стијовиќ, Албин Рогел, Иван Саболиќ, Љубица Шокиќ, Младен Србиновиќ, Војин Стојиќ, Марко Шуштарчиќ, Вилим Свечњак, Габриел Ступица, Вилко Шеферов, Иво Шеремет, Иве Шубиќ, Драго Тршар, Марјан Тршар, Иван Табаковиќ, Марино Тартарља, Карел Зеленко, Лазар Вујаклија, Милош Вушковиќ.

Vajont Skopje

*Donated artworks by Italian artists to
the city of Skopje and by Yugoslav
artists to the city of Vajont*

Gallery of Art, Skopje

25.12.1964 – 15.01.1965

*Artists: Lino Bianchi Bariviera, Afro
Basaldella, Giovanni Brancaccio, Ga-
stone Breddo, Enzo Brunori, Corrado
Cagli, Franco Cannilla, Aldo Calò,
Domenico Cantatore, Carlo Carrà,
Vincenzo Ciardo, Alfio Castelli, Sandro
Cherchi, Ettore Colla, Giovanni Con-
solazione, Antonio Corpora, Agenore
Fabbri, Luciano Gaspari, Giuseppe
Guerreschi, Lorenzo Guerrini, Fran-
co Gentilini, Renato Guttuso, Carlo
Levi, Emilio Greco, Marcello Masch-
erini, Umberto Mastroianni, Marino
Mazzacurati, Francesco Somaini,
Giovanni Tizzano, Pompilio Mandelli,
Piero Martina, Giuseppe Mazzullo,
Francesco Menzio, Giuseppe Migneco,
Luigi Montanarini, Armando Pizzinato,
Bruno Saetti, Toti Scialoja, Antonio
Scordia, Filippo Scroppo, Armando De
Stefano, Francesco Spizzico, Domen-
ico Spinosa, Enrico Paulucci, Augusto
Perez, Achille Perilli, Ilario Rossi, Cor-
rado Russo, Sergio Saroni, Francesco
Tabusso, Orfeo Tamburi, Emilio Vedo-
va, Alberto Ziveri, Giuseppe Zigaina,
Carmelo Zotti, Kosta Angeli Radovani,
Dragutin Avramovski, Stojan Batic,
Vojin Bakic, Ljubomir Belogaski, Janez
Boljka, Janez Bernik, Bogdan Bor-
cic, Djordje Bosan, Stojan Celic, Riko
Debenjak, Marijan Dovernjak, Radomir
Damnjanovic, Nandor Glid, Oton Gliha,
Nedeljko Gvozdenovic, Vera Horvat,
Petar Hadzi Boskov, Krsto Hegedusic,
Bozhidar Jakac, Nikola Jankovic, Olga
Jevric, Jovan Kratochvil, Milan Kecic,
Anton Gojmir Kos, Albert Kiner, Milan
Konjovic, Dimitar Kondovski, Marko
Krsmanovic, Tone Kralj, Dore*

Klemencic-Maj, Ljubo Lah, Janez Le-nassi, Velimir Lekovic, France Mihelic, Vladimir Makuc, Nikola Martinoski, Predrag Milosavljevic-Pedja, Bog-dan Mesko, Branko Miljus, Radenko Misevic, Edo Murtic, Nikolaj Omersa, Ordan Petlevski, Marjan Pogacnik, Oto Postruznik, Marij Pregelj, Vanja Ra-dus, Risto Stijovic, Albin Rogelj, Ivan Sabolic, Ljubica Sokic, Mladen Srbi-novic, Vojin Stojic, Marko Shushtarcic, Vilim Svecnjak, Gabriel Stupica, Vilko Sheferov, Ivo Sheremet, Ive Shubic, Drago Trshar, Marjan Trshar, Ivan Taba-kovic, Marino Tartalja, Karel Zelenko, Lazar Vujaklija, Milosh Vushkovic.

3. II изложба на творби подарени на Скопје од ликовните уметници на Хрватска

Групна изложба
Музеј на современата уметност - Скопје, изложбен салон: Работнички дом, Скопје
26.06 - 03.08.1964
Уметници и уметнички: Фердинанд Кулмер, Златко Шулетик, Вилко Селан Глиха, Ненад Кривиќ, Јаков Братаниќ, Стево Бинчки, Далибор Парач, Желимир Јанеш, Рудолф Шпиглер, Антон Киринчиќ, Томислав Хрушковец, Симо Клаиќ, Владо Павковиќ, Мато Бенковиќ, Славко Мариќ, Иво Србиќ, Кирил Михановиќ, Предраг Гол, Зденка Пексидр - Срича, Цата Дујшин-Рибар, Вања Радауш, Маријан Гуво, Вилко Гецан, Јулије Папиќ, Милан Крен, Антон Бабиќ, Надина Ватовец, Јозо Јанда, Анка Кризманиќ, Антун Петриќ, Јосип Пољан, Тонка Петриќ, Фрањо Доленец, Љубо Иванчиќ, Славко Грчко, Вера Николиќ, Иван Рабузин, Лујо Безереди, Кирил Халачек, Хајрудин Кујунџиќ, Иво Гатин, Ѓурѓица Племиќ, Јосип Мариновиќ, Антун Мотика, Божидар Копиќ, Александар Шултес, Виктор Шипек, Винко Ухлик, Ѓурѓена Залаушки - Харамџа, Иван Војводиќ, Рудолф Донаси, Мира Донаси - Краљевиќ, Вера Владен, Марио Маскарели, Бруно Фанеси, Алфред Корнбергер, Иван Кинкела, Стјепан Кичин, Рико Павелиќ, Петар Дамјановиќ, Хелена Шипек, Барбара Месар, Иван Лацковиќ, Јосип Хорват, Стјепан Басталец, Владимир Жезлина, Иван Кузмиак, Макс Дреник

II exhibition of artworks donated to Skopje by Croatian artists

*Group Exhibition
Museum of Contemporary Art - Skopje,
Exhibition Gallery of the Workers Hall,
Skopje
26.06 - 03.08.1964
Artists: Ferdinand Kulmer, Suletic Zlatko, Vilko Selan Gliha, Nenad Krivic, Jakov Bratanic, Stevo Bincki, Dalibor Parac, Zelimir Janes, Rudolf Spiegler, Anton Kirincic, Tomislav Hruskovec, Simo Klavic, Vladi Pavkovic, Mato Benkovic, Slavko Maric, Ivo Srbic, Kiril Mihanovic, Predrag Gol, Zdenka Pexidr-Srica, Cata Du-jsin-Ribar, Vanja Radaus, Marijan Guvo, Vilko Gecan, Julije Papic, Milan Kren, An-ton Babic, Nadina Vatovec, Jozo Janda, Anka Krizmanic, Antun Petric, Josip Pol-jan, Tonka Petric, Franjo Dolenec, Ljubo Ivancic, Slavko Grcko, Vera Nikolic, Ivan Rabuzin, Lujo Bezeredi, Kiril Halacek, Hajrudin Kujundzic, Ivo Gatin, Djurdjica Plemic, Josip Marinovic, Antun Motika, Bozidar Kopic, Aleksandar Sultes, Viktor Sipek, Vinko Uhlik, Djurdjena Zalauski - Haramija, Ivan Vojvodic, Rudolf Donasi, Mira Donasi - Kraljevic, Vera Vladen, Mario Maskareli, Bruno Fanesi, Alfred Kornberger, Ivan Kinkela, Stjepan Kicin, Riko Pavelic, Petar Damjanovic, Hilena Sipek, Barbara Mesar, Ivan Lackovic, Josip Horvat, Stjepan Bastelac, Vladimir Zhezlina, Ivan Kuzmiak, Max Drenik*

4. Изложба на подарени графики од странство

Групна изложба
Музеј на современата уметност - Скопје, изложбен салон: Работнички дом, Скопје
20 - 31.10.1964
Учесници: Хамагуши Јозо, Ри Ван Росем, Станислав Војтовиќ, Грисхавер Хап, Џузепе Сантомазо, Талари Ерки

Exhibition of Prints donated from Abroad

*Group Exhibition
Museum of Contemporary Art - Skopje,
Exhibition Gallery of the Workers Hall,
Skopje
20 - 31.10.1964
Artists: Yozo Hamaguchi, Ru van Rossem, Stanislaw Wojtowicz, HAP Grieshaber, Giuseppe Santomaso, Erkki Talari*

5. Подарени дела 26 јули 1963 - 26 јули 1965

Изложба и публикација по повод „Средба на солидарноста“ 1965
Собрание на СРМ, Скопје
26.07 - 08.08.1965
Организација и издавач: Музеј на современата уметност, Скопје
Редакциски одбор: Драгољуб Ставрев, Томе Момировски, Борис Петковски, Александар Ѓурчинов, Љубица Дамјановска
Насловна страна: Димитар Кондовски
Текстови: Томе Момировски, Борис Петковски

Donated Artworks July 26, 1963 - July 26, 1965

*Exhibition and publication on the occasion of the „Solidarity Meeting“ 1965
Assembly of Socialist Republic of Macedonia, Skopje
Organization and publisher: Museum of Contemporary Art, Skopje
Editorial Board: Dragoljub Stavrev, Tome Momirovski, Boris Petkovski, Aleksandar Gjurginov, Ljubica Dam-janovska
Cover designer: Dimitar Kondovski
Texts: Tome Momirovski, Boris Petkovski*

6. Подарени дела од Полска

Групна изложба
Музеј на современата уметност - Скопје, Изложбен салон: Уметничка галерија, Скопје
04 - 15.03.1966
Уметници: Јан Бердишак, Маријан Богуш, Тадеуш Бжовски, Халина Хростовска, Јан Сибис, Станислав Давски, Тадеуш Доминик, Барбара Наребска-Дебска, Боња Гардовска Краснодебска, Еугениус Геперт, Јозеф Гелниак, Владислав Јацкјевич, Тадеуш Јацковски, Мјечислав Јургелевич, Алеред Леница, Бенон Либерски, марија Ева Лункјевич, Маријан Малина, Мјечислав Мајевски, Збигњев Маковски, Адам Марчински, Јадвига Мазјарска, Луцјан Мјановски, Јержи Новоселски, Роман Овидски,

Јержи Панек, Казимир Петкјевич,
Едмунд Пјотрович, Хенрик Плоченик,
Зигмунт Раднички, Анџеј Рисински,
Чеслав Репински, Хенрик Стазевски,
Конрад Среднишки, Роман Сковрон,
Стефан Суберлак, Јан Тарасин,
Јержи Чоржевски, Станислав Тесејре,
Мјечислав Вејман, Јан Водински,
Станислав Војтович, Рајмунд Зјемски,
Ева Сливинска.

**Artworks Donated from Poland
Group Exhibition**

Museum of Contemporary Art – Skopje, Exhibition Gallery: Gallery of Art, Skopje

04 – 15.03.1966

Artistes: Jan Berdyszak, Marian Bogusz, Tadeusz Brzowski, Halina Chrostowska, Jan Cybis, Stanislaw Dawski, Tadeusz Dominik, Barbara Narebska-Debska, Bogna Gardowska Krasnodebska, Eugenius Geppert, Jozef Gielniak, Wladyslaw Jackiewicz, Tadeusz Jackovski, Mieszyslaw Jurgielewicz, Alered Lenica, Benon Liberski, Maria Eva Lunkiewicz, Marian Malina, Mieczyslaw Majewski, Zbigniew Makowski, Adam Marczyński, Jadwiga Maziarska, Lucjan Mianowski, Jerzy Nowosielski, Roman Owidski, Jerzy Panek, Kazimierz Pietkiewicz, Edmund Piotrowicz, Henryk Plociennik, Zygmunt Radnicki, Andrzej Rydzinski, Czeslaw Rzepinski, Henryk Stazewski, Konrad Szrednicki, Roman Skowron, Stefan Suberlak, Jan Tarasin, Yerzy Tchorzewski, Stanislaw Teisseyre, Mieczyslaw Wejman, Jan Wodinski, Stanislaw Wojtowicz, Rajmund Ziemiński, Ewa Sliwinska.

7. Подарени дела од Франција

Групна изложба
Музеј на современата уметност,
Скопје, Изложбен салон: Уметничка
галерија Скопје
15.04 – 15.05.1966

Уметници: Рене Алио, Ив Аликс, Ј.М.
Андрио, Жорж Бал, Жан Базен, Ана
Ева Бергман, Ларс Бо, Паоло Бони,
Бернар Бифе, Луј Кордес, Франсоа
Деноаје, Жан Делрој, Исао Домото,
Жак Дусе, Морис Естев, Сервуло
Есмeралдо, Пол Франк, Жереми
Жентили, Роже Едгар Жиле, Марсел
Громер, Тери Хас, Етјен Ажди, Ханс

Хартунг, Филип Хосиасон, Барбара
Квасниевска, Зигмунд Ландо, Жил
Лефранк, Фернан Леже, Жан Ле
Моал, Жан Лирса, Алфред Манесје,
Андре Марфен, Андре Масон,
Грегори Мазуровски, Жан Месаже,
Лил Мишели, Зоран Мушиќ, Енрик
Пенсјер, Пабло Пикасо, Едуард
Пињен, Марио Прасјнос, Жан Клод
Рејнал, Иван Сер, Густав Сенжје,
Пјер Сулаж, Зора Стак, Жан
Спитерис, Ана Старитски, Леополд
Сирваж, Франсоа Стали, Виктор
Вазарели, Мигел Гарсија Виванкос,
Ги Велен, Востан, Жак Јанкел, Зао
Бу Ки.

**Artworks Donated from France
Group Exhibition**

Museum of Contemporary Art – Skopje, Exhibition Gallery: Gallery of Art, Skopje

15.04 – 15.05.1966

Artists: René Allio, Yves Alix, J.M. Andrieu, Georges Ball, Jean Bazaine, Anna Eva Bergman, Lars Bo, Paolo Boni, Bernard Buffet, Louis Cordesse, François Desnoyer, Jean Deyrolle, Hisao Domoto, Jacques Doucet, Estéve Maurice, Servulo Esmeraldo, Frank Paul, Jeremy Gentilli, Rodger – Edgar Gillet, Marcel Gromaire, Haas Terry, Etienne Hajdu, Hans Hartung, Philippe Hosiasson, Barbara Kwasniewska, Zygmunt Landau, Jules Lefranc, Fernand Leger, Jean Le Moal, Jean Lurçat, Alfred Manessier, André Marfaing, André Masson, Gregory Masurovsky, Jean Messagier, Lil Michaelis, Zoran Music, Enrique Peycere, Pablo Picasso, Edouard Pignon, Mario Prassinós, Jean Claude Reynal, Yvan Sers, Gustave Singier, Pierre Soulages, Zora Staack, Anna Staritsky, Jeanne Spiteris, Leopold Survage, François Stahly, Victor Vasarely, Miguel Garsia Vivancos, Guy Weelen, Wostan, Yankel Jacques, Zao Wou Ki.

8. Подарени дела 26 јули 1965 – 26 јули 1966

Публикација (издадена по повод
„Средбата на солидарноста“ 1966)
Издавач: Музеј на современата
уметност – Скопје, 1966
Редакциски одбор: Драгутин
Аврамовски – Гуте, Соња Абациева
Димитрова, Љубица Дамјановска,
Димитар Кондовски, Борис Петковски,
Стојан Петровиќ, Драгољуб Ставрев,
Влада Урошевиќ
Текст: Борис Петковски
Ликовна и техничка опрема: Драгутин
Аврамовски Гуте

Donated Artworks July 26, 1963 – July 26, 1965

Publication (published on the occasion of the „Solidarity Meeting“ 1966)

Publisher: Museum of Contemporary Art – Skopje, 1966

Editorial Board: Dragutin Avramovski – Gute, Sonja Abadziewa Dimitrova, Ljubica Damjanovska, Dimitar Kondovski, Boris Petkovski, Stojan Petrovic, Dragoljub Stavrev, Vlada Urošević

Text: Boris Petkovski

Visual Identity and Graphic Design: Dragutin Avramovski – Gute

9. Подарени дела од Чехословачка

Групна изложба
Музеј на современата уметност –
Скопје, Салон: Ѓуро Салај 34
23.12.1966 – 03.01.1967

**Artworks Donated from
Czechoslovakia**

*Group Exhibition
Museum of Contemporary Art – Skopje,
Exhibition Gallery: Gjurо Salaj 34
23.12.1966 – 03.01.1967*

10. Подарени дела 26 јули 1966 – 26 јули 1967

Публикација
Текст: Борис Петковски
Издавач: Музеј на современата
уметност – Скопје, 1967

Donated Artworks July 26, 1966 – July 26, 1967

Publication

Text: Boris Petkovski

Publisher: Museum of Contemporary Art – Skopje, 1967

11. Подарени дела

С.Р. Чехословачка, Д.Р. Германија
Музеј на современата уметност –
Скопје, Салон: Ѓуро Салај 34
22.03 – 02.04.1968

Donated Artworks

Czechoslovakia, German Democratic Republic
Museum of Contemporary Art – Skopje,
Exhibition Gallery: Gjuro Salaj 34
22.03 – 02.04.1968

12. Подарени дела од НР Полска

Групна изложба
Музеј на современата уметност –
Скопје, Салон: Ѓуро Салај 34
14.06 – 23.06.1968
Уметници: Јан Бредишак, Бжоскиевич
Тереза, Мјечислав Хојнацки,
Бронислав, Хроми, Теодора
Домбровска, Владислав Фрич, Јузеф
Кандефер, Вацлав Ковалик, Станислав
Кулон, Едмунд, Јузеф Маркиевич,
Евелина Михаљска, Јанина Мирецка,
Вјеслав Њецковски Мулднер, Лудвига
Ничова, Едвард Пивоварски, Марија
Пшилуска, Јузеф Сарновски, Тадеуш
Шеклуцки, Станислав Шикора, Мачеј
Шанковски, Карол Тхорек, Владислав
Тумкович, Станислав Вакулињски,
Зофија Вожна, Рајмунд Грустињски

Artworks Donated from PR Poland

Group Exhibition
Museum of Contemporary Art – Skopje,
Exhibition Gallery: Gjuro Salaj 34
14.06 – 23.06.1968
Artists: Jan Berdyszak, Teresa
Brzoskiewicz, Mieczyslaw Chojnacki,
Bronislaw Chromy, Teodora Dabrowska,
Wladyslaw Frycz, Jozef Kandefer, Wa-
claw Kowalik, Stanislaw Kulon, Edmund,
Majkowski, Jozef Markiewicz, Ewelina
Michalska, Janina Mirecka, Muldner
– Nieckowski Wieslaw, Ludwika Nit-
schowa, Edward Piwowarski, Maria Przy-
lуска, Jozef Sarnowski, Tadeusz Sielucki,
Stanislaw Sikora, Maciej Szankowski,
Karol Tchorek, Wladyslaw Tumkiewicz,
Stanislaw Wakulinski, Zofia Wozna, Raj-
mund Gruszinski

13. Подарени дела – јули 1967 – јули 1968

Публикација
Текст: Борис Петковски
Издавач: Музеј на современата
уметност – Скопје, 1968

Donated Artworks – July 1967 – July 1968

Publication
Text: Boris Petkovski
Publisher: Museum of Contemporary
Art – Skopje, 1968

14. Избор на подарени дела од колекцијата на МСУ (1967 – 1969) Скопје

Групна изложба во рамки на VI
„Средба на солидарноста“ 1969
Музеј на современата уметност –
Скопје, Изложбен салон: Ѓуро Салај 34
11.07 – 15.08 1969
Уметници: Морген Андерсен,
Алан Д’Арканѓело, Атила, Мирко
Базалдела, Клод Белгард, Коса
Бокшан, Силвано Боцолини, Камииј
Бријан, Жак Шамбрен, Антони Клаве,
Брадфорд Грејвс, Крсто Хегедушиќ,
Дејдид Хокни, Христо Јавашев,
Франсоа Жуслен, Жорж Коска,
Виктор Лакс, Ив Левек, Марвин
Липовски, Маноло Миларес, Мауро
Межијас, Ричард Мортенсен, Марсен
Ван Њувенберг, Јошико Номе, Леон
Зак, Џанфранко Запетини, Дади Вирц

Selection of Donated Artworks from the Collection of MoCA-Skopje (1967 – 1969)

Group exhibition within the framework
of the VI „Solidarity Meeting“ 1969
Museum of Contemporary Art – Skopje,
Exhibition Gallery: Gjuro Salaj 34
11.07 – 15.08 1969
Artists: Morgens Andersen, Allan D’
Arcangelo, Atila, Mirko Basaldella,
Claude Bellgarde, Kossa Kokchan,
Silvano Bozzolini, Camile Bryen, Jack
Chambrin, Antoni Clavé, Bradford
Graves, Krsto Hegedusic, David Hock-
ney, Christo, François Jousselin,
Georges Koskas, Viktor Laks, Yves
Lévêque, Marvin Lypovsky, Manolo
Millares, Mauro Méjiaz, Richard
Mortensen, Marcel Nieuwenberg,
Yoshico Moma, Léon Zack, Gianfranco
Zappettini, Dadi Wirz

15. Подарени дела 1.1.1970 – 30.3.1971

Групна изложба
Музеј на современата уметност –
Скопје
02.04 – 01.06.1971

Donated Artworks 1.1.1970 – 30.3.1971

Group exhibition
Museum of Contemporary Art – Skopje
02.04 – 01.06.1971

16. Подарени дела од Бразил

Групна изложба
Музеј на современата уметност
Скопје
01.09 – 20.09.1972

Donated Artworks from Brazil

Group exhibition
Museum of Contemporary Art – Skopje
01.09 – 20.09.1972

17. Подарени дела од Грција

Групна изложба
Музеј на современата уметност –
Скопје, 1978
Уметници: Јанис Гаитис, Биа
Даву, Ники Канагини, Лефтерис
Канакакис, Христо Карас, Васо
Катраки, Димитри Кондос, Панделис
Ксагорарис, Статрис Логотетис,
Димитри Митарас, Јанис Михас,
Емануел Пиладанис, Сотирис
Сарогас, Василис Скилакос, Опи Зунџи

Donated Artworks from Greece

Group Exhibition
Museum of Contemporary Art – Skopje,
1978
Artists: Yannis Gaitis, Bia Davou, Niki
Kanagini, Lefteris Kanakakis, Christo
Caras, Vasso Katraki, Dimitri Condos,
Pandelis Xagoraris, Stathis Logothetis,
Dimitri Mytaras, Yannis Michas, Eman-
uel Piladakis, Sotiris Sorogas, Vassilis
Skylakos, Opy Zouni

18. Подарени дела (1980 – 1981)

Музеј на современата уметност –
Скопје, 1981
Јули – декември 1981

Donated Works (1980 – 1981)

Group exhibition
Museum of Contemporary Art – Skopje,
1981
July – December 1981

1

ЈОРДАН
ВАСИЛИЈЕ

2

МИЛИЌ
СТАНКОВИЌ

3

ГИНТЕР КУБЕ
ХАНС ХАЈНХЕЛЕ

4

ИВАН ГЕНЕРАЛИЌ

5

ЈАНЕЗ
БЕРНИК

6

ЃУЗЕПЕ
СИГАИНА

7

HADŽI BOŠKOV PETAR

8

ГЛИГОР
ЧЕМЕРСКИ

9

САРА
ШЕРМАН

10

ХРУШКОВЕЦ
ГОТОВАЦ

11

ПРИЦА

12

МАЗЕВ

13

БЕРГМАН
ХАРТУНГ

14

ПРЕГЕЉ

15

КУНОСКИ КУНОСКИ КУНОСКИ КУНОСКИ КУНОСКИ
КУНОСКИ КУНОСКИ КУНОСКИ КУНОСКИ КУНОСКИ
КУНОСКИ КУНОСКИ КУНОСКИ КУНОСКИ КУНОСКИ
КУНОСКИ КУНОСКИ КУНОСКИ КУНОСКИ КУНОСКИ
КУНОСКИ КУНОСКИ КУНОСКИ КУНОСКИ КУНОСКИ

16

РУЖИЌ

17

КАЗДРЕЛА

18

ИВАН БЕЛКОВ

19

ПЕРЧИНКОВ

20

21

МАНЕВСКИ

22

КАЛЧЕВСКИ

23

24

ДРНКОВ

1. Јордан Василије

Самостојна изложба
Иницијативен одбор за основање
на Музеј на современата уметност –
Скопје
Изложбен салон на Работничкиот
дом, Скопје
Јануари, 1964

Jordan Vasilije

Solo Exhibition
Initiative Board for the establishment
of the Museum of Contemporary Art
- Skopje
Exhibition Gallery of the Workers' Hall,
Skopje
January, 1964

2. Милик Станковиќ

Самостојна изложба
Музеј на современата уметност –
Скопје, изложбен салон: Работнички
дом, Скопје
Отворање: 02.03.1964

Milic Stankovic

Solo Exhibition
Museum of Contemporary Art -
Skopje, Exhibition Gallery of the
Workers' Hall, Skopje
Opening: 02.03.1964

3. Гинтер Кубе и Ханс Хајнхеле

Самостојна изложба
Музеј на современата уметност –
Скопје, изложбен салон:
Работнички дом, Скопје
23.03 – 03.04.1964

Günter Kube and Hans Heichele

Solo Exhibition
Museum of Contemporary Art -
Skopje, Exhibition Gallery of the
Workers' Hall, Skopje
23.03 – 03.04.1964

4. Иван Генералиќ

Самостојна изложба
Музеј на современата уметност,
Скопје, изложбен салон:
Работнички дом, Скопје
22 – 30.06.1964

Ivan Generalic

Solo Exhibition
Museum of Contemporary Art -
Skopje, Exhibition Gallery of the
Workers' Hall, Skopje
22 – 30.06.1964

5. Јанез Берник

Самостојна изложба
Музеј на современата уметност –
Скопје, изложбен салон:
Работнички дом, Скопје
19 – 25.03.1965

Janez Bernik

Solo Exhibition
Museum of Contemporary Art -
Skopje, Exhibition Gallery of the
Workers' Hall, Skopje
19 – 25.03.1965

6. Ѓузепе Сигаина

Самостојна изложба
Музеј на современата уметност,
Скопје, изложбен салон:
Работнички дом, Скопје
21 – 30.04.1965

Giuseppe Zigaina

Solo exhibition
Museum of Contemporary Art -
Skopje, Exhibition Gallery of the
Workers' Hall, Skopje
21 – 30.04.1965

7. Хаџи Бошков Петар

Самостојна изложба
Музеј на современата уметност –
Скопје, изложбен салон: Работнички
дом – Универзитет, Скопје
Отворање: 13 јуни 1965

Hadzi Boshkov Petar

Solo exhibition
Museum of Contemporary Art -
Skopje, Exhibition Gallery of the
Workers' Hall, Skopje
Opening: June 13, 1965

8. Глигор Чемерски

Самостојна изложба
Музеј на современата уметност –
Скопје, изложбен салон:
Работнички дом, Скопје
01 – 10.10.1965

Gligor Cemerski

Solo exhibition
Museum of Contemporary Art -
Skopje, Exhibition Gallery of the
Workers' Hall, Skopje
01 – 10.10.1965

9. Сара Шерман

Самостојна изложба
Музеј на современата уметност –
Скопје, изложбен салон:
Работнички дом, Скопје
13 – 22.10.1965

Sarai Sherman

Solo exhibition
Museum of Contemporary Art -
Skopje, Exhibition Gallery of the
Workers' Hall, Skopje
13 – 22.10.1965

10. Хрушковец – Готовац

Самостојна изложба и поезија
(во чест на Андреј Рубљов)
Музеј на современата уметност
– Скопје, Салон: Работнички дом –
Универзитет
01 – 07.03.1966

Hruskovec - Gotovac

Solo exhibition and poetry
(in honour of Andrei Rublev)
Museum of Contemporary Art -
Skopje, Exhibition Gallery of the
Workers' Hall - University
01 – 07.03.1966

11. Златко Прица

Самостојна изложба
Музеј на современата уметност Скопје,
Салон: Ѓуро Салај 34
25.09 – 12.10.1966

Zlatko Prica

Solo exhibition
Museum of Contemporary Art - Skopje,
Exhibition Gallery: Gjuro Salaj 34
25.09 – 12.10.1966

12. Петар Мазев

Самостојна изложба
Музеј на современата уметност –
Скопје
21.10 – 10.11.1966

Petar Mazev

Solo exhibition
Museum of Contemporary Art -
Skopje
21.10 – 10.11.1966

13. Ана Ева Бергман – Ханс Хартунг

Самостојна изложба
Музеј на современата уметност –
Скопје
22.11– 10.12.1966

Anna Eva Bergman – Hans Hartung

Solo exhibition
Museum of Contemporary Art –
Skopje
22.11– 10.12.1966

14. Мариј Прегелъ

Самостојна изложба
Музеј на современата уметност –
Скопје, Салон: Ѓуро Салај 34
15.01 – 31.01.1967

Marij Pregelj

Solo exhibition
Museum of Contemporary Art – Skopje,
Exhibition Gallery: Gjuro Salaj 34
15.01 – 31.01.1967

15. Спасе Куноски

Самостојна изложба
Музеј на современата уметност –
Скопје, Салон: Ѓуро Салај 34
05.05 – 28.05.1967

Spase Kunoski

Solo exhibition
Museum of Contemporary Art – Skopje,
Exhibition Gallery: Gjuro Salaj 34
05.05 – 28.05.1967

16. Бранко Ружиќ

Самостојна изложба
Музеј на современата уметност –
Скопје, Салон: Ѓуро Салај 34
01.06 – 18.06.1967

Branko Ruzic

Solo exhibition
Museum of Contemporary Art – Skopje,
Exhibition Gallery: Gjuro Salaj 34
01.06 – 18.06.1967

17. Едмонд Казарела

Самостојна изложба
Музеј на современата уметност –
Скопје, Салон: Ѓуро Салај 34
Септември – октомври 1967

Edmond Casarella

Solo Exhibition
Museum of Contemporary Art – Skopje,
Exhibition Gallery: Gjuro Salaj 34
September – October 1967

18. Иван Велков

Самостојна изложба
Музеј на современата уметност –
Скопје, Салон: Ѓуро Салај 34
22.12.1967 – 20.01.1968

Ivan Velkov

Solo exhibition
Museum of Contemporary Art – Skopje,
Exhibition Gallery: Gjuro Salaj 34
22.12.1967 – 20.01.1968

19. Душан Перчинков

Самостојна изложба
Музеј на современата уметност –
Скопје, Салон: Ѓуро Салај 34
01.03 – 20.03.1968

Dusan Percinkov

Solo exhibition
Museum of Contemporary Art – Skopje,
Exhibition Gallery: Gjuro Salaj 34
01.03 – 20.03.1968

20. Томо Шијаковиќ: Мусандри

Самостојна изложба
Музеј на современата уметност –
Скопје, Салон: Ѓуро Салај 34
29.04.1968 – 19.05.1968

Tomo Sijakovic: Mussandri

Solo exhibition
Museum of Contemporary Art – Skopje,
Exhibition Gallery: Gjuro Salaj 34
29.04.1968 – 19.05.1968

21. Стефан Маневски

Самостојна изложба
Музеј на современата уметност –
Скопје, Салон: Ѓуро Салај 34
27.05 – 15.06.1968

Stefan Manevski

Solo exhibition
Museum of Contemporary Art – Skopje,
Exhibition Gallery: Gjuro Salaj 34
27.05 – 15.06.1968

22. Ристо Калчевски

Самостојна изложба
Музеј на современата уметност –
Скопје, Салон: Ѓуро Салај 34
13.11.1968 – 02.12.1968

Risto Kalcevski

Solo exhibition
Museum of Contemporary Art – Skopje,
Exhibition Gallery: Gjuro Salaj 34
13.11.1968 – 02.12.1968

23. Петар Хаџи Бошков – Графики

Самостојна изложба
Музеј на современата уметност –
Скопје, Салон: Ѓуро Салај 34
01.04 – 20.04.1969

Petar Hadzi Boshkov – Prints

Solo exhibition
Museum of Contemporary Art – Skopje,
Exhibition Gallery: Gjuro Salaj 34
01.04 – 20.04.1969

24. Благоја Дрнков: Дрвја

Самостојна изложба
Музеј на современата уметност –
Скопје, Салон: Ѓуро Салај 34
1969

Blagoja Drnkov: Trees

Solo exhibition
Museum of Contemporary Art – Skopje,
Exhibition Gallery: Gjuro Salaj 34
1969

1

2

3

4

5

6

7

МЛАДИ БЕЛГРАДСКИ СЛИКАРИ
ОД ФАНТАСТИКА
ДО НАДРЕАЛИЗАМ

8

СОВРЕМЕНИ ЛИКОВНИ УМЕТНИЦИ
поглед на современа скулптура

9

АСПЕКТИ НА СОВРЕМЕНАТА ГРАФИКА

10

ИЗЛОЖБА
НА СОВРЕМЕНА ЧЕХОСЛОВАЧКА ГРАФИКА

25. X — 10 — XI 1968

11

AP D'ENCRE CAP D'ENCRE CAP D'ENCRE CAP D'ENCRE
CAP D'ENCRE CAP D'ENCRE CAP D'ENCRE CAP D'ENCRE
CAP D'ENCRE CAP D'ENCRE CAP D'ENCRE CAP D'ENCRE
CAP D'ENCRE CAP D'ENCRE CAP D'ENCRE CAP D'ENCRE

12

40
АМЕРИКАНСКИ
ГРАФИКИ

1. Современа македонска скулптура – Млада генерација

Групна изложба

Музеј на современата уметност – Скопје, Салон: Ѓуро Салај 34

17.02 – 03.03.1967

Уметници: Томислав Андреевски, Насо Беќаровски, Васил Василев, Стефан Маневски, Борис Николоски, Драган Попоски – Дада

Contemporary Macedonian sculpture - Young Generation

Group exhibition

Museum of Contemporary Art – Skopje, Exhibition Gallery: Gjuro Salaj 34
17.02 – 03.03.1967

Artists: Tomislav Andeevski, Naso Becarovski, Vasil Vasilev, Stefan Manevski, Boris Nikoloski, Dragan Poposki – Dada

2. Современо македонско сликарство – Млада генерација

Групна изложба

Музеј на современата уметност – Скопје, Салон: Ѓуро Салај 34

07.03 – 02.04.1967

Уметници и уметнички: Родољуб Анастасов, Глигорова Илинка, Кирил Ефремов, Александар Јанкуловски – Цане, Душан Перчинков, Момчило Петровски – Моцо, Јелена Ристеска, Александар Ристески, Васко Ташковски, Ана Темкова, Глигор Чемерски, Симон Шемов

Contemporary Macedonian Painting - Young Generation

Group exhibition

Museum of Contemporary Art – Skopje, Exhibition Gallery: Gjuro Salaj 34
Artists: Rodoljub Anastasov, Gligorova Ilinka, Kiril Efremov, Aleksandar Jankulovski – Cane, Dusan Percinkov, Momcilo Petrovski – Moco, Jelena Risteska, Aleksandar Risteski, Vasko Taskovski, Ana Temkova, Gligor Cemerski, Simon Semov

3. Современи македонски уметници: Актуелни тенденции

Групна изложба

Музеј на современата уметност

– Скопје, Салон: Работнички

Универзитет, Скопје

20.07 – 27.07.1967

Куратори: Антоние Николовски,

Борис Петковски

Уметници: Драгутин Аврамовски

– Гуте, Родољуб Анастасов, Иван

Велков, Александар Јанкуловски –

Цане, Спасе Куноски, Петар Мазев,

Стефан Маневски

Contemporary Macedonian Artists: Current Tendencies

Group exhibition

Museum of Contemporary Art – Skopje, Exhibition Gallery of the Workers University, Skopje

20.07 – 27.07.1967

Curators: Antonie Nikolovski,

Boris Petkovski

Artists: Dragutin Avramovski – Gute,

Rodoljub Anastasov, Ivan Velkov,

Aleksandar Jankulovski – Cane, Spase

Kunoski, Petar Mazeve, Stefan Manevski

4. 12 Странски уметници

Групна изложба

Музеј на современата уметност

– Скопје, Салон: Работнички

Универзитет, Скопје

21.10 – 03.11.1967

Уметници и уметнички: Ричард

Антон, Вито Апулео, Антонио Берни,

Дино Боски, Армандо Де Стефано,

Бранко Филиповиќ – Фило, Антонио

Фраскони, Марио Гиљелмоти, Ѓакомо

Порцано, Енрико Паулучи, Сара

Шерман, Андре Берлон

12 Foreign Artists

Group exhibition

Museum of Contemporary Art – Skopje, Exhibition Gallery of the Workers University, Skopje

21.10 – 03.11.1967

Artistes: Richard Antoni, Vito Apuleo,

Antonio Berni, Dino Boschi, Armando

de Stefano, Branko Filipovic – Filo,

Antonio Frasconi, Mario Guglielmotti,

Giacomo Porzano, Enrico Paulucci,

Sara Sherman, André Verlon

5. Аспекти на цртежот во Македонија

Групна изложба

Музеј на современата уметност –

Скопје, Салон: Ѓуро Салај 34

06.12 – 20.12.1967

Уметници и уметнички: Аврамовски

Драгутин Гуте, Анастасов Родољуб,

Велков Иван, Глигорова Суза

Илинка, Грабуловски Јордан,

Калчевски Ристо, Коцо Димче,

Лазески Борко, Личеноски Лазар,

Лозаноски Ристо, Маневски Стефан,

Мариноски Никола, Наумовски

Вангел, Николоски Борис, Пандилов

Аврамовски Димитар, Перчинков

Душан, Петровски Моцо Момчило,

Поповиќ Цицо Василије, Попоски Дада

Драган, Ристеска Јелена, Ристески

Александар, Станковиќ Верољуб,

Темкова Ана, Тодоровски Димо, Хаџи

Бошков Петар, Чемерски Глигор,

Шемов Симон

Drawing in Macedonia

Group exhibition

Museum of Contemporary Art – Skopje, Exhibition Gallery: Gjuro Salaj 34
06.12 – 20.12.1967

Artists: Anastasov Rodoljub, Avramovski

Dragutin Gute, Cemerski Gligor, Gli-

gorova Suza Ilinka, Grabuloski Jordan,

Hadzi Boshkov Petar, Kalcevski Risto,

Koco Dimce, Lazeski Borko, Licenski

Lazar, Lozanoski Risto, Manevski Stefan,

Martinoski Nikola, Naumovski Vangel,

Nikoloski Boris, Pandilov Avramovski

Dimitar, Percinikov Dusan, Petrovski

Moco Momcilo, Poposki Dada Dragan,

Popovic Cico Vasilije, Risteska Jelena,

Risteski Aleksandar, Shemov Simon,

Stankovic Veroljub, Temkova Ana,

Todorovski Dimo, Velkov Ivan

6. Современи турски сликари

Групна изложба /
Музеј на современата уметност –
Скопје, Салон: Ѓуро Салај 34
Јуни – јули 1968
Уметници: Оздемир Алтан, Ферух
Басага, Нурулах Берк, Сабри
Беркел, Садан Безејиш, Али Челеби,
Аднан Чокер, Џевад Дерели,
Шукрије Дикмен, Деврим Ербил,
Динчер Еримез, Рефик Епикман,
Ерен Ејубоглу, Бедри Рахми
Ејубоглу, Алтан Ѓјурман, Зеки Фаик
Изер, Ерџумент Калмик, Ариф
Каптан, Ихсан Џемал Карабурчак,
Хасан Каврук, Фетхи Кајаалп, Орхан
Пекер, Ихсан Шурдум, Џемал Толу

Contemporary Turkish Painters

Group exhibition
Museum of Contemporary Art – Skopje, Exhibition Gallery: Gjuro Salaj 34
June – July, 1968
Artistes: Ozdemir Altan, Ferruh Basaga, Nurullah Berk, Sabri Berkel, Sadan Bezeyis, Ali Celebi, Adnan Coker, Cevad Dereli, Devrim Erbil, Dincer Erimez, Refik Epikman, Eren Eyuboglu, B. Rahmi Eyuboglu, Altan Gurman, Zeki Faik Izer, Ercument Kalmik, Arif Kaptan, I. Cemal Karaburcak, Hasan Kavruk, Fethi Kayaalp, Orhan Peker, Ihsan Surdum, Cemal Tollu

7. Од фантастика до надреализам:

Млади белградски сликари
Групна изложба
Музеј на современата уметност –
Скопје, Салон: Ѓуро Салај 34
05.06 – 21.06.1968
Уметници: Владимир Величковиќ,
Милован Видак, Синиша Вучковиќ,
Миро Главуртич, Дадо Ѓуриќ, Оља
Ивањицки, Љубодраг Јанковиќ
– Јале, Драган Лубарда, Љуба
Поповиќ, Милан Поповиќ, Љубомир
Рајчевиќ, Светозар Самуровиќ,
Миличиќ Станковиќ, Урош Тошковиќ,
Леонид Шејка /

**Fantastic & Surreal Art:
Young Painters of Belgrade**
Group exhibition

Museum of Contemporary Art – Skopje, Exhibition Gallery: Gjuro Salaj 34
05.06 – 21.06.1968
Artistes: Vladimir Velickovic, Milovan Vidak, Sinisa Vukovic, Miro Glavurtic, Dado Duric, Olja Ivanjicki, Ljubodrag Jankovic -Jale, Dragan Lubarda, Ljubo Popovic, Milan Popovic, Ljubomir Rajcevic, Svetozar Samurovic, Milic Stankovic, Uros Toskovic, Leonid Sejka

8. Современи ликовни уметници:

Поглед на современа скулптура

Изложба на скулптури и објекти
од колекцијата на МСУ Скопје
(во рамките на средбата на
солидарноста 1968
Музеј на современата уметност –
Скопје, Салон: Ѓуро Салај 34
Јули – август 1968
Уметници: Ѓетулио Алвиани, Коста
Ангели Радовани, Јан Бердишак,
Бжоскиевич Тереза, Александар
Калдер, Алдо Кало, Јурај Добровиќ,
Доротеа Данлоп, Херберт Ферлич,
Етјен Ажди, Олга Јевриќ, Золтан
Кемени, Ото Лого, Бранко Ружиќ,
Франческо Соимани, Жан Спитерис,
Франсоа Стали, Виторио Тавернари,
Софу Тешигахара, Славко Тихец,
Стефан Маневски, Петар Хаџи
Бошков

Contemporary Plastic Artists:

Contemporary Sculpture

Exhibition of sculptures and objects
from the collection of the Museum
of Contemporary Art - Skopje (in the
frames of the Solidarity Meetings 1968)
Museum of Contemporary Art – Skopje, Exhibition Gallery: Gjuro Salaj 34
July – August, 1968
*Artists: Getulio Alviani, Kosta Ange-
li Radovani, Jan Berdyszak, Teresa*
Bzoskiewicz, Alexander Calder, Aldo
Calo, Juraj Dobrovic, Dorothea Dun-
lop, Herbert Feuerlicht, Etienne Hajdu,
Olga Jevric, Zoltan Kemeny, Oto Logo,
Branko Ruzic, Francesco Soimani,
Jeanne Spiteris, Francois Stahly, Vitto-
rio Tavernari, Sofu Teshigahara, Slavko
Tihec, Stefan Manevski, Petar Hadzi
Boskov

9. Аспекти на современата графика

Одбрани графики од колекцијата на
Музејот на современата уметност –
Скопје
Музеј на современата уметност –
Скопје, Салон: Ѓуро Салај 34
12.07 – 26.07.1968
Кураторки: Соња Абациева
Димитрова, Љубица Дамјановска
Уметници: Доротео Арнајз, Ана Ева
Бергман, Рене Бертоло, Стефанија
Брагаља Гвиди, Бернар Бифе,
Карло Кара, Гриша Доченко, Ѓула
Феледи, Франко Гентилини, Хуан
Жиралт, Хал Грисхабер, Ев Григер,
Јозо Хамагуши, Џеспер Џонс,
Јарослав Кајзер, Марк Лафинер,
Ролан Лафоркад, Лучано Латанци,
Казунари Огата, Анкица Опрешник,
Пишард Осадши, Лука Патела, Акиле
Перили, Маријан Погачник, Виктор
Попков Ефимович, Иван Сер, Евгениј
Сидоркин, Алдона Скируите, Надежда
Синецка, Карел Зеленко, Ирен Уајтом,
Мјечислав Вејман, Ларс Бо Марсел
Ширноага, Фредерик Де Гид, Гинтер
Дребуш, Геста Еренберг, Пол Франк,
Леа Грундиг, Ѓузепе Гверески, Симо
Ханула, Јоже Јаки Хорват, Франсоа
Линван, Жан Лирса, Гистав Маршул,
Афро Базалдела, Жан Базен, Едмонд
Казарела, Август Чернигој, Жан
Делрол, Морис Естев, Хозе Луис
Галициа, Лилиан Гомез Молина, Ханс
Хартунг, Херман Хеблер, Митсуо
Кано, Барбара Квасниевска, Жан
Месеже, Миливој Николаевиќ, Ѓузепе
Сантомазо, Емил Шумахер, Маријан
Тршар, Ханс Вос, Кунихиро Амано,
Ѓузепе Капогроси, Луј Шакон, Џек
Шару, Шоиши Хасегава, Бранко
Миљуш, Миодраг Нагорни, Зденек
Скленар, Марија Бономи, Јурај
Добровиќ, Мирослав Шутеј, Божин
Барутовски, Ордан Петлески,
Драгутин Аврамовски, Петар Хаџи
Бошков.

Aspects of Contemporary

Printmaking

Selection of prints from the Collection of the Museum of Contemporary Art – Skopje

*Museum of Contemporary Art – Skopje, Exhibition Gallery: Gjuro Salaj 34
12.07 – 26.07.1968*

Curators: Sonja Abadziewa Dimitrova, Ljubica Damjanovska

Artistes: Dorotheo Arnaiz, Anna Eva Bergman, René Bertholo, Stefania Bragaglia Guidi, Bernard Buffet, Carlo Carra, Gricha Dotzenko, Gyula Fele-dy, Franco Gentilini, Juan Giralte, Hap Grieshaber, Ev Gruger, Yozo Hamaguchi, Jasper Johns, Jaroslav Kaiser, Marc Laffineur, Roland Laforcade, Luciano Lattanzi, Kazunari Ogata, Ankica Opresnik, Ryszard Osadzy, Luca Patella, Achille Perilli, Marijan Pogacnik, Viktor Popkov Efimovic, Yvan Sers, Evgenij Sidorkin, Aldona Skirutyte, Nadezda Synecka, Karel Zelenko, Irene Whittome, Mieczyslaw Wejman, Lars Bo, Marcel Chirnoaga, Frédéric Guide, Gunter Drebusch, Gosta Ehrenberg, Paul Franck, Lea Grunding, Giuseppe Guerreschi, Simo Hannula, Joze Jaki Horvat, François Lunven, Jean Lurcat, Gustave Marchoul, Afro Basaldella, Jean Bazaine, Edmond Casarella, August Cernigoj, Jean Deyrolle, Maurice Estève, José Luis Galicia, Lilian Gomez Molina, Hans Hartung, Herman Hebler, Mitsuo Kano, Barbara Kwasniewska, Jean Messagier, Milivoj Nikolajevic, Giuseppe Santomaso, Emil Schumacher, Marijan Trsar, Hans Voss, Kunihiro Amano, Giuseppe Capogrossi, Louis Chacon, Jac Charoux, Shoichi Hasegawa, Branko Miljus, Miodrag Nagorni, Zdenek Sklenar, Klaus Staeck, Maria Bonomi, Juraj Dobrovic, Miroslav Sutej, Bozin Barutovski, Ordan Petlevski, Dragutin Avramovski, Petar Hadzi Boshkov

10. Современа чехословачка

графика

Групна изложба

Музеј на современата уметност –

Скопје, Салон: Ѓуро Салај 34

25.10 – 10.11.1968

Contemporary Czechoslovak Print

Group exhibition

Museum of Contemporary Art – Skopje, Exhibition Gallery: Gjuro Salaj 34

25.10 – 10.11.1968

11. Cap d'encre

Групна изложба

Музеј на современата уметност –

Скопје, Салон: Ѓуро Салај 34

14.02 – 02.03.1969

Уметници: Белжаон Габриел, Каркан Рене, Кокс Јан, Де Бол Франсис, Хендрик Јос, Лафинер Марк, Ландит Октав, Лимонд, Маршул Гистав, Мелс Рене, Пер Лик, Ројлан Андре, Тусен Андре

Cap d'encre

Group exhibition

Museum of Contemporary Art – Skopje, Exhibition Gallery: Gjuro Salaj 34

14.02 – 02.03.1969

Artists : Belgeone Gabriel, Carcan René, Cox Jan, De Bolle Francis, Hendrickx Jos, Laffineur Marc, Landuyt Octave, Lismonde, Marchoul Gustave, Mels Rene, Peire Luc, Roelant Andre, Toussaint Andre

12. 40 Американски графики

Групна изложба

Музеј на современата уметност –

Скопје, Салон: Ѓуро Салај 34

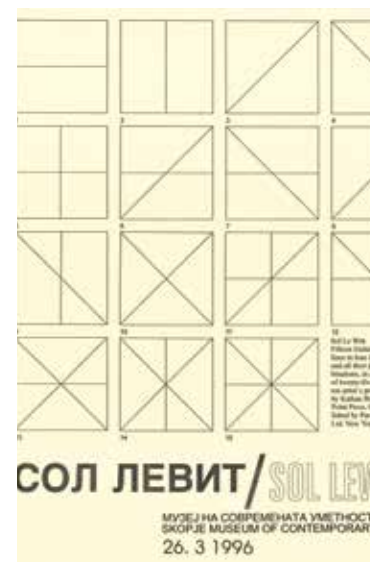
25.04 – 15.05.1969

40 American Prints

Group exhibition

Museum of Contemporary Art – Skopje, Exhibition Gallery: Gjuro Salaj 34

25.04 – 15.05.1969

УМЕТНИ

УМЕТНИ

ЩИ И

ЧКА

ARTISTS

АЛЕКС КАЦ
АЛЕКСАНДЕР КАЛДЕР
АЛФРЕДО ВОЛПИ
АЛАН Д'АРКАНЃЕЛО
ЕН ШЕНОК
БРИЏИТ РАЈЛИ
ЈОН ГРИГОРЕСКУ
ЏАСПЕР ЏОНС
ЏЕФ РАСЕЛ
ЏОН ЏЕИГЛ
ЛЕОНАРД ЛАПЕН
ЛУИС КАМНИЦЕР

МАРИЈА БОНОМИ
МЕТКА КРАШОВЕЦ
МИНА ЦИТРОН
МИРОСЛАВ ШУТЕЈ
ПЕТАР ХАЏИ БОШКОВ
ПЕТАР ЛУБАРДА
САРА ШЕРМАН
ШИЛА ХИКС
СОЛ ЛЕВИТ
ТАДЕУШ МИСЛОВСКИ
ТОНИ ВИНТ
ВИФРЕДО ЛАМ

ALEX KATZ

ALEXANDER CALDER

ALFREDO VOLPI

ALLAN D'ARCANGELO

ANN CHENOK

BRIDGET RILEY

ION GRIGORESCU

JASPER JOHNS

JEFF RUSSELL

JOHN JAGEL

LEONHARD LAPIN

LUIS CAMNITZER

MARIA BONOMI

METKA KRAŠOVEC

MINNA CITRON

MIROSLAV ŠUTEJ

PETAR HADZI BOSHKOV

PETAR LUBARDA

SARAI SHERMAN

SHEILA HIKS

SOL LEWITT

TADEUSZ MISLOWSKI

TONIS VINT

WIFREDO LAM

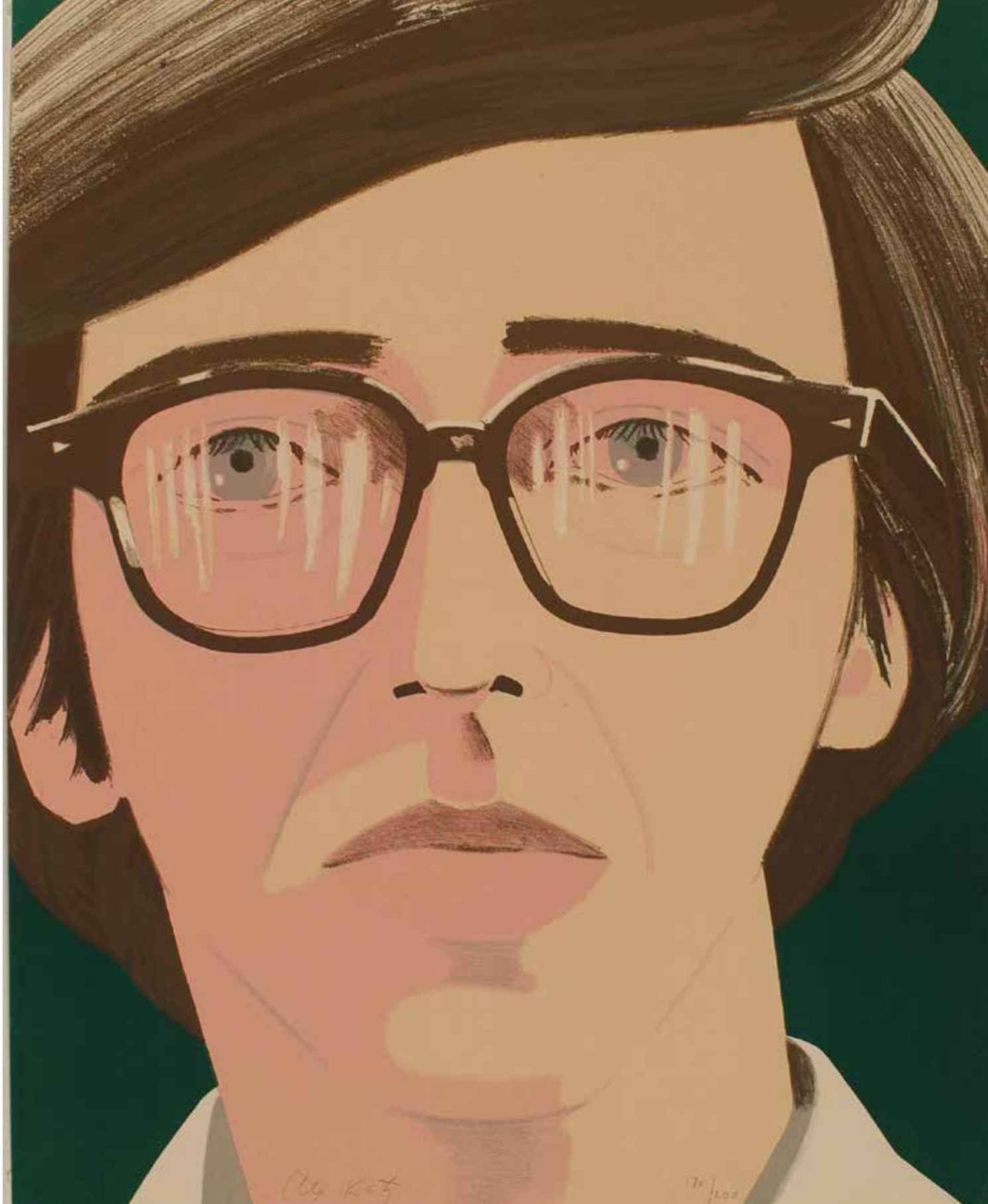
АЛЕКС КАЦ

ALEX KATZ

Портрет
Околу 1980
Литографија
70,7 x 56 cm

*Portrait
Lithography on paper
About 1980
70,7 x 56 cm*

АЛЕКСАНДЕР КАЛДЕР *ALEXANDER CALDER*

Средба со Александар Калдер
и неговото творештво
Борис Петковски
Нова Македонија, Скопје,
15.08.1965

*Meeting Alexander Calder and His work
Boris Petkovski
Daily Nova Makedonija, Skopje, 15.08.1965*

Отворање на зградата на
МСУ-Скопје.
Фото-документација на
МСУ-Скопје.

*Opening of the Bulding of
MoCA-Skopje
Photo-documentation of MoCA-Skopje.*

На Скопје, 1965
Гваш на хартија
75 x 108 cm

*To Skopje, 1965
Gouache on paper
75 x 108 cm*

Црвен полигон, 1961
метал (мобил)

Red Polygon, 1961
Metal (mobile)

АЛФРЕДО ВОЛПИ

ALFREDO VOLPI

Празникот на Св. Иван, 1970
сито-печат
64,5 x 46,5 см

Festival of St. John, 1970
Silk screen
64,5 x 46,5 cm

АЛАН Д'АРКАНГЕЛО

ALLAN D'ARCANGELO

Алан Д'Аркангело
76 Вест 69 Стрит
Њујорк Сити
Њујорк 10023
САД

17 јули, 1969 година

г. Борис Петковски
Директор
Музеј на современа уметност
Скопје
Југославија

Почитуван г-дине Петковски:

Ви благодарам за писмото од 14 јули во кое побаравте да учествувам во вашиот календарски проект со фирмата „ОХИС“. Ми беше чест што можев симболично да придонесам во збогатувањето на вашиот музеј и се согласувам дека секој гест кој би можел да помогне во рушењето на поделбите кои постојат меѓу луѓето ширум светот треба да биде поддржан и срдечно поздравен. Несреќен сум што мојата родна земја избра да ги однесе човечките болести дури на месечината кога ова неверојатно достигнување не го изведе во име на целото човештво. Во нас секогаш има прилики за љубов и мир и иако како индивидуи се стремиме кон таквиот став, нашите влади не го прават тоа.

Би ми било драго да учествувам во вашиот проект под следниве услови:

1. Печатењето да биде од највисок квалитет, а за да се осигурам во ова би сакал да ми биде испратен доказ од печатницата за да го одобрам.

2. Надоместот за мојата репродукција, кој претпоставувам дека ќе го плати фирмата „ОХИС“ изнесува \$1000.00 (американски). Не Ви го разбрав прашањето околу југословенската тарифа. Можеби би можеле да ми го разјасните.

3. Дополнително, би сакал да добијам 5 копии од готовиот календар и 20 единечни принтови од моето дело кои ќе ми бидат испратени во Њујорк.

Ако имате некакви дополнителни прашања, Ве молам известете ме. Сè најубаво во вашиот проект!

Срдечно ваш,
Алан Д'Аркангело

МУЗЕЈ НА СОВРЕМЕНА УМЕТНОСТ
Бр. 03-580/2
27-ИЛ-19-89
СКОПЈЕ

Allan D'Arcangelo
76 West 69th Street
New York City
New York 10023
U.S.A.

July 17, 1969

Mr. Boris Petkovski
Director
Museum of Contemporary Art
Skopje
Yugoslavia

Dear Mr. Petkovski:

Thank you for your letter of the 14th requesting my participation in your calendar project with the "OHIS" firm. I was honored to be able to contribute in a small way to the enhancement of your museum and I agree that any gesture which may help break down the separation that exists between the people of the world should be encouraged and sought after. I am unhappy that my own country has chosen to carry the disease of man to the moon by not making this extraordinary achievement in the name of the entire human race. The opportunities for peace and love are always with us and although as individuals we extend ourselves to create that attitude, our governments do not.

I am happy to participate in your project under the following conditions:

1. That the quality of printing be the highest and to insure this I would like to have a proof sent from the printer for my approval.

2. My fee for reproduction, which I imagine will be paid by the "OHIS" firm is \$1000.00 (U.S.) I did not understand your question regarding Yugoslav tariff. Perhaps you can clarify that for me.

3. In addition I would like to receive 5 copies of the finished calendar and 20 single prints of my work, sent to me in New York.

If there are any further questions please let me know. Best wishes on your project.

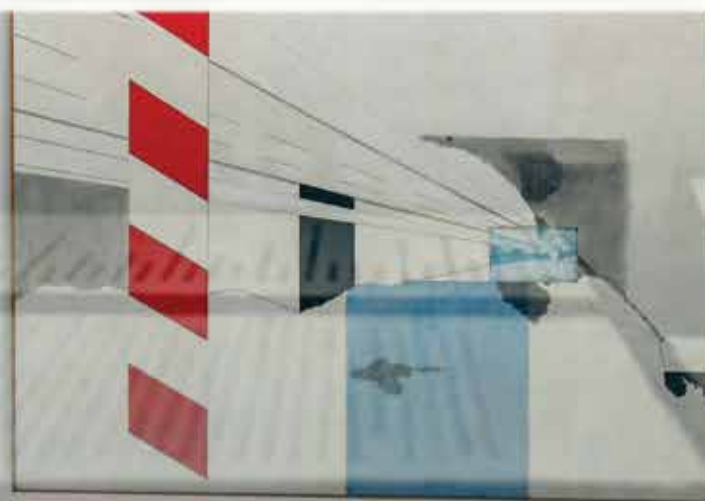
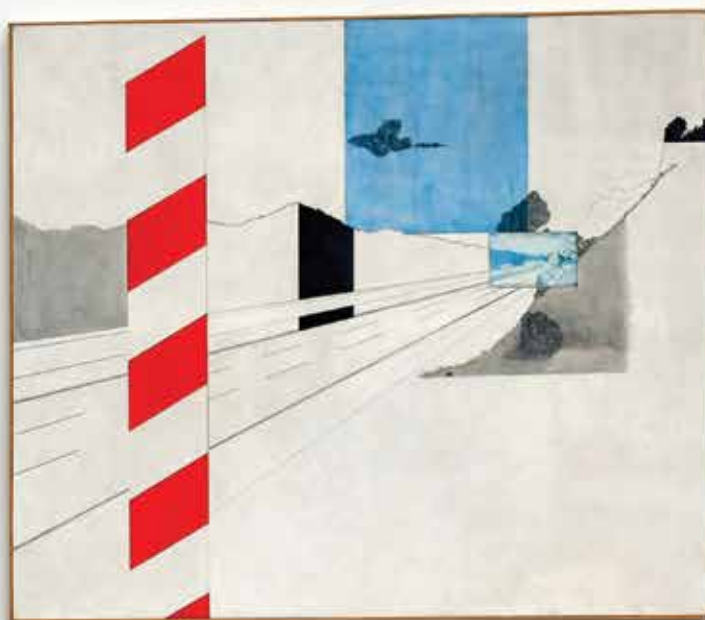
Sincerely yours,
Allan D'Arcangelo
AIA

Од архивата на МСУ-Скопје

From the archive of MoCA-Skopje

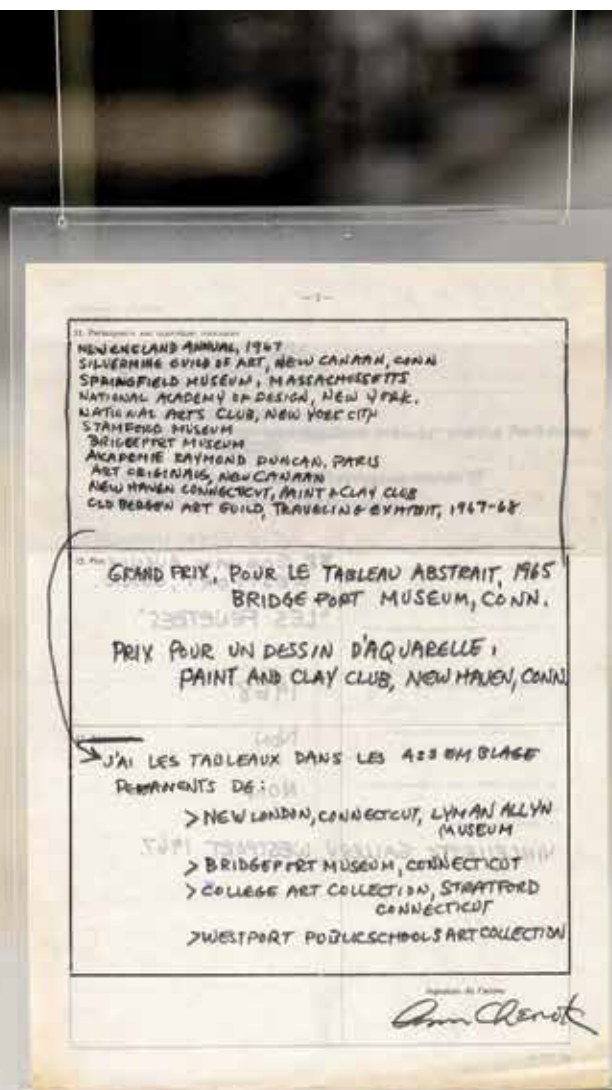
Двојна лента на бетонски
свиок низ планината, 1965
масло на платно; молив,
фотографија во боја на платно
150 x 177 cm

*Concrete Double Lane Bend
Through the Mountain, 1965
oil, pencil, color photography on
canvas
150 x 177 cm*

ЕН ШЕНОК

ANN CHENOK

Прозорци I и II, 1968
Цртеж
70,5 x 53 cm

Windows I & II, 1968
Drawing
70,5 x 53 cm

БРИЏИТ РАЈЛИ

BRIDGET RILEY

Без наслов, 1973
сито-печат во боја
71×91,5 см

Untitled, 1973
Silkscreen
71×91,5

ЈОН ГРИГОРЕСКУ

ION GRIGORESCU

Свети Ѓорѓи, 1979
фотографија
40 x 29,7 cm

St. George, 1979
Photograph
40 x 29,7 cm

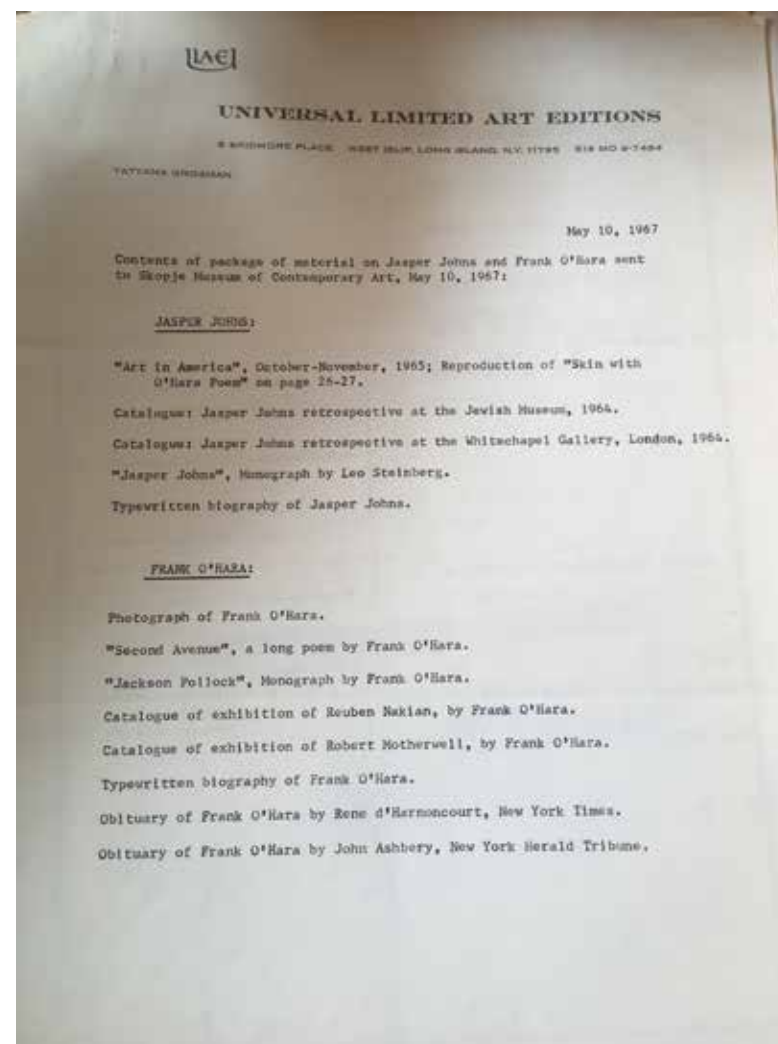
ЏАСПЕР ЏОНС *JASPER JOHNS*

Наградата што Музејот ја доделувал на Љубљанското меѓународно биенале на графичка уметност значајно ја збогатува музејската колекција во Скопје со нови дела. Првата година во која МСУ доделува откупна награда на Биеналето таа му е доделена на американскиот уметник Џаспер Џонс (во 1965). Наградата е одраз на мултимодален, глобализиран уметнички свет, а Скопје само еден од мноштвото центри на културата. Поттикнувајќи вакви односи, колекцијата на Музејот на современата уметност во Скопје сведочи за космополитско наследство во тогашната социјалистичка југоисточна Европа.

Од своето основање до 1976, Музејот на современата уметност во Скопје има евидентирано 2677 дела во сите ликовни дисциплини од 1208 автори и авторки, од 37 европски и воневропски земји.

The award given by the Museum at the Ljubljana International Biennial of Graphic Arts significantly enriches the museum collection in Skopje with new works. The first year that the MoCA Skopje awarded a purchase prize at the Ljubljana Biennale, it was awarded to the American artist Jasper Jones (in 1965). The award reflects a multi-modal, globalized art world, and Skopje is just one of the many cultural centers. Encouraging such relations, the collection of the Museum of Contemporary Art in Skopje testifies to the cosmopolitan heritage of the then socialist Southeast Europe.

From its establishment until 1976, the Museum of Contemporary Art in Skopje has filed 2677 works in all art forms by 1208 authors from 37 European and non-European countries.

Од архивата на МСУ-Скопје

From the archive of MoCA-Skopje

Кожата со поемата на О'
Хара, 1965
Литографија
76 x 57 cm

*Skin with O'Hara
Poem, 1965
Lithograph
76 x 57 cm*

ЏЕФ РАСЕЛ

JEFF RUSSELL

План за мртовечки сандак со
дополнителен сандак за
критичар на уметност II, 1981
Сува игла на хартија
45 x 59 cm

*Plan for My Coffin with Extra
One Tied Underneath to Con-
tain Art Critic II, 1981
Drypoint on paper
45 x 59 cm*

План за мртовечки сандак
со простор за чување на
религиозни мисли, 1981
Сува игла на хартија
45 x 59 cm

*Plan for My Coffin with
Section Removed to Store
Thoughts on Religion, 1981
Drypoint on paper
45 x 59 cm*

ЏОН ЏЕИГЛ

JOHN JAGEL

На работ, 1963
масло на платно
183 x 152,5 см

On the Edge, 1963
Oil on canvas
183 x 152,5 cm

ЛЕОНАРД ЛАПЕН

LEONHARD LAPIN

Информација, 1973
сито – печат на хартија
70 x 70 cm

Information, 1973
Silk screen on paper
70 x 70 cm

ЛУИС КАМНИЦЕР

LUIS CAMNITZER

Пејзаж каков што јас го
согледувам, 1980
акватинта
28 x 25,5 cm

Landscape as an Attitude,
1980
Aquatint
28 x 25,5 cm

Landscape as an attitude.

МАРИЈА БОНОМИ

MARIA BONOMI

Условна слобода, 1965
Дрворез во боја, 4/10
134 x 101 cm

Conditional Freedom, 1965
Colour woodcut, 4/10
134 x 101 cm

МЕТКА КРАШОВЕЦ

МЕТКА KRAŠOVEC

Двојка III, 1972
сито-печат на хартија,
14/15
50 x 70 cm

Couple III, 1972
Silk screen on paper,
14/15
50 x 70 cm

МИНА ЦИТРОН

MINNA CITRON

Џуџиња, 1954
масло на платно
62 x 75 cm

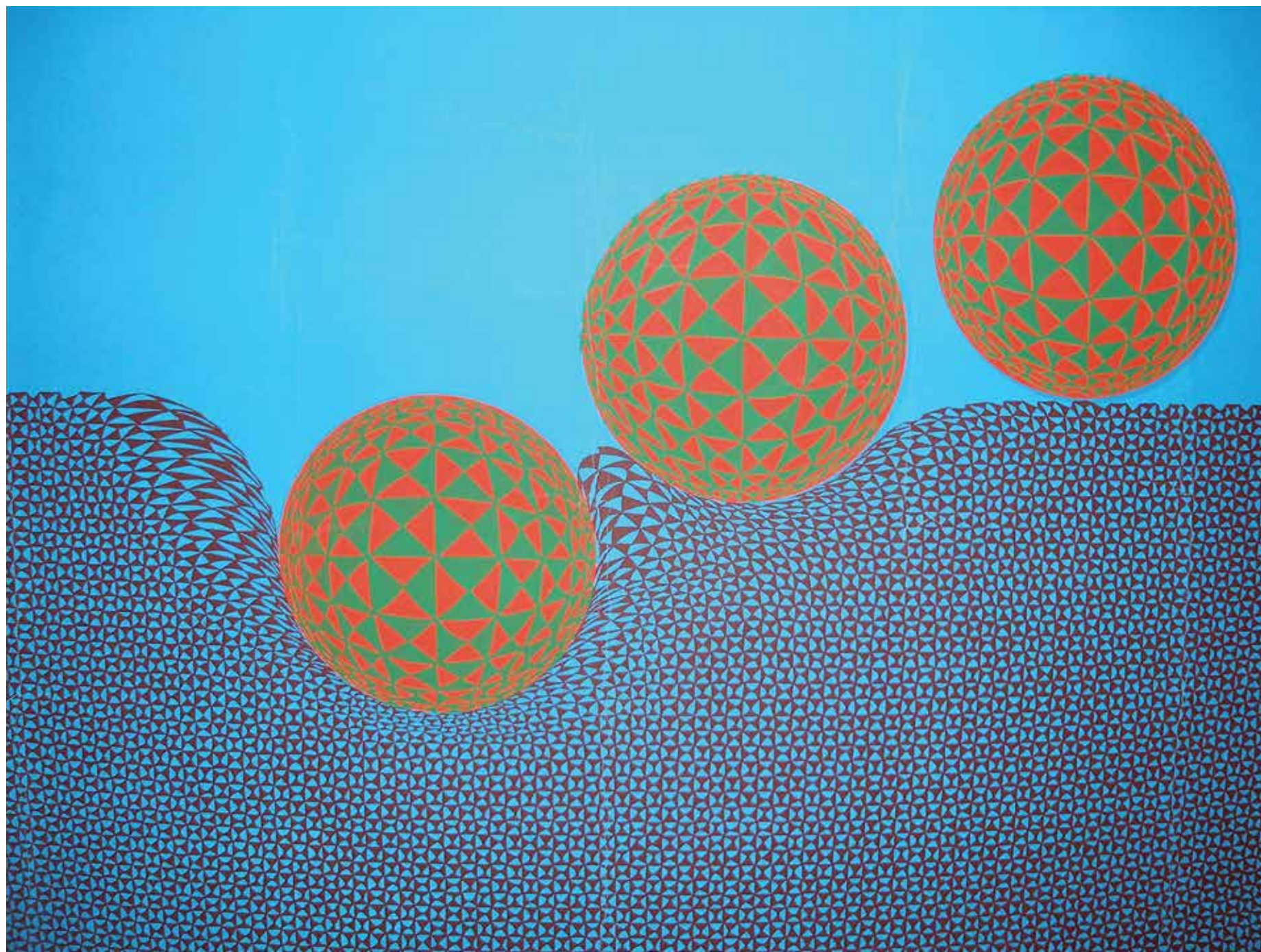
The Dwarfs, 1954
Oil on canvas
62 x 75 cm

МИРОСЛАВ ШУТЕЈ
MIROSLAV ŠUTEJ

Ултра „АВС“, 1965
сито-печат во боја
58.5 x 42 см

Ultra ABC, 1965
Silkscreen
58.5 x 42 cm

ПЕТАР ХАЏИ БОШКОВ

PETAR HADZI BOSHKOV

*From the Cycle "Street",
2004
installation, concrete*

Од циклусот „Улица“,
2004
инсталација, бетон

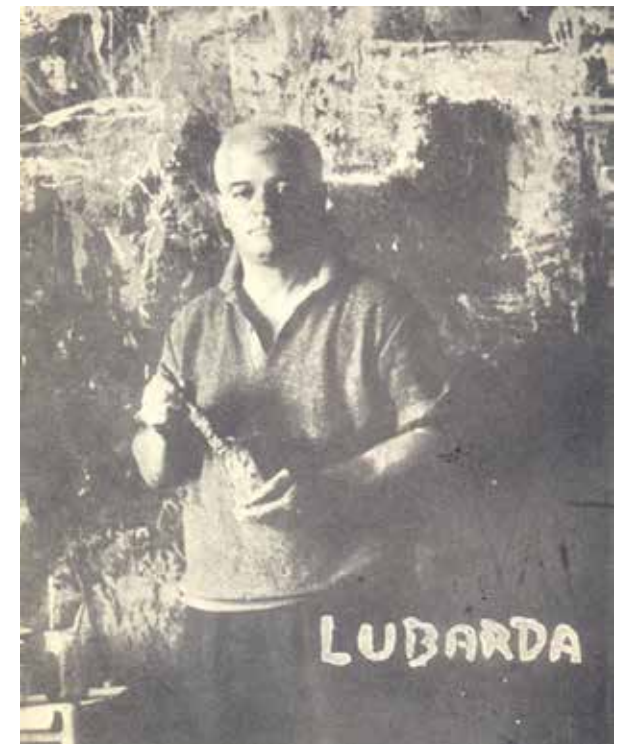
ПЕТАР ЛУБАРДА
PETAR LUBARDA

1. Изложба на Петар Лубарда во Скопје
О. С.
Нова Македонија, Скопје, 24.11.1963

*Exhibition of Petar Lubarda in Skopje
O.S.
Daily Nova Makedonija, Skopje, 24.11.1963*

2. Секој индивидуализам е и општа
појава: средба со уметникот Петар
Лубарда
Интервју
Цветан Станоевски
Нова Македонија, Скопје, 6.11.1963

Every Individualism is Also a General Phenomenon: A Meeting With the Artist Petar Lubarda
Interview
Cvetan Stanoevski
Daily Nova Makedonija, Skopje, 6.11.1963

Во длабочините, пред 1963
масло на платно
42 x 105 cm

In the Depths, Before 1963
Oil on canvas
42 x 105 cm

САРА ШЕРМАН

SARAI SHERMAN

1. Бескрајот е во - човекот
Интервју со Сара Шерман
К. Гавриш
Нова Македонија, Скопје,
17.10.1965

Infinity is in - The Human
Interview with Sarai Sherman
Daily Nova Makedonija, Skopje,
17.10.1965

2. Средби со уметници: Гневна,
шармантна сликарка од Њујорк
Интервју со Сара Шерман
Г. П.
Вечер, Скопје, 14.10.1965

*Meetings with Artists: Angry,
Charming Painter from New
York*
Interview with Sarah Sherman
G.P.
Daily Veher, Skopje, 14.10.1965

2

Чуварот на мојот брат, 1960
масло на платно
190 x 155 см

Guardian of My Brother, 1960
Oil on canvas
190 x 155 cm

Ноќ на Монте Читероне, 1964
темпера на хартија
70 x 100 см

Night on Monte Citerone, 1964
Tempera on paper
70 x 100 cm

ШИЛА ХИКС

SHEILA HICKS

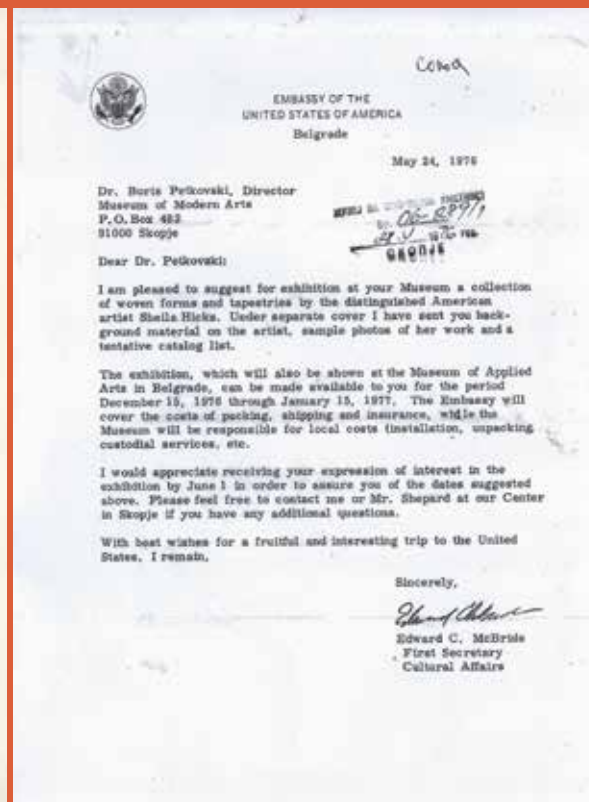

Самостојна изложба на Шила Хикс во Музејот на современата уметност - Скопје, Отворање.

Фото-документација на МСУ-Скопје.

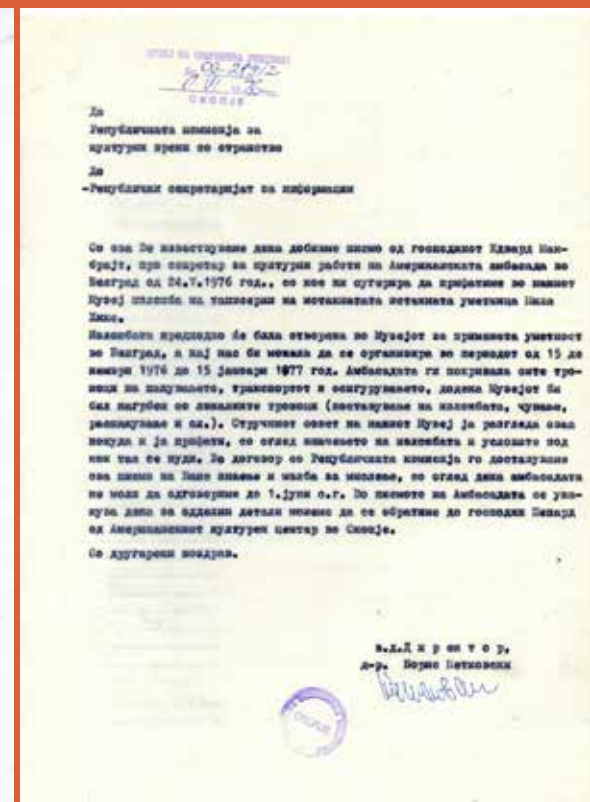
Solo exhibition of Sheila Hicks at the Museum of Contemporary Arts - Skopje, Opening Night.

Photo-archive of MoCA-Skopje.

Кореспонденција.
Од архивата на МСУ-Скопје

*Correspondence.
From the archive of MoCA-Skopje*

В.Л.Д. и р.и.ч. о.у.
Д-р. Борис Петковски

Без наслов, 1977
Таписерија
60 ø

Untitled, 1977
Textile installation
60 ø

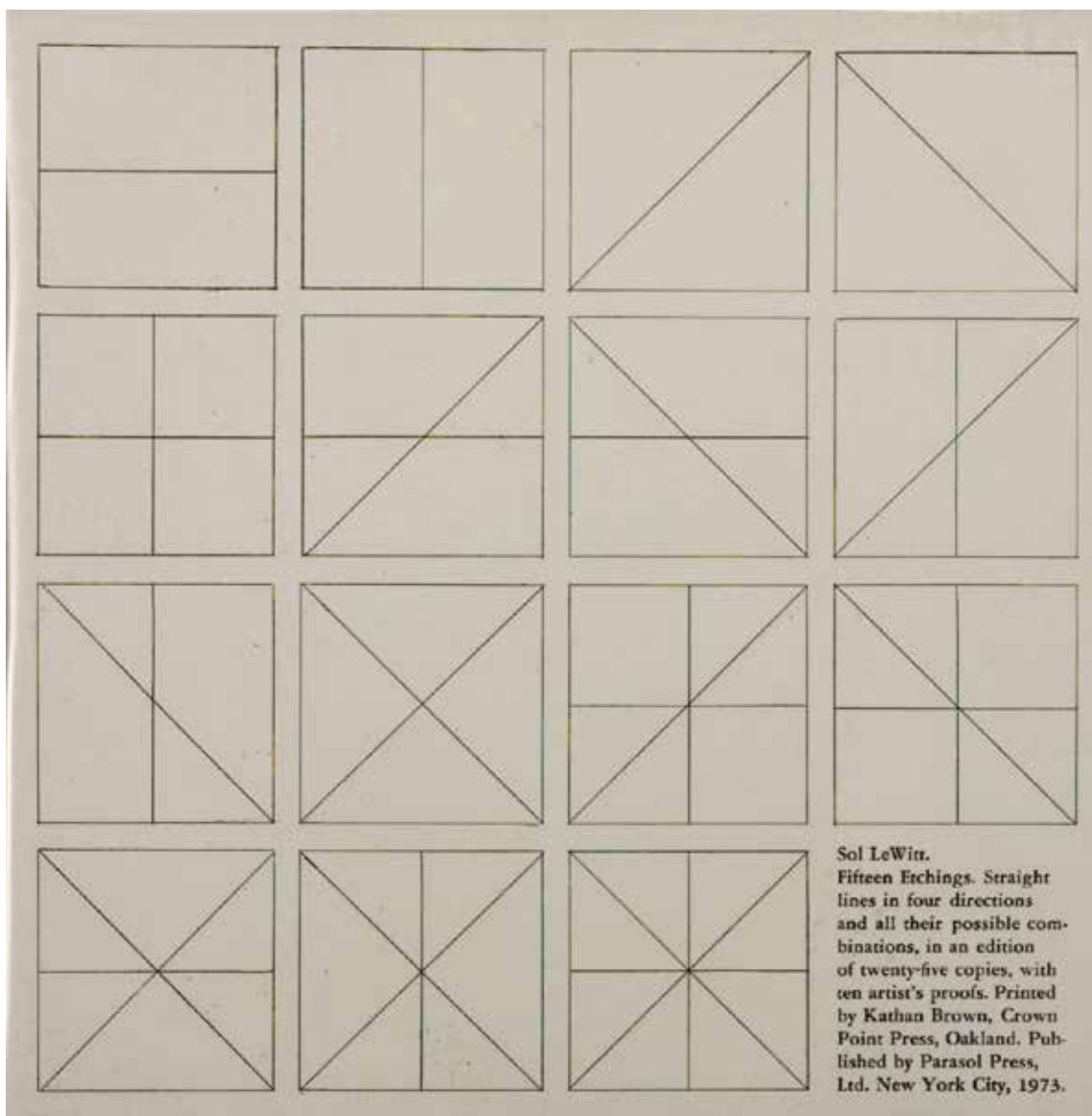

СОЛ ЛЕВИТ

SOL LEWITT

Можни комбинации со
права линија, 1973
бакропис
27 x 27 cm

*Straight Lines in Four
Directions and All Their
Possible Combinations, 1973*
Etching
27 x 27 cm

Одредување на линии II, 1975
акватинта
45 x 45 cm

The Location of Lines, 1975
Aquatint
45 x 45 cm

ТАДЕУШ МИСЛОВСКИ

TADEUSZ MISLOWSKI

Од архивата на МСУ-Скопје

From the archive of MoCA-Skopje

Museum of Contemporary Art - Skopje

Мисија на современа уметност
SKOPJE

QUESTIONER
УПИТНИК

Please, answer the following questions which we need for our document -
Ве молиме да ги одговорите на следниве прашања кои ни се потребни за Експозицијата во Музејот

1. Име и презиме Name and surname	TADEUSZ MISLOWSKI
2. Датум на раѓање Date of birth	5-7-1943
3. Место на раѓање Place of birth	PIOTRKÓW (POLAND)
4. Образование Education	MASTER OF ARTS DEGREE, ACADEMY OF FINE ARTS, CRACOW, POLAND
5. Место на живеење и адреса Address	NEW ADDRESS TADEUSZ MISLOWSKI 10-34 47th AVENUE LONG ISLAND CITY, NY 11101
6. Титула на дело Title of work	NEW YORK FACES COMPUTER DOCUMENT
7. Година на изработување на дело Year of production	1980-81
8. Да ли донастието дело било изложено и издато Has the donated work been exhibited	THE INSTITUTE FOR ART AND URBAN RESOURCES, INC. NEW YORK
9. Да ли донастието дело било репродуцирано и издато Has the donated work been reproduced	NO
10. Галериски изложби One-man exhibitions:	

doc 2731-43

Лицата на Њујорк, 1980/81
Фотографија, компјутерска
графика
различни димензии

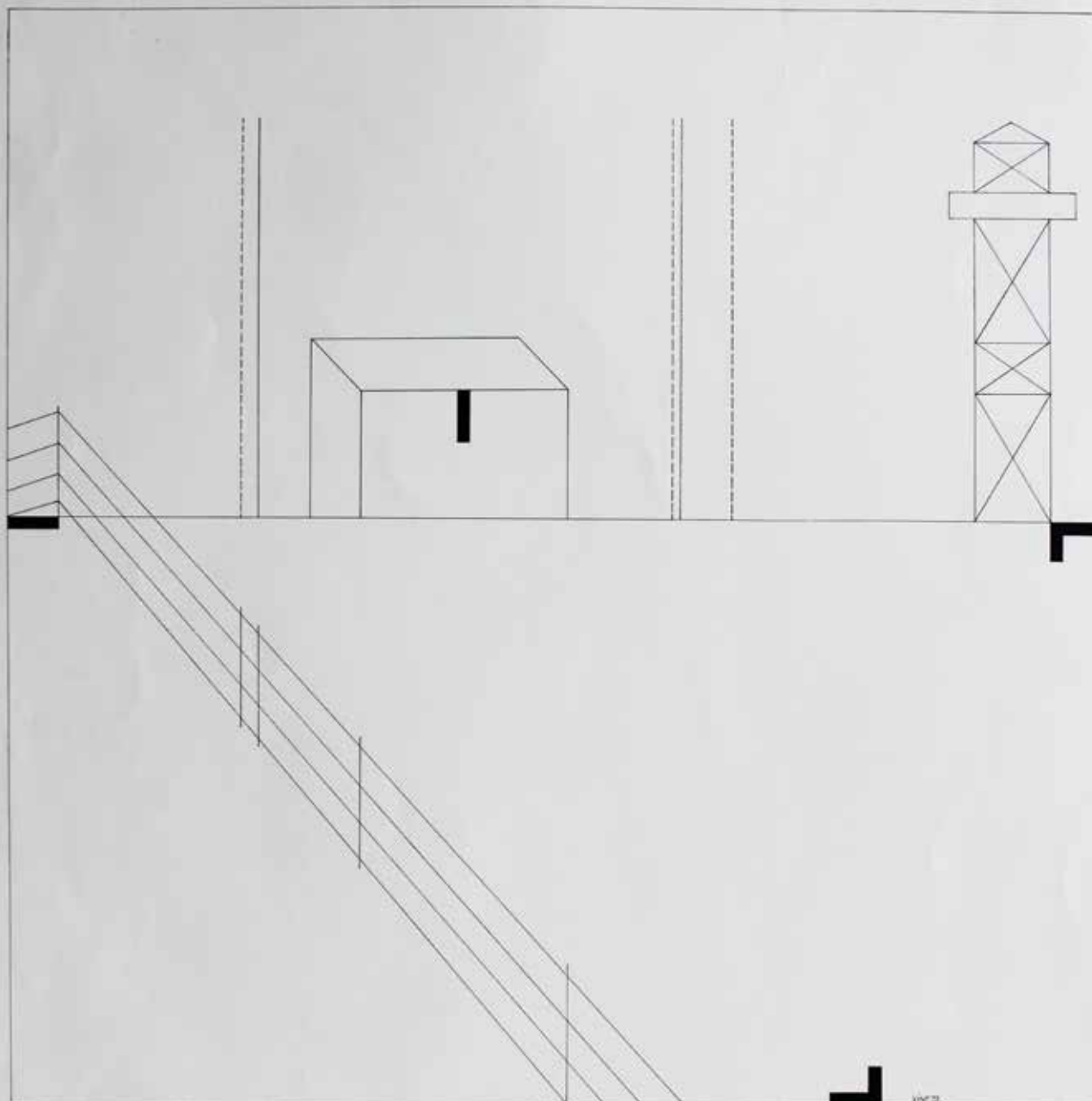
*New York Faces, 1980/81
Photography, computer
portrait
dimensions variable*

ТОНИ ВИНТ
TONIS VINT

Пејзаж бр.6, 1973
цртеж
62 x 48 cm

Landscape No6, 1973
Drawing
62 x 48 cm

ВИФРЕДО ЛАМ

WIFREDO LAM

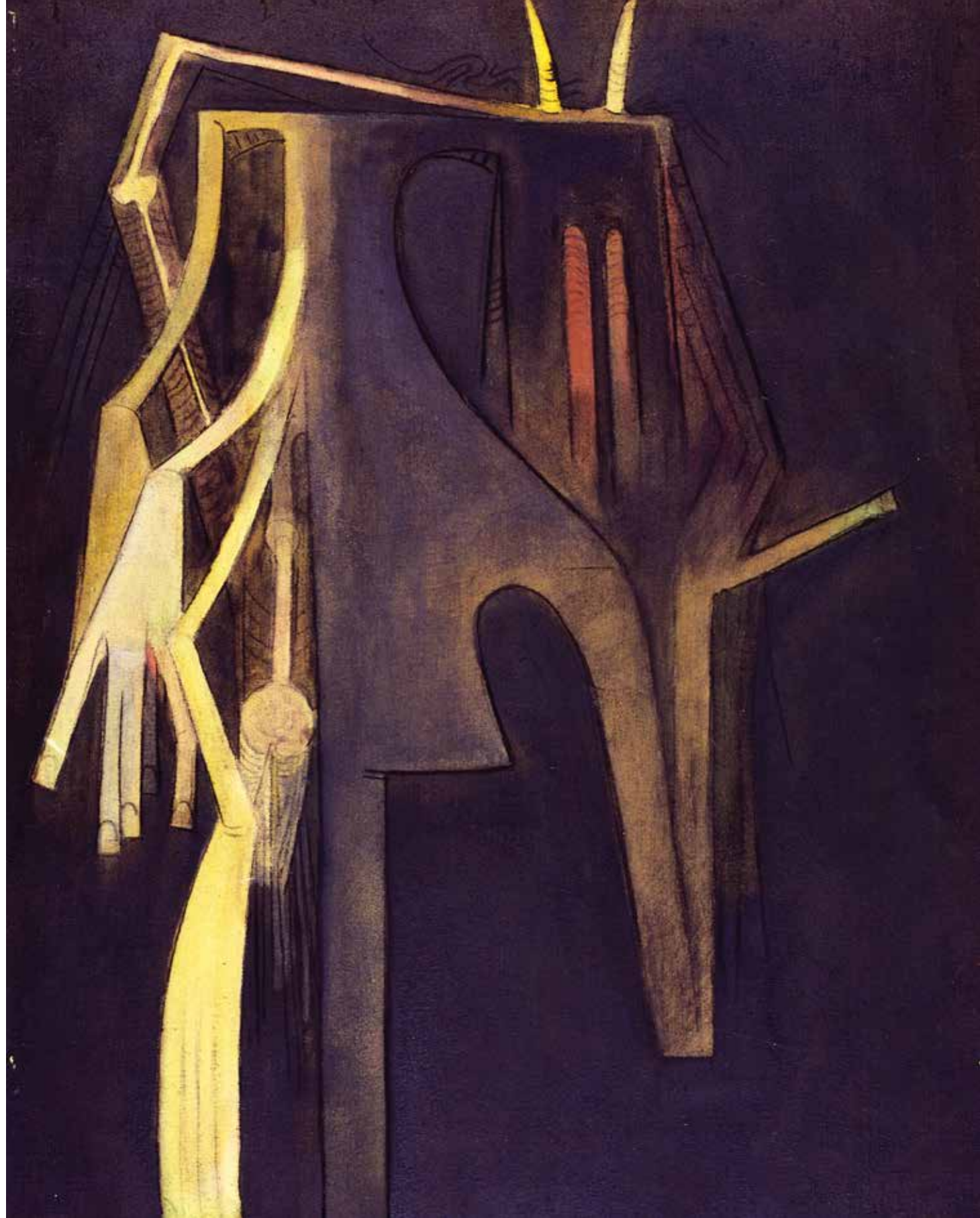

Понирање во несвесното
Владимир Величковски
Нова Македонија, Скопје, 25.07.1987

Immersion in the Subconscious
Vladimir Velichkovski
Nova Makedonija, Skopje, 25.07.1987

Четири раце за едно
суштество, 1965
масло на платно
93 x 63 cm

*Four Hands for One
Being, 1965
Oil on canvas
93 x 63 cm*

ИМПРЕС

ИМР

VVM

PRESSUM

ИМПРЕСУМ

Овој каталог се објавува по повод изложбата Скопје, одново: Интернационализам, уметност, солидарност, 1963-1980 во Музејот на современата уметност - Скопје од 18 ноември 2019 година до 31 август 2020 година. Изложбата е дел од пообеман колаборативен проект помеѓу Музејот и Амбасадата на САД во Северна Македонија, со фокус на изложувањето и конзервацијата на американската колекција на музејот. Проектот беше спроведен во периодот од 27 август 2018 до 30 јули 2021 година.

Издавач: НУ МУЗЕЈ НА СОВРЕМЕНАТА УМЕТНОСТ-СКОПЈЕ, 2021
За издавачот: Мира Гакина, директор
Уредничка на каталогот: Кумјана Новакова

Текстови: Мира Гакина, Кејт Мери Барнс, Кумјана Новакова, Ана Кац, Ана Ивановска Дескова, Јован Ивановски, Владимир Десков, Љубица Спасковска
Кураторки на поставката: Кумјана Новакова, Ана Кац
Соработнички за јавна програма: Кара Мејнс, Кат Хериман
Едукативна програма: Бојана Јанева-Шемова
Дизајн на изложба: Ана Ивановска Дескова, Јован Ивановски, Владимир Десков
Уредничка на текст: Магда Ориѓанска
Визуелен идентитет и графички дизајн: Елена Диновска Зарапчиев
Фотографија: Томислав Георгиев, Документација на НУ МСУ-Скопје
Архива: Документација на НУ МСУ-Скопје
Превод и лектура: Андријана Папиќ Манчева, Магда Ориѓанска, Марија Ангеловска, Грамоз Шабани
Печат: Фокус Принт, Скопје
Тираж: 200

Благодарност на целиот тим на Амбасадата на САД во Северна Македонија, како и на сите вработени во Музејот на современата уметност - Скопје и на сите пријатели и пријателки на Музејот.
Посебна благодарност кон Борка Танеска, Бенјамин Р. Лингеман, Ерик Елиот, Габриела Алексова, Кејт Мери Барнс, Кара Мејнс, Линеа Вест, Ана Ивановска Дескова, Јован Ивановски, Владимир Десков, Зоран Петровски, Марија Бочварова Плавева, Ема Петрова, Љупчо Иљовски, Благоја Варошанец, Ива Димовски, Весна Дабеска.

Сите права се задржани. Ниту еден дел од оваа публикација не смее да се репродуцира или да се пренесува во ниедна форма или на кој било начин, електронски или механички без претходна дозвола во писмена форма од носителите на авторските права.

Реализацијата на оваа изложба и публикација се поддржани од Амбасадата на САД во Северна Македонија и Министерството за култура на Република Северна Македонија.

IMPRESSUM

This catalogue has been published on the occasion of the exhibition Skopje Resurgent: Internationalism, Art, and Solidarity, 1963 – 1980 at the Museum of Contemporary Art – Skopje from November 18, 2019 until August 31, 2020. The exhibition was part of a larger collaborative project between the Museum and the United States Embassy in North Macedonia focusing on the exhibition and preservation of the American Collection of the Museum. The project was implemented between August 27, 2018 and July 30, 2021.

*Publisher: MUSEUM OF CONTEMPORARY ART – SKOPJE, 2021
Editor in chief: Mira Gakjina Ivanovska, Director
Edited by: Kumjana Novakova*

*Contributing Authors: Mira Gakjina, Kate Marie Byrnes, Kumjana Novakova, Anna Kats, Ana Ivanovska Deskova, Jovan Ivanovski, Vladimir Deskov, Ljubica Spaskovska
Curated by: Kumjana Novakova, Anna Kats
Public Programme Collaborators: Cara Manes, Kat Harimann
Education programme: Bojana Janeva-Shemova
Exhibition Design: Ana Ivanovska Deskova, Jovan Ivanovski, Vladimir Deskov
Text Editor: Magda Origjanska
Visual Identity: Elena Dinovska Zarapciev
Photos: Tomislav Georgiev, Documentation of MoCA-Skopje
Archive: Documentation of MoCA-Skopje
Translation and Proofreading: Andrijana Papikj Manceva, Magda Origjanska, Marija Angelovska, Gramoz Shabani
Print: Fokus Print, Skopje
Print run: 200*

*With thanks to the whole team of the US Embassy in North Macedonia, as well as to the team of the Museum of Contemporary Art – Skopje, and the Museum's friends and supporters.
With special thanks to Borka Taneska, Benjamin R. Lingeman, Eric Elliott, Gabriela Aleksova, Kate Marie Byrnes, Cara Manes, Kate Sutton, Linnea West, Ana Ivanovska Deskova, Jovan Ivanovski, Vladimir Deskov, Zoran Petrovski, Marija Bocvarova Plavevska, Ema Petrova, Ljupco Iljovski, Blagoja Varosanec, Iva Dimovski, Vesna Dabeska.*

No part of this book may be reproduced in any form or by any electronic or mechanical means without prior permission from the copyright holders.

The realisation of the exhibition and publication was supported by the US Embassy in North Macedonia and the Ministry of Culture of North Macedonia.

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

7.036/038:069.51(73)(06.064)
069.51:7.036/038(73)(06.064)

СКОПЈЕ, одново : интернационализам, уметност, солидарност : 1963-1980 /
[уредничка на каталогот Кумјана Новакова ; текстови Мира Гакина ... [и др.] ;
фотографија Томислав Георгиев ; превод Андријана Папикј Манчева ... и др.]
= Skopje resurgent : internationalism, art, and solidarity : 1963-1980 / [edited by
Kumjana Novakova ; contributing authors Mira Gakjina ... [i dr.] ; photos Tomislav
Georgiev ; translation Andrijana Papikj Manceva ... и др.]. - Скопје : НУ Музеј на
современата уметност = Skopje : NI Museum of contemporary art, 2021. - 195
стр. : илустр. ; 24 см

Текст на мак. и англ. јазик

ISBN 978-608-264-020-4

1. Напор. ств. насл.

а) Музеи -- Колекции -- Современа уметност -- САД -- Изложби

COBISS.MK-ID 54428165

